70

www.psikeart.com

psikeart

izolasyon

"Öteki" gittiğinde "ben"den ne kalır geriye?
CEM KAPTANOĞLU

Yalnızlık, dışlanma, sosyal ağrı ve bedenimiz
ÇİĞDEM GELEGEN

İzolasyonun diyalektiği
İSHAK SAYĞILI

İzolasyon ve hibrit bedenler
TAHİR M. CEYLAN

Duyusal yoksunluk tankı aranıyor
EMİNE ZİNNUR KILIÇ

Yalıtımın izdüşümünde paylaşılan yalnızlık
ŞENGÜL KIYAK

Seyir ve izolasyon
EMİN YILDIRIM

Kadınların izolasyonu ve izolasyonda kadınlar
HANDE ÖĞÜT

Alcatraz'dan kaçış!
UMUR TALU

Yedi yalnız
HAYDAR ERGÜLEN

Bir izolasyon toplumu olarak "1984"
PINAR ÜRETMEN

Hapishane avlusu
NEŞE KOÇAK

TEMMUZ-AĞUSTOS 2020 SAYI 70 25 TL
ISSN 1308-7045-01-1

art Dergi

Atölye Modern Çevrimiçi (Online)

Yaz Dönemi

30 Haziran 2020'den itibaren

ATÖLYE iM İSTANBUL MODERN

Atölye Modern ile sanata sarıl!

SANAT TARİHİ SEMİNERLERİ

Modern Sanatın Arkeolojisi
Modern ve Çağdaş Sanatta Sanatçının Portresi
Modern ve Çağdaş Sanatta Gündelik ve Sıradan Olanın Hikâyesi
Çağdaş Sanat ve Siyaset

#istanbulmodernevde

Atölye Modern programları İstanbul Modern üyelerine ve Kurumsal üyelere %10 indirimlidir.*

Atölye Modern atölye ve seminerleri ücretlidir.
Detaylı bilgi için: atolyemodern@istanbulmodern.org | www.istanbulmodern.org
T: (212) 334 7341 | (212) 334 7352

**%10 indirim, Altın, Gümüş, Aile, Bireysel, Genç Modern ve Kurumsal üyelerimiz için geçerlidir.*

İSTANBUL MODERN SANAT MÜZESİ
www.istanbulmodern.org *info@istanbulmodern.org*

KURUCU SPONSOR
Eczacıbaşı

ANA SPONSOR
DOĞUŞ HOLDİNG | BİLGİLİ HOLDİNG

Darüssafaka
1863
CEMİYET
BAZI ŞEYLER
OLMASA DA OLUR
Ama Eğitim Olmazsa Olmaz
Siz de annesi ya da babası hayatta olmayan,
maddi durumu yetersiz, yetenekli çocuklarımızın
eğitimine destek olun.
0850
222
1863
darussafaka.org
155
YIL
Darüssafaka
1863
CEMİYET

İçindekiler

5
M. EMİN ÖNDER
Editörden

6
CEM KAPTANOĞLU
"Öteki" gittiğinde "ben"den ne kalır geriye?

10
ÇİĞDEM GELEGEN
Yalnızlık, dışlanma, sosyal ağrı ve bedenimiz

14
İSHAK SAYĞILI
İzolasyonun diyalektiği

20
TAHİR M. CEYLAN
İzolasyon ve hibrit bedenler

24
ARZU ERKAN YÜCE
COVID-19 pandemisi mi, şiddet pandemisi mi? Virüs mü, ev mi? Kırk katır mı, kırk satır mı?

32
TUĞBA KURT ULUCAN
Kendine varma aracı olarak "ev"

36
HİRA SELMA KALKAN
Suyu izole etseniz çürür mü?

40
EMİNE ZİNNUR KILIÇ
Duyusal yoksunluk tankı aranıyor

44
CEYLAN AKGÜN
Umut etmek sorumluluğumuz!

İZOLASYON

46
FİSUN AKDENİZ
"Yaşlanıp yapayalnız kalacağım hiç aklıma gelmemişti"

48
ŞENGÜL KIYAK
Yalıtımın izdüşümünde paylaşılan yalnızlık

54
ŞEHNAZ TUNA
Tecrit
Mutlak hiçliğin ağır baskısı

58
HİLAL BEBEK
Görüyorum, biliyorum, hissedemiyorum

60
NEVHAN VAROL
Insuland

64
GİZEM GERDAN
Bir ben var ötekinden izole

66
BÜŞRA KÜÇÜK
Ölümlerden ölüm beğeniyorum

68
BERNA GÖRGÜLÜ ÇELİK
Ötekinden izole olmak

70
BAHAR KÖSE KARACA
Salgın da bir gün nostalji olur

71
SİNEM CANKARDEŞ
Geçici nesneler ile kalıcı "ben"den uzaklaşmak

72
ZOZAN GÜLEKEN
Duygusal izolasyon

76
AHMET İNAM
Yalıtılan insan

78
EMİN YILDIRIM
Felsefi çağrışımlar
Seyir ve izolasyon

84
VOLKAN DELİ
Sosyal izolasyon
Küçük pencerelerden büyük manzaralara bakmak

90
SONGÜL DEMİR
İzolasyon
İnsanın yeni imajı

94
HANDE ÖĞÜT
Kadınların izolasyonu ve izolasyonda kadınlar

100
UMUR TALU
Alcatraz'dan kaçış!

104
BÜLENT KORMAN
"Şu dünyada insan gibi yaşamak da yoksa..."

106
PINAR AYDIN O'DWYER
İnzivanın ödülü nedir?

108
GÜROL TONBUL
Sedat Bey'in izolasyon günleri ve sarman...

111
HAYDAR ERGÜLEN
Yedi yalnız

112
PINAR ÜRETMEN
Bir izolasyon toplumu olarak "Bin Dokuz Yüz Seksen Dört"

114
BURÇİN ÇOLAK
Bir nevrotiğin karantina günlüğü

120
ALENA SAR
İzotrop

121
DENİZ BARUT
Bir korona güncesi

122
NEŞE KOÇAK
Hapishane avlusu

TEMMUZ AĞUSTOS 2020, Sayı 70
Art Psikiyatri Tedavi Eğitim Araştırma
Yayın ve Kurumsal Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
adına Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Prof. Dr. M. Emin Önder

Yayın Koordinatörü ve Yazı İşleri Müdürü
Ercan Yaşa
ercanyasa@psikeart.com

Tasarım
Tuna Yıldırım

Katkıda Bulunanlar
Tuba Akyol, Emine Zinnur Kılıç, Hakan Atalay, Haydar Ergülen, Hande Öğüt, Ahmet İnam, İsmail Güzelsoy, Tan Tolga Demirci, Cumhur Boratav, Yüksel Aksu, Zeynep Eylül Önder, Ata Yılmaz Emre, Çiğdem Gelegen, Serpil Yandı Vargel, Taner Yılmaz, Ishak Sayğılı, Bedirhan Üstün, Pınar Üretmen, Pınar Aydın O'Dwyer, Lara Kamhi, Gizem Karayavuz, Cansu Boğuşlu, Tuna Yıldırım

Kapak Resmi
Geir Floede

Reklam Müdürü
Aslı Sağbilge (0554) 541 47 46 aslibilge@psikeart.com
Abone Sorumlusu **Semiha Başar** - İstanbul
semihabasar@psikeart.com

Stratejik Pazarlama Danışmanlığı
Project Zones

İnsanın önemli gereksinimlerinden biri temel güven duygusudur. Bu sayede kişilerarası ilişkiler sağlıklı ve kenetlenen bir hal alır. Temel güven duygusunun gelişiminde yaşanan bazı sorunlar, bireyin etrafındaki insanları bir tehdit olarak algılamasına yol açabilir. Bu algı bireyde kaygı oluşturarak insanlardan kolayca uzaklaşılmasına neden olur. Karahan ve arkadaşlarının yaptıkları bir araştırmada, kişilerarası ilişkilerde bir tehdit havası hisseden bireylerin yalnızlaşmalarının oldukça önemli boyutta yaşandığı gözlenmiş ve yalnızlaşan insanların kendilerini çevrelerinden kısa bir süre içinde izole ettikleri saptanmıştır.

M. EMİN ÖNDER

Özellikle çocukluk ve ergenlik dönemlerinde ruhsal travma etkisi yaratan bir arkadaş grubundan ya da toplumdan dışlanma yaşantılarının da bireylerde izolasyona neden olabilecek sonuçlar doğurabileceğine dikkat etmek gerekir. Ayrıca "Çirkinim", "Beceriksizim" gibi çocukluk döneminde oluşan ve ergenlikte sürdürülen bilişsel çarpıtmalar da kişinin çevresinden uzaklaşmasını kolaylaştırır.

Görülüyor ki benlik saygısında yaşanan bu durumlar, bireyin kendine olan güven duygusunun azalmasına ve çevresinden uzaklaşmasına neden olan bir etkiyi görünür hale getirebilmektedir.

İzolasyonu kolaylaştıran diğer bir faktör de sanayileşmenin, bilim ve teknolojinin yol açtığı hızlı toplumsal değişimlerin birey üzerinde oluşturduğu yabancılaşmadır. Modern hayatta insanlar bu yaşam biçimine ayak uydurabilmek için enerjilerini sonuna kadar kullanmak zorunda kalabilirler. Bu nedenle, giderek artan nüfus ve kentsel yaşamın zorlukları bireyleri çaresizliğe iterek kendine ve topluma karşı yabancılaşma duygusu yaşatır. Bu yabancılaşma, insanın yalnızlaşma sürecine önemsenecek bir katkı yapar.

Özellikle Japonya ve diğer Uzakdoğu ülkelerinde her geçen gün yükselen ve önemli bir sorun haline gelen "hikikomori" (bireylerin odaya kapanarak yıllarca oradan çıkmamaları) fenomeni de teknoloji ve rekabet temelli kapitalist sistemin ve değişen toplumsal kültürün bir semptomu olarak değerlendirilebilir.

Birey, psikolojisinin bir sonucu olarak toplumdan uzaklaşabilir ama toplumlar da tarihsel süreç içinde bazı nedenlerle bireyleri tecrit etmiştir. Tarih boyunca toplumlar lepra, İspanyol gribi, veba, kolera, korona pandemisi gibi sağlık sorunları karşısında, hastalanan kişileri karantina altına alıp insanlardan uzaklaştırarak önlem almaya çalışmışlardır.

Nedeni bilinse de bilinmese de toplum için tehlikeli olabilecek kişiler; akıl hastaları, suçlular tecrit edilerek toplumdan uzaklaştırılmışlardır. Bugün de bu yöntemlerin kullanıldığını görüyoruz.

"İnsan Nasıl İnsan oldu" kitabında Segal, insanı hayvanlardan ayıran önemli özelliklerinden birinin, insanların bir arada ve rekabet ederek değil işbirliği içinde yaşamaları olduğunu ileri sürer. Psikeart bu sayısında "izolasyon" konusunu tartışmaya açtı.

psikeart @psikeart psikeartdergisi

Sorumlu **Günnur Altan** - Kocaeli
gunnurdinc@psikeart.com
Yönetim Yeri
Karabaş Mah. Cumhuriyet Caddesi
Menekşe Apt. No: 172/1-2 Merkez/İzmit
Tel: (0262) 331 50 87 Faks: (0262) 331 50 88

İrtibat Bürosu: Rumeli Caddesi, No: 3/4 Nişantaşı/İstanbul
Tel: (0212) 296 93 00 Faks: (0212) 247 15 91

www.psikeart.com
info@psikeart.com

Baskı
Özgün Ofset Ticaret Ltd. Şti.
Yeşilce Mah. Aytekin Sok. No: 21 34418
4. Levent/İSTANBUL
Tel: (0212) 280 00 09

Yayın Türü
Yerel, süreli

Dağıtım
Turkuvaz

Her hakkı saklıdır.
Yazıların sorumlulukları yazarlara aittir.

İki ayda bir çıkar.

Bu dergide yer alan yazı, fotoğraf ve çizimlerin elektronik ortamlar da dahil olmak üzere bir kısmının veya tamamının yayımlanması ve çoğaltılması yazılı izne tabidir.
Bu dergi, Basın Meslek İlkeleri'ne uymaya söz vermiştir.
Temmuz 2020'de basılmıştır.

©FRANKIE'S

"Öteki" gittiğinde "ben"den ne kalır geriye?

"Öteki"nin yitirildiği yerde yavaş yavaş "ben" de yiter. (...) Çünkü "ben"in kendini tanıdığı yer "öteki"dir.

Yenidoğan bebeklerin yaşama tutunup tutunamayacağını veya ne kadar sıkı tutunabileceğini değerlendirmek için, doğar doğmaz APGAR testi uygulanır. Dr. Virginia Apgar'ın geliştirdiği bu testle değerlendirilen beş işlevden birisi "refleksler"dir. Bebeğin yanağına dokunulduğunda dokunan parmağı ağzıyla arayıp bulma çabası, dudaklarına dokunulduğunda dokunan parmağı emmeye hazır olması, avucuna konulan parmağı eliyle sıkıca kavraması gibi reflekslerinin varlığı yaşama tutunabileceğinin işaretidir. Bebeğin yaşama ne kadar tutunabileceği, bakım veren ötekine ne kadar tutunabileceğiyle doğrudan ilişkilidir. Bebek dışarıda onu neyin beklediğini bilmeden öteki'ne yönelir. Başını çevirerek arayıp bulduğu ötekinin meme ucu, emdiği ötekinin memesi, elleriyle sıkı sıkı kavramaya çalıştığı ötekinin bedenidir. İnsan yavrusunun temel içgüdüsünün "öteki"ne yönelmek, bağlanmak olduğunu söyleyebiliriz. Pediatrist ve çocuk analisti Winnicott'un deyişiyle, "Tek başına bebek diye bir şey yoktur"; yani bir bebeği, onu kucaklayan, tutan bir ötekinden

izole etmek, öteki olmaksızın düşünmek olanaksızdır. Başka bir deyişle bebek, ötekinin yokluğunda APGAR skoru yüksek dahi olsa hayatta kalamaz.

İnsan yavrusu, ilksel ötekinin rahminde, kucağında öncelikle ve özellikle de zihninde tutulmaya muhtaçtır. Bu tutma ve kucaklamalar onun tutunma kapasitesiyle birleşip biyolojik olarak hayatta kalmasını sağlar. Ruhsal olarak canlı kalabilmesi ise yalnızca tutulup kucaklanmayla değil, nasıl tutulduğu veya kucaklandığıyla da ilişkilidir. Mükemmel bir tutma ve kucaklamanın mümkün olmadığını vurgulayan Winnicott'a göre, "yeterince iyi" bir tutma ve kucaklama bebeğin ruhsal olarak canlı kalabilmesinin koşuludur. Hatta ötekinin zihninde, kucağında çok kötü tutulan bebeklerin biyolojik olarak hayatta kalmalarının da zor olduğunu söyleyebiliriz. Ruh sağlığı üzerine yazılmış temel kitaplarda ötekinden izole edilmiş bebeklerin akıbetinin ne olduğundan söz eden yazarlar, şu tarihi "deneye" göndermede bulunmadan geçmezler.

Roma İmparatoru Frederick II, "Yeni doğan bebeklerle sosyal ilişki kurulmazsa, bebekler ana dillerini değil, her insanın doğuştan bildiği, insanlığın evrensel dili olan Latince konuşurlar" hipotezini ileri sürmüş ve sınamak için bir deney yapmıştır. Yeni doğmuş birçok bebek annelerinden ayrılıp izole edilmiş ve bakıcılarının bebekleri yalnızca beslemeleri, giydirmeleri ve yıkamalarına izin verilmiştir. Başka hiçbir sosyal ilişkiye girmeyen bebeklerin tümü, varlığına inanılan Tanrısal bir dili veya ana dillerini konuşamadan ölmüşlerdir. Deneyle ilgili yorumda bulunan bir gözlemcinin bildirdiğine göre, tüm bebekler ölmüştür çünkü "bebekler, onlara bakanların coşkulu yüzleri, sevecen dokunuş ve sözleri olmadan yaşayamazlar". Günümüzde benzer deneyler yapmak olanaksız. Fakat bebeklerde sosyal uyaran eksikliğine bağlı olarak gelişen ruhsal bozukluklarla, psikiyatri kliniklerinde karşılaşıyoruz. Bağlanma (attachment) bozuklukları, hospitalizm, kurum sendromu, anne yoksunluğu ve psikososyal cücelik gibi isimler verilen bu tür bozukluklara, bakımevlerinde kalan veya uzun süre ailelerinden ayrılıp hastanede yatan çocuklarda sık rastlandığı biliniyor. Ebeveynlerinin ve toplumun duyarsızlığı veya hastalıkları nedeniyle ötekilerden izole edilerek yetiştirilmiş çocukların nasıl bir gelişim gösterdikleriyle ilgili yapılmış deneyler olmasa da konu üzerinde fikir yürütmeyi hatta bilimsel sonuçlar çıkarmayı mümkün kılan vakalar var.

Doğduktan hemen sonra sosyal izolasyon yaşayan, toplum dışında, özellikle hayvanlarla yaşamak zorunda kalmış çocuklara vahşi çocuklar (feral children) adı veriliyor. Çok sayıda vahşi çocuk bildirilmiş, bulunmuş (kuş, timsah, kurt çocuk vb.) ancak bunların içinde izolasyonun etkileri bilimsel olarak araştırılmış Genie vakasının ayrı bir yeri var. Psikoloji ve psikiyatrinin en kadim tartışma konusu olan "Yetiştirme/çevre (nurture) mi yoksa doğa/biyoloji (nature) mi insan/özne olmamızda belirleyicidir?" sorusuna yanıt arayanları Genie'nin heyecanlandırdığı söylenebilir.

Şizofrenisi olan bir baba ve gözleri görmeyen bir annesi ve bir kardeşi olan Genie'nin, doğduktan sonra yalnızca fiziksel ihtiyaçları giderilmiş, babası, hezeyanlarıyla bağlantılı olarak kimseyle ilişki kurmasına izin vermemiş, Genie'yi bir odaya kapatarak çevreden izole etmiştir. 1970 yılında annesi bir fırsatını bularak evden kaçıp durumu ihbar edince, Genie on üç yaşındayken hastaneye yatırılmış, babası bu olayın ardından intihar etmiş. Genie ayrıntılı psikolojik, psikiyatrik araştırmaların yapıldığı beş yılın ardından evine, annesinin yanına gönderilmiş ancak anne yeterli bakımı veremeyince bir kuruma yerleştirilmiştir. Genie'nin gösterdiği ruhsal, davranışsal gelişime değin araştırmacıların genel kanısı, Genie herhangi bir zekâ, kavrama sorunu olmasa da, gelişiminin özellikle kritik periyodunda (0-3 yaş) izolasyon koşullarında yaşadığı için "insanlaşamamıştır". Bir başka deyişle, Genie'nin ağır bir bağlanma bozukluğu vardır, bedeni ve ruhunu birleştiren bir ben imgesinde kendisini bütünleştiremediği gibi simgesel düzene, dile, kültüre girmesi için zorunlu olan, tutan, kucaklayan, kapsayan öteki'nin/ötekilerin yokluğunda, ben-ben olmayan/nesne-kendilik ayrımını da yapamamaktadır. Nesne ve kendilik temsillerinin bütünleşmemiş parçalardan oluştuğu bir ruhsal pozisyona saplanıp kalması söz konusudur. Genie'nin öyküsü, 2001 yılında "Mocking Bird Don't Sing" adıyla sinemaya uyarlanmıştır.

Duruş, yürüyüş, davranış ve iletişim bozukluğu gösteren, anne ve babası dışındakileri kol mesafesinden yakına yaklaştırmayan 10 yaşındaki bir çocukla ilgili vaka analizinde, bu klinik tablonun, ilk çocuklarını kaybettikleri için söz konusu çocuklarını evden dışarı çıkarmayan, enfeksiyon korkusuyla kimseyle görüştürmeyen anne-babanın tutumları nedeniyle geliştiği vurgulanmıştır. Bu vaka, sekiz yıl süren tedaviden sonra yaşına uygun insan ilişkileri kurabilir hale gelmiştir.

Orhan Pamuk'un "Kara Kitap"ında yer alan "Şehzadenin Öyküsü" de erişkin bir kişinin, Şehzade Osman Celalettin Efendi'nin, kendi kendisini izole edişinin öyküsüdür. Şehzade Osman Celalettin Efendi, hayatın en önemli sorununun insanın kendisi olabilmesi ya da olamaması olduğunu keşfettikten sonra, "özüne" dönmek, "gerçek kendini" bulmak için çırpınmaya başlar. Şehzade, "yalnızca kendileri olabildikleri için ıssız çöllerdeki taşları, insan ayağı değmemiş dağların arasındaki kayalıkları, hiç kimsenin görmediği vadilerdeki ağaçları" kıskanıyordu. İçindeki bütün sesleri, nesneleri, yani yutup içine aldığı, özdeşim kurduğu tüm ötekileri silip atmak, onlarsız kendi olmak istiyordu. İlişki kurduğu tek kişi olan kâtibi, "Bütün hayatını, kendi sesini ve hikâyelerini duyabilmek için içindeki sessizliği beklemekle geçirdi" diye

yazdı. Oysa "öteki"siz bir kendilik "ben" imkânsızdı. İçindeki sesler, nesneler olarak veya dışında onu çağıranlar olarak «öteki"nin yitirilmesi, benlik için katlanılması çok zor bir durumdur. Çünkü "ben"in kendini tanıdığı yer "öteki»dir. Özneyi yansıtan, ruh hallerini anlamlandırıp kapsayan bir yeterince iyi «öteki» yoksa, her ruh hali hissedişi boşluğa akar. Bu nedenle öznenin en kırılgan bileşenidir beni (ego'su). Sürekli parlak yüzeyler arar, yansımak, göze görünmek ister, anlatır, yapar, eder, yazar, çizer, bakmak, bakılmak ister. Tekrarlayan yansımalarla kurar kendini ve "öteki»nin yokluğunda boşlukta dağılmaya başlar. Sınırları keskinliğini yitirir, bulanıklaşır. Dışarıdaki ötekilerin yokluğunda içindeki ötekiler koşar yardımına, sevgisini, kaygısını onlara yansıtır, eğer içine yansıtabildiği, onu yansıtan, kapsayan iç ötekileri varsa, dışarıdaki ötekilerin yokluğuna, izolasyona daha kolay dayanır. Ancak içindeki ötekileri canlı tutan dışarıdakilerin sesleri, dokunuşları, bakışlarıdır yine de. Şehzade'nin özüne dönme; saf, ötekine bulaşmamış kendiliğini tüm ötekilerden izole olarak bulma aşkı, kendini kaybetmeyle sonuçlanacaktır. Çünkü ötekine bulaşmamış bir kendilik yoktur veya şairin söylediği gibi "Ben ötekidir".

Erişkinleri çocuklara göre izolasyon karşısında daha avantajlı kılan, erişkinin az önce sözü edilen, içine aldığı ötekilerin içselleşmiş, yerleşik varlığıdır. Ancak içsel ötekiler her erişkinde mutlaka bulunan, gelişim, büyüme sürecinin olağan, mutlak bir sonucu değildir. Erişkinin içindeki ötekilerin çeşitliliği, iyi veya kötü dengesi, parçalı veya bütün olmaları, o kişinin bebekliğinde/çocukluğunda nasıl tutulup kucaklandığıyla, ilk ötekinin zihninde nasıl kapsandığıyla yakından ilişkilidir. Yeterince iyi tutulup kucaklananlar, içlerine yeterince iyi ötekileri alacaklardır. Onların erken dönem dünyalarının zenginliği, erişkinlik hayatlarının yalnızlıklarına, izolasyonlarına onları daha dayanıklı kılar. Winnicott'a göre yalnız kalabilme kabiliyeti, "... kişinin kendiliğinin, kendi kendine bakımına tahsis edilmiş bir bölümünün bakımı altında" gelişir. Bir başka deyişle, bize bakarken kendimize nasıl bakacağımızı, kendimizi nasıl anlayıp yatıştıracağımızı yaşatarak belleten bir bakım vereni/öteki'ni içimize alıp tutabildiysek, yalnız kalma kabiliyetimiz yüksek olacaktır.

Ruhbilim alanında yapılan araştırmalar, insanların ruh sağlıklarını koruyabilmeleri için uyarana ihtiyaçları olduğunu gösteriyor. Psikolog Zubek, 1969 ve 1972'de Kanada'da insanlar üzerinde yaptığı deneylerde, gönüllü denekleri fiziksel olarak rahat ama ses, ışık vb. uyaranların sınırlandığı izole ortamlarda saatlerce tutmuştur. Dayanma süreleri farklı olmakla birlikte deneklerin çoğunda sıkıntı, huzursuzluk, kötülük göreceği korkuları, sanrılar (hezeyanlar), işitsel-görsel varsanılar (halüsinasyonlar) ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle, kişi, uyarandan yoksun bırakıldığında, iç dünyasına ait uyaranları (hayaller, rüyalar, bilinçdışı süreçler vb.) dış uyaranlardan yani gerçeklikten ayırt edememekte ve gerçeklik duygusunu yitirebilmektedir. "Öteki"nin yitirildiği yerde yavaş yavaş "ben" de yiter. Geriye kalan, ben'in ardındaki sırasız, zamansız, dağınık imgeler yığını, yani bilinçdışıdır. Artık düş ile gerçeklik ayrılamaz. Bu, uyanıkken rüya görmek gibidir. Bu anlamda öteki gittiğinde geriye/benliğe kalan, kaygılı bir deliliktir.

Her insan, kendinden haberdar olan, onu fark eden, etkileşebileceği diğer insan veya insanlara ihtiyaç duyar. Çünkü ancak onların bakışları, sesleri, dokunmaları ile benlik sınırları çizilir. Uzun süre insansız kalmak ben ile ben olmayan arasındaki sınırı bulanıklaştırarak benlik kimliğinin dağılmasına yol açabilir.

Radar istasyonu ve denizaltı personelinde, astronotlarda, derin deniz dalgıçlarında, kutuplarda, deniz fenerlerinde görev yapanlarda, jet pilotlarında görülen, duyusal yoksunluğa ve sosyal ilişkilerdeki sınırlılığa bağlı ruhsal belirtiler ve verimlilik düşüşü, bireysel ve çevresel olarak ciddi önlemler alınarak ancak bir ölçüde hafifletilebilmektedir.

Özel tip cezaevlerinde, hücrelerde ötekilerden izole edilen mahkûmların sıklıkla ruhsal rahatsızlıklar geliştirdikleri gözlemlenmiştir. Teksas Cezaevi'ndeki intiharları inceleyen bir çalışmaya göre, intihar eden mahkûmların %97'si tek başına hücrede kalanlardır. Özel tip bir cezaevinde hücrede cezasını çeken bir mahkûm, izolasyon yaşantısını şöyle anlatıyor:

"...İnsanlar, ruh hallerini ve duygularını başka insanlarla birlikte yaşarlar; kendini insan olarak ifade edebilmen için, yanında bir insana ihtiyacın vardır. Tecritte insanın her ruh hali boşluğa akmaktadır, keyfin yerinde mi, üzüntülü müsün, kızgın mısın, bunlarla hiçbir yere varamazsın, yani bunları yaşayamazsın. Bu, yaşanan her şeyin senin içinde kalması anlamını taşımaktadır. Sen, senin içine hapsedilmişsin ve öyle kalacaksın."

Kaynakça

H. Kaplan, B. Sadock (1985). Comprehensive Textbook of Psychiatry/IV, Williams&Wilkins, Baltimore. Vol:1.

https://www.verywellmind.com/genie-the-story-of-the-wild-child-2795241

A. Soutter, Case report: Successful treatment of a case of extreme isolation. Eur-child-Adolesc-Psychiatry 1995 Jan, 4(1), 39-45.

O. Pamuk, Kara Kitap, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.

D. Winnicott, Başlangıç Noktamız Ev, Pinhan Yayınevi, 2014.

E. Peters, Torture. Oxford, Basil Blackwell. 1986.

C. Kaptanoğlu, Panopticondan F Tipine Tecrit, Birikim, Sayı:136, Ağustos 2000.

L. M. Hayes. Cezaevlerinde intiharları önleme çabaları ve buna ilişkin düşünceler. Türk Psikoloji Bülteni Cilt: 3, Sayı: 6, Nisan 1997, 90-92.

Ü. Koşan, Sessiz Ölüm, Tabutluklar, Beyin Yıkama ve Tecrit Hücreleri, İstanbul Belge yayınları, 2000.

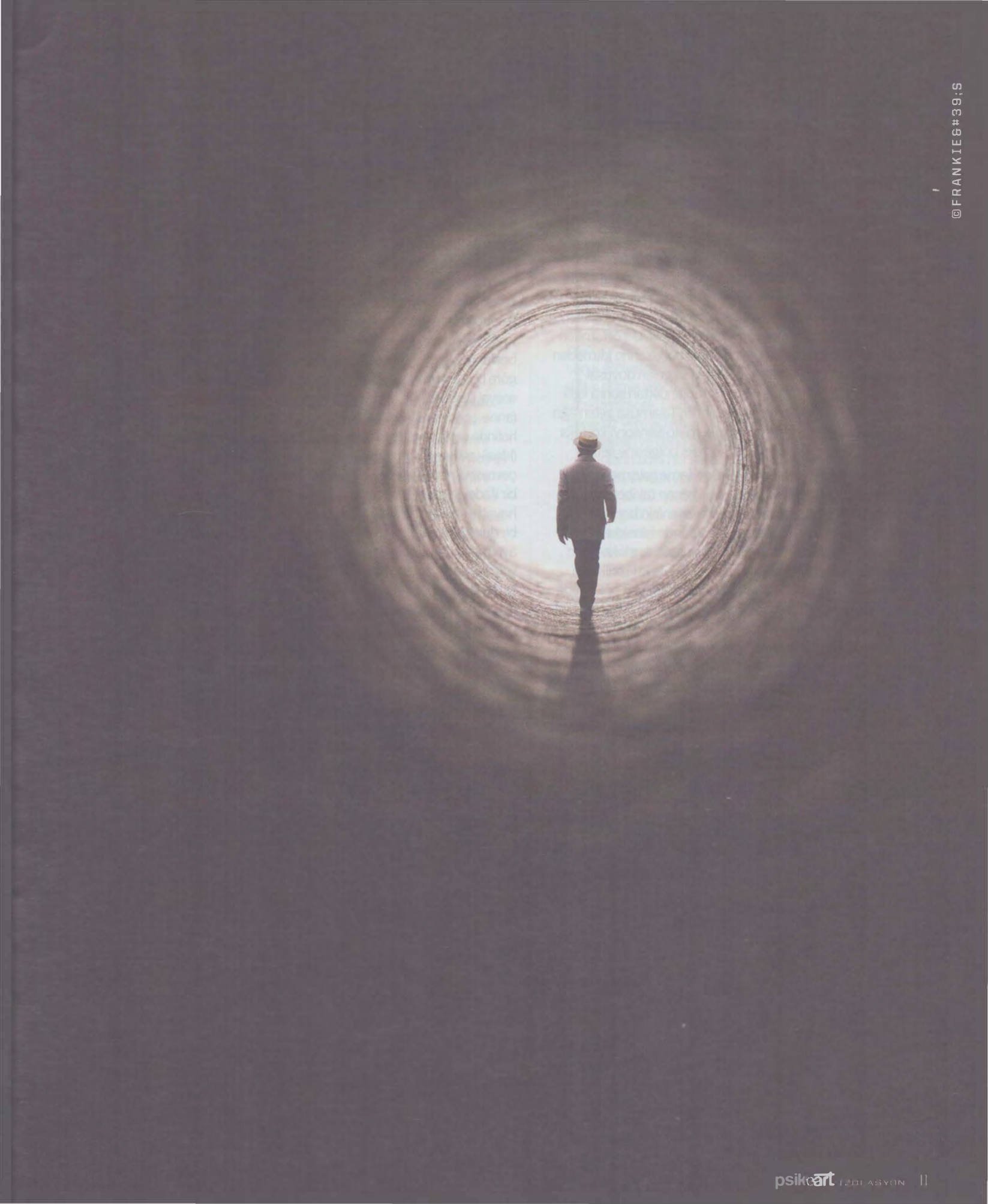
Çiğdem GELEGEN

Yalnızlık, dışlanma, sosyal ağrı ve bedenimiz

Sosyal iletişim hayatta kalabilmemiz için gerekir mi? Başka bir deyişle, insanoğlu hayatta kalabilmek için bir yere ya da bir kişiye bağlı olmak ya da bir topluluğa ait olduğunu hissetmek zorunda mıdır? Eğer bu soruya verilen yanıt evet ise doğal olarak akla gelen bir sonraki soru, "Sosyal iletişim eksikliği yaşadığımızda, hava, su, besin eksikliğinde olduğu gibi acı hisseder miyiz?" olacaktır. Bu soruya birçok psikolog tarafından yanıt verilmeye çalışıldı ve konu üzerine yürütülen çalışmalarda üzerinde durulan noktalardan biri de "fiziksel ağrı" çekmemize aracı olan sinir yolakları ile "sosyal ağrı" hissetmemize aracı olan sinirsel yolaklar arasında bir örtüşme olup olmadığı sorusuna yanıt vermek oldu. Bu yazıda sizlere bu sorunun yanıtını vermek üzere yapılmış çalışmalardan elde edilen sonuçları aktarmaya çalışacağım. Bu yazı aslında konu üzerine bugüne değin birçok yayını olan sosyal psikolog Naomi Eisenberger'in çalışmalarından okuduklarımın bir derlemesi olup ek olarak sosyal izolasyon üzerine yürütülmüş sinir bilimleri çalışmalarından elde edilen bazı bilgileri içerir.

Sosyal kayıp ya da sosyal dışlanmayı takiben yaşadığımız ağrı hissi, yani "sosyal ağrı", kolumuz kırıldığında gelişen ağrıyı hissetmemize aracı olan sinir yolaklarının aktifleşmesiyle bağlantılı olabilir mi? Bu

Elimize kaynar su döküldüğünde gelişen ağrıyı beynimiz nasıl algılıyorsa, olumsuz sosyal deneyimleri yaşarken duyduğumuz ağrıyı da beynimiz benzer şekilde algılıyor. (...) Sevdiğimiz bir kişi bize üzücü bir davranışta bulunduğunda ya da ağır bir kayıp yaşadığımızda kalbimizin kırıldığını söylemiyor muyuz?

©FRANKIE'S

soruya yanıt vermeden önce fiziksel ağrının işlenmesinde yer alan yolaklardan kısa da olsa söz etmek yerinde olur. Fiziksel ağrı doku hasarına bağlı olarak bireyin yaşadığı hoş olmayan, duyusal (sensory) ve duygusal (affective, emotional) bir deneyimdir. Dolayısıyla ağrının duyusal ve duygusal olmak üzere iki bileşeni vardır. Duyusal bileşeni konum, şiddet ve süre gibi ağrının duyusal özeliklerini kodlarken, duygusal bileşeni üzücü ve acı verici olması gibi ağrının hoş olmayan özelliklerini kodlar. Bir doku hasarı (kol kemiğinin kırılması gibi) gelişmesi halinde ilk olarak ağrı bilgisi ağrının kaynağı olan çevresel dokudan merkezi sinir sistemine iletilir. Ağrı hissi çevresel dokudan ilk olarak omurilik kanalına, oradan da beynin nakil istasyonu olan talamusa gelir. Dış ortamdan gelen tüm duyusal bilgiler beynin farklı bölgelerine gitmeden önce talamusa gelir. Farklı kaynaklardan gelen duyusal bilgiler talamusta bir düzen içinde gruplandıktan sonra ilgili korteks ya da korteks altı bölgeye iletilir. Talamusa gelen ağrı bilgisi buradan bedensel-duyusal (somato-sensory) korteks ve arka insular (posterior insula) korteks bölgesine iletilir.

Konu üzerine yürütülen beyin görüntüleme çalışmalarından edinilen veriler bir doku ya da benzeri hasarı takiben yaşadığımız fiziksel ağrının duyusal bileşeninin bedensel-duyusal korteks ve arka insula bölgelerinde işlenirken aynı ağrı hissinin duygusal bileşeninin ön singular korteks ve ön insula bölgelerinde işlendiğini gösterir. Şöyle ki kronik ağrı problemi olan hastaların ön singular korteks'in bir bölümüne doku hasarı verilen "singülotomi" cerrahi işlemi geçirmelerini takiben hastalar ameliyat sonrası ağrıyı hâlâ hissetmelerine ve ağrının köken aldığı kaynağın hâlâ bilincinde olmalarına karşın ağrının artık kendilerini "rahatsız etmediğini" bildirmişlerdir. Başka bir ifadeyle, süngülotomi operasyonu ile ağrı hissinin duyusal bileşenine dokunulmadan duygusal bileşeninin işlenmesinde yer alan bölgenin lezyonlaması aracılığıyla duygusal bileşeni iptal edilmiş, hasta böylelikle ağrının rahatsız edici, acı verici niteliğini hissetmemiştir. Öte yandan, benzer bir lezyon yaratma operasyonunun ağrının duyusal bileşeni ile bağlantılı bedensel-duyusal korteks bölgesine yapılması durumunda hasta ağrıdan kaynaklanan rahatsızlığı hissetmeye devam etmesine karşın ağrının kaynağının konumu belirleme kabiliyetini yitirmiştir. Sonuç olarak bu deneyler ağrının duyusal ve duygusal bileşenlerinin farklı kortikal bölgeler tarafından işlendiğini gösterir.

Duruma evrimsel açıdan baktığımızda iletişim eksikliğinin bizde yarattığı "acı" hissiyatın bir organ ya da uzvumuz ağrıdığında hissettiğimiz ağrıya benzer olduğunu daha iyi görebiliriz. Diğer memelilerde olduğu gibi insan yavruları yeni doğduklarında kendilerini besleyebilme ya da bağımsız hareket edebilme yeteneğinden yoksun olup uzun bir süre boyunca anne-baba ya da bakıcılarının kendilerine bakmasına ve onlar tarafından beslenmeye muhtaç olarak yaşarlar. Eisenberger'in düşüncesine göre böylesi uzun süren bir toyluk ya da gelişmemişlik dönemi sosyal bağlılığı güçlendirir ve bu şekilde güçlenen ilişkilerin (anne-çocuk arası ilişkide olduğu gibi) tehdit altında olması halinde canlı hayatta kalma olasılığını güçlendirmek amacıyla (klasik evrimsel içgüdümüz) ilişkinin tehdit altında olduğunu çevresine bildirmek üzere fiziksel ağrı sinyallerini kullanır. Başka bir ifadeyle, sürekli beraber olunan kişilerden ayrılmak bireyin hayatta kalmasına ciddi düzeyde bir tehdit oluşturur ve böyle bir durumun gelişmesi halinde birey fiziksel ağrı çekerek sosyal ayrılmanın kendisine dayattığı rahatsız edici deneyimleri önleme yoluna girer, yani hayatta kalmak amacıyla içinde yaşadığı ortamda önüne çıkan tehditlere bu şekilde uyumlanmaya çalışır.

Hepimizin bildiği gibi, yaklaşık 9 aylıkken başlamak üzere, bebekler bakıcılarının odalarından ayrılmasını takiben, derecesi artarak uzun süreler boyunca ağlarlar. Bu ağlamanın aslında evrimsel bir amacı olup bebekler bu şekilde ayrılmanın kendilerinde neden olduğu rahatsızlığı ya da "ağrı hissini" bakıcılarına gösterir. Doğal olarak ağlama, ayrılık süresinin kısalması amacıyla geliştirilmiş uyumsal bir davranış olur. 2000'li yıllarda hayvan modellerinde yapılan çalışmalarda ön singular korteks bölgesinde hasar yapılmasını takiben gruptan ayrılmayla bağlantılı sıkıntıyı yansıtan seslerin sıklığında

belirgin düzeyde düşme olduğu gösterilmiştir. Öte yandan erişkin bireylerde yapılan, sosyal dışlanmanın modellendiği farklı çalışmalarda sosyal dışlanmaya yanıt olarak ön singular korteks ve ön insula bölgeleri etkinliğinde artış ve bu artışın derecesi ile sosyal dışlanmaya karşı gelişen üzüntü ve sıkıntının birey tarafından bildirilen derecesi arasında bir paralellik olduğu gözlenmiştir. Bununla birlikte, çevresindeki bireyler ile daha sık ilişki halinde olan ve onlardan destek alan, yani dışlanmanın olumsuz etkilerini hafifletebilecek ortamın var olduğu bireylerde sosyal dışlanmaya yanıt olarak ön singular korteks ve ön insula bölgeleri etkinliğindeki artış yoksun bireyler ile karşılaştırıldığında daha düşük düzeyde olmuştur.

Konu ile bağlantılı olarak ilgimi çeken bir çalışma, 2011 yılında PNAS dergisinde yayımlanan ve insanlarda yürütülen bir çalışma olmuştur. Bu çalışmada katılan bireylere iki test uygulanmıştır. Birinci testte bireylere daha önceden ilişkide oldukları ancak sonrasında ilişkinin bitmesinden dolayı bir nevi kaybettikleri kişilerin fotoğrafı gösterilip hissettiklerini bildirmeleri söylenirken, diğerinde aynı bireylere ağrıya neden olacak derecede sıcak ya da hafif düzeyde sıcak ısı uyarımı verilip hissettikleri ağrının düzeyini bildirmeleri söylenmiş ve bütün bu testler süresince bireylerin beyin aktiviteleri işlevsel manyetik rezonans görüntüleme ile görüntülenmiştir. Bu çalışmada ilişkinin kaybı ve yüksek düzeyde sıcak uyarıma karşı verilen yanıtların ikisi de ön singular korteks ve ön insula bölgeleri etkinliğinde artış ile paralel olmuştur. Bu çalışma sıcak uygulamasına bağlı gelişen fiziksel ağrı ile sevilen bir kişinin kaybına karşı gelişen sosyal ağrının ortak beyin bölgelerini aktive ettiğini gösteren güzel bir çalışmadır.

Bu yazıda örneklerini verdiğim tüm çalışmalarda verilen temel mesaj; yalnızlık, içinde yaşadığımız toplumdan uzaklaşma ya da dışlanma ve sevdiklerimizi kaybetmenin bizi incittiği, bundan dolayı acı çektiğimizdir. Elimize kaynar su döküldüğünde gelişen ağrıyı beynimiz nasıl algılıyorsa, bu olumsuz sosyal deneyimleri yaşarken duyduğumuz ağrıyı da beynimiz benzer şekilde algılıyor; çünkü beynin fiziksel ve sosyal ağrıyı algılama ve işlemesinde yer alan bölgeler aynı. Sevdiğimiz bir kişi bize üzücü bir davranışta bulunduğunda ya da ağır bir kayıp yaşadığımızda kalbimizin kırıldığını söylemiyor muyuz? Yani bir bakıma, sosyal ağrıyı tanımlarken fiziksel ağrı sözcükleri kullanmamız (kalbin kırılması, arkadaşımızın bize ettiği sözlerin kalbimize saplanan bıçak gibi olması vb.) sosyal ve fiziksel ağrıyı işleme süreçleri ve yolakları arasında bir örtüşme olduğunu göstermiyor mu?

Psikeart'ın editörü Emin Önder, COVID-19 pandemisi ve takibinde yaşadığımız sosyal mesafe uygulamaları üzerine düşüncelerini ifade ettiği bir yazısında sevgi, dostluk ve sarılmanın olmadığı bir dünyanın sevimsizliğinden söz etmişti. Belki de böyle bir sevimsiz dünya gelecekte bizi bekliyor. Sadece pandemilerden dolayı değil, sanal dersler, sanal atölyeler, sanal bir araya gelmeler, bütün bu yeni dijital dünya araçları kaçınılmaz olarak bizleri birbirimizden uzaklaştıracak. Dünyanın birçok yerinde birçok insanı gereksiz yere açlıktan, savaştan, ev içi şiddetten, hastalıktan ve daha birçok nedenden dolayı kaybedeceğiz ve bunların acısı her seferinde bir bıçak gibi saplanacak kalbimize. Ancak yine de umudu bırakmamak ve gelecekte bizi nasıl bir dünya beklerse beklesin, dayanışma ve hayatta kalma içgüdüsü ile bu dünyanın bize dayatacaklarına direnmeye devam etmemiz gerekecektir. Evrim de zaten bize bunu şart koşmuyor mu?

Kaynakça

The pain of social disconnection: examining the shared neural underpinnings of physical and social pain. Eisenberger NI. Nat Rev Neurosci. 2012 May 3;13(6):421-34.

The effect of cingulate lesions on social behaviour and emotion. Neuropsychologia. Hadland KA, Rushworth MFS, Gaffan D, Passingham RE. 2003; 41:919–31.

Social rejection shares somatosensory representations with physical pain. Kross E, Berman MG, Mischel W, Smith EE, Wager TD. P Natl A Sci. 2011; 108:6270–5.

©ELENA DIJOUR

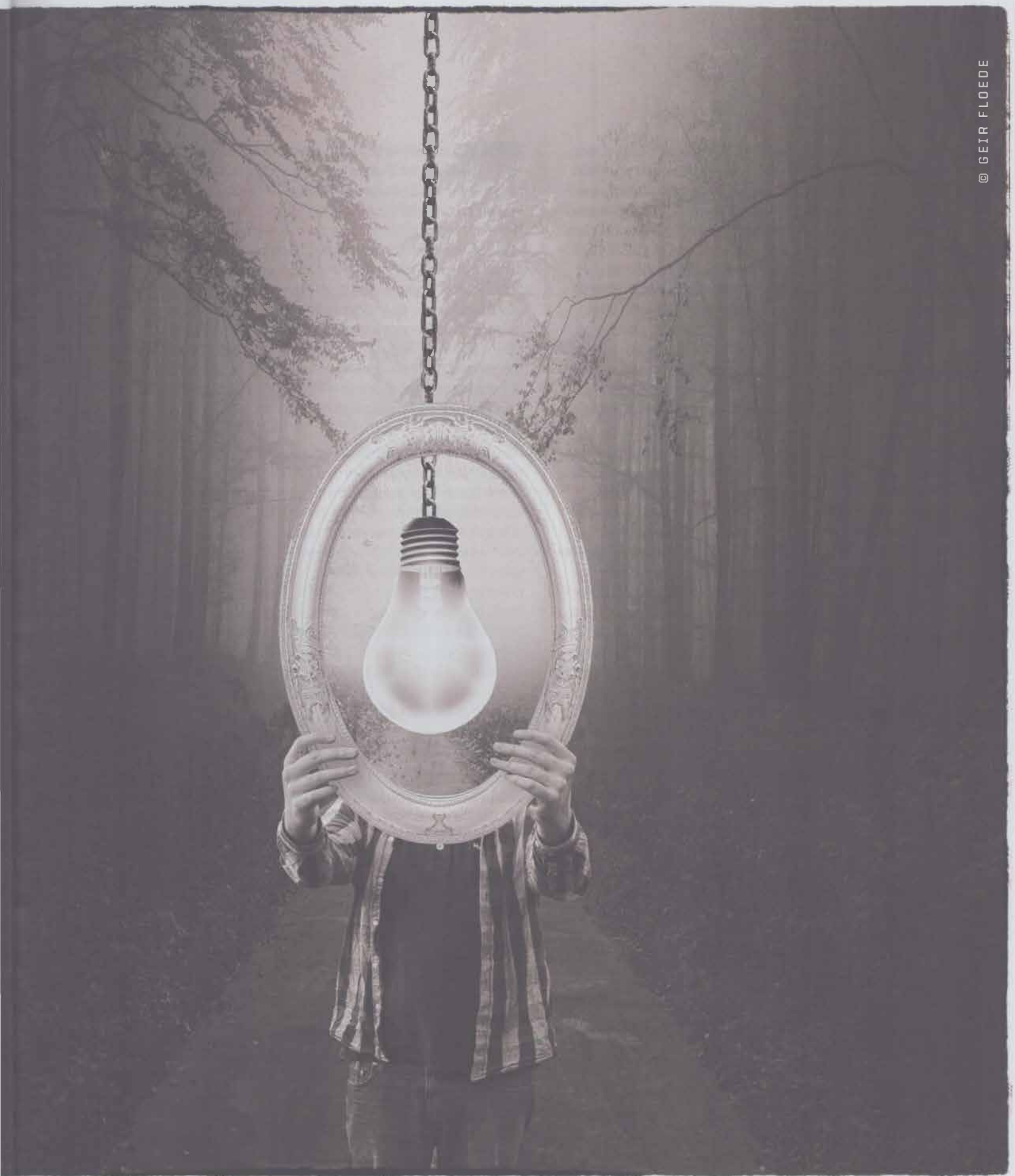
İshak SAYĞILI

İzolasyonun diyalektiği

Ötekini gözetlemekten ötekini gözetmeye geçebilmek için güvende hissedebilmek önemli.

Yeryüzünde artık insanla dolayımlanmayan doğa parçası yok denecek kadar azdır, okyanusların dibinden Everest'in tepesine, Sahra Çölü'nden Amazonlara dek her yerde yapacak bir işi olur muhakkak insanların. Bugünlerde başımıza gelenlerin doğa ananın kendini hatırlatması ve hatta intikamı olduğunu düşünen kişi sayısı hiç az değil. Salgın hastalıkların öyküsü sanayi devriminden çok öncelere gidiyor. Antik Yunan, Mısır, Mezopotamya bu salgınlara ilişkin kanıtlarla dolu. Belki de suçlamamız gereken tarım devri miydi? Artık insanların tarım devriminden çok önce yeryüzünde uzun mesafeleri kat eden göçleri ve salgınları olduğunu biliyoruz. Balıklar, kuşlar, çekirgeler ve daha birçok tür yeryüzünde büyük mesafeleri kat ederek yaşıyor, yine de insanın geçtiği yollarda bıraktığı izler açısından diğerlerinden bir farkı olduğu da açık. Belki de insanları diğerlerinden ayıran tek şey doğayı dönüştürme gücü değildir yalnızca, insanların doğa korkusunun da diğer türlerde bir karşılığı olmayabilir. Doğa anaya duyduğumuz korku suçluluğumuzdan da kaynaklanıyor olabilir ama onunla aramızda her zaman bir bariyer olsun da istiyoruz gibi duruyor.

Foucault, insanların salgınlar karşısındaki tutumlarını irdelediğinde, önce bu tutumları iki başlık altında toplar. "Deliliğin Tarihi"nde gündeme getirdiği "lepra modeli"nde hasta bireyler toplumdan ayrıştırılır ve şehirlerden uzak merkezlerde toplanır ki bu merkezler lepraya karşı verilen savaşta işe yarayıp artık boşaldığında, cüzzamlılardan boşalan yerlere meczuplar gönderilecektir. Cüzzam yavaş ilerleyen bir hastalıktır, bu yüzden bu model daha hızlı ilerleyen hastalıklarda işlemeyecektir. Foucault, diğer modeli ("disiplin ve ceza") ise "Hapishanenin Doğuşu" metninde ele alır. Veba salgınlarında otorite, hasta olan ya da olmayan herkese birtakım kurallar ve kısıtlamalar getirir, kurallara uymayanlar ya hastalığı kapıp ölecek ya da devlet tarafından cezalandırılacaktır. Bu iki model liberal devletleri açıklamakta yeterli değildir; "Güvenlik, Toprak, Nüfus" metninde çiçek hastalığıyla ilgili yürütülen kampanyalardan

© GEIR FLOEDE

ilhamla üçüncü modelini de tarifler: "aşılama". Bu modelde devlet sürekli istatistikleri, ölüm oranlarını ve risk gruplarını belirlemeye uğraşır. Sürekli bildirilen sayılar ve toplu yürütülen kampanyalarla hastalığa karşı bireylerin sorumlu kılındığı bu yöntemde, devlet baskı araçlarını kullanmaktan kaçınır. Bugün çoğu kez bu üç biçimin iç içe geçtiğini söyleyebiliriz ama illa örneklendirecek olursak; Güney Kore'nin ayırma ve izolasyonu kullandığını, Çin'in Wuhan'da karantina önlemlerini aldığını söyleyebiliriz. Önlem almak için ekonomik sınırlarla karşılaşan çoğu devlet, bir aşı olmadığı için ancak gelecekten gelecek olan aşıya dayanarak kampanyalar yürütmekte. Sorun şu ki çoğu ülkede vatandaşı sorumlu kılarak yürütülen kampanyalar aynı zamanda olanların sorumlusu olarak sorumsuz vatandaşları işaret etmekte.

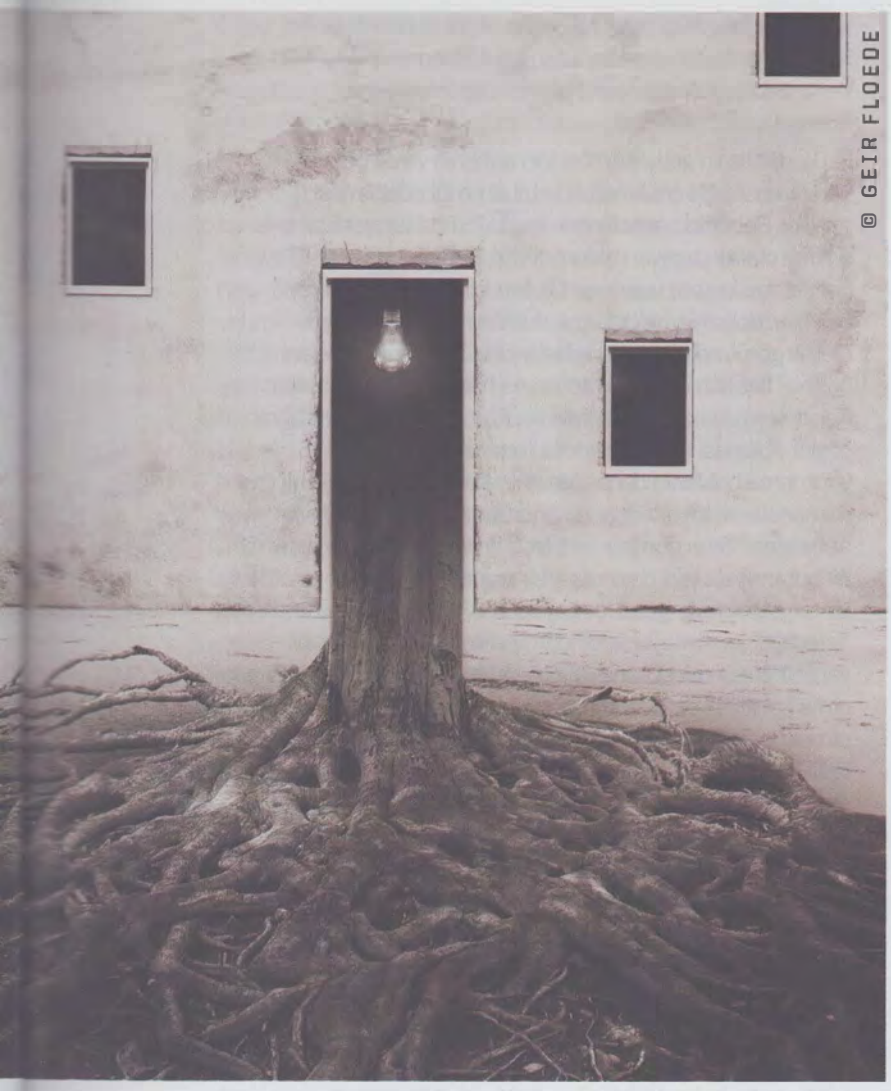
Bu yazıdaki amacım, bu yöntemlerin ruhsal etkilerinden öte, bu yöntemlerin ruhsal kaynakları üzerine düşünmek olacak. Bireysel sorumluluğa dayanan üçüncü modelin ancak ruhsallığın ileri gelişim düzeylerinde mümkün olduğunu düşünebiliriz ama kanımca bu da aceleci bir çıkarım olacaktır. Bu yöntemde bireyler kendi üzerine düşeni yaparak kendilerini kısıtlamaya başladıklarında, kendilerinden uzaklaşıp başkalarının hangi kurallara ne kadar uyduğunu merak edecektir. Kurallara uymayan kişilere duyduğu öfke, ona tıpkı öfkeli olduğu diğerleri gibi davranma hakkı, yani kuralları delme hakkı verecektir. Bu simetri isteği kişinin en başta kendisine odaklanmasını güçleştirecektir. Başkalarının nelere hakkı olduğunu sürekli merak eden çocuksu bir dikkat "ben olma" fikrini kesintiye uğratacaktır. Kendi evinde izole olan bireylerin tüm dikkati dışarıda olacaktır. Böyle formüle ettiğimizde, sosyal matrisi yeni keşfeden ve bu matrisin kurallarını kabul ettiğini beyan eden ödipal dönem çocuğunun evin içinde her kapının ardında neler oluyor ve kendisinin neye ne kadar hakkı var, kurallara kim uyuyor, kim uymuyor gibi sorularla cebelleştiği ana benzetebiliriz. Ödipal dönemin kuşak farkının da kabul edildiği dönem olduğunu hatırlarsak eğer, COVID-19'un yaş gruplarına eşit davranmıyor oluşu her birimizi bu farkı tekrar hatırlamaya itiyor olması da ayrı bir gerilim kaynağı olabilir. Birçok Avrupa ülkesi kampanyasına "yaşlıları koruma" sloganı ile başlamış olsa da bakımevlerinde yaşayan yaşlı nüfus korunamadı ve yüksek oranda kayıplar yaşandı. Sophokles'in "Kral Oidipus" metni de bir salgının ortasında başlar ve herkesin düşüncesi ortaktır, kenti lanetleyen bir sır vardır. Tebai halkı olan biten için bir suçlu bulmaya uğraşır. Gördüğümüz kadarıyla Tebai'de de Drakonyan önlemler alınmaz, bir aşı bulma uğraşı gibi herkes Laios'un katilinin peşine düşmüştür. Oysa olanlar yıllar önce olmuştur, şimdi sorumlu davranan Tebai halkı o zaman krallarının kaybolmasının peşine düşmemişlerdi. Noam Chomsky, sağlık bilimlerinin tüm enerjisini koruyucu yöntemlere ayırmak yerine pazarlanabilecek ürünlere kaydırması nedeniyle belki de yıllarca SARS benzeri eşikte bekleyen tehlikelere karşı geliştirilecek aşıların geliştirilmemiş olmasına dikkat çeker. Hepimizin topluca el yıkayıp markette hizaya geçtiği anaokulu günlerinde bireysel sorumlulukla sıkıştığımız hattı kırmanın yolu, ötekini gözetecek yöntemler üzerine düşünmek olabilir. Ötekini gözetlemekten ötekini gözetmeye geçebilmek için güvende hissedebilmek önemli olsa gerek, bugün neyin ne kadar güvenli olduğunu tayin edemediğimiz, yarının belli olmadığı bir dünyada olduğumuzu söyleyebiliriz. Ancak biraz daha yakından bakıldığında dünyanın her zaman böyle bir yer olageldiğini de itiraf etmemiz gerekir. Dünya öngörülebilir olduğunda ve öngörülerimiz harfiyen çalıştığında, büyük bir yanılgının içinde olduğumuzu öğrenmemize ramak kaldığı andır.

Hareketi olan her canlı dış dünyayı kendi içsel dünyasından görebilir ancak. Aşılama tipi mücadele içinde evde bireyler olarak sorumluluklarla yüklenmişken tüm bu belirsizliklerden kurtulabilmek için devletin takip ettiği sayıları biz de takip ederiz. İçimizden bilemeyeceğimiz bu sayılar tüm dikkatimizi çekecektir. Bu durumdaki bireylerin iç dünyalarına hızla yabancılaştıklarını söyleyebilirim. İç dünyanın çalışıldığı psikanalitik çalışmalarımızın içi bile bu sayılarla dolup taştı. Toplu bir yabancılaşmanın geliştiğini söyleyebiliriz. Her an tetikte olmak, kendinle kalamamak yorucu bir süreçtir. Thomas Ogden, dış dünyadan soyutlanabilme hakkımız olmasının güvenlik hissimiz için değerli olduğunu söyler. Bu dönemde herkes "evinde kal" sloganına uymuş olsa bile kendi ile kalabilenlerin sayısı daha azdır sanıyorum.

İkinci yöntem olarak ele alabileceğimiz "ayırma ve izole etme" yöntemlerinin hastalıkla mücadelede ortaya çıkışının altında yalnızca hasta olana duyduğumuz korku olmayabilir. Tıp, eski dönemlerden beri hasta olanı dinlendirme gibi bir yolu izleyegelmiştir; belki de yalnızca hekimler değil pek çok kişi bu öneriyi kendi içsel deneyimlerinden de çıkarsayabiliyorlardı, çünkü bu durum Ogden'in söylediği gibi içsel olarak uzun zamandır kullandığımız ya da kullanmak zorunda olduğumuz temel bir rahatlama yolu olabilir. Winnicott "kalabalıklar içerisinde yalnız olma kapasitesine" vurgu yaptığında, içeride bir yerde rahat edebileceğimiz bir alanın varlığını da tasarlamak durumunda kalırız. Freud, "Haz İlkesinin Ötesinde" (1920) metninde organizmanın uyaranlara karşı bir bariyere sahip olması gerektiğini, aksi bir durumun öldürücü olacağını vurgular. Bu bariyerin ancak dünya ile araya konabilecek bir ölü ve hissedemez bir doku ile olacağını söyler. Canlılığın en dış katmanı uyaranlar karşısında yıpranır ve ölür, sonrasında bu ölü doku bir tür kılıf görevi görerek bir bariyer sağlar. Dış katman ölmeye izin vererek iç yapıların canlı kalmasını sağlar.

Bebek, rahmin dışına çıktığında yoğun bir uyarımla karşı karşıya kalır, rahim içinde onu saran onlarca tabakayı

© GEIR FLOEDE

kaybetmiştir ve bu yüzden maruz kaldığı yaşamsal canlılığın bakım vereni tarafından soğrulması zorunludur. Winnicott bu dönemi, annenin bebeği dış uyaranlardan korumasının zorunlu olduğu bir dönem olarak tarif eder. Bebek için uyaranlar tehlikelidir, içsel olanlar da buna dahildir. Bebek bir şeye ihtiyaç duyduğunda bu ihtiyaç arzuya dönüşecektir ve anne bu dönüşüm gerçekleşmeden bebeğin gereksinimini gidermelidir. Winnicott bu düşünceyi geliştirirken birçok kuramdan etkilenmiş olabilir ama bu düşünme biçimi bana Hegel'i çağrıştırmaktadır. Bir uyaran bir duyuma dönüştüğünde bu deneyimi yaşayan birisi duyumsal bir kesinlik içerisindedir, yani az önce bir şey duyumsamıyorken "ben olan" ve "ben olmayan" arasında bir ayrım yapmasına gerek yoktur, oysa şimdi, duyumun gelişebilmesi için bir benlik durumuna gereksinimi vardır. Bu evrede Winnicott'a göre henüz bir tehlike yoktur ancak eğer bu gereksinim uzun sürerse bir arzuya dönüşecektir. Gereksinim ve arzuyu ayıran şey bu deneyimlerin öteki ile bağıdır, gereksinim tek kişilik bir yaşantı iken arzu, etrafı araştırmayı ve ötekinin arz etmesini istemeyi gerektirir ve bu durum artık ben ve öteki ayrışmasını zorunlu kılar. Winnicott bu ayrışmanın ya da tanışmanın bir süre ertelenmesi gerektiğini savunur. Bu dönemde bebeğin dünyayla bir olma deneyimini sürdürmesi gereklidir ona göre. Bu birlik durumu ben ve dünya şeklinde olan bir birlikten çok ben ya da öteki duyumunun olmadığı bir anı tarif eder. Ogden, bu dönemin omnipotans/tümgüçlülük olarak adlandırılmasının doğru olmadığını öne sürer, çünkü bu evrede ne güç ne de kontrol altına alınacak bir öteki ya da ben vardır. Bebek kendiliksiz bilincinin yarattığı illüzyon sayesinde dünyanın basitçe kendi yansıması olduğunu düşünür.

Winnicott'un sözünü ettiği ikinci izolasyon türü ise bebeğin anneyi bir nesne olarak değil bir mekân olarak yaşadığı, "çevre olarak anne" diye isimlendirilen dönemdir. Bu döneme özgü dinamikleri ortaya çıkaran bebeğin nesnelerinin öznel nesneler (subjective object) oluşudur. Ogden, bu iki evrenin de Melanie Klein'ın erken yaşam dönemlerine ilişkin tarif ettiği dönemlerden daha erken olduğunu vurgular. Klein'ın ortaya koyduğu şizo-paranoid yapı hem kendinin hem de ötekinin farkındadır. Oysa Wnnicott'un sözünü ettiği bu dönemlerde öteki, dışarda bulunan şeyler olmaktan öte bebeğin yaptığı şeylerdir. Annenin sağladığı korunaklı zarın altında bebek kendilik duyumunu yavaş yavaş geliştirirken, bu zarı ona sağlayan ve ondan güçlü ya da ona boyun eğen bir anneden haberdar değildir, annenin bedeni yalnızca bir rahatlama sahasıdır. Winnicott için bu dönemlerde sağlanacak düzen bebeğin bir "olma (being)" duyumu geliştirmesi için elzemdir, "yapma (doing)" ancak sonrasında gelişecektir. Olma durumu dünyayla birlik olunan bir yaşantı iken, yapma durumu ise ben ve ben olmayanın ayrı olduğu bir yaşantı durumudur. Bu modalitelerden ilki olan "yapma modalitesi" bir ayrı olma (seperateness) halidir ve bir deneyim parçası olduğu için de algı ile derinden bağlantılıdır. Ayrı olma hali, özne ve nesneyi birbirlerinden ayrı algılayabilme koşuluna bağlı olduğu için, içsel-dışsal ayrımının ve gerçekliğin sınanmasının bu deneyim parçasında önemli bir yeri vardır.

Ogden, bu duyumların ardışık değil paralel durumlar olduğunu, yaşam boyu yan yana çalışan iki sistem olduğunu vurgular ve bu sistemleri İngilizcede onarım anlamlarına da gelen "tek-de-lik (at-one-ment)" olarak, diğer kavramı ise ayrılık (seperatedness) olarak adlandırır. Bu iki durumun yan yana süreğen olarak çalışıyor oluşunu bilinçli süreçler ile bilinçdışı süreçlerin her zaman birbirlerine paralel iki ayrı sistem olarak çalışırken birbirlerini iptal etmiyor oluşlarına benzetir. Ve bu iki sistemin arasındaki ilişkinin diyalektik niteliğine dikkat çeker.

Çok benzer bir kavramı başka bir kuramcı da tarif etmiştir.

Schimiel Erlich'in önerdiği kavramlar Winnicott'la benzer adlara sahiptir, olma ve yapma modaliteleri. Yapma modalitesinin işleyişi özne-nesne, etkin-edilgen ve haz-acı kutuplarının ayrımları üzerinden sağlanır. "Olma modalitesini" ise nesne ve öznenin, etkin ve edilgenin ve hatta acı ve hazzın füzyonu ve birliği olarak düşünebiliriz. Erlich'e göre de Ogden'in öne sürdüğü gibi doğumda verilidir ve yaşamın en başından beri işler durumdadır. Bu ikili deneyim dünyasının izlerini daha başka metinlerde de bulmak olasıdır. Deneyimi bütünlüklü ve bir arada tutma işinden de sorumlu olan olma modalitesinin katkısı olmadan üretilen hiçbir bilgi bütünlüklü bir yapıya kavuşamayacaktır ve bu yüzden tüm süreç bir kısırdöngü içerisinde yinelenecektir. Bunu, yıkılan bir duvarın tamiratı için taşların aralarında bir harç ya da benzeri bir tutucu olmaksızın sürekli olarak üst üste yığılmasına benzetebiliriz. Taşlar doğru olsa da bu üst üste yığma bir duvar olarak kabul görmez.

Ogden'in görüşleri biraz daha farklıdır, teklik duyumunun bir kaynaşma hali değil nesne ile bağların olmadığı, tüm bağlardan izole bir durum olarak ele alır. Bu hal gerçekten de bizi onaran ve dinginleştiren bir yaşantı olsa da asla canlı değildir. Canlılık ve hayat yorucudur, sürekli uyaranlarla boğuşulan dış dünyaya karşı içimizde bir sığınak gereklidir ve her an etrafımızda "çevre olarak bir anne" olmayacağı için üçüncü bir izolasyon biçimi gereklidir; bu izolasyon tipini "otistik bitişme" olarak adlandırır. Bu izolasyon türü Winnicott'un tarif ettiklerine göre yaşamın canlılığına daha uzaktır ama yaşam için bir o kadar gereklidir. Ogden bu yetiyi "bir çevre olarak anne" deneyimi sırasında edindiğimizi belirtir. Bebek annenin sağladığı ortamda güvende iken, zaten yeterince nesne olmayan "öznel nesneyi" de bırakır ve otistik nesnelere doğru yönelir. Ogden, bu eğilimin sağlıklı olduğunu ve klinik otistik bozuklukla bir ilgisinin olmadığını belirtir. Mahler bu dönemi fark etmiş olsa bile, bu dönemleri gelişimsel bir çizgi içerisinde ele aldığı için, birçok araştırmacının ortaya koyduğu üzere bebeğin daha en baştan sahip olduğu ilişkisel kapasitelerini görmezden gelmek zorunda kalmıştır. Oysa Ogden'in tarifinde bebek kimi zaman otistik nesnelerine yönelirken öznel nesnelerinden kalıcı olarak kopmamaktadır, bu geçici bir çekilme, bir dinlenme halidir. Otistik nesne dünyası mekanik bir işleyişe sahip canlılığın olmadığı ama kesinlikle ölü de olmayan bir alandır, çünkü ölüm içine dahil olunamayandır ve diyalektiğe izin vermez. Otistik nesneler çok dayanıklıdır, sonsuz bir döngü içinde tekrarlara neden olabilirler, ruminasyonlar gibi. Kişi zaman zaman böyle bir çekilme ile dış dünyanın kaotik düzenine karşı bir mevzi kazanır. Ogden getirdiği kavramsal açıklama ile Freud'un ölüm dürtüsüne bir işlev de tarif etmiş olur ve sağladığı diyalektik hatta ölümcül olanın canlılıkla arada ölü bir bariyerin olmaması olduğu açığa çıkar. Doğru çalışacak otistik nesneler, sağladığı rahatlama ile canlılığa tahammül için bir kapasite sunacaktır. Obsesif tekrarlar da belki bu çerçevede değerlendirilebilir, kanımca obsesif bireyler kaygıdan ötürü nesne ile bağını kesememekte ve dış dünyadan çekilememektedir ve baskılanan otistik nesne obsesif uğraşlarda geri dönmektedir.

Bu kapasitenin gelişebilmesi için annenin ya da bakım verenin bebeğin çekilmelerine tahammül edebilmesi gerekir. Bebeğin nesnelerden içe doğru çekilmesini bir terk edilme olarak yaşayan bakım veren, bebeğin bu kapasiteyi geliştirmesine izin veremez. Ogden için "otistik izolasyon" bir yalnızlık hali olmaktan çok mahrem bir alanın keşfi olarak görülmelidir ve anne bebeğinin iyiliği için bebeğini "yalnız" bırakabilmelidir. Yapmama hakkı önemli bir haktır. Kendilik ya da nesne üzerinde iradi bir etkinlik gösterildiğinin söylenebilmesi için eylemde bulunanın dilediğinde yapmama hakkının olması gerekir. Aristoteles, tanrıyı bir mimar olarak tasarladığında onun yaratma potansiyeline atıf yapar; "Tanrı dünyayı yaratmaya da bilirdi". Eğer yaratma bir potansiyel değil de mutlak bir zorunluluk olsaydı, o halde bir tanrı fikrine de gerek olmayacaktı. Potansiyel oluş ancak "isteseydi yaratmayabilirdi" cümlesi ile mümkün olabilir yani bir gücün bir potansiyel olarak var olabilmesi için aktive olma kabiliyeti dışında aktive olmama kabiliyetine de sahip olması gerekir. Potansiyeli potansiyel yapan ve arkasına iradi bir özne yerleştiren onun bu negatif doğasıdır. Özneyi sözünü ettiğimiz bu potansiyelden bağımsız düşünemeyiz, onu yalın bir faillikten ayıracak olan sadece yapma ve eyleme hakkıyla kazandığı değildir. Yapmama ve eylememe hakkı da özne oluş için vazgeçilmezdir. Freud, bu negatif yetinin önemini kavrayanlardandır ve "Olumsuzlama" makalesinde buna benzer bir negatifi düşüncenin başlangıç noktasına koyar.

Foucault'nun otoriter kapatma biçimi olarak tariflediği "Veba Modeli Karantina" tam da bu yapmama hakkının tanınmadığı bir süreçtir. Yapacaklarımız ve yapamayacaklarımız bellidir. Adorno'nun tarif ettiği otoriteryan (otoriteye boyun eğmeye istekli) kişilik, etrafta ne olup bittiğini bu kadar iyi bilen bir ses olmasından memnuniyet duyabileceğini söyler. Bir otorite aracı olarak devlet bolca sınırlama sağlayacak, her şeyi tekrar tekrar söyleyecektir. Kimseye güvenmeyen devlet gerekirse karantina kuralları için sokakta tank yürütebilmektedir, Fas'ta olduğu gibi. Böyle bir dünyada artık sadece gözle görülenler, kulakla duyulanlar anlam ifade eder. Yasayla olan soyut bağlar gevşemiştir, toplumu bir arada tutan vicdani tutumları besleyen libidinal bağlar artık sezilemez. Kitle ancak esir kampları ya da hapishaneler gibi yönetilebilir. Bir indirgemeyi de göze alarak şöyle bir yorum yapılabilir; babasal bir yapı olan devlet tarafından sıkıştırılan birey, salgın dönemlerinde doğa anaya da güvenemez, annesel olan da zehirlidir. Bu durum devletin hedeflediğinin de tam tersine çalışır, eğer istenilen birlik hissi ise bu yolla bu

duyuma ulaşılması olanaksızdır, bu tutum sahipsizlik ve bir başınalık duyumunu arttıracak ve toplumda çözülmeleri kaçınılmaz kılacaktır. Winnicott'un geçiş alanı olarak oyuna yüklediği anlamı hatırlayacak olursak, bu sistemin oyuna izin vermeyeceği de açıktır.

Foucault'nun söz ettiği çiçek hastalığı modeli için sürekli kendi dışında, yorucu canlılığın saldırısı altında kalan bireyin olma parçası ile bağı kopmuştur ve bu teklik halinde olamayan bireyin kendi eylemi karşısında sürekli vehme ve yabancılaşmaya kapılan bir ruhsal düzeyde olduğundan söz edebiliriz. Bugün burada olmayan, gelecekte bulunacak ama belki de bulunamayacak bir aşıya bel bağlamak Godot'yu beklemek gibidir. Terk edilemeyen bir bekleyişle kendinden kopan, evinde kaldığı halde kendinde kalamayan bireyler sürekli bir absürdün içine yuvarlanacaktır. Bu düzeyde de oyun imkânsızlaşacaktır. Becket'in ünlü karakterleri Vladimir ve Estragon bekleyişten sıkıldıklarında oyun oynamayı denerler ama her oyunun daha en başında sıkılmaya başlayıp oyunu bırakırlar. Bugün de bu olağanüstü günlerde kimi zaman balkonda şarkılar, kimi zaman sanal partilerle yeni bir oyun dünyası keşfetmiş olduğumuzu düşünsek de her oyun hızla sıkıcılaşmıştır.

Ogden'in tarif ettiği teklik halinin Winnicott'un metninde örtük olan diyalektiği daha güçlü ortaya koyduğu açıktır. Süregiden varlık (ongoing beimg) duyumu bu teklik deneyimle yakından ilişkilidir. Winnicott'un metninde yetişkinlerde "bir çevre olarak anne" deneyiminin ne ifade ettiği, nasıl görülebileceği pek açık değildir. Ogden metninde Winnicott'un olma nosyonunu Heidegger'i anımsatacak biçimde kullanır, "being in the world (dünyada varlık)" yerine "being in the mother as enviroment (bir çevre olarak annede varlık)" der. Winnicott'un kuramı ile Heidegger'in düşünceleri arasında benzerlik azımsanamayacak miktardadır. Ama sanırım aralarında tüm yaşama ve ölüme bakışları açısından en önemi fark oyun kavramı olabilir. Buraya kadar tartıştığımız ayırma, hükmetme, ortaklaşma gibi koruyucu tedbirlerin oyuna ne kadar izin verdiği, seçilen mücadele yönteminden bile önemli olabilir. Schermer, Winnicott'un bu kavramından yola çıkarak aslında onun Heidegger ile ne denli benzer olduğunu öne sürer.* Schermer'e göre Winnicott çok dikkatli bir Heidegger okurudur ve aralarındaki benzerlikler azımsanmayacak miktardadır. Heidegger'in "asıl kendi olma (authentic being)" ve "onlar (das man)" kavramları arasındaki karşıtlık, "gerçek kendilik" ve sahte kendilik" arasındaki karşıtlığı çağrıştırmaktadır. Winnicott'un "annelik tasası" olarak tanımladığı Heidegger'in bakım tasası (sorge) kavramına denk gelir. "Süregiden varlık (going on being)" kavramı Heidegger'in ünlü "Dasein (Being in the World)" kavramı ile akrabadır. Schermer, bu iki düşünürün arasındaki benzerliğin yalnızca kelimelerden ibaret olmaktan öte insan ruhsallığının çevre ile etkileşimine ve sahiplik meselesine bakışları arasında olduğunu öne sürer. Dolayısıyla Winnicott'un geçiş nesnesi ve geçiş alanı ile ilgili geliştirdiği düşüncelerde Heideggerci izler olduğunu öne sürmüş olur. Oyun sürekli yeniden oynanan, gelişen ve geliştiren bir alan sunar, değişim ve gelişimin ana aracıdır. Ancak oyun fazla ciddiye alındığında ve gerçekle karıştırıldığında ya da hiç ciddiye alınmadığında oyunun niteliği bozulur ve oyun oynanamaz. Bu oyun alanı özne ve nesne arasındaki zengin ağın canlı kalabilmesi için de önemlidir. Oyun dilediğimizde oynadığımız, sıkıldığımızda ara verebileceğimiz bir yerdir, en azından çoğu oyunun sıkılmayı öngören doğal bitiş sınırları vardır. Bu anlamda oyunun otistik nesne ilişkileriyle sürdürüldüğünü değil oyunun otistik bitişmeye de yer açabildiğini söylemiş oluyoruz.

Winnicot ve Heidegger'in düşünüş biçimlerindeki hiç gözden kaçmayacak çok önemli bir fark, ikisinin umutla ve değişimle kurduğu bağdır. Heidegger'in ölüm kaygısından, dünyaya fırlatılmış varlığından bir korku ve çaresizlik sezilirken Winnicott'un yeterince iyi annesinden ya da oyun kavramından şefkat ve değişimle ilgili umut sezilmektedir. Schermer, bu farkı şöyle izah eder: "Heidegger tarihe inandı, Winnicott ise bugünün ve geleceğin canlılığına." Bu durumu Shakespeare'in Hamlet'e söylettiği ünlü "olmak ya da olmamak" sözüne yapılmış iki özgün çeviri farkına benzetebiliriz. Bu çevirilerden birisi Can Yücel'e aittir ve ünlü şarkıya da atıfla "Bir ihtimal daha var, o da ölmek mi dersin?" şeklindedir.** Diğeri ise Bülent Ortaçgil'in "Olmalı mı olmamalı mı" şarkısına ilham verir.*** İki şarkı arasındaki fark bile dikkate değerdir. Winnicott'u Ortaçgil'e benzetebiliriz biraz da, hele bir de "Benimle Oynar mısın?" şarkısını eklersek, önerimin yersiz olmadığı daha da anlaşılır diye umuyorum. Her memelinin yavrusu gibi insan yavrusunu değiştiren ve geliştirenin de oyun olduğunu ve her oyunda mola hakkımız olduğunu yeniden hatırlamamız gerekiyor diyebiliriz.

* L. V. Schermer. [2014]. Meaning, mind, and self-transformation: Psychoanalytic interpretation and the interpretation of psychoanalysis. Karnac Books, London.

** Ü. Hacıoğlu. [2017]. A comparative study on Shakespeare's Hamlet and its Turkish translations by Orhan Burian, Sabahattin Eyüboğlu, and Can Yücel (Master›s thesis, Doğuş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

*** https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/bulent-ortacgil-sevgililer-icin-soyledi-222018

Tahir M. CEYLAN

© GÖNÜL OCAK

İzolasyon ve hibrit bedenler

İnsan, tek hücrelilerden başlayıp bugünkü primatlara doğru uzanan zincirde her halkayı etinde ve ruhunda toplayarak var olmuştur. Onun içinde balıktan kuşa her canlı, binlerce dededen binlerce toruna her akraba vardır. O nedenle bu ruhu taşıyan beden araya sokulacak iki yongayla bölünmez.

Yıllarca evimi, terasa dolan yağmur suyundan, basınca dayanamayıp dağılan kurşun boruların bıraktığı "terkos" suyundan sözüm ona izolasyon yaparak kurtarmaya çalıştım. Silikondu, ziftli kâğıttı, o halde hep elim kolum torba dolaştım. Hele silikonu parmaklarımdan bir sıyırışım var ki yapıştığı eti fileto edip çıkarsam daha az çile çekerdim. Bu izolasyon işine hangi adam aklını takar ve ustalaşırsa, belki kendi evi akar ama başkasının evinde bitmeyen izolasyonlar nedeniyle icra ettiği ustalıktan zengin olur. Şimdi de "sosyal izolasyon" deniyor. Bilinsin ki konu sızmaksa insan sudan beterdir. Dört gün kapanır, beşinci gün "hurra"... Kapağından değil gövdesinden yarılmış memba şev bir baraj gibi... Böyle böyle izolasyon kaç kapının ipini çeker bilmiyorum ama dana gözü gibi bir kilitle bizleri hangi kapının ardına mahpus eder onu biliyorum: Hibrit bedenler.

İnsanın yüz binlerce yıllık ilerleyişinde birkaç on yıldır bir kırılma oldu. Bu zamana dek bizler, birimiz ötekinin protezi, aklının çipi, kolunun değneği, kalbinin piliydik. Zaman zaman belki taş yiyorduk ama herkes ötekiyle, bedeninin her hücresinden organik bir ortaklık kurarak yaşamı cümbüş içinde sürdürüyorduk. Ne zaman ki nüfus kaynakların üzerine çıktı, yanı sıra adaletsiz bölüşüm derinleşti, işte o zaman insan yetenek ve güçten düştü, ortaklık geriledi, gerilemeden oluşan boşluk da çoğumuzun dönüştüğü antropomorfik makinelerle doldu. Ardı ardına gelen enfeksiyon tehditlerinin neden olduğu izolasyon, süreci hızlandırıp insan ve teknoloji arasındaki bağı Canguinhelm'in deyişiyle sembiyotik bir hale taşıdı. Öyle ki insan, kol, bacak, diz, dirsek protezlerini, diyaliz makinelerini kullanır halden sıçrayıp bileğine, bedeni ve kimliğiyle ilgili çok bilgiyi havi yongalar takmaya gönüllü oldu. Sıra nöronal elektriği tanıyıp sinaps sonu reseptörler gibi iş görecek ve bilgisayarla beden arasındaki arayüzü ortadan kaldıracak biyoteknoloji ürünü bir yongayı beyne yapıştırmaya geldi. Bu "kutsal" yolu yürümekte gözünü karartmış olanlar için, izolasyonun vites büyüttüğü anda, organik bir sesle "kral çıplak" demenin vaktidir.

Filmlerden bildiğimiz erkeklerde kas gücünü arttıran düzenekler, kadınlarda yapay döllenme ve yapay rahim yoluyla gelinen düzey ve oluşan muhteva hibrit bedenler ortaya çıkardı. Hibritleşme konusunda erkekler önde görünüyorsa da, turpun büyüğü üreme teknolojisindeki alengirli yollar üzerinden kadında.

Geriden başlarsak, daha altmışlı yıllarda tehlikeyi görüp "Maginot" hattının ardına çekilen Canguilhem, "Yaşayan organizma organik parçaların toplamından fazla bir şeydir" demişti. Aslında konunun bir asra yakın süredir münazara mahfilinde bulunması, aklıselim bir noktaya ulaşacağımız konusunda gönlümüze su serpiyordu, ama izolasyonla gelen panik ve akıllı uslu bir tartışmanın sonucunu beklemeye niyetli görünmeyen çevrelerin

aculluğu ahalide haklı bir korku yarattı. Haklı deme ihtiyacı duyuyoruz çünkü bu teknofilik antropomorfizmin ilk yan etkisi "cinsel vekalet" üzerinden gerçekleşecek olan üremesiz bir cinsellik... Henüz meçhul görünen bir zaman diliminde üreme organlarının aliyyülâlâ halde bile atrofiye olup apendiks çıkıntısından hallice halde kalacağının öngörülmesi, organik fanilerde, ellerindeki son hazza ve onun sonucu oluşan organik varoluşun temeline dokunacaklar korkusu yarattı. Ve elbette uygarlığın kurulmasında katalizör ödipus/elektra kompleksini dünya yüzünden kaldırarak insanı her türlü yücelikten, yüceleştirme yetisinden ve Tanrısallıktan arınmış, düşünen ama kendiliğinden harekete geçmeyen, hatta kendiliğindenliği tümden kaybetmiş, kendi enerjisini üreten, bedenine yüklenmiş bir programa göre hareket eden zararsız, icatsız, çıkıntısız bir kılıksız haline sokmak... O kadar da değil, üç dilli taşın bir de öte yakası var... Yarı tanrı yarı köle olan bizleri, Tanrısallığından geçtim, köleliğinden bile habersiz, normali benimser, makulü sever halim selim insanlar olmaktan çıkarıp normalciliği ve makulcülüğü zorunluluk olarak düşünen ne idüğü pek belli hamhalatlara döndürmek... İnsanı, olduran, oluşturan ortaklığından çıkarıp tek başına nereye bağlı olduğu bilinen bir zincire halka yapmak, halka halka prangaya vurmak... Bundan sonra tekno-teratolojik canavarlar, "cyborg"lar filmlerden inip aramızda dolaşabilir, son izolasyonla birlikte organik insana yol veren mecburi istikamete girildi çünkü. Bundan sonra evvel insanda yararlılık ve üreticilik, sonra sadece zararsızlık aranacak, bir vakitte zincirin başındakilerin insanın yararına da, üretimine de ihtiyaçları kalmayacak çünkü. Yararlı ve üretken teknolojik antropomorfikler... Onların şimdilik her şeyi olacak, öyle ki, oyun babında kendi aralarında elektronik bir demokrasileri bile... Başlangıçta her şey eskisinden "iyi" olacak, öyle görünecek ama sonra elektronik bir kuyunun dibinden gönderdiğin sinyal yine elektronik bir duvara çarpıp duracak, yani elektronik demokrasi de yine duvara kadar olacak... Hem de ne duvar? Bir zamanlar Berlin'de olduğu gibi...

Tabii bütün bunları isteyerek yapacağız, kimse zorlamayacak, çünkü organlarımızı hor kullansak da "duplike" edilmiş formumuzdan getirip yenisini takabileceğiz ve de tekno-duplikasyonlarla fantezimize uygun görünümlere kavuşabileceğiz... Bu arada ama insanın içinde yanan üretilemez tekillikteki cevher, dışındaki tekno canavarlarca ha bire rendelenmiş olacak... Olsun ne gam, konforumuz yerinde olsun da!

Konunun aslı makine fetişizmine kadar dayanıyor. Makinelerin insanın yerine geçen ve onun işini kolaylaştıran halleri, yorulmak bilmez enerjilerinin arzu duyulan seksüel bir enerjiyle eşleştirilmesi bu hilkat garibesi fetişizmin coşmasına neden oldu. İlk fetişist de iyisiyle kötüsüyle her şeyin ondan başladığı Descartes'tır. Ona göre hayvanlar canlandırılmış makinelerdir. Sadece Descartes değil tabii ki, ortaçağdan başlayarak insanın da Tanrı tarafından canlandırılmış bir makine olduğuna olan gizli inanç "homunculus" üzerinden simyacılarla zuhur etmiştir. Onların sperm, yumurta ve kan kullanarak bir ucube yaratma çabası ve sonraları "homunculus"un bütün bedeni temsil edecek tarzda beyinde yerleşik olduğunun tespiti, insanın bir çeşit makine olduğu inancı üzerindeki örtüyü kaldırdı. Beynin dışındaki insan yapımı bir yaratık beynin içinde bulununca insan doğal olarak makineleşti, çünkü insan başka tarafıyla yapsa da eliyle insan yapamaz, yaparsa makine yapar ve fakat aynı zamanda bu yolla Tanrı insanlaştı. Çünkü Tanrı'nın çalışma şekli de insana benziyordu, o da "homonculus" kullanıp makine inşa ederek insan yapıyordu, insanın Tanrısallığı dediğim de zaten öbür yönüyle buradan geliyordu.

Öte yandan makinelerin erotik yapısı da, cinsel enerji gibi kendiliğindenliğe ve yaratıcılığa sahip olmalarındandı. Makineler, ucubeler gibi eğlenceli, acayip ve şaşırtıcıydı. İnsanoğlu makinenin aslında o kadar da karmaşık olmayan çalışma şeklini anlamadıkça onu fetişleştirdi ve bir yerde bilinçdışına yerleşmiş olarak makine insana hem eşit hem ondan üstün kabul edildi, çünkü Tanrısal olan insanın eliyle yapılmıştı, bilmem neresiyle değil, bu bir, hem de yaratıcısını gömebiliyordu bu da iki. Buradan hiç şüphesiz organiğin mi, inorganiğin mi, canlılığın mı yoksa cansızlığın mı önce geldiği tartışması açılır ki, tez vakitte açıldı da ve en sonunda gitti gitti, Hıristiyan dünyasının temel tartışma noktası olan "ruhu olmayan beden" konusuna paralel felsefede düalizm sorununu başlattı. Otomasyonu olup ruhu olmayan makineler, hareketi olup yine ruhu olmayan hayvanlar ve hem ruhu hem hareketi olan insanlar arasında sınır neredeydi? İnsan ilk ikisi arasındaki tercihini beklenenin aksine ruhu olmayıp otomasyonu olandan yana koymuştu, çünkü o kendi ürünüydü.

Temel yanlış da burada oldu, çünkü hayvanların karşısında makineleri seçmek, yolun sonunu kendisi karşısında bile makineleri seçmeye dayar. İlk yanlış zorunlu olarak daha büyük bir yanlışı mayaladı ve makineler böylelikle bir dudağı yerde bir dudağı gökte olarak baş köşeye oturdu.

Şimdi makineler değişti, artık demirden denklemden yapılmıyorlar, ete benzer yumuşaklıkta silikondan, sinyalden, sinemadan üretiliyorlar. Öyle öyle insan onlara benzemedi, onlar insana benzedi gitti, her şey yerini alacak olduğuna benziyor, hınzır hırsızlıktır bunun adı, çalarak özne oluyorlar yani.

İnsan bugünden onların içine yayılmış durumda. Robert de Niro nedir mesela? Diskler, yongalar, kablolar içine dağılmış, vakti geldiğinde toplanan görüntü ve bilgi kırıntılarından başka... Nedir? Biz onu kabloların içinde çok şey olan ama aslı tek bir şey olmayan haliyle biliyoruz, kanlı canlı yüzünü görmüş, elini sıkmış değiliz. Keşke görsek, inanmayız bu o mu diye, kablo ve yonga şişkini birer "wetware" hepsi.

Ya insan sonrası? O aşamada, evrimsel olarak farklı devrelerin yapıları olarak bir arada bulunacak ve karşılıklı olarak birbirlerine tabi (interdependence) davranacaklar; insan, bir yanıyla insan ve organizma olma özelliğini taşıyacak fakat insan ve organizma olmama özelliği taşıyan öteki yarı zaman içinde daha öne çıkacağı için organik "human" ve sonrasında "humanity" kaybolacak. Davranışlar, bugünkü gibi bir bilinçle anlaşılır ve sınırlandırılır olmayacak. Daha çok Shaviro'nun dediği gibi, kendi sınırlarını havi (y.n.) nükleer yapıda değil virütik ve parazitik formda, enfektif ve infiltratif davranış olacak. "Biricik" yapıyı kaybedip kendi beden ve zihnimize eklenen protez yapılarla genişlemiş, başka alanlar ve yapılarla işbirliğine kendini yoksarcasına izin veren bir sistemin içinde bulunacağız. Belki nesne benliklerimizi kaybedecek, ortak benliğe doğru primitif biçimde regrese olacağız. Her "organizma" diğer organizmalarla immatür bir kolektivite yaşayacak ve birbirine karşılıklı olarak rijit biçimde denilemez belki ama öyle olmadığında yaşamın olmadığı bir zorunlulukla bağlı olacak. Ortaklıktan çok mikro ve makro tabiyetin birbirini tamamlayıp sürüklediği büyük, yapay, ruhu

başka yerde süper bir organizma değil de tek başlı, geniş kanatlı, kademesiz bir organizasyon bulacağız karşımızda. İnsan sonrasında her organizma diğerine doğru olacak, diğerine neredeyse mutlak olarak ihtiyaç duyacak, her şeyiyle diğerini besleyecek, diğerinden beslenecek, farklı olana yönelecek, kendine özgü bir kımıldanışı olsa da eşzamanlı ve yankılanıcı biçimde bağıl hareket edecek. Karşıtlıkları, öne çıkmaları yenmiş işbirliğinin içinde kaybolup gitmiş hınca hınç sembiyozdan ibaret bir yaşam. Öznelerin değil de nesnelerin "işbirliği" ya da istifi... Bir dokudaki hücreler ya da daha iyisi bir besi yerindeki mikroplar gibi belki...

Sonuç olarak insan sonrası bedenler birbirinden ayrı olmayan, tek başına bir bütünlük taşımayan, kendini yok ederek başka bütünlükler kurmuş, sosyalliği teknolojik yollarla oluşturmuş, başka her yönden yabancı yapılar olacak. İçlerinde geleneksel çekirdekler olduğu kadar, yeni ve farklı bağımlılıklar ve ikilikler bulunacak. Nasıl insan bu dünyada, bir arada olma etiğine ve ortak benlik küresi içinde yaşama berraklığına sahip, yaratıcılık ve girişimcilik niteliği taşıyan olarak zuhur etmişse, insan sonrası bedenler de çeşitli ağların içine yayılmış, oradan güç toplayan, orada çatışan, orada zayıflayıp orada ölen, eşzamanlılık sayesinde yalancı ve geçici kalıcılık arayan biyoteknolojik yapılar olarak zuhur edecek.

Tabii ki "doğru" kalmayacaktır, bu yalnız bir beden yalanla her işini halledebildiği için değil, her bedenin bağlı olduğu "network" içinde doğrunun bir kodu bulunmasına gerek olmadığı için böyle olacaktır. Organik bedenler doğruya tabi olmadığında kaybediyor ya da ölüyorlardı, hibrit bedenler için bu söz konusu olmayacak, hatta belki daha çok bağlantı oluşturabildiklerinde yanlış üzerinden daha çok yaşayacaklar.

Bugünkü insan yaşadığını hafızlayan ve sonra onu hatırlayan, hafızladıkları ve hatırladıklarının kendi kuvvetine ve zayıflığına denk gelen yerlerinde dürtülerini boşaltma yolu bulan, nispeten karmaşık, nispeten homojen bir yapıdır. İnsan sonrasında ise ne hafızlamaya ne hatırlamaya gerek olacaktır ve dolayısıyla dürtü boşaltmak için de bir denk gelme zorunluluğu aranmayacaktır.

Merkezi uyarılar ve kimyasal boşaltmalar aracılığıyla depresif fazlar da sanırım yaşanmayacak ya da belki en fazla distimi şeklinde yaşanacaktır, ama yaşanırsa eğer destek için tekno yapıların yaptığından başka uygulama devreye alınmayacaktır. Cinsel olarak aseksüel ya da kendi cinsiyeti konusunda bir karar vermemiş, vermeye gerek duymamış, biyolojisine uyma zorunluluğu göstermeyen formlar yaygın olacak, çoğu yapı henüz ergenliğe gelmeden çocuk olarak kalmayı seçecektir. Üremesiz cinsiyet böyle böyle tutkuyu bitirecek ve kendini öldürecektir. Teknoloji bedensel farkları azaltacak, farkların azalması, sınır koymanın zayıflamasına, o da tecavüzlerin ve dürtüsel davranışların kolaylaşmasına, yanı sıra primitif bir cinselliğin yaygınlaşmasına neden olacaktır. Bireycilik, siber ideoloji ve liberalizm en tehlikeli üçgeni kurarak ilerleyecek, temel dayanağı ortaklık olan insanı bitirecek ve onun yerine yeni bir "homunculus" üretecektir.

Evet izolasyon sonunda bizi buraya doğru itiyor. İnsan bu tür biyo-mekanistik açıklamaların çok ötesindedir. Eğer olanaklı olsaydı, bütün organlarımızı ayırıp tekrar birleştirebilsek, biz o eski biz olmazdık. Aynısıyla bir ailenin dağılıp yeniden bir araya gelmesiyle kaybedilen değerlerde olduğu gibi... O eski iksir kaybolup gidiyor o zaman. Başkalarıyla beraber olarak kazandığımız ve sürdürdüğümüz ortak benliğin tutkalı bizim kendi var oluşumuzu yoğurmuş, var oluşumuzla yoğrulmuş yapışkanın kendisidir. Benim ellerim bir araya gelirse seni kucaklayabilirim, benim bacaklarım koşarak birbirini art arda sıralarsa seninle uygun adım yürüyebilirim. Ve tersi de doğrudur, ben başkalarıyla bir arada olup bir ortaklık al-veri içinde oldukça kendi bedenimi sever, onu en işlevsel şekliyle bütünlüğünü koruyarak tutabilirim. İnsan, tek hücrelilerden başlayıp bugünkü primatlara doğru uzanan zincirde her halkayı etinde ve ruhunda toplayarak var olmuştur. Onun içinde balıktan kuşa her canlı, binlerce dededen binlerce toruna her akraba vardır. O nedenle bu ruhu taşıyan beden araya sokulacak iki yongayla bölünmez. İnsan biyolojik bir merkez değildir, onun için biyolojiyle bağ kurmaya çalışacak organik ya da inorganik her yapıya yalnızca biyolojik bir cevap vermeyecektir, bırakın insan olmaktan öncekini, canlı olmaktan evvelki hali neyse o derinlikte cevap verecektir. Bütün bunları biyolojik temel gözeten bir kinizmle hafifsemek insanın varoluş kapasitesini doldurmamışlara has bir zayıflıkla ilgilidir ve 5G hatlarıyla yama tutmayacak derecede yapısal bir sorun içermektedir.

Eğer teknoloji ortak benlik üzerinde geliştirdiğimiz nesne benliklerimizi çok tabakalı, karmaşık yapılı, çoğul bir hale getirerek sosyal ve kültürel atmosferi zenginleştirici bir rol oynayacaksa evet, kimse şüpheci kılıkla yaklaşıp onu bir canavar ilan etmeyecektir. Ama aksi olup da insanın biricikliğini yok edip onu tam bağımlı hale getirerek kendine modern köleler yaratacaksa tabii ki hayır. İnsanın viral salgınlarla gitgide evrimsel afetler ve yıkımlar dönemine girmesiyle o, kültürel olarak geçmişteki ortaçağa değil teknoloji köleliğiyle gelecekteki ortaçağa dalmaya bir yol bulacak, oradaki ortaçağda mekânlar yine geniş olsa da kafalar daha dar olacaktır. Belki de transformasyon şimdiden gerçekleşmiş ve biz Deleuze'ün hibrit göçebe benliklerinden biri olmuşuzdur da henüz kendimize onu kondurmuyoruzdur. Deleuz, hümanistik benliği teknoloji aracılığıyla yeniden yapılandırmak isteğindekilere tekno-sofular demekten çekinmemişti. Teknolojiyi kullanarak yeniden zuhur etme fantezileri içindeki pek meşhur bazı beden makineleri psişik ve sosyal dünyalar arasında yoğun bir rezonans sağlayarak ortak benlik kökünün üzerinde duran sosyal yapıyı mekanistik bir çizgiye doğru bükmeye çalışmakta, neredeyse milyon yıla ve on milyarlarca canlıya dayalı yapıyı değiştirme cüreti göstermektedir. Hangi hakla? Keşke üniversitenizi bitirseydiniz de öğrenseydiniz: Anthropos metron panton. Ölçü siz değilsiniz, ürünlerinizse hiç değil.

Kaynakça

Bechtel, W., Mandik, P., Mundale, J., Stufflebeam, R.S., Philosophy and The Neurosciences, Blackwell Publishing, Oxford, 2001.

Bradiotti, R., Metamorphoses, Towards a Materialist Theory of Becoming, Polity Press, Comwall, GB, 2002.

Ceylan, T.M., Ortak Benlik Nörofelsefi Temellendirme, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.

Ceylan, T.M., Nesne Benliği Psikofelsefi Bütünleştirme, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013.

Ceylan, T.M., Dinamik Ahlak, Sezgisel Akılcılık Temelinde Fenomenolojik Bir Yorum, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018.

Mitchel, D.B., Jackson, F., Phylosophy of Mind and Cognition, An Introduction, Blackwell Publishing, Oxford, 2007.

Baxter, L.A., Relationships as Dialogues, Journal of Personal Relationships, P: 1, Volume 11, Number 1, Blackwell Publishing, Texas, 2004.

Arzu ERKAN YÜCE

COVID-19 pandemisi mi, şiddet pandemisi mi?

Virüs mü, ev mi? Kırk katır mı, kırk satır mı?

Pandemi tüm toplumu etkilese de romantik iddiaların aksine herkesi eşitlemedi ve hiç de adil değil! (...) Kadınlar virüse karşı "evde kal" uyarılarına uyarken, yeni bir pandemi olan COVID-19 ile eski bir pandemi olan ev içi şiddet arasında seçim yapmak zorunda bırakıldı.

Çin'de başlayarak tüm dünya ile birlikte ülkemizi de etkisi altına alan yeni koronavirüs hastalığı (COVID-19) pandemisinde pek çok ülkede olağanüstü önlemler alınması gerekti. Ülkemizde hasta olanlara izolasyon ve riskli olan kimselere karantina uygulamalarının yanı sıra herkes için geçerli sosyal mesafe kurallarının belirlenmesi, maske kullanımının kalabalık yerlerde zorunlu hale gelmesi, okullar ve bazı işyerlerinin tatil edilmesi, COVID-19 dışındaki acil olmayan sağlık hizmetlerinin ertelenmesi, 20 yaş altı ve 65 yaş üstü bireyler ve özel sağlık durumu olanlara sokağa çıkma kısıtlaması ve bazı illerde tatil günleri uygulanan sokağa çıkma yasakları, seyahat kısıtlamaları gibi çok sayıda önlem alındı.

Bireylerin hastalığa yakalanma, ölme, bir yakınının hastalanması ya da ölmesi gibi son derece temel yaşamsal üzüntü, korku ve kaygılarına, pandemi nedeniyle alınması gereken önlemlerin ve yaşanan kısıtlanmaların getirdiği zorluklar eklendi. Gerek pandeminin gerekse alınan önlemlerin sonucunda, bireylerin ruh ve beden sağlığında bozulmalar, iş, özel yaşam ve ilişkilerde sorunlar, ebeveynlik ve bakım verme ile ilgili zorluklar, ekonomik güçlükler, işsizlik, iflas, eğitim hayatının engellenmesi, sağlık hizmetlerine erişim güçlükleri, damgalanma, sağlık hizmetleri ve sosyal destek sistemlerine erişimde yetersizlikler, ihmal, istismar ve şiddet yaşantılarında artış meydana geldi.

Pandemi tüm toplumu etkilese de romantik iddiaların aksine herkesi eşitlemedi ve hiç de adil değil! Korku, üzüntü, kaygı ve birtakım kısıtlanmalar, hastalığın istisnasız herkese bulaşma riski insanları

© ASLI ÇELİKEL

eşitliyor gibi görünse de pandemi tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de eşitsizlikleri büsbütün görünür kılan bir mercek. Pandemi, yoksulu, işsizi, sosyal güvencesi olmayanı, kadını, sağlıkçıları, çocukları, yaşlıları, LGBTİ+ (lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks) bireyleri, mülteci ve göçmenleri, engellileri, sosyal desteği yetersiz olanları, özetle her kesimden dezavantajlı olan ve ayrımcılığa maruz kalanları, pek çok açıdan daha da olumsuz etkiledi.

Pandemi dönemindeki izolasyonda dünya genelinde pek çok ülkede ev içi şiddet olgularında belirgin artış olduğu bildirildi.[1] Tüm dünyada yaşam duraklamışken özellikle kadınlar dışarıdaki virüs ile yoksulluk, işsiz kalma tehdidi, cinsiyet eşitsizliği ve evdeki şiddet arasına sıkıştı. Virüsten korunmak için kapandığımız ev, pek çoğumuz için değil güvenli bir alan, ruhsal, ekonomik, fiziksel ve cinsel tehdit demekken, pandemi koşulları kadınları enikonu failler ile baş başa bıraktı. Kadınlar virüse karşı "evde kal" uyarılarına uyarken, yeni bir pandemi olan COVID-19 ile eski bir pandemi olan ev içi şiddet arasında seçim yapmak zorunda bırakıldı. Birleşmiş Milletler'in (BM) pandeminin tüm dünya ülkelerinde kadınları nasıl etkilediğine dair hazırladığı raporda, kadına yönelik her türlü şiddetin arttığı, kadın sağlığının daha da hiçe sayıldığı, ekonomik krizin ve göçün kadınlar üzerinde daha büyük olumsuz etkilere yol açtığı bir tablo ile karşı karşıya olduğumuz bildirildi.[2] Rapora göre, pandemiden önce her üç kadından birinin yaşam süresi boyunca şiddete maruz kalacağı tahmin edilirken, bu kadınların birçoğu evlerinde istismarcıları ile hapsolmuş durumda. Aşırı yüklenmiş sağlık sistemleri ve gitgide bozulan adalet sistemi, şiddet gören kadınların ihtiyaçlarına yanıt veremiyor.[2]

Pandemide ev içi şiddet riski

Sosyal izolasyon politikası yüzünden istismarcıdan uzaklaşmanın zorlaşması ve sosyal destek sistemlerinin azlığı da göz önüne alınırsa, tüm bunlar ev içi şiddetin risk etkenleri arasında da yer almaktadır.[3,4] Sosyal yaşama etkileri açısından benzer doğal afetlerin ardından diğer şiddet suçlarında pek etkilenme olmasa da ev içi şiddet olgularında artış olduğu gözlenmektedir.[1,3] Pandemiler, krizlerin psikolojik, ekonomik ve sosyal sonuçlarıyla başa çıkamayan erkeklerde bir şiddet dalgasını tetikleyebilir. Sosyal yapılardaki çöküş, bu çöküşten bağımsız gibi gözüken şiddet dalgalarını açığa çıkarabilir. Bu şiddetin ilk hedefi ise büyük çoğunlukla kadınlardır. Göç üzerine yapılan çalışmalarda kadınların değişen koşullara daha hızlı uyum sağladığını, daha fazla direnç ve esneklik sergilediklerini, statü ya da gelir kaybıyla baş etme konusunda psikolojik olarak daha hazırlıklı oldukları gözlenmiştir.[5] Öte yandan erkeklerin genellikle kontrol kaybı, reddedilme ya da ekonomik istikrarsızlıkla baş etmekteki yetersizliklerinin kriz dönemlerinde kitlesel hale geldiği ve her türden şiddetin faili eril tepkileri doğurabileceği gözlenmiştir.[5]

Çin'de ev içi şiddetle ilgili sivil toplum kuruluşları, karantina esnasında şiddete maruz kalanlara azalan desteğin ve artan ev içi şiddetin nedenlerinin %90'ının pandemi ile ilişkili olduğunu rapor ettiler. Aynı durum, Fransa, İtalya ve İspanya gibi ülkelerde, şiddet görüp destek arayan ama bulamayanların sayısının arttığı Avrupa'da da geçerliydi. İngiltere'de 28 Mart'ta, eşiyle birlikte izolasyonda olan bir erkeğin işlediği kadın cinayeti, ülkenin ilk koronavirüs temelli kadın cinayeti olarak kayıtlara geçti.[5]

Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu'nun belirlemelerine göre, pandemi sürecinde ülkemizde fiziksel şiddet yüzde 80, psikolojik şiddet yüzde 93, şiddete uğrayan ve sığınma evi talebi ise yüzde78 oranında artış gösterdi.[6] Federasyon Başkanı Canan Güllü, salgın döneminde kadınlara yönelik şiddet oranının geçen yılın Mart ayına göre yüzde 38.2 oranında arttığını, ev içi şiddetin komşular tarafından bildirilmesinin ise yüzde 100 oranında arttığını bildirdi. Polis Akademisi Başkanlığı'nca açıklanan "COVID-19 Salgını ve Sonrası Devlet, Demokrasi ve Güvenlik" başlıklı raporda, hırsızlık vakalarının azaldığı bildirilirken, aile içi şiddetin arttığına dikkat çekildi.[7] Bianet'in yerel ve ulusal gazetelerden, haber sitelerinden ve ajanslardan derlediği haberlere göre, erkekler, Nisan'da en az 17 kadını ve iki çocuğu öldürdü, 19 kadının ölümü de basına "şüpheli" olarak yansıdı.[8] Öldürülen kadınlardan biri transtı. Kadın Cinayetlerini Önleme Platformu'nun açıkladığı 11 Mart-20 Mayıs arasındaki kadın cinayeti sayısı 53 iken, İçişleri Bakanlığı'nın açıkladığı sayı 33 idi![8] Mart'ın ilk 13 günü en az 70 erkek şiddeti vakası basına yansırken 13'ten 31 Mart'a kadar olan 18 günde sadece 50 vaka yansıdığını, yani şiddetin haberleştirilmediğini ve haberleştirilmediği için de verilere yansımadığını görüyoruz.[9] COVID-19 nedeniyle eve kapanmalar eril şiddeti doğrudan artırırken, şiddetin görünmezliğini görünür kıldı.[9]

Ev içi şiddet

Ev içi şiddet, başta kadın ve çocukların beden ve ruh sağlığını ciddi olarak tehdit eden önemli bir sağlık sorunudur. Kadına yönelik şiddetin en yaygın ama en gizli kalanı aile içi/ev içi şiddettir. Ev içi şiddet vakalarının önemli bir kısmında suç failleri çoğunlukla eş, eski eş ya da kadının şimdi ya da eskiden birlikte olduğu kişi ya da diğer aile bireyleridir. Uluslararası araştırmalar fiziksel şiddetin özellikle kadının eşi ya da birlikte olduğu kişi tarafından gerçekleştirildiğini ortaya koymuştur. Kadına yönelik şiddetin fiziksel, duygusal, ekonomik ve sosyal etkileri sadece kadınlar üzerinde değil çocuklar, aileler ve toplumda da kendini göstermektedir (KSGM, 2009).[10] Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından yürütülmüş olan WHO Multi-country Study on Womens Health and Domestic Violence Against Women çalışması (KSGM, 2009), bir birlikteliği olan kadınlara eşleri ya da birlikte oldukları kişiler tarafından yaşamlarının herhangi bir döneminde uygulanan fiziksel ve

cinsel şiddet yaygınlığının %15 ile %71 arasında değiştiğini ve pek çok araştırma bölgesinde de bu düzeyin genellikle %30 ile %60 arasında olduğunu göstermiştir.[10]

Pandemide görünmeyen emek, ücretsiz işçilik, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, cinsiyete dayalı şiddet

Toplumsal cinsiyet kalıpları, görev dağılımı, bakım veren olmak

BM raporuna göre, milyonlarca kadın işlerini kaybetme endişesi yaşarken, bir yandan evden çalışma sistemine, bir yandan da "zorunlu ev hanımlığına" adapte olmaya çalışıyor.[2] Bitmeyen ev işleri, alışveriş, yemek, temizlik, çocukların dersleriyle ilgilenme ve yaşlı ebeveynlere bakım döngülerinde çoğu kadın yitip gitmemek için direniyor. Kadınların hak ve eşitlik mücadelesi, sağlık, yoksulluk, işsizlik, eğitim gibi devasa sorunlarla boğuşan Türkiye ve dünya gündeminin son sıralarında yer alıyor.[12]

Küçük çocukları ya da diğer ev içi ve bakım sorumlulukları olan kadınların, sosyal güvenceleri yetersiz, daha düşük refah düzeyindeler; yarı zamanlı, ekseriyetle düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışıyorlar ve ciddi gelir kaybı tehdidi altındalar.[11] Kadınların sağlık hizmetlerinde çalışma olasılıkları da daha yüksek ki bu da onları enfeksiyona daha açık hale getiriyor.[11] Üstelik her türlü kriz, yerleşik toplumsal cinsiyet rollerini güçlendiriyor.[13] Toplumsal cinsiyet kalıpları içerisinde kadınlardan, hallerinden hoşnut olmaları, erkeklere ve ötekilere yardımcı olmaları, otoriteye karşı gelmemeleri ve uyumlu davranmaları beklenir. Toplumsal cinsiyete göre kadın, ev içi özel alana hapsedilip kamusal alandan sakınılan birey konumundadır. Bu rollere göre, ev halkı üyelerine bakım verme kadının işidir. Bunlar başta çocuklar olmak üzere, eşler, yaşlılar, hasta kişilerdir. Pandemi döneminde ise yapılması gereken çok daha fazla iş var -artık çocuk bakıcıları ya da evi ücretli temizleyenler yok, çocukların eğitimleri evden devam ediyor, daha çok çamaşır yıkanıyor, temizlik yapılıyor. Çalışanların da, çalışmayanların da, evden çalışanların da iş yükü fazlasıyla arttı. The New York Times için Morning Consult'ın yaptığı yeni bir ankete göre, evde eğitim, koronavirüs karantinasının getirdiği yeni ebeveynlik işlerinin kadınlar açısından orantısız bir şekilde yürüdüğünü gösteriyor.[12] Erkeklerin sadece yüzde 20'si, hem ev işlerinden hem de çocuk bakımından tamamen ya da çoğunlukla eşlerinin sorumlu olduğunu kabul ediyor. Yaklaşık yüzde 20'si karantina zamanında bu görevlerden tamamen ya da çoğunlukla kendilerinin sorumlu olduklarını söylüyor. Oysa kadınların sadece yüzde 2'si onlarla aynı fikirde! Geçmiş araştırmalar tutarlı bir şekilde erkeklerin genellikle yaptıkları işlerin miktarını abarttıklarını ve kadınların daha fazla iş yaptığını göstermiştir. Utah Üniversitesi'nde sosyolog olan Daniel L. Carlson ve meslektaşları tarafından pandemi sırasında henüz yayınlanmamış başka bir ev içi işbölümü araştırmasında da erkekler, bu çalışmaya benzer bir oranda, kadınların yaptıklarını söylediklerinden daha fazlasını yaptıklarını bildirdi. Ankette, çiftler çocuk bakım sorumluluklarını farklı şekilde paylaştıklarında bile annelerin öncelikle evde eğitimden sorumlu olduğu tespit edildi.[12] 12 yaşın altında çocukları olan ailelerde, kadınların yaklaşık yüzde 80'i ev işlerinin çoğunu ya da tamamını yaptıklarını, uzaktan eğitimi denetlediklerini ve yüzde 70'i de çocuk bakımının çoğunu üstlendiklerini söylüyor. Bu hanelerdeki erkeklerin üçte birinden azı çocuk bakımından çoğunlukla ya da tamamen kendilerinin sorumlu olduklarını belirtiyor.[12]

Ekonomi, iş yaşamı, kariyer

BM raporuna göre, dünya üzerindeki emekçi kadınlar pandemi koşulları altında daha fazla şiddete maruz kalırken, pamuk ipliğine bağlı ekonomik ve sağlık güvencelerini de kaybederek ağır yaşamsal risklerle yüz yüze geliyorlar.[2] Karantina zamanında da kadınlar daha fazla ücretsiz emek sarf ediyor. Pek çok araştırma gösteriyor ki karşı cinslerden bir çiftte her iki kişi çalışsa ve kadın erkekten daha fazla kazansa bile bu durum gerçekleşme eğiliminde ve son yıllarda erkekler özellikle çocuk bakımı gibi ev içi işlerde harcadıkları zamanı arttırmış olsalar bile birçok kişi bu işlerden hâlâ bir kadının sorumlu olması gerektiğine inanıyor. Kültürel beklentiler hâlâ kadınların evde eğitimi gerçekleştirecek kişi olduğu yönünde. Eşcinsel çiftler de çocuk sahibi olduktan sonra, bir ebeveyn genellikle işe öncelik verirken, diğer ebeveyn aileye öncelik veriyor.[12] Pandemiden önceki gibi şimdi de kadınlar uzun saatler boyunca güvencesiz koşullar altında çalışıyor. Ekonomik şiddet, işsizlik, başkasına ekonomik olarak bağımlı olma durumu, kadınlarda daha yüksek anksiyete düzeyleri ile ilişkili bulunmuş. Akademik üretkenlikte ve kariyer ilerlemesinde olan duraksama ya da gerileme kadınların ev işlerinde, özellikle de çocuk bakımında geçirdiği ek sürenin, görmezden gelinen önemli sonuçlarından bir diğeridir

BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, pandeminin başından bu yana uyarıyor: "Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusunda elde edilen kısıtlı ilerlemenin geriye gitmesi an meselesi". Dünya genelindeki kadınların neredeyse yüzde 60'ının kayıt dışı ekonomide çalıştığını, daha az kazandıklarını ve yoksulluğa düşme konusunda daha büyük risk taşıdıklarını ifade eden Genel Sekreter, "Piyasalarda düşüş yaşanır ve işyerleri kapanırken milyonlarca kadının işi de ortadan kalktı" uyarısında bulunuyor. Salgının kadınların gelirlerinde ve işgücüne katılımda bir düşüşe neden olacağı açık.[13]

Sağlık sektöründe kadın olmak

Toplumsal cinsiyet rollerinin uzantısı olan "bakım hizmeti" ve "bakım rolü", mesleki işbölümüne de yansımıştır.[14] Sağlık sektörü, kadınların yoğun olarak istihdam edildiği, mesleki

cinsiyet ayrımcılığı ve ayrışma açısından da tipik bir örnektir.[14] Kadının ev içinde görünmeyen emeği ile benzer nitelik taşır. Küresel olarak kadınlar toplam sağlık işgücünün yüzde 70'ini oluşturuyorlar.[13] Dünya genelinde olduğu gibi ön cephede çalışan sağlık çalışanlarının ise %90'ı kadın ve bu dönemde yayımlanan araştırmalarda, pandemi döneminde artmış şiddet, taciz oranları ve kötü muamele oranları bildirilmiştir. Toplumsal cinsiyet uçurumu açısından 144 ülke arasında 131'inci sırada yer alan ülkemizde, sağlık alanında kadın sağlık çalışanlarının uğradığı cinsiyet ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet duyarlılığı düzeyi, hizmet verdikleri kesim açısından da dikkatle değerlendirmeyi gerektiriyor.[14] Sağlık alanında kadın çalışan sayısı erkeklerden fazla olmakla birlikte, meslekler bazında bakıldığında oranlar değişmekte, hekimlerde özellikle cerrahi gibi belirli branşlarda kadınların istihdam oranı erkeklere göre düşmektedir. Bunun yanı sıra kadınlara hâlâ erkek meslektaşlarından çok daha az ücret ödeniyor. Ayrıca kadın çalışanların erkeklere uygun tasarlanmış ve boyutlandırılmış maske ve diğer koruyucu ekipmanları kullanıyor olmaları nedeniyle COVID-19 açısından daha yüksek riskle çalışıyor oldukları gösterilmiş.[13] Geleneksel "bakım rolü" olarak görülen ebelik-hemşirelik gibi profesyonel meslekler önemsizleştirilmekte ve bu çalışanlar bir ekibin parçası değil de erkek doktorun yardımcısı olarak görülmektedir. Kadınlara biçilen bakıcı rolleri ve sağlık çalışanlarının büyük oranda kadın olması göz önüne alındığında, enfekte olma olasılıkları da daha yüksektir.

Pandemide sağlık sistemine erişim

Pandemi döneminde yayınlanan bir araştırmaya göre Liberya'da, cinsiyet temelli şiddete maruz kalanların çoğunun, sağlık çalışanlarının enfekte olacağı korkusuyla temel halk sağlığı hizmetlerine erişimi engellenmiş, sağlık sistemlerine erişim eksikliği nedeniyle gebe anne ölümlerinde artış olmuştur.[15] Dünya genelinde gebelik ve doğumda önlenebilir nedenlerden dolayı her gün 810 kadın ölüyor.[13] Geçmiş pandemiler, böylesi kriz koşullarında anne ölüm ve hastalık oranlarının, çocuk yaşta gebeliklerin, HIV ve cinsel yolla bulaşan diğer hastalıkların oranlarının arttığını göstermiştir.[13,16] Pandemiden önce zaten temiz suya ve özel tuvaletlere erişimi olmayan, üreme ve cinsel sağlığını, mensturasyon dönemi hijyenini sağlamada sorunlarla karşılaşan kadınlar ve gençler bu dönemde daha da tehlike altındalar.[16] Bunun yanında sağlık sistemleri pandemi yükünü kaldıramadığında kadın sağlığı için çok önemli olan bazı sağlık hizmetleri de sağlanamıyor. Bu hizmetler, doğum öncesi ve sonrası sağlık hizmetlerini, üreme sağlığı hizmetlerini ve şiddete maruz kalanların hayatını kurtaran bakım ve destek hizmetlerini içeriyor. Birçok AB devletinde kürtaj hizmetlerinin "önemsiz" olduğu varsayılıyor ve kadınlar doğum kontrolüne ulaşmakta zorluk yaşıyorlar.[5]

Pandemide göçmen ve mülteci kadınlar

Pandeminin başlangıcında, Avrupa Hastalık Önleme ve Kontrol Merkezi (ECDC), "COVID-19 ile savaşmaya yardımcı" birtakım tedbirler yayımladı.[5] Bu tedbirlerin mültecilerin konakladığı bölgelerde uygulanması beklentisi pek de gerçekçi değil. Çoğu mülteci yerleşkesinde yeterli temiz su, banyo, sabun yokken "elleri sık sık yıkamak" gibi en basit adım bile uygulanamaz durumda. Ayrıca mültecilerin çoğu zaman kapasitelerinin üstünde insan barındıran odalarda/çadırlarda kaldığı düşünüldüğünde sosyal mesafe de bir hayalden öteye gitmiyor. Erzak temin etmek, depolamak, sosyal destek sistemlerini canlı tutmak da yine mümkün değil. Mülteci kadınların erkeklerin bakışlarından ve tacizden uzak, temel ihtiyaçlarını giderebildikleri, pedlerini değiştirebilecekleri, çocuklarını emzirebilecekleri ya da duş alabilecekleri kadınlara özel güvenli alanlara sahip olmadıkları bir gerçek.[5] Erkek şiddetine, toplu tecavüz ve zorla evliliklere maruz kalan kadınlar, pandemide hasta bakımını ve ayyuka çıkan erkek şiddetini de göğüslemek zorunda kalıyorlar. Bu dönemde daha fazla sayıda kadın ve çocuk, insan kaçakçılarının ve istismarcıların ağına düşme riskini taşıyor.

Pandemide şiddet, polis ve adli yardım

Karantina sürecinde hareket kısıtlamaları, evin güvenli bir yer olduğu kabulüne dayanıyor ancak karantina ve sosyal izolasyon nedeniyle, birçok birey şiddet yaşadıkları çevrelerine hapsediliyor ve yardım istemek için son derece sınırlı imkânları oluyor.[17] BM raporuna göre, bazı ülkelerde aile içi şiddet ve acil durum çağrıları, pandemide sosyal mesafe tedbirleri alındığından bu yana yüzde 25 oranında arttı.[2] Bu sayıların sadece en kötü durumları içerdiği düşünülüyor. Salgın öncesinde de şiddet gören kadınların yüzde 40'ından daha azı yardım talebinde bulunuyordu.

Pandemi döneminde pek çok ülkeden gelen veriler doğrultusunda, kadınlar şiddet görse de "evde kal" çağrılarından dolayı kadın örgütlerine, kolluk kuvvetlerine ulaşamadı, cinsel saldırıyı adliyeye bildiremedi, avukatlara ulaşamadı, şiddet için önerilen numaraları arama imkânı olmadı, imkânı olsa da "Koronavirüs nedeniyle..." cümlesini duydu.[15]

Pandemi döneminde yayımlanan araştırmalarda, şiddet olaylarında kolluk kuvvetlerinin faillere müdahale etmek ve gözaltına almakta gönülsüz davrandığı bildirilmiş.[15] Neden yardım aramadığı sorulduğunda pek çok kadın, "Koronadan dolayı sığınaklara alınmayacağımı düşündüm, polisin yardım etmeyeceğini düşündüm, darp raporu almam gerektiğini düşündüm, tanığım yoktu, korona bulaşır diye hastaneye gitmekten korktum, telefona erişemedim, mahkemenin ceza vermeyeceğini düşündüm, yeterli ceza almayacağını düşündüm,

af ile erken tahliye olup yeniden zarar vereceğini düşündüm, sokağa çıkma yasağı nedeniyle avukatım yanıma gelemedi, yalnız gitmekten çekindim" gibi cevaplar vermektedir. Politika ve genelgeler kadınlar yokmuş gibi uygulandığından dolayı avukatların sokağa çıkma izni olan meslek grubunda olmaması ve 6284 kapsamında fail yararına düzenlenen genelgeler de bazı kadınları şiddet bildiriminde bulunmaktan alıkoymuştur.

Pandemide sosyal destek

Sosyal izolasyon, yerinde barınma, seyahat kısıtlamaları ve önemli dayanışma kaynaklarının kapatılması gibi uygulamaların aile içi şiddet riskini önemli ölçüde artıracağı tahmin edilmektedir.[18] Yapılan araştırmalarda, kadınların sosyal destek ağlarının ve bilgilendirilme kaynaklarının pandemide azaldığı gösterilmiş.[18]

Pandemide ruh sağlığı

Mutasyona uğramış bu yeni koronavirüs hakkında yeterli bilgiye sahip olmamamız, salgın seyrinin öngörülebilir olmaması, risk faktörü taşıyan ya da ileri yaştaki bireylerde ölüme kadar giden ilerleyici bir klinik seyir gözlenmesi, sosyal mecralarda hızla yayılan mitler, karantina uygulanması toplumun pek çok kesiminde kaygı düzeylerinin artmasına neden oldu.[20] İnsanların temel güvenliğinin sağlanamadığı, kişisel koruyucu ekipmanlara ulaşamadığı, çalışmak zorunda kaldığı, evinde kalamadığı, bakım gerektiren çocuğuna, hastasına bakıcı bulamadığı, şiddete uğradığında yasal haklarına erişemediği yani birçok açıdan fazlasıyla mahrum olduğu bir dönem yaşıyoruz. Bu koşullar altında ruh sağlığının etkilenmemesi düşünülemez. Şiddete maruz kalan kadınlarda en sık görülen ruhsal hastalıklar, travma sonrası stres bozukluğu, majör depresif bozukluk, yaygın anksiyete bozukluğu ve panik bozukluğu, somatizasyon ve madde kullanım bozukluklarıdır.[19] *Şiddet gören kadınlarda kaygı bozukluğu* ve travma sonrası stres bozukluğu *sıklığı* için %84'e varan yaygınlık oranları bildirilmektedir.[19] Psikiyatri polikliniğine başvuran kadınların %98'inin hekim tarafından sorulmadıkça şiddete uğradıklarından söz etmedikleri, sınırlı bilgi verdiklerini ya da saklamayı tercih ettikleri bildirilmiştir.[19] Bu durumda ev *içi şiddeti görmezden gelen*, yok sayan, başvurulara farklı seçenekler sunmayan bir klinisyenin aile içi şiddetin sürmesinde rolü olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.[19] *Özetle hem* COVID-19'un yıkıcı etkileri hem de alınan bu önlemlerin getirdiği ekonomik, ailesel, sosyal ve sağlığa ilişkin güçlükler ve izolasyon döneminde aile içi şiddet olaylarındaki artışın, bireylerde artmış kaygı bozuklukları, depresyon, alkol/madde kullanım bozuklukları, psikosomatik rahatsızlık riskini beraberinde getireceğini tahmin edebiliriz.

Pandemide çocuklar

Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü'nün (Eurogender) paylaştığı "COVID-19'un Toplumsal Cinsiyet Açısından Etkileri Raporu"nda, salgın dönemlerinde kadınların ve kız çocuklarının ihtiyaç duydukları desteği alamadıkları, su, temizlik ve hijyen hizmetlerine erişimlerinin de kısıtlandığı vurgulandı.[17] Bu dönemde hızla tırmanan yoksulluğun, az gelişmiş ülkelerde, ilk darbeyi kız çocuklarının eğitimine vuracağını tahmin etmek güç değil. Ev içi şiddetin görüldüğü evlerde yaşayan çocuklar 60 kat daha fazla istismar ve ihmal riski altındalar.[21] Çocuk istismarı partnerler arası şiddet ile sıklıkla birliktelik göstermektedir. Şiddete tanık olan çocuklarda post travmatik stres bozukluğu ve bazı davranış bozuklukları görülebilmektedir.[21]

Pandemide, okulları, kütüphaneler ve kurslar kapalı olduğu için çocuklar evde normale göre daha çok zaman geçirmekte, sokağa çıkma yasağı kapsamında zorunlu olarak evde kalmaktadır. Bu dönemde ihmal, fiziksel, sözel ve psikolojik istismar riski ortaya çıkmakta, başta 12 aydan küçük çocuklar olmak üzere süreç ölümle sonuçlanabilmektedir.[22] Pandemi sürecinde düşük gelirli, kalabalık aileler özellikle risk altındadırlar. Evde geçen sürenin kısıtlamalar nedeniyle uzamış olmasının yanı sıra stres, korku, krizin ekonomik sıkıntılarının şiddetlenmesi gibi diğer etkenler aile bireylerinde tahammül ve uzun erimli düşünme kapasitesini azaltıp çocuk istismar ve ihmali olasılığını arttırmaktadır.[23] Pandemiden korunmak için alınan önlemlerin halihazırda çocuk istismar ve ihmalinin sıklığının artması şeklinde ikincil gizli bir pandemiye sebep olabileceği bildirilmektedir.[24]

Pandemide yaşlı olmak

Avrupa'dan gelen, bakımevlerinde terk edilen yaşlılar ve huzurevlerinde bulunan cesetler hakkındaki raporlar dehşet verici. Ülkemizde de basın açıklamalarında salgında "en riskli kesimin yaşlılar olduğu, "yalnızca 65 yaş ve üzeri için ölümcül" olduğu, "ölenlerin çoğunun yaşlı" olduğu üstüne basa basa söylendi. "COVID-19 tarafından öleceklerin *yalnızca* yaşlılar olacağı" rahatlığıyla(!) kendilerini güvende hissedip sorumsuzca davrananlar bir yana, 65 yaş üstü olan bireylerin bu yaş ayrımcılığından son derece olumsuz etkilendiklerine tanık olduk. İleri yaştaki kadınlar kronik sağlık problemlerine sahipler; yıllarca bakımını üstlendikleri eşleri ya da ailelerinin ölümünden sonra yalnız ve çoğunlukça sosyal ve ekonomik olarak güvencesiz yaşıyor, toplumun en yoksul kesimlerinden birini oluşturuyorlar. COVID-19 tehdidinin yanında yaşlıların yaşadıkları sosyal izolasyon, ölüm korkusu ve bakım verenlerine bağımlılıklarının artışı gibi nedenlerle istismar ve ihmal yönünden de riskleri artmaktadır.[25,26] Daha ileri yaşlarda olan olgular ve demans gibi hastalıkları olanlar ihmal riski altındadırlar. "Evde kal" çağrılarının dünya çapında arttığı bu dönemde istismarı gerçekleştiren fail, sıklıkla yaşlının yakınlarından biridir.[27] Bakımevlerinde yaşayan yaşlılar aile ziyaretlerinin azalmasına bağlı olarak daha fazla izole olmakta ve bu durum bakım verenlerinin istismar ve ihmali açısından riski arttırmaktadır. Ayrıca evde

evlatlarıyla yaşayan yaşlılarda, ailenin diğer bireyleriyle beraber geçirdikleri sürenin artmasına bağlı olarak istismar riski artmaktadır.[25] Bu dönemde yaşlı istismarının sık gördüğümüz örneklerinden biri, Dünya Sağlık Örgütü tarafından yaşçılık (ageism) olarak tanımlanan, yaşlarından dolayı belli bir yaş grubuna ayrımcılık ve saldırganlık gösterilmesidir. COVID-19'un, salgının başından bu yana bir yaşlı hastalığı olarak gösterilmesi, sokağa çıkma yasağı konusunda yaşlıların ısrarla hedef gösterilmesi, ölen kişiler hakkında yapılan resmi açıklamalarda yaşlı oranının seçici olarak vurgulanması, kullanılan dil ve medyaya da yansıyan toplumdaki yaşlı nüfusa karşı sözlü ve fiziksel saldırılar birer yaşlı istismarı olup, yaşlılara zarar vermektedir.[25,28]

Pandemide LGBTİ+ bireyler

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, COVID-19 salgını ile mücadelede LGBTİ bireylerin haklarını ve devletlerin sorumluluklarını anımsatan bir bildiri yayımlamıştır.[29] Bildiri COVID-19 salgını ile ilgili bir dizi soruna dikkati çekmektedir. Buna göre, LGBTİ bireyler sağlık haklarına erişim konusunda diğer bireylerden daha fazla kısıtlılığa ve ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. Bireyler damgalanma, ayrımcılık, nefret söylemi ve saldırılar, ev içi şiddet, iş ve geçim kaynaklarına erişim problemleriyle sıklıkla karşılaşabilmektedirler. BM'nin bu bildirisinde, salgının sosyoekonomik etkileri için alınacak önlemlerde yaşlılar ve evsizler dahil olmak üzere LGBTİ'lerin sıkıntılarının göz önüne alınması gerektiği vurgulanmıştır.[30] Otoritelerin paydaşlarla birlikte hareket ederek, damgalama ve nefret söylemlerine karşı söylem üretilmesi, bireylerin sağlık ve diğer hizmetlere erişimde ayrımcılığa uğramamaları için önlemler alınması, toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz bırakılanlara destek hizmetlerinin verilmesinin sağlanması önerilmiştir.[29,30]

Çözüm önerileri

İnsan Hakları Derneği (İHD) Merkezi Kadın Komisyonu, "Pandemi Döneminde Kadın" raporunda,[31] 11 Mart ile 11 Mayıs 2020 tarihleri arasında kadınların yaşadıklarına dair tespit ve bilgiler ile çözüm önerileri açıklamıştır:

"Dünyada korona virüs salgınıyla mücadele eden ülkeler, bir yandan da karantina nedeniyle evlerde meydana gelen ve günden güne artan şiddet vakaları ile ilgili farklı önlemler alıyor. Belçika'da Flaman Hükümeti'nde Çevre, Turizm, Enerji ve Adalet Bakanı Zuhal Demir, 'Evler saatli bir bomba' diyerek koronavirüs salgını sırasında şiddete uğrayan kadınların sığınabilmesi için otel zinciriyle anlaştı, eczanelerde şifreli destek uygulaması başlattı ve şiddetle mücadele için 280 bin Euro'luk kaynak ayırdı. Almanya'da sokakta şiddet yüzde 30 oranında gerilerken ev içi şiddette ciddi bir artış var. Aile Bakanlığı, sığınma evleri ve şiddet konusunda faaliyet gösteren kurumlara 120 milyon Euro'luk ek ödenek ayrıldığını açıklarken, sığınma evlerinin kapasitenin dolma ihtimaline karşı boş olan oteller ve yazlık evlerin devreye sokulacağı belirtiliyor. İngiltere'de de durum farklı değil. İçişleri Bakanlığı ev içi şiddete karşı 2 milyon pound'luk ek ödenek ayırdı. Fransa, ilk günlerde, ulusal yardım hattına yapılan çağrılarda sert bir düşüş olduğunu açıklasa da, hükümet bir hafta sonra erkek şiddetinin ülke genelinde üçte bir oranında arttığını bildirdi. Fransız hükümeti, şiddete maruz kalan kadınların otel masraflarını karşılayacağını duyurdu."[31]

Ülkemizde de benzer önlemlerin acilen hayata geçirilmesi gerekmektedir:[31]

- Yetersiz olan sığınma evi kapasitesi hızla artırılmalı. Her ilde şiddete uğrayan ya da şiddet tehdidiyle yüz yüze olan kadınların çocukları ile birlikte kalabilecekleri güvenli oteller belirlenmelidir. Kadın sığınma evleri tam zamanlı çalışmalı ve kapatılanlar acil olarak yeniden açılmalıdır. Sığınma evlerinde sağlık ve hijyen uygulamaları en üst standartlarda tutulmalı, COVID-19 önlemleri artırılmalıdır. Şiddete maruz kalmış ve ailesinin yanında da kalmak istemeyen kadınların sığınma evlerine başvuruları kabul edilmeli ve gerekirse karantina uygulanmalıdır.
- Kadınların ev içi şiddete uğramalarını engelleyici tedbirler alınmalı, başvuru mekanizmaları çoğaltılmalıdır. Acil yardım hatlarının kapasitesi artırılmalı ve 7-24 hizmet vermeleri sağlanmalıdır.
- Geçmişte şiddete uğramış ve risk altındaki kadınlar düzenli aralıklarla aranarak yalnız olmadıkları hissettirilmeli ve olası bir şiddet halinde yapabilecekleri konusunda bilgilendirilmelidir.
- Kadınların darp raporu almak için hastaneye gitmeleri kolaylaştırılmalı, kadının güven içinde ve virüsten korunma kurallarına uygun bir biçimde hastanelere ulaşması ile ilgili kolluk görevlilerine sorumluluk verilmelidir. Kadınların yapmış oldukları başvurular sonucunda gerekli koruma tedbirleri alınmalı, şiddeti uygulama riski olan kişi uzaklaştırılmalıdır.
- Türkiye'nin imzaladığı Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) uygulanmalıdır. 6284 sayılı Yasa etkili bir biçimde uygulanmalı, kadına yönelik artan şiddete karşı acil eylem planı, kadına sivil toplum kuruluşlarının da katkısıyla oluşturularak hayata geçirilmelidir.
- Pandemi döneminde ekonomik ve sosyal açıdan kadınlar güçlendirilmeli, herhangi bir düzenli geliri olmayan kadınlar tespit edilerek maddi destek sağlanmalı, işlerinden edilmiş kadınların iş güvenceleri sağlanmalıdır.
- Adliyeler, kadın şiddet başvurularında tam zamanlı çalışmalı ve karakolda kolluk, gelenlerin beyanını almalıdır. Şiddet uygulayanlar hakkında gerekli cezai işlemler uygulanmalı, şiddete maruz kalan ve fail aynı mekânlarda bırakılmamalı, bu şekilde davranan

kolluk ya da herhangi bir birim çalışanı hakkında da soruşturma açılmalıdır.

- Sosyal medya üzerinden kadına yönelik şiddet söylemleri ve tehditler, nefret söylemleri için soruşturma açılmalı, tespit edilen kişiler hakkında yasal işlemler yapılmalıdır.
- Resmi kurum ve kuruluşların ayrımcı söylem ve nefret söylemleri hakkında yasal girişimlerde bulunulmalı, anayasanın ilgili hükümlerine uymalıdırlar.
- Ve bütün bunlar, kadına yönelik şiddete karşı mücadele eden kadın sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde gerçekleştirilmeli, bu örgütler ekonomik olarak güçlendirilmelidir.

Sonuç

Bu pandeminin dünyadaki tüm kadınların haklarının eski haline, Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) öncesi döneme dönebileceği riskine ve tüm azınlıkların, LGBTİ+ bireylerin, çocukların, yaşlıların ve göçmenlerin temel hak ve özgürlüklerinden mahrum kalacağı bir dünya düzeni riskine karşı topyekûn bir mücadele yürütülmelidir. Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet konusunda ayrıntılı bilgi ve veri sağlayan araştırma sayısı azdır.[10] Bunlardan ilki Aile Araştırma Kurumu tarafından 1994 yılında, diğeri Altınay ve Arat tarafından 2008 yılında gerçekleştirilmiştir (KSGM, 2009).[10] Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddetin yaygınlığının tüm boyutlarıyla ortaya konulmasını sağlayacak alan çalışmalarına olan gereksinim pandemi döneminde de artmıştır. Yapılacak araştırmaların ruhsal rahatsızlıkların önlenmesi ve tedavisi, ev içi şiddetin önlenmesi ve şiddete maruz kalan kimselerin ruhsal, bedensel ve toplumsal iyilik hallerinin gözetilebilmesi için yaşamsal önemi vardır.

Kriz bittiğinde ne eski, ne daha da eski "normal"e değil, daha adil ve eşitlikçi bir dünya düzenine dönebilmek dileğiyle.

Kaynakça

1. Bradbury-Jones C, Isham L.The pandemic paradox: The consequences of COVID-19 on domestic violence. J Clin Nurs.2020 Apr 12.

2. https://turkey.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/COVID 19_UNFPA_Global_Response_Plan_TR-pk-design.pdf

3. Zahran, S. ve ark. Natural disasters and social order:Modeling crime outcomes in Florida.Int J Mass Emergencies Disasters.2009;27(1),26-52.

4. Parkinson, D.J.J.I nvestigating the increase in domestic violence post disaster: an Australian case study. J Interpersonal Violence. 2019;34(11):p.2333-2362.

5. https://feministvesvese.com/2020/05/13/pandemiye-kuresel-feminist-perspektiften-bakmak-kriz-bittiginde-nasil-bir-normal-bekliyoruz/amp/?__twitter_impression=true

6. https://twitter.com/tkdfederasyon/status/1254752029609725954?s=19

7. https://www.birgun.net/haber/polis-akademisi-nden-covid-19-raporu-aile-ici-siddet-artti-302114

8. http://m.bianet.org/bianet/erkek-siddeti/223771-kadinlar-mucadele-ediyor-erkek-siddeti-yargilaniyor

9. http://bianet.org/bianet/erkek-siddeti/222488-erkek-siddeti-haberleri-de-eve-kapandi

10. Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, T.C. BAŞBAKANLIK Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), Ankara, 2009.

11. http://uni-versus.org/2020/05/19/avrupa-feminist-calisma-grubu-feminizm-simdi-avrupada-yasanan-korona-krizine-karsi-koymak-icin-feminist-bir-manifesto-ceviri-fethiye-besir-iletmis

12. http://m.bianet.org/4/27/224030-karantinadaki-yeni-ebeveynlik-isleri-kadinlar-acisindan-orantisiz

13. https://sol.org.tr/haber/pandeminin-sonuclari-emekci-kadinlari-daha-agir-etkiliyor-5256

14. http://www.calismatoplum.org/sayi29/urhan-etiler.pdf

15. John, N. ve ark. Lessons Never Learned:Crisis and gender-based violence [published online ahead of print, 2020 Apr 8].Dev World Bioeth.2020;10.1111/dewb.12261.

16. Onyango, M.A. ve ark. Gender-Based Violence Among Adolescent Girls and Young Women:A Neglected Consequence of the West African Ebola Outbreak.In Pregnant in the Time of Ebola (pp.121-132). 2019.Springer, Cham.

17. https://bianet.org/bianet/erkek-siddeti/223767-erkek-siddeti-nisan-2020

18. Campbell, A.M. An Increasing Risk of Family Violence during the Covid-19 Pandemic:Strengthening Community Collaborations to Save Lives.Forensic Science International:Reports, 2020. 100089.

19. Gündelik Yaşamdan Kliniğe Şiddet ve Psikiyatri, Gülseren, TPD Yayınları, Psikiyatride Güncel Serisi, Yayına Hazırlayanlar: Leyla Gülseren 1. Baskı | 2017

20. Wang, C. ve ark. 'Immediate Psychological Responses and Associated Factors during the Initial Stage of the 2019 Coronavirus Disease (COVID-19) Epidemic among the General Population in China', International Journal of Environmental Research and Public Health, 2020, 6;17 (5)

21. Thackeray, J.D. ve ark. Committee on Child Abuse and Neglect, & Committee on Injury, Violence, and Poison Prevention.Intimate partner violence:the role of the pediatrician.Pediatrics. 2010;125(5),1094-1100.

22. Humphreys, K.L. ve ark. Increased risk for family violence during the COVID-19 pandemic. Pediatrics. 2020.

23. Cluver, L. ve ark. Parenting in a time of COVID-19.Lancet.2020;395:e64.

24. Green, P. Risks to children and young people during COVID-19 pandemic. British Medical Journal Publishing Group.2020;369:m1669.

25. Han, S.D., Mosqueda L. Elder abuse in the COVID-19 era.Journal of the American Geriatrics Society. 2020

26. Ong, A.D. ve ark. Loneliness and health in older adults:A mini-review and synthesis.Gerontology.2016;62 (4),443-449.

27. Weissberger GH ve ark. Elder abuse characteristics based on calls to the National Center on elder abuse resource line.J Applied Gerontology. 2019;0733464819865685.

28. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52042185

29. Ergönen ve ark.Adli Tıp Bülteni, 2020;25 Özel Sayı:48-57.

30. COVID-19 and The Human Rights of LGBTI People.United Nations Office of High Commissioner-Human Rights.2020.

31. https://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/003/045/original/ PANDEM%C4%B0_D%C3%96NEM%C4%B0NDE_KADIN_22.05.2020.pdf?1590154456

Tuğba KURT ULUCAN

Kendine varma aracı olarak "ev"

İnsanın ruhunu, evi ayna gibi yansıtır. Evin içindekiler, insanın bilinçdışının izdüşümüne ait parçalardır ve her biri ruhsallığımıza dair bir şeyler söyler.

"Her çocuk er geç aynı şeyi yaşar: Bir zaman gelir, onun için ev olmaktan çıkar ev. Ne erken çocuklukta olduğu gibi keşfedilecek bir dıştır artık, ne de dış dünyaya karşı sığınılacak bir iç. Tam olarak ne zaman yaşarız bunu: evin dışarıya karşı bir sığınak olduğu kadar bir engel de olduğunu fark ettiğimiz an mı?"

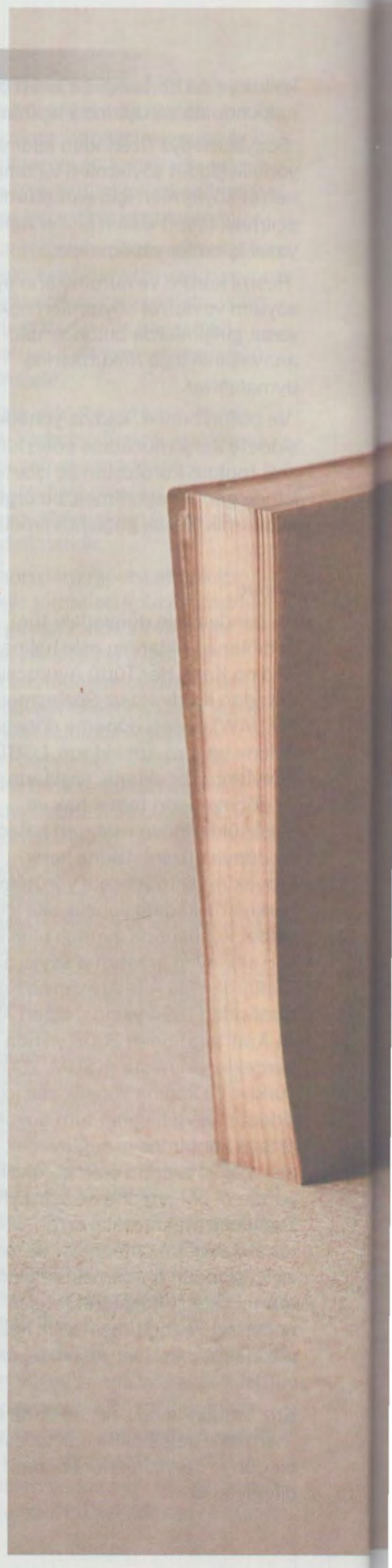
Nurdan Gürbilek, "Ev Ödevi"

İzolasyon süreciyle beraber evlerimizi ve evlerimizin mercek tuttuğu ruhsallığımızı daha içeriden incelemeye başladık. Evlerimizin içine sakladığımız kutulara özenle yerleştirdiğimiz sorunlara, mesafelenemeyecek kadar yakınız artık. Bu eve dönüş ve evde daha fazla yaşamaya başlama hali, bizleri birçok çağrışımla baş başa bıraktı ve evlerimiz her birimizde farklı şeyler çağrıştırdı. Ev kimimize göre, güvenle döndüğümüz bir sığınak, kimimize göre olumsuz olayları uyandıran bir yer, kimimize göre ise değişimimizle beraber dönüşümümüze eşlik eden bir yapıydı.

Bu süreçte evi, olumsuz olayları çağrıştırması bağlamında değerlendirirken Tezer Özlü'nün "Çocukluğumun Soğuk Geceleri" kitabının, "Ev" öyküsünü anımsadım. Bu öyküde mekân olarak ev, hikâyedeki kızın ruhsal durumunu ve yaşadığı zorlu süreci anlatmak amacıyla betimlenmişti. Hikâyedeki kız için ev, sığınılacak güvenli bir yer değil de olumsuz çağrışımlar yaratan, aitlik hissedilemeyen, bir türlü huzurlu bir alana dönüşemeyen bir mekândır. Ve kız, bu evden sürekli kaçıp gitmek isterdi. Evin onun için anlamı ise sıkılma, depresyon, yalnızlık ve umutsuzluktu. Evden çıkabilirse, ayrılabilirse varoluşsal sıkışmışlığından da kurtulabilecekti sanki. Evlerinizle bu kadar iç içeyken acaba sizler için "yaşam alanı olarak ev" ne anlama geliyor, neleri çağrıştırıyor? Bu öyküdeki gibi kıyafetlerin kapı arkasına asıldığı, tıkış tıkış eşyayla dolu odalar boğucu bir atmosferi yansıtıp yaşamdaki sıkışıklığınızı mı hatırlatıyor? Ya da hiç hatırlamak istemediklerimizi hatırlatmak için tüm varlığıyla sizi mi sarıyor? Ev size ne söylüyor?

Evi duymaya başladık mı?

Her evin bir belleği vardır ve bu bellek bizim belleğimizle elbet bir gün kesişir. İzolasyon süreciyle beraber evlerimiz ve evlerimizin içindeki eşyalarla daha fazla yakınlaşır olduk. Psikoterapi seansları da evin iç gerçekliğinin dahil olduğu bir zeminde "online" olarak devam etmeye başladı. Dolayısıyla psikoterapist olarak bizler de danışanlarımızın evlerine, oradan da evlerin içindeki eşyaların seslerine, görüntülerine, kokularına, tatlarına varır olduk. O eşyalar öyle bir konuşmaya başladı ki danışanın belleği evin eşyalarının belleğiyle aynı noktada

©FRANKIE6#39;S

dans etmeye başladı. Bu bazen babasını hatırlatan devasa, eski ve kaba bir kitaplık, bazen eski sevgiliyi hatırlatan bir ayna, bazen de yası tutulmamış bir dedenin nakış oyalı mendili oldu. Tüm bu süreç bizi çok eskilere, bir o kadar da yakına yolculuk ettirdi. İnsanın belleği ile evin belleğinin kesiştiği odağa yerleşerek, bilinçdışının yeni çağrışımlarını getirmesi birçoğumuzda yeni yolaklar doğurdu. Bu yolaklar, bazılarımız için huzurlu, bazılarımız için üzüntülü, bazılarımız için ise kaygılı hissettirebilecek kestirim alanlarıydı. Orhan Pamuk'un "Sessiz Ev" adlı romanında Faruk'un yaz tatilinde babaannesini ziyaret etmek için geldiği ev, ona eşyaların sesleri ve kokuları aracılığıyla geçmişi, çocukluğunu hatırlatır. Odaya girdiğinde burnuna gelen küf kokusunu hissettiğinde sevinir, babaannesinin elinin kokusuyla benzeştirir bu kokuyu. Kokuyla beraber çocukluğundaki mutlu günlerine geri gider ve babaannesinin iyimser bakış açısının ona nasıl iyi geldiğini anımsar. "Şimdi"deki yaşadığı hayata karşı mutsuzluk hissi bir an olsun kaybolur, gider. Bu romanda, geçmişle şimdi arasındaki ilişki eşyalar üzerinden kurulur. Eşyaların çağrışımları, insanları geçmişe götürmesi ve orayı hatırlatması bakımından çok güçlüdür. Elbette ki ev, her zaman bu romandaki gibi olumlu şeyleri çağrıştırıp içeri huzura vardırmaz, bazen de insanın yaşamına sıkıntı veren travmatik anıları çağrıştırır. Yani bu bellekten gelenler bizi zamandan koparıp başka zamanlara dahil edebilir. Hatta bazen o hatırlanan anıya takılı kalıp kendimizi uzun bir süre depresif hissedebiliriz.

Bu dönemle beraber evin, bizi şimdiki zamandan koparak geriye akış ile birçok meselemizin içine çektiğini düşünüyorum. Sanırım en çok da temizlik esnasında oldu bu. Dolapları, çekmecelerin içini boşaltırken gerilere gittik. Geçmiş şimdiye kaydı, şimdiki zaman bir nevi kayboldu. Dolapların, çekmecelerin içindeki nesneler, geçmişe doğru iz sürüp, saklı anıları bilince taşıyordu. Bachelard, "Ev sayesinde anılarımızın büyük bir bölümü yerleşecek bir alan bulur ve ev biraz karmaşıksa, anılarımız da niteliği gittikçe belirginleşen sığınaklar edinir. Ömrümüz boyunca kurduğumuz düşlerde dönüp dönüp geliriz buralara..." der (Bachelard, 2014). Kaçacak bir dış dünya kalmamışken dönüp dönüp zaten geleceğimiz evimizi duymaya başlasak mı?

Evin ruhu mu, ruhun evi mi?

Her ruhun bir evi vardır, elimizle tutamadığımız ama görebildiğimiz... Ev ile ruh birbirlerini besleyen ve belirleyen yapılar gibidir. İnsanların eve atfettiği anlamlar ve hisler, yaşantılar yoluyla varlığını yaşam boyunca sürdürülür. Artık içine giremedikleri, yok olmuş geçmişteki evleri bile insanların ruhsallıklarına sirayet eder. İzolasyon sürecinde en çok konuşulanlardan biri, insanların evlerine sığındığı şu zamanlarda içerinin ruhsallıklarına nasıl geldiğiydi. Mutlaka çevrenizden, "Ev beni çok bastı", "Ev bana çok iyi geldi", "Evden çok yoruldum" gibi cümleler duymuşsunuzdur. Her birimiz için "ev" ne kadar da farklı anlamlara geliyordu ve her birimiz ne kadar farklı atıflarda bulunmuştuk evlerimize. Bunlar, evin içine girince fark ettiğimiz ama önceye dayanan bilgilerdi. Bachelard, zaman içerisinde evin onunla özdeşleşen insan için kuytuya çekildiği, korunduğu ikinci bir bedenmişçesine şekil aldığını, öte yandan insanın yaşama dair deneyimlemelerini, anılarını, hatıralarını, düşlemlerini muhafaza ettiği belleğinde merkezine dönüştüğünü söyler. Bachelard için ev hem beden hem de ruhtur (Bachelard, 2014). Yani barınmak için girilen ev, insanların duyguları, anıları, düşünceleri ve düşleriyle şekil almaktadır. Kendinden bir parçaya dönüşen evin, insanlarda uyandırdıkları benliğine ait tanımlamalardır. İnsanın ruhunu, evi ayna gibi yansıtır. Evin ruhundan, içinde yaşayan insanların ruhuna dair birçok izlenimi edinebiliriz. Evin içindekiler, insanın bilinçdışının izdüşümüne ait parçalardır ve her biri ruhsallığımıza dair bir şeyler söyler. Bu açıdan bakarsak, izolasyon sürecinde evimizi incelerken bir müddet sonra kendimizi incelemeye başladığımızı keşfedebiliriz. Ev kendimizi bize somut olarak gösterirken, bir anda zamansız sert yüzleştirmeler de yapabilir. Bu yüzleştirmelere ne kadar hazırız? Ve evlerimiz bu dönemde bir yüzleştirme aracı olarak bizlere neler söyleyebilir? Mesela eski ve kullanmadığınız eşyalarınızı atmamış, dolaplarınızda, çekmecelerinizde tutmuş olabilirsiniz ve yıllarca böyle yaşamış da olabilirsiniz, hatta bu istifleme durumunuz eşyalardan size adım atacak yer bırakmamış bile olabilir. Acaba bu eşyaların arasında travmalarınızı saklıyor olabilir misiniz? Bağlanma problemleriniz olabilir mi? Belki de yası tutulmamış kayıpları içeride tutmak istiyor olabilir misiniz? Ya da çok düzenli gibi görünen evinize yakından baktığınızda dolapların içine saklayıp bastırdığınızı, tıkıştırdıklarınızı da görmüş olabilirsiniz. Acaba nelerden kaçıyor, neleri bastırıyor olabilirsiniz? Ve temiz olmayan içerisi küf kokulu müzeye dönmüş evler, kendinden vazgeçmiş bir bedeni, depresif bir ruhu anlatıyor olabilir mi? Evi temizlememek, yetersiz öz-bakım depresyonun belirtilerindendir. Evinizi bu açıdan hiç değerlendirdiğiniz mi? Belki de adını koyamadığınız depresyonunuzun göstergesidir bu. Tek neden evinizi temizlemek, toplamak için yeterli zamanınız ya da enerjiniz olmaması değildir. Bir diğer uç da tertemiz, aşırı düzenli, aşırı steril, çok özenilmiş, eşyaların yerinden kıpırdamadığı evler. Bu evler, yoğun bir anksiyetenin, obsesyonların göstergesi olabilir mi?

Bir de ilişkinin ruhunun göstergesi olarak evlere bakalım diye düşündüm. Özellikle çift seanslarında çok duyduğum bir şey var evlere dair, şöyle bir ev anlatılıyor: tamir edilmesi gereken kapı kolu, klozet sifonu, spot lamba, duş başlığı vs. bir sürü şey var... Çiftlerden biri diyor ki kaç yıldır bunları bile yapmadı ve seansta tamir edilecek eşyalar birer metafor olup tek tek konuşmaya başlıyorlar. Metaforun anlamı her ilişki kontekstinde değişse de bazen işinden evine dönemeyen birini, bazen sürekli yapması gerekenleri erteleyen, ilişkiyi zihinde tutamayan birini, bazen de çocuk ego durumunda kalmış bir kişiyi ifade ediyor olabiliyor. İlişkinin dinamiği de evin içerisinden seslenerek bize kendini anlatmaya başlıyor, duyabilirsek.

Yani Freud'un rüyalarda evi, insanın "ben"inin temsili olarak görmesi ya da psikanalist Didier Anzieu'nun deriyi insanın ruhsallığını saran bir zarfa benzetmesi çok anlamlı ve üzerine uzun uzun düşünülmesi gerekilen bir bağlamdır.

Evleri yıkıp yıkıp yeniden yapma üzerine

Kişinin temsil nesnesine dönüşen evin fenomenolojik içeriği fiziksel yapısının önüne geçerek, kişisel yaşantıların, anıların, anlamların yüklendiği bir bilinç düzeyinde yer almaya başlar. Ev, uzamın bir parçası olarak nasıl fiziki bir yer ediniyorsa, ev ve eve ait

imgeler de insan-mekân-zaman-nesne ilişkileri içerisinde bellekte bir yer edinir. Evin bellekte yer edinme durumu, yaşam boyu şu ana ya da geçmişe ait zamanlarla beraber sürekli olarak yeniden ve yeniden şekillenir. "Geçmiş, bugün ve gelecek, eve farklı dinamizmler kazandırır; çoğu zaman iç içe giren, kimi zaman birbirine ters düşen, kimi zaman da birbirini uyaran dinamizmlerdir bunlar" (Bachelard, 2014). Evlerin, insanın gelişimsel değişimlerine eşlik eden bir şekilde yenidenlikle devamlı değişen bir yapısallıkta olduğunu düşünüyorum. Aynı şekilde aynılığın sürdüğü evler de vardır... Hiçbir şekilde değişmeyen, gelişmek istemeyen ya da buna cesareti olmayan evler. Varoluşumuzu konumlandırdığımız evlerimizi bu dönemde yakından incelerken, değişen benlik algımızla yeniden anlamlandırdığımız ruhsallığımızı, geçmişten ayrışmış, bize iyi gelen bir yapıda olduğuna varmışsak ne mutlu bize. Eğer arzuladığımız eve varıp sığındıysak, şimdiki evimiz bu haliyle, şu döneme ne kadar iyi gelmiştir, değil mi? Varamamışsak da belki bu dönem bir farkındalık aracı olarak önce çözülmeyi sonra yeniden yapılandırmayı ve içeriye oturmayı beraberinde getirir, bu sayede de yerini bulmuş eve varabiliriz. Yoksa labirentleşen bir evde insanın kendini gerçekleştirmesi pek de mümkün değil gibi görünüyor. Labirentleşmiş bir evde, olsa olsa sıkıştırılmışlık, uyuşmazlık, bulantı, umutsuzluk duygularıyla kuşatılmış bir benlik yaşar gider. Bu benlik de kendiliğin imkânsızlığına boğulup kalır. Evlerimizi, kendimizi anlatan bir ruh olarak ele alıp kavrarsak, onunla bambaşka bir ilişkiye doğabiliriz. O halde iz sürmeye devam...

"İnsanlar yüzyıllar yılı evler yaptılar.
Evlerin içi devir devir değişti
Evlerin dışı pencere, duvar."

Behçet Necatigil

Kaynakça

Anzieu, D. (2008), Deri-Ben, İstanbul: Metis.

Bachelard, G. (2014), Mekânın Poetikası, İstanbul: İthaki Yayınları.

Gürbilek, N. (2014), *Ev Ödevi*, İstanbul: Metis.

Özlü, T. (2018), *Çocukluğun Soğuk Geceleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Pamuk, O. (2016), *Sessiz Ev*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Necatigil, B. (1997), *Bile/Yazdı* (hzl.: A. Tanyeri ve H. Yavuz). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hira Selma KALKAN

Suyu **izole** etseniz **çürür mü?**

İnziva; düşünme, güç toplama, öncelikleri yeniden düzenleme ve hâkim kalıpları kırma amacıyla yapılan izolasyonu temsil eder; yani içindeki ile karşılaşıp yeni bir ürün ortaya çıkarıp tekrar topluma dönme halini...

"Suyu bile izole etseniz çürür" dedi konuşurken adam. Etnik ve dinsel orijini nedeniyle toplumdan izole edildiğini düşünüyordu. Bu konuda, "öteki olmak" konusunda yarası vardı.

Sosyal anlamda izolasyondan söz ettiğimizde yalnızlaştırma ilk akla geliyor. Ve bu kavramın mecazi anlamını kullanmak daha çok tercih ediliyor, olumsuzluk bildirmek üzere. Fransızca kökenli izole kelimesi, dilimizde hem gerçek hem de mecaz anlamlara çıkacak biçimde kullanılır. Gerçek anlamı bir kişi ya da bir şeyi çevreden gelebilecek olumsuz etkilere karşı, çevresinden ayırmak ya da yalıtımlı bir ortamda bulundurmak iken, mecazi anlamı kişiyi hem maddi hem de duygusal bakımdan yalnız bırakmak, yalnız hissettirmek manasına gelir. Beri yandan inşaat işlerinde kullanılan bir terimdir ve makuldür, makbuldür. Duvarı, çatıyı izole ederek, yalıtım sağlayarak suyun sızmasını engellemek anlamındadır. Yalıtım geçirgen olmayan bir malzeme ile yapılır ve o şeyi dış ortamdan korur. İnsan ise geçirimli ve geçirgendir. İnsanın tamamıyla yalıtımı çok da mümkün görünmüyor. Yalnızken bile yalnız değildir mesela. Bir geçmişi, anıları, içinde taşıdığı insanları vardır. Onlarla zihninde tekrar tekrar konuşmaları, eylemleri, hayalleri, fantezileri vardır. Pür bir yalnızlık, öteki ile var olabilen insan evladı için en azından düşünsel anlamda pek mümkün görünmüyor.

Özellikle koronavirüsle geçen şu günlerde, sosyal izolasyon herkesin dilinde. Bunca teknolojinin olduğu yerde, sosyal izolasyondan ziyade, fiziksel izolasyon yaşadığımız. Yoksa insanlar teknolojinin de desteğiyle belki de hiç olmadıkları kadar sosyalleştiler. Instagram, Facebook, Twitter, Youtube canlı yayınları, Zoom ve benzeri programlar ile grup görüşmeleri yaptılar.

İzolasyon için tecrit ve karantina kelimeleri de kullanılıyor. İnziva ise çok daha az kullanılan bir kelime. Belki inzivada, inzivaya çekilen kişinin tercihi ve rızası da söz konusu olduğu için tercih edilmedi. Kelimenin çıkış anlamı yani fenomenin çıplak hali zamanla değişmiş, daha çok yalnızlaşma, yalnızlaştırma anlamlarında kullanılır olmuştur. Dil dinamik, yaşayan bir unsur elbette; insanlar ihtiyaçları doğrultusunda ve daha çok da egemen yaşayış doğrultusunda eğip bükmüşler.

Arapça kökenli tecrit, ayırma, ayrı bir tarafta tutma, soyma, soyutlama, arıtma, yalıtım anlamlarını içeriyor. Ve sosyolojik olarak kişi veya grupları çoğunluktan zorla ayırma anlamları taşıyor. Ermenilerin, Süryanilerin toplumdan tecrit edilmesi gibi.

İtalyanca kökenli karantina ise daha çok denizcilikle ilgili bir kavram olarak kullanıma girmiş. İtalyanca kırk günlük boşluk anlamındaki "quarantina giorni"den alıyor adını. Ortaçağda gemiyle yolculuk yapanların bir yere ulaştıklarında kırk gün karaya çıkmalarının yasak olduğunu ifade ediyor. Bulaşıcı hastalık

© GEIR FYEODE

olan yerden gelen kişileri, gemileri ve malları geçici süre tecrit etme şeklinde bir tedbir. Kırk gün tahmini hastalık oluşum süresi olduğu gibi, kutsal metinlerden gelen kutsal kırk sayısına da gönderme olabilir.

Anadolu'da halk arasında kırk gün süren halvet eğitimine çile denilir. Farsça kökenli çile sözcüğü de kırk (çihil) manasındadır. Zamanla Türkçede zorluk çekmek anlamında kullanılmıştır. Çilehaneye çekilip yapılan inziva, kişinin rızası ile olan ve felsefede kendi hakkında düşünme anlamına gelen bükünüm kavramına benziyor. Küçük bir odaya, bazen mağaraya çekilip kendisi ve Tanrı'sı ile baş başa kalma, yapıp ettiğini düşünme hali. Halvet hali. İnziva, dış dünyayla bütün bağlantılarını keserek Tanrı'yla birleşebilmek için insanın kendi içine kapanması demektir. Yalnız kalarak tek başına huzura kavuşmaya da inziva denilmektedir. Üretim için sanatçının, düşünürün ve bilim insanının da böyle bir inzivadan geçtiğini söylemek mümkün. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre ise inzivaya çekilmek, toplumdan kaçıp hiçbir şeyle ilgilenmeyerek tek başına yaşamak olarak tanımlanmıştır. Toplumdan bir süre kendini izole edip kendiyle baş başa kalma hali oysa.

Tasavvuf açısından halvet etmek, tenha ve her şeyden arınmış boş bir mekânda zihindeki düşüncelerden kurtularak, yaşamdaki her şeyden feragat etmektir. Halvetin üç aşamada oluştuğu ifade edilir. İlk aşama evden yani bilinenden, alışılandan, dünyevi olandan ayrılmaktır. İkinci aşama bilinmeyene, genellikle sır, güç ve meydan okuma gibi dramatik biçimde farklılık gösteren tecrübeler dünyasına giriş aşamasıdır. Üçüncü aşama ise eve dönüştür. Önemi, ne öğrendiğimiz, nasıl değiştiğimiz ve geriye beraberimizde ne getirdiğimizle bağlantılıdır.

"Vahdet-i Vücûd", tasavvuf düşüncesinde yaratanla yaratılanın tek kaynaktan geldiğini ve "bir" olduğunu savunmaktadır. Şöyle okunabilir, kişinin kendisinin ne olduğu, niye burada olduğu, ne eylediği, neyi neden eylediği, içinde ne olup bittiğiyle yüzleştiği bir içgörü kazanma tecrübesi. Çile çekerek yani bedel ödeyerek insanın ruhsal ve fiziki yapısını eğitmesi, sadece İslamiyet'te değil diğer dinlerde ve inanışlarda da karşılaşılan bir uygulamadır.

Bugün en etkili üretim yönteminin grup çalışması olduğu söylenir. Bir takım olarak çalışabilme, iş piyasasında gerekli en önemli becerilerden biridir. Aynı şekilde günümüzün iş dünyasında en çok ihtiyaç duyulan özelliklerden biri de konuşma, açıklama ve ikna etme becerisidir. Sırf iş hayatında değil günlük hayatta da sosyalleşmenin yani insanlarla bir araya gelebilmenin mahareti dillendirilir. Çocuklar yeterince sosyal değil diye psikiyatristlere götürülür. Sosyal olmak günümüz toplumu için "in" olandır.

Takım çalışması, insanlarla bir araya gelmek, fikir alışverişi, tartışmak iş hayatında ve tabii sosyal hayatta hem bir ihtiyaç hem de işlerin çabuk yoluna sokulması için bazen gerekliliktir. Ne var ki kitlelerin yarattığı gürültünün ortasında farklı, ayrıcalıklı, yaratıcı yeni yorumlar, yeni kavramlar ve keşifler için yer yoktur. Lakin büyük yaratıcıların, öncü kâşiflerin ve düşünürlerin tarihi buna dayanır.

İnziva asıl anlamından çıkarak, sağlık ve psikolojik alana ilişkin bir şüpheyi, aşırı yalnızlık durumunu, dış dünya ile iletişim kurmayı ve başkalarının varlığını reddetmeyi temsil eder olmuştur. Umudunu yitirenler, sosyal acılardan kaçmak için veya başkalarını anlayamamaları ve anlaşamamaları nedeniyle kendilerini inzivaya çekerler diye kabul edilir. İnziva çoğu insanın zihninde tecrit anlamında yer edinmiştir. Genel bir memnuniyetsizliği ve buna eşlik eden duyguların ortaya çıkardığı şikâyetleri, abartılı ve sert bir izolasyonu temsil eder. Öte yandan inziva; düşünme, güç toplama, öncelikleri yeniden düzenleme ve hâkim kalıpları kırma amacıyla yapılan izolasyonu temsil eder; yani içindeki ile karşılaşıp yeni bir ürün ortaya çıkarıp tekrar topluma dönme halini... Kabuğumuza çekilmeden ulaşamayacağımız birçok özellik barındıran inziva, psikolojik dengeyi eski haline getirmek, entelektüel ve ruhsal gelişmeyi sağlamak, bağımsız bir karakter kazanmaya cesaretlendirmek için bir önkoşuldur.

Farklılık ve yaratıcılık, toplu düşünceden bağımsız olarak üretilen yaratıcı düşüncenin temelidir ve etraftaki kalıplardan ayrılmayı gerektirir. Ayrıca bu kalıpların önermelerinden ve işgal ettikleri sürekli bilgi, haber ve çatışmalardan etkilenmemeyi gerekir. Duygulardan, fikirlerden ve her şeye genel cevaplar vermekten vazgeçip kişisel düşüncelerinizi duymanın, onları yakalamanın ve onları geliştirmenin önünü açmaktır. Duyguların duyulara galebe çalmasını bir süre askıya almak ya da bunun için uğraşmaktır.

Başkaları tarafından karantina-izolasyon-tecrit uygulandığında bazıları bunu bir tür kısıtlama, hapishane, psikolojik baskı olarak görürken, bazıları normal şartlarda üzerine odaklanamadığı mevzularda, zamanın yavaşlamasıyla da yaratıcı çalışma imkânı sağlayan özgürlük alanı gibi algılar. Kimileri için bilinmezlik ürkütücü ve dehşetli bir durum iken kimileri için yaratıcı bir süreç olabilir; veba salgınında karantinada kalan klasik fiziğin öncüsü Isaac Newton gibi. Newton bize izolasyonun, entelektüelliği ve yaratıcılığı geliştirmenin bir koşulu olduğunu gösterir. Yalnız kaldığında evrene ilişkin en büyük yorumları ortaya koydu ve sonunda geçmişten miras kalan tüm eski inançların ve yeryüzünü yöneten yasaların öne sürdüğü iddiaları ortadan kaldırdı. Bizi ve bizi etkileyenleri anlama şeklimizi değiştirdi. Evrene yönelik rasyonel bakış açısını şekillendirmeye yardımcı oldu.

İnsan gürültülü ve dikkat dağıtan, sürekli hareket halinde olan dünyada yalnız, yani kendisiyle kalamaz oldu. Kendisine uzaklaştı. Bir kısmı meditasyon gibi bazı etkinliklerle kendiyle olmaya çalışıyor. Bu nedenledir ki kendiyle olmayı vaat eden etkinliklere merak artıyor. Kimi zaman insanların ihtiyaçlarını sömürmek üzerine varlık bulan bu etkinlikler, bir ihtiyaca hitap ettiği için tutuluyor. İçi boş-dolu o ayrı konu. İnsan kendinden uzaklaştıkça, kendine yabancılaştıkça dağılıyor ve mutsuzlaşıyor, huzursuzlaşıyor. Üretimden de uzaklaştıkça içi boşalıyor, yabancılık artıyor ve çürüme başlıyor. Lakin bu yabancılaşmayı ve yalnızlaşmayı değilmiş gibi gösteren suç ortaklarımız var artık. İçimizde yaşayan ve bizi kendimizden ayıran, bize tutunan ve en özel anlarımızı paylaşmamız için yakamızı bırakmayan tam

teşekküllü sanal bir topluluk var.

Sürekli iletişim, bağımsız düşünme yeteneğini engelliyor. Çünkü günde binlerce kez rastgele, dağınık bir şekilde paylaşılan düşüncelerle ortaya saçılmış fikirler arasında kalıyoruz. Ve bunlar çok hızlı değişiyor, özümsemeye vakit de kalmıyor. İnziva, çoğunluğun zihninin işgal edildiği, itaatkâr duyguların yükseldiği ve davranış odaklı olduğu bir toplumda özgürlük için bir fırsat olabilir.

Doğumdan itibaren ilk reflekslerimiz hep ilişki kuracağımız ötekine yöneltir bizi. Bize bakım verenin kucağında, yanında, meme ağzımızda, eli elimizde ya da sesi kulağımızda iken sakinleşiriz. Nesne ilişkileri kuramının kurucusu Melanie Klein, henüz ne olduğunu, kim olduğunu bilmeyen, dağınık haldeki bebeğin iç dünyasında onu huzursuz eden, kaygılandıran, üzen ya da öfkelendiren birçok öğenin bulunduğunu anlatır. Bu tekinsiz öğeler ancak sıcak, doyurucu ve güvenli ilişkilerle yerini daha dingin ve sağlıklı bir yapıya bırakabilecektir. Yani içsel uyum, güven ve bütünlüğümüz için dış gerçekliğin içteki kaygı ve üzüntüleri dindirmesi gereklidir.

Yeni doğan bebek, paranoid ve şizoid özelliklerle dünyaya gelmiştir ve iyileşmek ancak bakım verenle bebek arasında yaşanan doyurucu bir ilişkiyle mümkündür. İyileşebilmek için bir ötekine, bizi doyuran bir ilişkiye ihtiyacımız vardır yani. O ilişkiden ne kadar mahrum kalırsak, yıkıcı iç dünyamızdan uzaklaşıp sakinleşmek o kadar zorlaşacaktır. Doyum veren o ilişkilerden beslenebildiğimiz oranda o ilişkileri içselleştirmek mümkündür. İlişkileri içselleştirebildiğimiz oranda da yoksunluğuna katlanmamız mümkündür. Hayata karanlık, kargaşa ve yalnızlıkla başlayan insan yavrusu varoluşsal kaygı duyar. Ötekiyle yatışmış olan bu kaygı, benzer bir karanlık ve yalnızlıkta tekrar hatırlatır kendini. Bizi iç dünyamızın kargaşasından kurtaran, yalnız olmadığımızı hatırlatan, bütünleşmeye imkân veren aynadır öteki. Psikanaliz gerçek ya da fantezilerimizdeki ilişkinin önemini hatırlatır. Bize bakışıyla, sözleriyle kim olduğumuzu hatırlatan bir ötekinin olmadığı yerde biz de kim olduğumuzu unuturuz. Yalnız kaldığımızda, o doğuştan itibaren bizle olan, ancak çoğumuzun çoktan unuttuğu, biçim değiştirerek kendini hatırlattığında da yabancılaşmış olduğumuz yıkıcı iç dünyamızla, fantezilerimizle baş başa kalırız. Dehşeti bundandır yalnızlığın.

Mikrobiyolojide temel kavramlardan olan izolasyon, ayırmak anlamına gelir. Bir mikroorganizmayı saf halde elde etmektir. Mikroorganizmalar doğada çok ender olarak saf halde bulunurlar. İzolasyon, karışık bir kültürden sadece istenen bir ya da daha fazla mikroorganizmanın saf halde elde edilmesi veya karışık bir kültürde bulunan tüm mikroorganizmaların ayrı ayrı saf halde elde edilmesi şeklinde olabilir. İzolasyondan sonra yapılacak identifikasyon ise tanıma anlamına gelir. Mikrobiyolojide identifikasyon denildiğinde izole edilmiş bir mikroorganizmanın cins ve türünün belirlenmesi anlaşılır. Yani kimliğinin belirlenmesidir yapılan işlem.

İzolasyonun insanları ürkütmesinin altında yatan, kişinin kendi kendine kalması, kimliğini belirlemek durumunda olması olabilir. Sosyallik adı altında eylenen etkinliklerde kendi kendine kalmaktan kurtulmuş olan insan, dışarı ile ilgilenerek içeriden uzaklaşır.

İnsanın tam bir izolasyonu normal koşullarda mümkün gibi görünmüyor. Ötekiyle bunca karşılaşmadan ve tabii kendisi ile karşılaşmadan sonra. Psikoz ve bellek kaybı yaşanan hastalıklarda da bir karmaşa olmakla birlikte yine izolasyondan söz edemeyiz. Bu insanlar toplumdan dışlanmak suretiyle izole edilebilir, o ayrı. Psikozda yine bir ötekiler dünyası var. Bellek kaybında kaybın niteliği ve niceliği önemli. İnsan olmaz da su tam izole olur mu? İzole olursa çürür mü?

Suyu hidrojen ve oksijene ayrıştırıp dış çevreden yalıtmayı becerebilsek bile, bu durumda su su mudur, yoksa atomlarına ayrışmış bir madde midir? Peki izole olursa çürür mü? Çürümek dediğimiz mikroorganizmalarla kontamine olması ki bu izolasyon değildir. Orada bir ilişki vardır, hem de oldukça kalabalık bir ilişki.

Emine ZİNNUR KILIÇ

"Beyin yıkama" terimi, soğuk savaş yıllarında ilk kez kullanılmaya başlayan bir terimdi. Bu terim o yılların "bilimi kullanarak insan davranışını kontrol edebilme" hayalini yansıtıyordu. Özellikle ABD'de bu konuda yapılan çalışmalar devlet kurumları tarafından destekleniyordu. John C. Lilly, 1952'de Amerikan Ruh Sağlığı Enstitüsü'nde araştırmacı olarak çalışmaya başladığında amacı beyin, zihin ve beden arasındaki ilişkileri iletişim teorileri, nörofizyoloji, psikanaliz çerçevesinde incelemekti. Bu çalışmaları ise ordunun ve istihbaratın ilgi odağı olmuştu çünkü o dönemde ABD'de Çin ve SSCB'de beyin yıkama yöntemlerinin kullanıldığı korkusuyla birlikte, bu yöntemleri komünizmle mücadelede kullanmanın yollarını bulma fantezisi ön plandaydı. Yirminci yüzyılın ikinci yarısı zihinleri ele geçirme mücadelesine sahne oldu. John Lilly bu savaşta önce zihin kontrolünü hedefleyen devlet aygıtlarına çalışırken, sonradan aynı araçları kullanarak zihinleri özgürleştirme, kontrolden kurtarma mücadelesine girişmiş bir bilim insanıydı. Bu amaçla kendi geliştirdiği ve kullandığı araç ise "izolasyon tankı" ya da "duyusal yoksunluk tankı" adı verilen bir kapalı su havuzu idi.

John C. Lilly, çocukluğundan beri küçük Einstein diye bilinen, deney yapmaya meraklı bir çocuktu. Biyoloji ve sonrasında tıp eğitimini tamamladıktan sonra Pensilvanya Üniversitesi'nde araştırmacı olarak çalışmaya başlamış, aynı zamanda psikanaliz eğitimi almıştı. Kedi ve makak maymunu beynine 25 elektrot yerleştirerek elektriksel aktiviteyi ölçen, "bavatron" adını verdiği ilk beyin görüntüleme araçlarından birini icat etmişti. Başlangıçta amacı beyindeki elektriksel faaliyetleri incelemek ve yönlendirmekti. 1950 yılında ise McGill Üniversitesi'nde psikiyatri ve psikoloji bölümlerinde yapılan insan izolasyonuna ilişkin deneyleri ve deney farelerinin beyinlerine yerleştirilen elektrotlarla haz ve acı bölgelerinin uyarılması ile hayvanlarda ortaya çıkan tepkilere ilişkin çalışmaları gözlemleme imkânı buldu. Donald Hebb tarafından önerilen "bireylerin, çevreden gelecek uyaranları alamayacak şekilde algıların azaltıldığı bir ortamda tutulması sonucunda yeni ve farklı fikirlere açık hale gelecekleri" görüşü özellikle dikkat çekici oldu. Hebb, bu fikrini beyin yıkama ve zihin kontrolü konusunda yapılan bir toplantıda dile getirmişti. Hebb'in önerdiği deney, gönüllü öğrencileri tamamen monoton bir algı oluşturacak şekilde sadece beyaz ses duyacakları kapalı bir ortamda, gözleri ışık geçirmeyecek şekilde kapatılmış, kolları da hareket edemeyecek şekilde kutulanmış biçimde üç gün süreyle tutmayı içeriyordu. Bu çalışmalardan etkilenen Lilly, kendi laboratuvarına döndükten sonra "izolasyon tankı" geliştirdi. Bu teknikte denek, vücut ısısında tuzlu su içeren kapalı karanlık bir tank içine yerleştiriliyordu. Böylece tamamen bir duyusal yoksunluk sağlanmış oluyordu. Lilly'nin geliştirdiği bu sistem o güne kadar geliştirilmiş izolasyon yöntemlerinin en uç noktasıydı ve John Lilly'nin başlıca deneği de kendisiydi. Kendisi hatıralarında bu dönemde CIA ve ordu haber alma servislerinin birçok kez kendisine yaklaştığını ve onlarla bazı toplantılar yaptığını ancak daha sonra kendi deneylerinin bireylerin zihinlerini kontrol etmek için kullanılacağını anladığında, 1950'lerin sonunda Amerikan Ruh Sağlığı Enstitüsü'nden ayrıldığını anlatır. Bir yazısında "Eğer bir birey bir grup tarafından fiziksel ve sosyal olarak yeterince uzun süre izole edilirse, kendisine gönderilen belirli sinyallerden gelen tüm enformasyonu doğrudan alır ve bu onun sonraki düşünce ve davranışlarını etkileyecektir. Bu koşullar altında dışardan gelen verilerin bireyin beynine yüklenmesi ve yeniden programlama mümkün olacaktır" diye yazmıştır. Bu tür bir deneyim başlangıçta rahatlama ve gevşeme sağlasa bile bir süre sonra bireyin zaman algısı bozulur, düşüncelerini organize edemez hale gelir. Sanki kendi düşünceleri kapalı bir devre haline gelmiştir. Bu süreçte dışardan gelecek her uyaranı almaya hazır haldedir.

CIA ve ordu, izolasyon tekniklerini beyin yıkama ve bireyleri çözme amaçlı kullanmayı hedeflerken, Lilly bu deneyimin özgürleştirici yönüne yoğunlaştı. Ona göre tankta geçirilen süre daha derin bir güvenlik hissi yaratabilirdi. Bundan sonraki yaşamında Lilly için izolasyon tankı bir ruhsal gözlem aracına dönüştü. İzolasyon deneyimini psikanalitik terimlerle primer süreç düşünce biçimine dönüş olarak açıkladı. İzolasyon tankı kendini analiz etme, inceleme aracına dönüşmüştü. İzolasyon tankına ketamin veya LSD kullanarak girmeye başladı. Böylece zihninin sınırlarını sonuna kadar zorlamayı amaçlıyordu. İnsan zihnini programlanmış bir biyo-bilgisayar olarak görmeye başladı. "İnsan Biyobilgisayarında Programlama ve Metaprogramlama" adlı kitabında şunları yazıyordu: "serebral korteks daha alt düzey programları kontrol etmek için

© GEIR FYEDDE

Duyusal yoksunluk tankı aranıyor

Elinde internete bağlı bir aracı olan her insanın sürekli olarak bir mesaj bombardımanı içinde olduğu şu durumda iletişimden kurtulmanın tek yolu, bir izolasyon tankına girmek.

gelişmiş üst düzey bir bilgisayar olarak ortaya çıktı. Ancak insan zihni öğrenmeyi öğrenme becerisi geliştirdi." Lilly'ye göre insan doğuştan itibaren toplum tarafından programlanıyordu ve izolasyon tankı bu programları fark etme ve değiştirme yöntemi olarak kullanılabilirdi. Lilly daha sonra yunuslarla iletişim alanında çalışmalar yapmaya başladı. İzolasyon tankında iken yunuslarla iletişim kurduğunu ileri sürdü. Daha sonra insan beyninin dünya dışı ile iletişim halinde olan bir bilgisayar terminali gibi çalıştığı görüşlerini yine tanktaki deneyimlerine dayandırdı. İnsanın programlarının ne düzeyde beyinde kalıcı olarak yer aldığını (hardwired), ne düzeyde değişken ve yeniden programlanabilir, değişime açık olduğunu araştırmakla uğraştı. Bilişin sınırlarını çizmeye çalışırken kendi zihnini bir bilimsel projeye dönüştürmeyi, yeniden programlamayı ve yoğurmayı, şekillendirmeyi amaçlıyordu.

1978'de çıkardığı otobiyografisinde "Solid State Intelligence (katı durumda zekâ)" olarak isimlendirdiği bir olgu tanımladı. Lilly'ye göre insanlar tarafından geliştirilen, hesaplama yapabilen katı sistemler (elektronik aletler) sonunda otonom biyoformlara dönüşecekti. Bu biyoformlar için gerekli yaşam koşulları insan için gerekli olanlardan farklı olduğundan, iki zekâ türü arasında çatışma sonunda kaçınılmaz olacaktı. John Lilly'nin insan zihni, iletişim, yunuslarla iletişim, dünya dışı iletişim gibi konulardaki yazıları ve çalışmaları "Altered States", "The Day of the Dolphin" (ve hatta "Terminator") gibi filmlere konu oldu. 86 yaşına kadar yaşadı. 19 kitap çıkardı. Yaşamı boyunca izolasyon tankı deneyimini sürdürdü. Bu deneyimlerini kitaplarında ve konuşmalarında anlattı. Belki de çalışmalarının başlangıç noktasında geliştirdiği yöntemin beyin yıkama aracı olarak kullanılmasının suçluluğundan dolayı bu yöntemi insanlara yararlı bir araca dönüştürmek için yollar arayarak yaşamını geçirdi. Yirminci yüzyılın dâhilik ve kendi kendine yaratılan delilik sınırında yaşayan çok yönlü bir insanı oldu. Çalışmaları iletişim alanında, bilişsel nörobilim alanında, felsefe ve sanat alanında ilham verici ve öncü olsa da paranoyanın sınırlarında dolaştığından hiçbir zaman ciddi bilimsel çevrelerde tam olarak kabul görmedi.

Geliştirdiği izolasyon tankı daha sonra şizofreni ile ilgili çalışmalarda deneysel yöntem haline geldi. Duyusal yoksunluk, psikozu açıklamaya çalışan bir model olarak pek çok çalışmada kullanıldı. Bu çalışmalarda ilginç olan şu idi: duyusal yoksunluk normal bireylerde duygulanım bozukluğu, görsel, işitsel duyusal halüsinasyonlar ortaya çıkarırken, şizofrenlerde tam tersine bir rahatlama hali yaratıyordu. Buna karşılık psikoza yatkınlık durumlarında daha şiddetli halüsinasyonların ortaya çıktığı gözlemlendi. Halüsinasyonlar genellikle izolasyon tankında bir başkasının varlığı şeklinde oluyordu. İzolasyon tankındaki kişiler yanlarında başkaları varmış gibi sesler duyuyor, hayaller görüyordu. Belki de Lilly'nin ileri sürdüğü şekilde bu bir regresyon durumuydu ve izolasyon tankında yeterince uzun kalmak insanların beyinlerinin henüz kültürel olarak programlanmadığı anne rahmindeki durumuna dönmesine neden oluyordu. Ama öyle anlaşılıyordu ki insan orada bile sosyal bir varlık olmaya devam ediyordu. İzolasyon tankında bile insan beyninin yanında bir başkasının olacağı beklentisi o kadar güçlüydü ki bu olmadığında da varmış gibi bir algı ortaya çıkmaktaydı.

John Lilly bütün paranoyası ile de olsa insan zihni üzerindeki güç savaşlarını fark etmiş, bundan elli yıl önce bugünün ve belki geleceğin dünyasının nasıl olacağını da görmüştü. Gerçekten de bugün geldiğimiz noktada bireyin izole olmasının tek koşulu o izolasyon tanklarından birine girmek gibi görünüyor. Çünkü giderek tüm insanlar birbirine daha çok bağlı hale geliyor. Birbirimizle her an iletişim halindeyiz. İletişimle ilgili olarak 1967 yılında "Pragmatics of Human Communication (İnsan İletişiminin Edimbilimi)" adlı kitaplarında Watzlawick ve arkadaşları insan iletişiminin kurallarının en başına "iletişimsizlik mümkün değildir" kuralını koymuşlardı. Onlara göre birden fazla insanın bulunduğu her ortamda insanlar sözel olarak konuşmasa hatta birbirine bakmasa bile mesajlar vardır. Bu mesajlar kişinin diğerleri ile iletişim kurmadığı, kurmak istemediği gibi mesajlar olabilir. Mesaj, bu mesajı alan kişiye göre farklılık gösterir ama mutlaka vardır. Sorun şu ki Watzlawick ve arkadaşları 1967'de bunları yazdıklarında kalabalık bir ortamdan bahsederken akıllarına gelen kalabalık bir yemek ortamı ya da bir uçakta gözlerini kapatmış oturan kişi örneğidir. "Kişi kimseye bakmadığında komşuları onun iletişim kurmak istemediği mesajını alırlar. Dolayısıyla konuşmadan da konuşmuşçasına bir mesajlaşma mümkündür" şeklinde bir örnekle iletişim teorilerinin bu ilk kuralını açıklıyorlardı.

Watzlawick ve arkadaşlarının günümüzde geldiğimiz iletişim bombardımanı durumunu hayal edebilmiş olduğunu sanmıyorum. Elinde internete bağlı bir aracı olan her insanın sürekli olarak bir mesaj bombardımanı içinde olduğu şu durumda iletişimden kurtulmanın tek yolu, bir izolasyon tankına girmek haline geldi. Zihin kontrolü düzeyi 1960'ların CIA'inde hayal edilenin çok ötesine geçti. İnsanlar gönüllü olarak kendilerini kontrol edilen bilgisayar uzantıları haline getirdiler. Sosyal medya denen ortam başlangıçta insanları birbirine bağlayan, herkesin sesinin duyulmasını sağlayan bir cennetten artık insanların ve şirketlerin sürekli bağırıp reklam yaptıkları, sürekli ilgi ve beğeni bekledikleri bir cehenneme dönüştü. Bu ortamlarda bulunmak da bulunmamak da bir mesaj tabii. Mesajın gönderildiği kitlenin hacmi ise bir uçak dolusu yolcunun çok çok ötesinde artmış durumda... Başlangıçta insanların böyle bağlantılı olması birbirini daha iyi anlamasını, yardımcı olmasını, işbirliğini arttıracak diye düşünmüştüm ama artık internetin insanları yönetmek için kullanılma işlevi ağırlık kazandı. İnsanları yönlendirmek eskisinden çok daha kolay olmaya başladı.

Bu yazıyı hazırlarken gördüm ki izolasyon tankları ABD gibi ülkelerde tekrar kullanılmaya başlanmış. Bugün internete "sensory deprivation tank" (duyusal yoksunluk tankı) yazdığınızda karşınıza bir terapi yöntemi olarak satılan kapalı bir su tankı içinde yüzme deneyimleri pazarlayıcısı firmaların ilanları çıkıyor. Vogue dergisinde 2017'de çıkan yazısında yazar Nathan Keller, izolasyon tankı deneyimini "kendi zihnini yeniden bulmak için bir yöntem" olarak açıklamış. Bunları okuyunca ben de düşündüm ki günümüzde o kadar izole olamıyoruz ki belki bu tanklardan birine girmek fena bir fikir olmayabilir.

Kaynakça

P. R. Corlett & C. D. Frith & P. C. Fletcher (2009), From drugs to deprivation: a Bayesian framework for understanding models of psychosis. Psychopharmacology; 206:515–530.

Lilly, C. S., Gold, E. J. (1995), Tanks for the memories: Floatation tank talks. Gateways publishers.

P. Watzlawick, J. Beavin, D. D. Jackson (1967), Pragmatics of Human Communication: A Study of Interactional Patterns, Pathologies and Paradoxes 1st Edition. WW Norton & Company Inc, NY.

Williams, C. (2019), On "modified human agents": John Lilly and the paranoid style in American neuroscience. History of the Human Sciences

32(5) 84–107.

© GÖNÜL OCAK

Ceylan AKGÜN

© ERDOĞAN PAKSOY

Umut etmek sorumluluğumuz!

Umut etmeyi bir sorumluluk duygusuyla birlikte ilke edinebilirsek, o zaman kaygımızla yüzleşecek cesareti de kendimizde buluruz.

Bugünlerde neredeyse hepimiz yoğun bir duygu yükü altındayız. İçinde bulunduğumuz belirsizlik halini ve kontrol yitimini en iyi tanımlayan hissiyat "kaygı" galiba. Bu duygu insanın yaratıcı yönüyle yakından ilgili ve hayatın anlamını keşfetmeye dair bir imkân da vaat edebilir bize. Tabii, eğer yüzleşecek cesaretimiz var ise... Kaygı ruhumuzu sardığı vakit önce ondan kaçmayı deneriz ancak bu yapıcı bir çözüm olamaz. Çünkü kaygı kaçtıkça kovalayan bir duygudur. Bazen de bu duygunun üstesinden gelebilmek için haplara ya da keyif veren maddelere sarılırız ki değişmediğimiz sürece bu yöntemlerde geçici çözümler sunar. Değişmekten kastım zihniyetimizi, yani hissetme ve düşünme biçimimizi farklılaştırmaktır ki bu da yaratıcı bir etkinlik gerektirir. Size psikoterapide en sevdiğim soruyu sormak istiyorum: Aynı şeyleri yaparak farklı sonuç alabilir misiniz?

Yeni bir şeyler yapmak ve yaratmak zorundayız. Şayet kaçıp içimize çekilmezsek, biraz cesaret edersek bu kaygılı ruh halinden yaratıcı çözümler doğabilir. Varoluşçu felsefe, bizi insan yapan şeyin kaygı olduğunu söyler. Yaşam süresinin kısıtlı olmasına rağmen, kaçınılmaz sonun kabullenilmesi var olmanın bir şartıdır. Diyalektik olarak yaşamın ya da varoluşun içinde durmaya katlanmayı ve en uç olana dayanmayı varoluşun tam özü olarak düşünmek zorundayız, der Heidegger. O "katlanma" haline eşlik eden duygu kaygıdır ve kaygının açmazı da insanın ölümlü olmasından, bir başka deyişle kendi ölümüyle yüzleşme sorumluluğundan ileri gelir. Öleceğini bilen tek canlı türü biziz ve o yüzden de kaygı sadece biz insanlara ait bir duygu. İnsanın kişiliğinin yaratıcı yanı öleceğini bilmekten kaynaklanıyor çünkü ve bu durum bize hayatta olduğumuz zamanı değerlendirmemizi vaaz ediyor. Bu da bizi kaygının diğer kaynağı olan özgürlük meselesine getirir. Özgürlükten kastım, seçim yapma ve seçimlerimizin sorumluluğuyla yüzleşme zorunluluğumuz. Bu sorumluluk bizi hayata karşı tetikte ve uyanık tutan bir bilinç oluşturuyor. Velhasıl, kaygının yaratıcılığın ve özgürleşmenin tetikleyicisi olabileceğini söyleyebiliriz. Fakat başta dediğim gibi, kaçmak yerine yüzleşmek ve harekete geçme zamanı. Kapitalizm bu zamana kadar kaygıdan kaçmaya dönük çok şey sundu ve şimdi bunların hiçbirinin işe yaramadığını fark ediyoruz. Hep bildiğimiz alışkanlıklarla devam edersek, eskilerin dediği *mors omnia vicnit* olacak. Yani bulunduğumuz yerde durmaya ısrar edersek ölüm her şeye galebe çalacak gibi görünüyor. İçinde bulunduğumuz bu *vanitas* tablodan çıkabilmek için en çok ihtiyacımız olan şey ise umut ilkesine tutunmak. Umut derken kastettiğim salakça bir iyimserlik değil; ya da gelecek güzel günler için sabretmeyi vaaz eden mesihçi bir beklenti değil. Ben ütopyacı bir umut düşüncesinden bahsediyorum. Bugünlerde en çok ütopyalara dönmeye ihtiyacımız var, çünkü içinde bulunduğumuz distopik dünyadan çıkış ancak böyle bir prensiple mümkün görünüyor. Hatta daha da ileri giderek şunu söyleyebilirim, umut etmek bugün bizim sorumluluğumuzdur. O halde karamsarlığa kapılmak da bu sorumluktan kaçmaktır diyebiliriz.

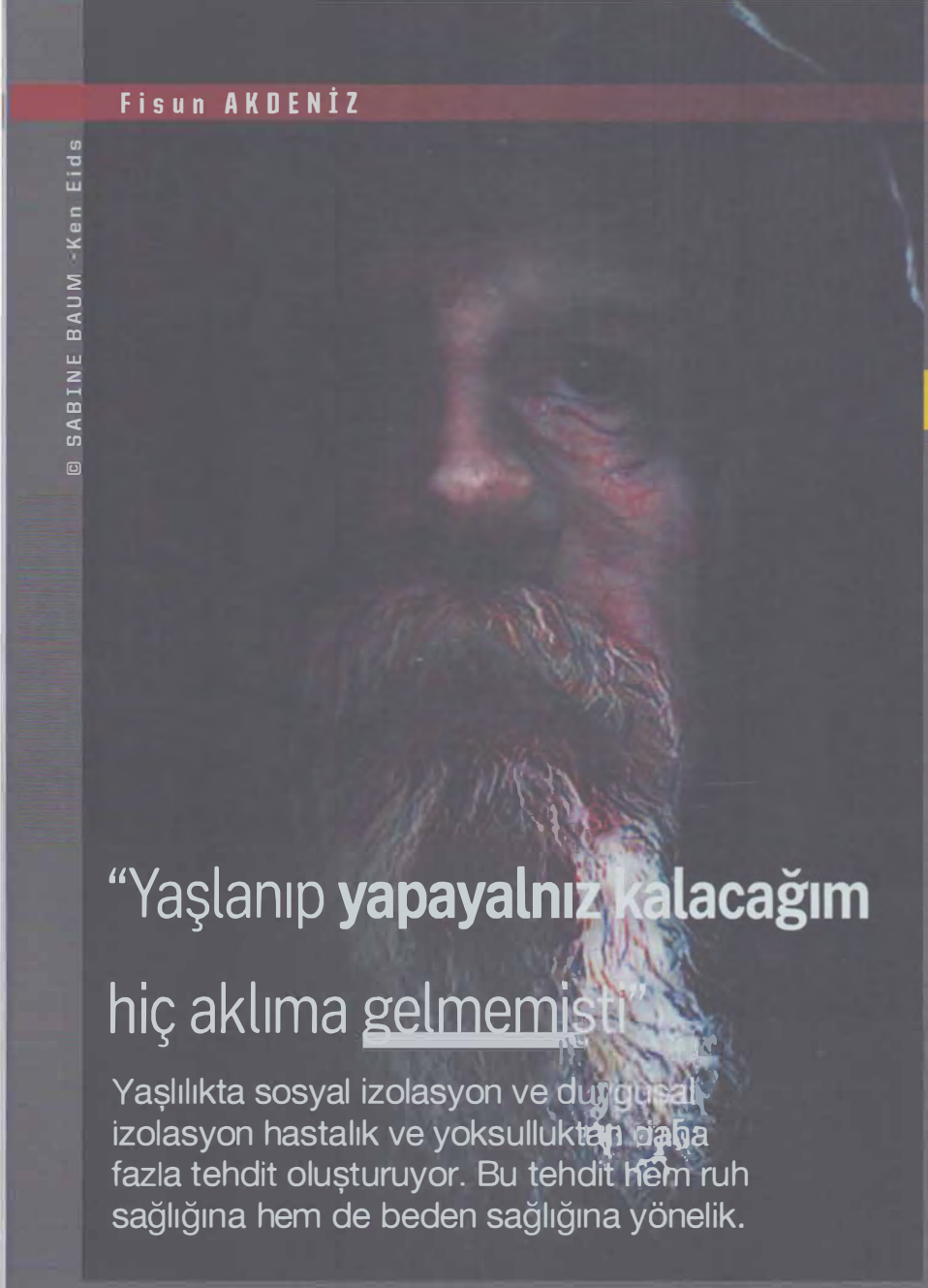
Ütopya kurucu kavramımız ve içinde umut etmek var, yaratıcılık var, hayal gücü var ve en önemlisi eylemlilik hali var. Ütopya düşüncesi bizi harekete geçiren bir düşünce... Önce hayal ediyoruz... Var olan bir şeyi hayal edemeyiz, o vardır zaten. Daha önce olmayan, yeni bir varolma biçimini tahayyül edebilmek ya da olanı başka bir biçime dönüştürebilmek bizim yaratıcılık kapasitemizle ilgili. O noktada işin içine umut etmek, -hayal ettiğimiz şeyin gerçeğe dönüşebilme olasılığına dair duyduğumuz inanç- giriyor. Bu inanç metafizik bir idealizme dönüşürse bizi eylemsizliğe itebilir. Sadece beklentiyle sınırlı umut, hiçbir şey yapmadan bir bekleyişe savrulma tehlikesi taşımakta... Durduğumuz yerde bir kurtarıcı beklemek ya da kendimizi kaderin kollarına bırakmak gibi... Oysa ütopyaya uzanan yolda, var olan gerçekliği sezerek, hissederek, hayal ederek ve yaparak, yani o gerçekliğin içinden geçerek yürümek gerekiyor. Aslında ütopya gelecekte durmuyor. Ütopya, bugünle gelecek arasında bir yerde; kökleri geçmişte, başı gelecekte... Kökleri geçmişte çünkü potansiyellerimizi, nelere kadir olduğumuzu, içsel kaynaklarımızı geçmiş deneyimlerimizde buluyoruz. Geçmişten miras aldıklarımızla, evrensel insani değerlerle birlikte yeni bir varoluşa dair umut edebiliyoruz. Bu yüzden umut edilgen bir bekleyiş hali değil, üretilmesi gereken bir beceri olarak görülmeli. Dediğim gibi, zaten var olan şeyler için umut edilemez... Umut var olmayana yöneliktir ve bu olmayan şeyi inşa edebilmek de yaratıcı potansiyel ve emek gerektirir. Umutlarımızı gerçekleştirmek, tuğla üstüne tuğla koyarak ya da ilmek ilmek örerek olacak; elbette dayanışarak ve hep birlikte...

Geleceğe dönük tasvirlerimize, bugünün şartları içinde, bugün bizde olmayanı hayal ederek ulaşabiliyoruz ve aradaki bağı kuran şey umut duygusu. O halde şu sonuca varabiliriz: birçoğumuzun halinden memnun olmadığı bugünlerde içinde bulunduğumuz durumdan çıkmak için "şimdi" harekete geçmemiz gerekiyor. Eğer bir ütopya kurmak istiyorsak, bunun yolu eyleme geçmek. Ama nasıl bir eylem? Kaynaklarını geçmişten alan ve şimdiki kapasiteyi araştıran ve buradan aldığı güçle geleceği kurmaya çalışan, akılla donatılmış ama duygulardan da azade olmayan bir eyleme biçimidir benim önerim. Dayanışarak ve mücadele ederek dünyayı dönüştürebiliriz. Ütopyalara ihtiyacımız var, çünkü içinde bulunduğumuz dünyayı reddedebilmek için yeni bir dünyayı hayal edebilmemiz gerekiyor. İyimserliğin filozofu Fromm, umut etmeyi bir mücadele biçimi olarak görür. Umudun istekleri gerçekleştirmek için yeni yollar bulmak ve bundan hiç vazgeçmemek olduğunu düşünür. Teslimiyetçi bir tavırla gireceğimiz beklentileri değil, geleceği değiştirmek üzere girişeceğimiz türlü eylemi kasteder Fromm. Üstelik umut edebilmek için meta anlatılara, devrimlere ya da kurtarıcı kahramanlara da ihtiyacımız yok.

Bugünlerde sıradan bir Türkiye vatandaşı olarak kendimi, sabrı Tanrı'nın gazabıyla sınanan Eyüp Peygamber gibi hissediyorum. Bu analojiyi hepimize peygamber sabrı dilediğim için kurmuyorum. Eyüp'ün neredeyse Tanrı'yla inatlaşarak devam ettiği mücadelesini ve hayatta kalma azmini düşünüyorum. Eyüp'ün çilesini çeker gibiyiz, çünkü zaten geçmişten gelen bir dolu yükümüz var. Travmalarla dolu tarihsel bir geçmişin izleri belleğimizde... İki yüz yıldır devam eden bir türlü modernleşememenin verdiği yorgunluk halen bünyemizde... "Müreffeh ülkelerin" seviyesine çıkamamanın kompleksi ruhumuzu ezmekte... Göçler, savaşlar, kıyımlar, katliamlar ve linçler; bastırmaya, unutmaya ve unutturmaya çalıştığımız toplumsal belleğimizde duruyor hâlâ... Ve halihazırda içinde bulunduğumuz bir ekonomik/sosyal krizin bağrında, yaşadıklarımızı travmaya tanıklık etmekten kaçındığımız binlerce mültecinin huzurunda, yıllardır süren bir "Kürt sorunu" içinde ve ceberut bir baskı altında içimiz daralmaktayken bir de COVID-19 denen salgına yakalandık. Şimdi bu distopyadan nasıl kaçacağımızı düşünüp duruyoruz. Belki de bu bir eşiktir ve biz bugün bu eşikte rasyonel bir sorgulama yaparak kendimize bir yön belirleyeceğiz. Eğer kendimizi aciz görürsek, gelecek güzel günlere dair hayalimiz ya da ütopyaya dair inancımız bir imkânsızlık bilincine doğru evrilebilir. Ütopya o zaman imkânsızlıkla özdeşleşir ve biz bir girdaba doğru çekiliriz. Ama umut etmeyi bir sorumluluk duygusuyla birlikte ilke edinebilirsek, o zaman kaygımızla yüzleşecek cesareti de kendimizde buluruz.

"Başka türlü bir hayat var" diyebilmek çıkış kapısını işaret ediyor. Ama o kapının eşiğinden geçebilmek için hareket gerekiyor. Çünkü ütopyaya ihtiyacımız var derken, belirlenmiş, içi doldurulmuş, mükemmel olarak tanımlanmış bir formdan bahsetmiyorum. Gelecek güzel günler için neyin gerekli olduğunu, neleri değiştirmemiz gerektiğini belirleyen kesin yargılara değil, önü açık bırakılan, hep beraber inşa edilecek olan bir dünya tahayyülüne ihtiyacımız var diye düşünüyorum. Ütopya sınırları çizilmemiş bir evren olmalı ki umut ve hayali daimi olarak içerebilsin. Çünkü, sınırları kapayıp, tanımlar ve kategorilere hapsolduğumuz zaman yani "biz sizin için en iyi olan her şeyi düşünüp belirledik" dediğiniz an yaratıcılığa, hayal gücüne yer bırakmıyorsunuz demektir. Hayalin olmadığı yerde umut, umudun olmadığı yerde değişim olmaz. Sigmund Bauman, ütopyalar şimdiyi göreceleştirir der. Bu sözde önü açık bırakılan bir dünya fikri var. Şimdinin değişebilir olduğunu ve gelecek için farklı bir yaşam formunu bugünden kurabileceğimizi umut edersek ütopik bir evrene doğru yönelmiş oluruz. Ütopik düşünceyi varılabilen bir hedef olarak değil de bir ufuk çizgisi olarak tasavvur ediyorum. Yaklaştıkça uzaklaşacak olan, hiç erişemeyeceğimiz ama görebildiğimiz bir çizgi... Fakat çok önemli bir misyonu var bu çizginin: bizi harekete geçirmek. Şu an en akılcı yöntem o çizgiye doğru yürümek gibi geliyor bana. Paradigmayı değiştirecek cevheri sanki o yolda giderken bulacağız gibi görünüyor.

Fisun AKDENİZ

© SABINE BAUM -Ken Eids

"Yaşlanıp **yapayalnız** kalacağım hiç aklıma gelmemişti"

Yaşlılıkta sosyal izolasyon ve duygusal izolasyon hastalık ve yoksulluktan daha fazla tehdit oluşturuyor. Bu tehdit hem ruh sağlığına hem de beden sağlığına yönelik.

"Bu yaşımı göreceğimi hiç hayal etmemiştim..." Babamın son zamanlarda en çok tekrarladığı söz. Bu cümleyi söylerken sesindeki hayal kırıklığı, umutsuzluk ve mutsuzluğu anlamak çok zor olmasa gerek.

"Çok zormuş. 85 yaşında olmak çok zormuş. Ne demek istediğimi ancak benim yaşıma geldiğinde anlayabilirsin."

Babamın bu lafından sonra bu yaşıma kadar neleri hayal ettiğimi ve düşlediğimi düşündüm. Çocukken en çok 18 yaşında olup özgür olmayı hayal ettim. İlkokula giderken üniversiteden mezun olduğum günü, üniversitede okurken çalışıp ilk maaşımı aldığımı, evlendiğimi, gebeyken bebeğimi ilk kucağıma aldığım anı, daha sonraları başarılı bir profesör olduğumu, yelkenli ile denizlere açıldığımı, yorulmadan kilometrelerce yüzdüğümü, arkadaşlarımla tüm dünyayı gezdiğimi, son sürat motor kullandığımı, tango yaptığımı...

Babamın da dediği gibi 85 yaşında olmayı hayal etmeyi bırakın, düşünmek istiyor muyum bilemiyorum.

Benden büyük tüm akrabalarımı kaybettiğimi, akranlarımın cenazesine katıldığımı, canımın istediği kadar yürüyemediğimi, eğilip kalkamadığımı, hem yürüyemediğim hem de araba kullanamadığım için arkadaşıma gidemediğimi, onun da aynı sebeplerden dolayı bana ziyarete gelemediğini, mideme dokunduğu ya da şekerim kolesterolüm izin vermediği için canımın her istediğini yiyemediğimi, kızlarımdan biri yurtdışında yaşadığı için torunlarımın büyümesine tanıklık edemediğimi, onları doyasıya öpüp koklayamadığımı, onları özlediğimde hareket etmede zorlandığım için ve hastalıklarım nedeniyle onları görmeye gidemediğimi, hastalık salgını var diye eve kapandığımı/kapatıldığımı, bu kapanma nedeniyle çocuklarımı göremediğimi, gördüğüm zaman da sarılıp öpemediğimi hayal edemiyorum. Babamın dediği gibi 85 yaşımı hayal etmede zorlanıyorum.

Yaşlanma bir gerçek. Uzun yaşama beraberinde yalnızlığı, yeti yitimi (kronik hastalıklar, hareket etme zorlukları, algı bozuklukları -kulağımın az işitmesi, gözlerimin görmemesi ve koku yetimin azalması, dikkat ve bellek sorunları, uyku bozuklukları-), kronik hastalıkları ve karmaşık ilaç tedavilerini, bakım ve destek gereksinimleri, maddi (gelir ve statü kaybı) ve manevi kayıpları (büyüklerini ve akranlarını kaybetme) getiriyor. Bunların sonucunda toplumdan ve sosyal etkinliklerden uzaklaşmaya yol açıyor. İnsanı bir şekilde yalnızlaştırıyor.

Bu gerçeğin yanı sıra bir başka gerçek ise geniş ailelerden çekirdek aileye geçişle beraber aileler küçüldü, gençlerin kendi çekirdek ailelerini kurup anne-babalarından uzaklaşması ile yaşlılıkta yalnızlaşma arttı. Yine yeni yaşam tarzı ve çalışma şartları nedeniyle gençler anne-babalarının yaşadığı şehirlerden uzaklara hatta başka ülkelere taşındılar. Durum bu olunca, yaşlandıkça insanlar çocuklarından ve torunlarının sevgi ve şefkatinden uzak ve mahrum kaldılar ve kalıyorlar.

İzolasyon insanların sosyal kaynaklarla bağlantısının azalması ve katılımcılık duygusunu kaybetmesidir. Her yalnızlık ya da yalnızlaşma izolasyon anlamına gelmeyebilir. Ancak yaşlılıkta sosyal izolasyon (çeşitli nedenlerle ve çoğunlukla kendi seçimi/isteği olmadan insanlardan ve etkinliklerden uzaklaşma) ve duygusal izolasyon (sevgi nesnesinin olmaması ya da kaybedilmesi) hastalık ve yoksulluktan daha fazla tehdit oluşturuyor. Bu tehdit hem ruh sağlığına hem de beden sağlığına yönelik. Aileleriyle yaşayan yaşlıların tek başına ve özellikle de huzurevinde yaşayan yaşlılara göre daha umutlu ve yaşam dolu olduğu gösterilmiştir. Huzurevleri pek çok yaşlı tarafından son durak gibi algılanıyor. Bu durum umutsuzluk ve keyifsizliği artırıyor.

Özellikle yaşlılıkta anlamlı etkinliklere (arkadaş gruplarına ve çeşitli organizasyonlara) katılım hem yaşam kalitesini artırıyor hem de yeti kayıplarını azaltıyor. Yaşlılıkta dini etkinliklere (camiye gitmek, cemaatle namaz kılmak, cami arkadaşlarının olması veya kiliseye gitmek) ve gönüllü organizasyonlara katılmak (yardım dernekleri vb. gibi) veya arkadaşlarınla kâğıt oynamak ya da yüz yüze sohbet etmek, sosyal izolasyona karşı yapılabilecekler arasında yer alıyor. Kadınlar erkeklere göre daha çok sosyal etkinliklere katılır, akranları ve komşularıyla daha fazla bir araya gelirler. Yani -sosyal- izolasyon açısından yaşlı erkekler daha risk altında.

Babamın öyküsüne geri dönersek, babam altmışlı yaşlarının sonuna kadar aktif olarak çalıştı. Tüm yaşamı çalışmak olan insanlardandı. İş dışında kalan saatlerini ailesiyle geçirirdi. Tek hobisi, boş kaldığı günde çocuklarını yani kardeşim ve beni gezmeye götürmekti. Yaşı ilerledikçe önce hipertansiyon, daha sonra ateroskleroz, daha sonra diyabet hastası oldu. Altmış yaşından sonra her yıl kullandığı ilaç sayısı arttı. Sonunda yoğun çalışma temposunu devam ettiremediği için işini tasfiye etti yani emekli oldu. Aktif çalışma yaşamının sona ermesi iyi olduğu kadar olumsuz yanları da olan bir durum. Babamın sosyalleşmesi işe gitmek, insanlara iş yaptırmak, iş için plan-proje yapmaktı. Sosyal çevresi ve arkadaşları işyerindeydi. İşi bıraktıktan sonra çalışanları bir süre daha onu arayıp sordular, sonra aramalar seyrekleşti. Cep telefonu da kullanmayı sevmediği için insanlar ona ulaşamaz oldu. Bu sırada önce ben evlendim ve evden ayrıldım. Sonra kardeşim başka şehirde çalışmaya gitti. Hobisi çocuklarını gezdirmek olan babam annemle baş başa kaldı. Sağlığı izin verdiği sürece annemle gezdi, gezilerde tanıştığı kişilerle arkadaşlık kurmaya çalıştı. Çok kolay olmadı ama yine de bir iki arkadaşı oldu. Yıllar içinde uzun süre araba süremez, toplu taşıma aracına binip inemez oldu. Geziye gitmek arzusu olsa da gidemez oldu. Bu sırada arkadaşları hastalandı, buluşamaz oldular. Kendi ailesinin en küçüğü olduğu için tüm yakınlarını tek tek kaybetti. İnternet ve bilgisayar hiç kullanmadı, öğrenmek için de hevesi olmadı. Tiyatroya gitmeyi severdi, kulağı ağır işittiği için tiyatroya da gitmez oldu. Televizyonda sadece haberleri izler (ajansı alır) ve Türk sanat müziği dinlerdi. Haberler tat vermez oldu, Türk sanat müziği yayınlayan kanalların yayın saatleri gittikçe azaldı. Her gün bir şey almayı bahane ederek yürüyüşe çıkarken, COVID-19 salgınıyla yaşlılık izolasyonunun en ağırıyla karşı karşıya kaldı. 80 gün evden çıkmadan yaşadı. Bu sırada onu görmeye her gittiğimde bana aynı cümleyi tekrarladı:

"Bu yaşımı göreceğimi hayal etmezdim."

"Bu yaşımı göreceğimi hayal etmek hiç istemedim."

"Çevremi, statümü, arkadaşlarımı, yaşam hevesimi ve sağlığımı kaybedeceğimi düşünemedim."

Erikson'un sekiz aşamalı psikososyal gelişim kuramında yaşamın son evresi olan yaşlılık evresi (65 yaş ve üstü), benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk evresidir. Erikson bu evreyi tanımlarken, "İnsan istediği biçimde yaşayarak yaşlandığına inanır ve kendisiyle öğünür. Yaşlandığı zaman da kendisini üstünlük ve sınırlılıklarıyla kabul eder. Oysa kimliğini bulamamış, üretken olamamış kişi, yaşlılığında da huzurlu olamaz ve yaşamını boşa geçirdiğine inanır. Bunun yanında ölüm korkusu ve umutsuzluk duyguları gelişir" der.

Bu teorinin aldığı en önemli eleştiri, gelişim dönemlerini aşırı genellemesi ve dönemler arasındaki geçişi iyi tanımlamadığıdır. Günümüzde yaşlıların hissettiği umutsuzluğun sadece bu nedenle olduğunu kabullenmede zorlanıyorum. 1950-1960'lardan sonra aile yapıları değişmiş, insan ömrünün uzamasıyla beraber ileri yaşlarda diğer insanların desteğine ve bakımına muhtaçlık, yoksullaşma ve izolasyon artmıştır. Bu gerçeklerin yaratmış olduğu umutsuzluk ile Erikson'un bahsettiği umutsuzluk aynı olamaz.

Bu yazıyı yaşlılıktaki izolasyona bağlı umutsuzluk ile bitirmek istemiyorum. Toplumda 80 yaş üstü bireylerin artmasıyla birlikte aktif ve sağlıklı yaşlanma ya da başarılı yaşlanma kavramları gündeme geldi. Bu yaklaşımın odağı yaşlılıktaki izolasyon ve yalnızlığı azaltabilmek. Yani sosyal ilişkilerin korunduğu ve üretken etkinliklerin olduğu bir yaşlanma; bu nasıl mümkün olabilir?

Sağlıklı yaşlanma için önerilerin başında hareket etme, beslenme ve iletişim gelir. İletişim izolasyonun tersidir. Yaşlılıkta iletişimi artırmanın yollarından biri de dijital dünya ile tanış olmak. Şu anda akıllı cep telefonları dış dünya ile iletişim kurmanın en kolay yollarından biri. Görüntülü telefonlar sosyal izolasyonu azalttı, yeni telefon teknolojileriyle yaşam boyu öğrenme olanaklarının arttı, iletişim kanallarının çeşitliliği sayesinde algılarda azalmaya rağmen yaşlılar kitap dinleyebilmekte, konuşarak yazı yazabilmekte. Umutsuzluğa karşı her zaman bir umut vardır.

Son soru: Siz yaşlandığınızda nasıl bir yaşlılık ve nasıl bir yaşam bekliyorsunuz, ne istiyorsunuz?

Kaynakça

Danış, M. Z.: http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/sosyal_boyut/yaslilik_yoksuluk_yanlizlik.pdf

Erik, H. Erikson (2014), İnsanın 8 Evresi. Okuyanus Yayınları, İstanbul.

Jin, K. (2017), New perspectives on healthy aging. Prog Neurobiol. 157:1. doi: 10.1016/j.pneurobio.2017.08.006.

Şengül KIYAK

Yalıtımın izdüşümünde paylaşılan yalnızlık

Birey kalabalıklar içinde yalnız da olsa, yine o kalabalığın neler yaşadığına, ne yaptığına ses ve kulak vererek, kendi içselliğini de katarak daha yaratıcı, daha üretken bir yalnızlığı inşa edebiliyor.

"Yalnızlık: öylesine içimize işlemiştir, bize öyle içten dokunur ki, o anda orada olan, bizimle olan; olmak isteyen; bizim de istediğimiz birinden bize... Birini -bir başkasını- bulmasını ister. Yalnızlık, en içimizdedir..."

Oruç Aruoba

"Yalnızlık ancak bizden-başka-olan ile ilişkimiz bağlamında kavranabilir; anlamsız bir içine kapanma değildir, sürekli yinelenen bir isteği, kalbimizin uçurumlarında gizli tuttuğumuz bir parçamızı öteki'ne açma isteğimizi, Tanrı arzumuzu gerçekleştirmektir: Tıpkı Avilalı Teresa gibi, yalnızlığı bir lütuf olarak, yalnızlıktan çıkma eğilimini de bir bozgun olarak yaşamaktır."

E. Borgna

Yaşamakta olduğumuz küresel bir salgın (pandemi) nedeniyle, üzerinde en çok durulması gereken bir kavram oldu *izolasyon*. Bundan bir süre öncesine kadar daha çok fen bilimlerindeki kullanımıyla "*yalıtım*" diye bildiğimiz bu sözcük, şimdilerde toplumsal bir sorun olarak yerini "*sosyal izolasyon*"a bıraktı. Kendini arayan insanın, felsefik olarak inzivaya çekilerek varlığın bilgisine ulaşmanın, erdem sahibi ve bilge olmanın; dinsel olarak inzivaya girerek Tanrı ile buluşmanın, günahlardan temizlenmenin; mistik anlamda da bireyin kendine dönmesinin, an'da kalarak bedenin algılanmasının, meditasyonun sağlanmasının bir yolu oldu "*izolasyon*". Sosyal bilimler açısından insanın fiziki çevreye göre konumlanmasının gereği öncelikle beşeri coğrafyanın, ırksal dağılımının ve diğerinden kültürel ayrışmasına dair antropolojinin; psikolojinin, sosyal psikolojinin ve sosyolojinin ise insanın ruh haline, davranışlarına, insanlar arası ilişkilere, grup içi davranışlarına ve toplumsal olgulara konu olan izolasyon, şimdi ise disiplinler arası hatta uluslararası bir işbirliğiyle, farklı paradigmalarla açıklanmaya, daha bütünsel bakış açıları ile ele alınmaya olan ihtiyacı da arttırmış görünüyor. Sanırım izolasyon, aklımıza ilk gelen anlamından uzaklaşarak sanki ilk kez bu kadar sosyalleşti. Öyle ki bu süreç, kendini hem diğerinden yalıtması gereken hem de sosyal temas olmadan yaşayamayan psiko-sosyal bir varlık olan insanın, artık yerel/ulusal yaşam çemberini dahi aşarak tüm dünyaya gözünü,

©LARA KAMHİ

kulağını vermesi, hatta tüm canlıları da içeren küresel bir yaşam dansına eşlik etmesi ve sosyal uyuma evrilmesini gerektiriyor. Ben ise *sosyal izolasyon* kavramına, bana *"izolasyonun izolasyonu"*nu ve *"izdüşümü"*nü çağrıştıran *yalnızlık* ekseninden bakıyor olacağım. Yalnızlığın kendisi de kendi içinde bir tür sosyal izolasyon gibidir, kişi kendini daha çok tercih edilen toplumsal yaşam biçimlerinden bir şekilde yalıtmıştır (aile, evlilik vb.). İzolasyonun yaşanma biçimi, nedeni, süresi anlamında çok farklı türleri olabildiği gibi yalnızlığın da birçok farklı görüngüsü vardır. Ancak ben, pandemi öncesinde de, sonrasında da yaşanmakta olan "seçili yani gönüllü bir yalnızlığa" ayna tutma çabasında olacağım. Bunu yaparken, bu süreçte görüşme olanağı bulduğum, sözünü ettiğim türdeki yalnızlardan oluşan bir örneklem grubunun deneyimlerinden de kesitler sunacağım. Seçilmiş bir yalnızlığın, ülkemiz koşullarında yeterli bir ekonomik ve sosyal statüyü, bireysel bir ayrışma için belli bir farkındalığı gerektirdiği düşüncesiyle, görüştüğüm bireylerin sosyoekonomik ve kültürel açıdan homojen ancak yaş ve cinsiyet ayrımı yapılmadan belirlendiğinin göz önünde tutulmasını önereceğim. Ayrıca belki de yalnızlığa daha yakışır bulduğumdan olsa gerek, izolasyona *"yalıtım"* demeyi tercih edeceğim.

Bir psikiyatrist olan E. Borgna, elbette beklenildiği üzere, ruhun yalnızlığında gezinerek farklı yalnızlık türlerinden bahsediyor. Lirik bir anlatımla, içsel yalnızlıktan dışsal yalnızlığa, bencil olanından otistik olanına, hastalık yalnızlığından tecrit yalnızlığına, yaratıcı yalnızlıktan çöl yalnızlığına doğru yol alıyor. Bana kalırsa bu yalnızlık türlerinin özellikle iki temel kategoride ele alınması mantıklı görünüyor ki o da bunların *zorunlu (istek içermeyen/gönülsüz) bir yalnızlık* mı, *seçili (istenerek/gönüllü) bir yalnızlık* mı olduğu. Çünkü bu ayrıma ilişkin farklı biçimlerine rastlamak mümkün. Örneğin Pandemi süreciyle birlikte özellikle bazı sağlık çalışanları bulaşma riskinin fazla olmasından dolayı zorunlu bir yalnızlık süreci geçirdiler ve geçirmekteler. Ya da bazıları koşulları uygun ise, yaşlı olan yakınlarına hastalık bulaştırma kaygısıyla yalnız kalmaya başladı bir süreliğine. Yaşlı bireyler, sokağa çıkamayarak çok daha yalnız geçirmek zorunda kaldı bu süreci. Öyleyse zorunlu ve süresi tam bilinemeyen geçici/belirsiz yalnızlıklar da oluştu. Bir tutukevinde, sürgünde yaşanan *tecrit yalnızlığı* ile ruh ve beden sağlığı nedeniyle hastane ya da kliniklerde yaşanan *hastalık yalnızlığı* ise zorunlu ve gönülsüz yalnızlıklardan. Aynı zamanda virüs nedeniyle tedaviye ya da karantinaya alınan bireyler de bunu yaşamış oldular. Dolayısıyla yalnızlık ile yalıtım bir yandan oldukça iç içe geçen, bir o kadar da kendi içlerinde farklı biçimlere sahip iki kavram. Bu yanlarıyla, sosyal bilimciler tarafından şimdiye kadar ele alınmamış bir şekilde, daha geniş bir incelemeyi de hak ettiklerini düşünmekteyim.

Sosyolojik açıdan, bireylerin bireylerle, grupların gruplarla ilişkileri ya yalıtımla ya da temasla sağlanır. Aristoteles'in insanın düşünen ve sosyal bir hayvan olduğuna dair düşüncesi, yalıtımın mutlak değil göreli bir kavram olduğu gerçeğini de görmemizi gerektiriyor. Yani hiçbir birey diğerinden tam olarak ve de aynı biçimde yalıtılmış olarak yaşamıyor.

Psikoloji literatüründe *"yalıtılmışlık bir yalnızlık"*, psikopatolojik anlamıyla, sosyalleşme korkusu yaşayan, bir gruba ait olmaktan çekinen, "öz değer"in eksik olduğu, bireyin sosyal fobik bir yaklaşımı olarak ele alınmıştır. Hatta kendini insanlardan, iki kişiden fazla olan gruplardan ayrı tutan yalnız bireylerin bu şemaya sahip olabileceği de düşünülmektedir. Ancak şu an zorunlu hale gelen böylesine bir "sosyal yalıtım", en azından şimdilik "sosyal fobik bir örüntü" olasılığından yani psiko-patolojik yanından uzaklaşılıp daha çok psiko-sosyolojik bir bakış açısıyla ele alınmasının yerinde olacağını düşündürtüyor. Şimdiye kadar bu boyutta yaşanmayan ve belirsizliğiyle öne çıkan bu süreç, psikolojinin de oldukça ilgilendiği, öncelikle tanıdık/bildik iki duyguyu yalnızlık ekseninde de tekrar düşünmemizi gerektiriyor. Kaygı ve korku, yalnızlığa da eşlik ve etki eden, öncelikle felsefi ayrımını önemli bulduğum kavramlar. Örneğin filozof S. Kierkegaard, "Kaygı kavramı psikolojide hemen hiç ele alınmadığı için, bu kavramın korkudan ve buna benzer, belirgin bir şeye yönelik kavramlardan tamamen farklı olduğuna dikkat çekmek durumundayım, kaygı olanak olarak olanak özgürlüğünün gerçekliğidir" der. (Psikolojinin henüz kaygı kavramını ele almadığı bir dönemde söylendiğini anlayabiliyoruz.) Diğer bir filozof, Heidegger ise "Kaygı korkudan temelden farklıdır. Biz hep belirgin olan şu ya da bu bağlamda bizi tehdit eden, belirgin şu ya da bu şeyden korkarız. Bir şeyden korkmak... daima belirgin bir şeye yönelik bir korkudur" der ve şöyle devam eder: "Kuşkusuz kaygı da hep ...-e yönelik bir kaygıdır..., ancak bunun ya da şunun kaygısı değildir...-e yönelik kaygı... daima ...-den dolayı kaygıdır ancak bu ya da şu şeye yönelik bir kaygı değildir." Konuyu farklı şekillerde ele alsalar da, bu iki büyük filozof kaygı ile korkunun ayrımının yapılması gerektiği konusunda hemfikirdirler.

E. Borgna, yalnızlığın korku ile belirsiz korku dediği kaygıyla ilişkisini daha çok sosyolojik bir bakışla şöyle anlatır: "Zamanımızın tarihsel ve kültürel bağlamında, gitgide daha yoğun ve yakıcı duygusal yankılar uyandıran, kişisel ve çevresel durumların izinden doğan çeşitli korku türleri gelişmekte ve yayılmaktadır. Korku, artık kişisel bir olgu olmaktan çıkmış, büyük insan topluluklarının dahil olduğu toplumsal bir olguya dönüşmüştür. Korku, hayatın her döneminde çok yönlüdür, korkuya verilen duygusal yanıt ise aslen tek ve aynıdır. İnsanın kendi içine kapanmasına, diğer insanlarla ve dünyayla ilişki kurmaktan kaçınmasına neden olur. Kişi, içsel yalnızlık değil de sosyal tecrit olan derin bir yalnızlıkta yüzer hale gelir. Bunun kaynağı da makul korkulardan ziyade, genellikle bireysellik, başkalarının reddi, dayanışma değerlerine yönelik kayıtsızlık, umuttan ve sevgiden yana çöl halinde bulunmaktır. Bu durumda eve kapanır, saldırganlık ya da tehlike kaynağı olarak gördüğümüz ya da yaşadığımız durumlar karşısında güvenlik önlemleri alırız. Aslen bunlar genellikle haklı gerekçelere dayanmazlar; öte yandan, özellikle de 11 Eylül dehşetiyle en yüksek ifadelerinden birini bulan ölümcül bir terörizmin yeniden baş göstermesi hafızalarımızdan silinebilir gibi de değildir. Çalışmam sırasında, şu aşamada, korkunun baş göstermesinde yatan psiko(pato)lojik ve toplumsal öncülleri çözümlemek ve betimlemek arzusundayım. Farklı korku türlerinin kökeninde yatan nedenler bilinirse, gerek bu olgu gerekse zaman zaman buz gibi ve acımasız bir sosyal tecride sevk eden duygusal yankıların oluşumuna yol açan uzantılar daha iyi kavranabilecek ve çözümlenebilecektir. Korkularımızın kaynağında gizlenen psikolojik ve olgusal nedenleri daha kapsamlı olarak anladığımız takdirde, tecride, yalnızlığa karşılık verebilecek ve dayanışmanın değerinden söz edebilecek daha geniş bir algıya hiç olmazsa kısmen yer açmış oluruz. Söylemim sosyolojik bir yön mü almaktadır? Psikiyatri, ya sosyal psikiyatridir ya da psikiyatri değildir; işte bu nedenle, dünün ve bugünün korkuları ve de duygusal yankıları üzerine düşünmek fenomenolojik psikiyatriye yabancı kalan bir görev değildir." Ve korkunun özellikle de sosyolojik

yönlerini betimlerken, Zygmunt Bauman'ın şu çok güzel bulduğunu söylediği düşüncelerine atıfta bulunur:

"En ürkütücü şey, korkuların her yerde oluşudur; evimizin ya da gezegenimizin herhangi bir köşesinden ya da aralığından, sokakların karanlığından ya da televizyon ekranlarının parıltısından bitiverebilir. (...) İşyerinden ya da işyerine gitmek veya eve dönmek için bindiğimiz metroda, tanıdıklarımızdan ya da varlığının farkına bile varmamış olduğumuz birinden, yuttuğumuz ya da bedenimizin temas ettiği bir şeyden bitiverebilir.

Bu sözlere, korkunun özelliklerini tanımlayan başka tespitlerini de ekler:

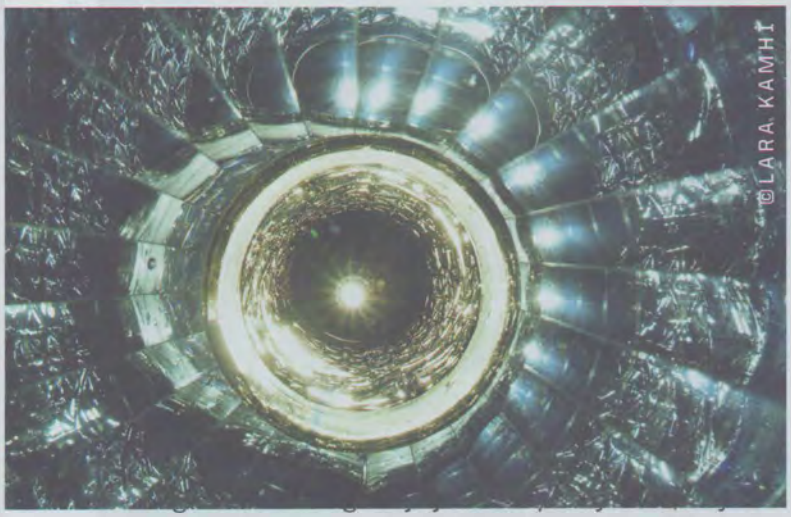
"En korkunç korku; en yaygın olan, orada burada mevcut olan, belirsiz, serbest, başıboş, akışkan olan, belli bir adresi ve net bir nedeni olmayan korkudur; bizi nedensizce izleyen, korkmamız gereken ve her yerde görülür gibi olan ama kendisini hiçbir zaman net bir şekilde ifşa etmeyen korkudur. 'Korku' içinde bulunduğumuz belirsizliğe, tehdit karşısında ya da tehdidin seyrini durdurmak için, seyrini durdurmayı başaramıyorsak da hiç olmazsa onunla yüzleşmek için -yapabileceğimiz ya da yapamayacağımız bir şey olan- yapmamız gereken karşısındaki cehaletimize verdiğimiz addır.

Kuşkusuz ki korku ve korkular konusunu ele almak için, Novalis'in bir keresinde yazmış olduğu üzere, içselliğe götüren bilginin sırlı yollarından geçmek gereklidir. Bir diğer deyişle, korkunun sınırlarını ve özelliklerini derinlemesine kavramamız, ancak, rasyonel bilgiyle sınırlı kalmayıp da duygusal bilginin tükenmez kaynağı olan içselliğimizden, öznelliğimizden hareket etmemizle mümkündür. İçsellikten yola çıkıldığı takdirde, ister istemez korkunun anlamlarına, korkunun günümüz dünyasındaki varlığına ve gizli boyutlarına, her birimizin karşılaştığı gerçekliğe zaman zaman giydirdiği maskelere yönelik sürekli bir düşünce dizisi filizlenecektir. En yaygın ve basit olan ve her yaşantı içeriğine eşlik eden korku, felaket getirici olarak gördüğümüz belli başlı durumlar karşısında yakalandığımız korkudur: Örneğin uçağa binme korkusu, açık alan ya da kapalı alan korkusu, her nevi hastalık korkusu. Ancak, günümüzde, varoluşsal açıdan belirgin ve manidar bir yer teşkil eden korkular bunlar değildir pek tabii. Doğal afet korkusu, farklılıktan kaynaklanan korkular ve delilik korkusu vardır. Nasıl hüzünsüz ve Augustinusçu anlamıyla kalbin huzursuzluğu olmaksızın yaşamak olanaksızsa, korkusuz ve kaygısız yaşamak da olanaksızdır; kolay olmamakla beraber, her durumda normal ya da patolojik yönleriyle tahlil edilmesi gereken hayatın temel boyutlarından biri olan bu korkuları kabul etmek ve tanımak gerekmektedir." Öyleyse içselliğimizden yola çıktığımız korkularımızı tanımak, kaynağının akılcı bilgisine başvurmak ve toplumsal olgularla ilişkisini kurmak önemlidir.

"Seçili bir yalnızlığı" yaşayan kişilerle yaptığım görüşmelerde; bir hafta-on gün kadar olan bir süreçte önce yakın çevresi için, sonra kendisi için kaygıyı, daha sonra korkuyu yaşadıklarını, sürekli haberlere odaklandıklarını, "ya yalnız yapamazsam bu süreçte, ya sevdiklerime bir şey olursa, yanlarına da gidemem, ya tüm bunlarla baş edemezsem" şeklinde düşündüklerini, hatta panikledikleri, günlük yaşamını düzenlemekte zorluk çektiklerini ancak sonrasında durumu kabullenip daha rasyonel bakabildiklerini öğrendim. Yani bir anlamda kaygılarını ve korkularını tanımaya ve onlarla yaşamayı kısa bir sürede öğrenmeye başlamışlardı. Sanırım zorunluluk hele de böyle can alıcı ve küresel bir hal alınca bunu kabule geçmek

©LARA KAMHİ

depresyona girerek içinden hiçbir şey yapmasının gelmediği, boşluk ve anlamsızlık duygularına kapıldığı, diğer bireylerle de etkileşime girmek istemediği bir yalıtımı içerir. Görüşme yaptığım bireyler, tersine yakınlarıyla, arkadaş ya da dostlarıyla öncesine göre telefonda sesli, özellikle de görüntülü aramaya daha fazla zaman ayırdığını hatta uzun süredir görüşmediği kişilerle görüşme isteğinin arttığını ifade ettiler. Belki de bu kez yalıtılmışlığın zorunluluğu, birçok kişide olduğu gibi yalnız bireylerde de duygusal yakınlaşmanın kapısını açmış oluyordu. Olumsuz yaşanan duygulardan, yoğun iş temposundan, iş yaşamındaki çatışmalar ve ayrımcılıktan, ulaşımın zorluğundan, kalabalığın ağırlığından, beslenme ve uyku düzensizliğinden kaçışın yerini, bunlara gerek kalmadığı ya da çok asgari yaşandığı bir süreçte "Beni başka ne, neler mutlu edebilir? Daha iyi hissetmek için neler yapabilirim? Neleri eksik bıraktım? Neleri erteledim?", "Yakınlarım ve diğerleriyle iletişimim/bağım şimdiye kadar nasıldı? Bundan sonra nasıl olmalı?", "Duygusal bir yalnızlık yaşamamak için daha başka ne/neler yapabilirim?" gibi sorgulamalar ile yeni yaşam deneyimlerinin almaya başladığını söyleyebiliriz. Bu görüşmelerden aldığım bazı çarpıcı anekdotlara yer vererek devam edeyim:

- "Şimdiye kadar hep yapmak istediğim ama ertelediğim şeyleri yapmaya giriştim. Daha önce de yalnızdım ama kendi başıma yapamadığım çok şey olduğunu fark ettim."

- "Zaman ve mekân algım ilk başlarda çok karıştı, ancak sonra sabah erken kalkmaktan hiç hoşlanmayan ben, erkenden kalkıp bahçemle, çiçeklerimle uğraşmaya başladım."

- "Herkes evinde çalışırken benim ise yine de işe gitmek zorunda kalmam kendimi kötü hissettirdi. İşimi sorgulamaya başladım. Acaba neden böyle bir işe yıllarımı verdim, veriyorum? Başka seçenekleri neden denemedim ya da buna hiç girişmedim? Şimdiye kadar kendime oluşturduğum yaşam biçimi aslında bana ait olmayan mıydı? Bu gerçekten ben miyim yoksa benden beklenen mi? Tekrarı ve rutini yaşayarak bugün yaşadığım durumu değiştirebildim mi? Oysa neleri kaçırmışım. Öte yandan, iş arkadaşlarımla daha yakın bir bağ kurmaya, onların yaşam deneyimlerini dinlemeye başladım."

- "Bir sağlık çalışanı ve öncesinde de yalnız yaşayan, işini severek yapan, yaşamında birçok şeyin olumlu yanlarını gören biri olarak, bu süreçte evinde bir türlü kalamayan, kurallara uymakta direnen, stok yaptığı halde marketlerde kuyruğa giren kişileri gördükçe, 'Biz kimin için uğraşıyoruz? Emekliliğim gelmiş geçmiş, bunun yerine bir sahil kasabasında keyif yapabilecek olmama rağmen ben neden hâlâ diğerini iyi olsun diye uğraşıyorum? Belli ki benim emeğimin birçok kişinin gözünde bir değeri yok' gibi düşüncelere kapılıp hayal kırıklığı yaşadım. Ancak bu beni ev içinde kendi bireysel uğraşlarım, kişisel yeteneklerimi daha iyi kullanmaya başlamaktan, zaman ayır(a)madığım ilgi alanlarıma zaman hatta mekân ayırmaya girişmekten alıkoymadı, belki de tam tersi motive etti."

- "Uzun süredir yalnız yaşıyorum, çok efor harcadığım bir yaşamım da yok aslına bakarsanız. Ama kendimi çoğunlukla yorgun ve bezgin hissederdim. Şimdi ise ilk birkaç gün hariç arınmış ve yenilenmiş hissediyorum. Yogaya başladım, sosyal medyadan meditasyon ve ilgili canlı yayınlara katıldım. Bu süreçte başka bir canlının sesini aradım ve bir kuş aldım. Bedenime odaklanmaya ve onun verdiği mesajlara odaklanmaya, şimdi'yi ve an'ı yaşamaya başladım. Meğer ne çok şeyi ve aslında an'da kalmayı, bedenimi dinlemeyi ıskalamışım!"

- "Pandemi öncesi, haftanın birkaç gününü, en azından akşamını yalnız geçirmeye çalışırdım; öyle olmadığı durumda dinlenemediğimi düşünürdüm. Ancak pandemiden sonra, özellikle ilk 1,5 ay, bu hissim epey görünmez oldu ve aksine bana çok yakın oturan arkadaşımla oldukça fazla zaman geçirir oldum. Aynı evde birbirimize hiç ilişmediğimiz saatler çoktu, yine de evimde yalnız olmayı istememiştim. Ancak, son bir aydır, bu konudaki pandemi öncesi halime daha yakınım. Endişelerim hafifledi ya da alıştım."

- "Sosyal adaletsizlik açısından zaten dert ettiğim mevzular vardı, pandemi süreciyle beraber bu adaletsizler tam anlamıyla tokat gibi yüzümüze yeniden çarptı. Bu açıdan kimi zaman suçlu, kimi zaman şanslı kimi zaman da çaresiz hissediyorum. Her zamankinden çok daha duygusal oldum. Örneğin, pandemi öncesi huzurevleri beni duygusal olarak hiç etkilemezken hatta olayın otomatik olarak sosyal boyutlarıyla ilgilenirken, bayramda huzurevlerine ziyaret gerçekleştirilemeyeceği haberini okuduğumda gözlerim doldu resmen!"

- "Ailem ve arkadaşlarımla daha çok konuşur ve yazışır oldum. Özellikle ilk zamanlar, annemle olan telefon konuşmalarımız hiç olmadığı kadar uzun ve yoğundu. Arkadaşlarımla tahammülsüzlüğün ya da gerginliğin getirdiği tartışmalarda oldu, pandemi öncesi aşina olmadığım şeylerdi bunlar. Bunun yanında, onlarla da daha yakınlaştık kesinlikle."

- "Evle daha fazla ilgilendim, daha fazla dizi film izledim. Yüksek lisans tezim için ders çalışmam gerekiyor ancak bu konuda zorlanıyorum. Halihazırda akademik işlerle alakalı bir harekete geçememe sorunum vardı, neticede uzunca bir süre tezle alakalı hiçbir şeye elimi sürmedim, keyfim ne isterse onu yapmaya uğraştım."

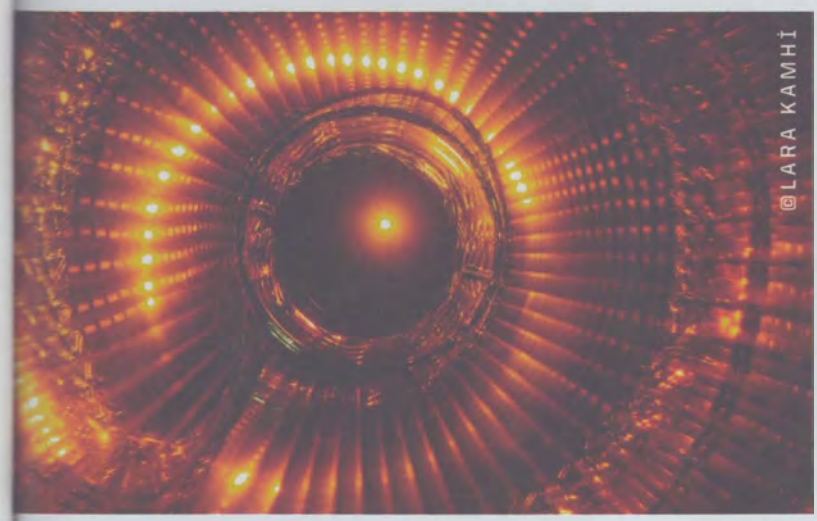
- "Özellikle bir program yapmadığım, bir şeyleri rutine sokmadığım sürece hangi günde olduğumuzu şaşırır oldum. Ancak yatma kalkma saatlerim şaşmadı."

- "Ailemin benim için ilk başlarda daha çok kaygılandığını, beni yanlarında istediklerini hissettim; aslına bakarsanız bende de benzer düşünceler oldu. Salgınla birlikte hemen yanlarına gitme isteğim çok yükseldi ancak sonra sadece kendi isteklerini değil, ailenin ve toplumdaki diğer bireylerin de sağlığını düşünmelisin, ya giderken farkına varmadan virüsü onlara ya da başkalarına taşırsan, deyip evimde kaldım."

Yalnızlığın, ötekiyle, toplumla olan ilişkisinin önemi sanırım hiç bu kadar görünür olmamıştı. Daha çok bireyin içselliğini/öznelliğini gösterdiği

düşünülen yalnızlık, yalıtım süreciyle birlikte toplumsal dinamiklerle olan bağını da daha iyi sergilemiş oldu. Bu durum, bireyin ruh sağlığına odaklanılırken, ait olduğu/aitlik hissettiği gruplarla ve grup içi davranışlarla, toplumsal olgu ve değişimlerle daha bağlaşık/bütünleşik bir bakış açısının önemini de gösteriyor. Sosyal psikolojide, "Ben kimim?" sorusuna verilen cevap her bireyde farklı olan "benlik şeması"na yani "benlik kavramı"na işaret eder. Bireyin kendi ile ilgili gözlemleri "öznel benlik" algısını, diğerlerinin gözlemleri ise "kamusal benlik" algısını gösterir. "Benlik farkındalığı" ise kişinin dikkatini geçici olarak kendine yöneltmesidir. Bu dikkatin odağı zaman zaman öznel, zaman zaman kamusal benlik olabilir. Araştırmalar bir kişinin kendisine küçük bir el aynası ile baktığında öznel benliğine, boy aynası ile baktığında ya da fotoğraf çektirdiğinde kamusal benliğine odaklandığını ortaya koymuştur. Hangisine daha çok odaklanıldığı ise "benlik bilinci"ni ifade eder. Benlik bilinci de, duruma göre değişen değil istikrarlı olan bir kişilik özelliğidir. Bireyin benlik bilinci daha çok öznel ise bireyci, daha çok kamusal ise toplulukçudur. Pandemi sürecinde örnekleme dahil olan yalnızların benlik bilinçlerinin nasıl işlediği konusunda farkındalıklarının da geliştiğini düşünüyorum.

Benim çorak yalnızlık, Borgna'nın ise "çöl yalnızlığı" diye ifade ettiği bir yalnızlığa düşmemek için, bu süreçte kendimiz dışındaki bireyler hatta canlılarla dayanışmayı ve etkileşimi güçlendirmenin giderek önem kazandığını söyleyebiliriz. Birey kalabalıklar içinde yalnız da olsa, yine o kalabalığın neler yaşadığına, ne yaptığına ses ve kulak vererek, kendi içselliğini de katarak, daha yaratıcı, daha üretken bir yalnızlığı inşa edebiliyor. Kâğıt presçisi Hanta, bir mahzende insanlardan uzak, farklı ülkelerden, farklı yaşam deneyimlerinin anlatıldığı kitaplarla işi gereği haşır neşir olunca, onları okuyarak dünyayı algılamaya çalışır. İstemeden bilgi küpü olan, Talmut, Hegel, Kant ve Lao Tzu'dan alıntılar yapabilen, kendi dışındaki bir canlıya duyduğu ihtiyacı en iyi karşıladığından olsa gerek, farelerin dilini ve davranışlarını çözen bu roman kahramanının yalnızlığı, sözü hem yok eden hem sürdüren "gürültülü bir yalnızlık"tır. Acaba her yalnızın düşü olabilir mi bu? İnsanın kendisiyle kalmasının, öteki ile yalıtılsa da onun yaşantılarıyla da buluşarak kendini yeniden bulmasının yolu olabilen böylesi "yaratıcı yalnızlık"lara daha çok mu tanık olacağız dersiniz? Belki de tam olarak "yalnızlık paylaşılmaz"sa da "paylaşıma açılabilir" diyeceğiz. Lirik bir son olsun isteğiyle de, bu süreçte yazdığım bir şiirle bitireyim.

Ruhun bir yankısıdır yalnızlık
Yükselir doruğuna bir dağın
Bir dalga boyunda denizin
ve toprak kokusunun keskinliğiyle..,
çarpar gelir kayalıklara
kırlara
ve bazen tohumlara
yamacına vurarak
dibine dalarak
ve bazen de düşürdüğü bir cemre ile
kime nasıl vurduğu
kimde nasıl esridiği
hangisine neresinden yerleştiği
bilinmeyen kıyıların
dinmeyen rüzgârların
kendine çekilen sularda yüzen
demirden bir kayık..
gelirken gitmeyi
giderken gelmeyi
gittiği gibi gelmesini bilen...
yalnızlık bazen rengârenk
bazen mayhoş
bazen gri bazense tuzlu
bir isyanın kırmızısı
bir kaosun siyahı
saflığın aklığı bazen...
kâh yuttuğun
kâh kustuğun
kâh yunduğun
senin sana uzaklığın
yalnızlık her zaman yalnızlık değil
kendinden çıkıp dolanarak, dolarak
yine sana dönerse yalnızlık...

Kaynakça

Ruhun Yalnızlığı, E.BORGNA, çev. Çilingiroğlu M. M., YKY Yayınları, 2.baskı, İstanbul, 2014.

Yalıtım ve Sosyal Temaslar, R. E. Park, çev. Yağlı G. İ., Pinhan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2019.

Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar-Sosyal Psikolojiye Giriş, Ç. Kağıtçıbaşı, Z. Cemalcılar, Evrim Yayınları, 17. Baskı, İstanbul, 2015.

Gürültülü Yalnızlık, B. Hırabal, çev. Gökteke E., Tavanarası Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2004.

Şehnaz TUNA

Dünyayı kasıp kavuran koronavirüs pandemisinde hayatta kalmak için global bir izolasyon yaşadık. Zorunlu yalnızlığa teşvik edilerek bir nevi *tecrit altında tutulma* halini deneyimledik. İnsanlık tarihi, ortaçağ ve öncesinin zindanlarından 18. yüzyılın köle gemilerine ya da yakın zamanın siyasi hapishanelerine kadar farklı tecrit hikâyeleriyle doludur. Tutsağın bir hücreye konularak tecrit edilmesi sadece yakın tarihimizde karşımıza çıkan bir durum değildir. Aslında her bireyin kendi yaşam yolculuğu da bir tecritle başlar; nitekim insanın tecritle ilk tanıştığı yer anne rahmidir. Bir kişinin içinde zorlukla hareket ettiği, tek kişilik işkence hücrelerinin *tabutluk* olarak adlandırılması da bu dünyadaki varlığımız sona erdiğinde bedenimizin izole edildiği dar tabutun tecrit özelliğinden dolayıdır. "Tabutluk olarak da adlandırılan bu özel sistem, politik tutsağın bir hücreye kapatılarak yaşamla olan tüm bağlarının tamamen kopartılması ve tecrit edilmesini hedeflemektedir. Bu uygulama, duyumsal algılama yetisinin yok edilmesiyle sınırlı kalmaz, fiziki olarak imha edilmesine kadar gidebilir. Bu nedenle tabutlukların inşasında kullanılan yapı malzemeleri ve tutsağa uygulanan yöntemler bu amaca yönelik bir bütün içerisindedir. Çünkü ne tabutluğun mimari yapısı ne de tecrit koşulları birbirlerinden kopuk hayata geçirilemez." (Koşan, 2000)

Pandemide hayat kurtaran tecrit aslında o kadar masum bir olgu değil. "Tecrit, bir birey ya da grubun aktivitelerinin ya da dönüşümsel hareketlerinin, kısıtlayıcı bir engel (bariyer) ile çevrilme koşuluyla ve kimi zaman algısal ve sosyal izolasyonun da uygulanmasıyla birlikte fiziksel ve geçici olarak kısıtlanmasıdır. Kısıtlama, çevresel sınırlamalar, uyaran yoksunluğu, yalnızlık, algısal izolasyon, sosyal izolasyon ve diğer aşırı uçların her biri tecritle alakalı olup bunların biri ya da hepsinin bütünü stres yaratan durumlara yol açan kavramlardır" (Fraser, 1966). Tecrit öncelikli olarak tutsaklık/hapsolma durumu ile ilişkilendirilse de uzay, kutup ve deniz altı gibi yalıtılmış ortamlar benzer çevresel özellikleri paylaştıkları için pilot kabini, denizaltı ya da uzay mekiğindeki izolasyon dinamiklerinin tecrittekine benzer psikofizyolojik etkiler yarattığı gözlenmiştir. Uyaran yoksunluğu durumunda bireyde dışarıdan gelecek bir uyarana ya da bedensel harekete karşı aşırı bir arzu gelişiyor. İfade imkânı olmayınca organize düşünce kabiliyeti bozuluyor, bu da bunalıma ve depresyona yol açıyor. Daha uç durumlarda halüsinasyonlar, delüzyonlar ve konfüzyon meydana geliyor. Barabasz (1982), uyaranların sınırlı olduğu Antarktika'da görevde bulunan askerler arasında yaptığı çalışma sonucunda, bu tür yalıtılmış ortamlarda bulunmanın kişileri daha kolay hipnotize edilebilen ve daha kolay yönlendirilebilen bir duruma soktuğu bulgusunu elde etmiştir. Simüle edilmiş bir Mars misyonu çalışmasının sonucunda da (Basner ve ark., 2014) mürettebatta depresyon, stres, yorgunluk ve uyku-uyanıklık döngüsünde bozukluklar tespit edilmiştir.

Tecrit ve izolasyon olguları ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalar insanların ruh sağlıklarını koruyabilmeleri için uyarana ihtiyaçları olduğunu göstermektedir. Uyarandan yoksun bırakılan kişi iç ve dış dünyayı ayırt edemediği için gerçeklik duygusunu yitirebilmektedir. Kaptanoğlu (2000), araştırmalarda uygulanan deneylerde ortaya çıkan sonuçları egonun kırılganlığı üzerinden yorumlar: "Yaşanan her şeyin içinde kalması veya 'öteki'nin yitirilmesi ego için katlanılması çok zor bir durumdur. Çünkü egonun kendini tanıdığı yer 'öteki'dir. Keyfin yerinde mi, üzüntülü müsün, kızgın mısın, bu hallerin 'öteki'nden yansıyıp sana geri dönünce gerçekten senindir. Yansıtan bir 'öteki' yoksa, her ruh halin, yani benliğin, boşluğa akar. Bu nedenle öznenin en kırılgan bileşenidir ben imgesi. Sürekli parlak yüzeyler arar, yansımak, göze görünmek ister, anlatır, yazar, çizer. Tekrarlayan yansımalarla kurar kendini ve 'öteki'nin yokluğunda boşlukta dağılmaya başlar. Sınırları keskinliğini yitirir, bulanıklaşır. Her ego için dayanmanın süresi, dağılmanın

© GEIR FLOEDE

Tecrit

Mutlak **hiçliğin** ağır **baskısı**

"Dünyada hiçbir şey insan ruhu üzerinde hiçlik kadar ağır bir baskı uygulayamaz."

şiddeti farklıdır ancak her ego 'öteki'ni yitirmekten etkilenir. Laboratuvar ortamında yapılan deneyler, duyusal yalıtım uygulanan kişilerde, algı sapmaları (halüsinasyon, illüzyon), düşünce bozuklukları (hezeyan) ortaya çıktığını göstermiştir. Bir başka deyişle 'öteki'nin yitirildiği yerde, içimizdeki 'öteki' yani bilinçdışı süreçler ortaya çıkar."

"Fakat sonuçta düşüncelerin de, ne kadar herhangi bir özden yoksunmuş gibi görünürlerse görünsünler, bir destek noktasına ihtiyaçları vardır, aksi takdirde dönmeye ve anlamsız bir biçimde kendi etraflarında çember çizmeye başlarlar; onlar da hiçliğe dayanamazlar."

Dr. B. ("Satranç", Stefan Zweig)

Hapishanede tecrit, mahkûmların günler hatta yıllar boyunca insan kontağından alıkonularak günde 22-24 saat boyunca hücrede tutulmalarıdır. Aldıkları tecrit cezasının toplamı 100 yıl olan, "Angola Üçlüsü" olarak bilinen tecrit mahkûmlarının iki elemanı olan Herman Wallace ve Albert Woodfox'un avukatı Nick Trenticosta tecritte 10-12 yıl geçiren kişilerle görüştüğünü ve tümünün ağır tahribata uğramış olduğunu ifade ediyor. "Sanki bitkisel hayattalar. Yaşama istekleri kalmamış" diyor. "Kendi kabuklarına çekilmişler. Onları ziyaretçi bölgesine götürdüğümde sorularıma cevap almak için iki saat beklemem gerekiyor. Bu bekleyiş sonunda duyduğum ise anlamsız sözlerden ibaret oluyor" diye ekliyor (Franks, 2012).

F tipi cezaevlerinde ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasındaki dar alanda hücre yaşamının getirdiği sayısız fiziki ve psikolojik etkiler mevcuttur. Tecrit yaşamında tepeden tırnağa her türlü rahatsızlığın meydana gelip kronikleşmesinin yanı sıra hücre tipi infaz rejimi ölümcül hastalıklar için de zemin hazırlar. Yakın tarihte yapılan bir araştırmaya (Brinkley-Rubinstein & Johnson, 2019) göre, Kuzey Carolina hapis sistemindeki tecrit mahkûmlarının dışarı salındıktan sonraki bir yıl içerisinde her tür sebepten meydana gelen ölüm risklerindeki artışın hapishanedeki tecrit süreleri ile bağlantılı olduğu görülmüştür. Tecrit ve izolasyon deneylerinde uyku-uyanıklık döngüsüne bağlı, sirkadiyen ritmi olarak adlandırılan vücut saatimizin bozulduğu görülmüştür. Gün ışığının yokluğu depresyon ve yorgunluğun yanı sıra 24 saatlik sirkadiyen ritmini değiştirerek kanser, insülin direnci, kalp hastalığı, obezite ve erken yaşlanma gibi fiziksel birtakım sorunlara yol açmaktadır (Robinson, 2019). Williams ve ark.'nın yaptıkları çalışmada (2019), aynı hapishanede hücre cezası almış erkek mahkûmların hipertansiyon tanısı alma ve buna bağlı olarak kalp rahatsızlığı geliştirme sıklığının yüksek güvenlikli diğer bölümlerdeki mahkûmlara oranla daha fazla olduğu görülmüştür. 1993 yılında Kuzey Kaliforniya'daki Pelican Bay hapishanesinde yapılan ayrıntılı görüşmeleri kapsayan araştırmanın sonucunda da hücre hapsinin dış uyaranlara aşırı hassasiyet, halüsinasyonlar, panik ataklar, bilişsel sıkıntılar, obsesif düşünce, paranoya ve tekrar eden diğer fiziksel ve psikolojik problemlerle nitelenen psikiyatrik bozukluklara yol açtığı görülmüştür. Yine aynı hapishanede hücre hapsinde bulunan mahkûmların psikolojik değerlendirilmelerinde kaygı, asabiyet, obsesif ruminasyon, öfke, şiddet içeren fanteziler, kâbuslar, uyku sorunlarının yanı sıra baş dönmesi, el terlemesi ve kalp çarpıntısı tespit edilmiştir (Casella & Rodriguez, 2016).

"Birkaç günü ya da haftayı aştığında tecrit artık işkence haline gelir."

Jean Casella (tecrit gözlemcisi yöneticilerinden)

Hüseyin Karabey'in dünyadaki hücre uygulamalarını anlattığı "Sessiz Ölüm" isimli belgesel filmi için, tecritte yılları geçmiş Alman, İtalyan, İrlandalı ve Bask eylemcilerle yaptığı söyleşilerdeki bir hayli etkileyici paylaşımlarda, tecridin masum olmayan yüzünü detaylarıyla görüyoruz (bianet.org, 2001).

"...hatırladığım, tecritte kendi vücuduma bile yabancılaştığımdı. Bugün tekrar vücudumla ilgili normal duygulara sahibim. Örneğin dizimle kafam arasında inanılmaz bir mesafe varmış gibi geliyordu ya da bacağımın bana ait olmadığı hissine kapılıyordum. Bunun böyle olmasının sebebi sürekli olarak kapalı ve hiçbir değişikliğin olmadığı bir hücrede kalmamdı. Yapabileceğiniz en fazla şey hücre içinde üç adım ileri üç adım geri gitmekti." (Irmgard Moller, 1972-1994 yılları arasında tecritte kaldı.)

"Kişiliğinizi parçalamaktan başka hiçbir amaç ve hedefi yoktur tecridin. İçeride kendim tanık olduğum olaylar bunun kanıtı. İnsanların 15 gün tecritte kalarak nasıl konuşmayı unuttuklarını, daha doğrusu konuşamadıklarını gördüm... Bunun bence iki nedeni var. Birincisi orada yalnızsın ve konuşabileceğin kimse yok, iletişim kurmanın olasılıkları ortadan kaldırılıyor, sessizlik sabit olan tek şey. İkincisi, tek duyduğun, yüzünü bile görmediğin gardiyanların ayak sesleri ve kapıların kilit sesleri. Hiç görmüyorsun fakat hep aynı saatte o aynı sesleri duyuyorsun... Dünyadan ve hayattan koparılmışsın ama hâlâ var olduğunu biliyorsun. Biliyorsun ki hâlâ sesin var ama senden alınmış, istesen de sesin çıkmıyor..." (Tomax Carrera Juarros, 1979-1995 yılları arasında tecritte kaldı.)

"İnsan uzun süre kapalı bir odada kaldığında, hiçbir ses duymadığı ve hiçbir insan görmediği zaman, pencereden dahi bakamadığı zaman, yani ses, görme gibi uyarıcıları almadığı zaman, hastalanıyor. Bu bir işkence. Hiç delil bırakmayan bir işkence. Yani vücutta herhangi bir yara izi yok. Ama insan fark ediyor. Çünkü bilincini kaybediyor. Hafıza kaybediliyor. Gerçekle hayal arasındaki çizgi kalkıyor. İnsan konuşmayı da unutuyor, konuştuğunu ve düşündüğünü ayırt edemiyor. Yıllar sonra dışarı çıktığımda, insanlara soru soruyordum ama cevap alamıyordum. Çok kızıyordum. Sonra fark ettim ki konuşmuyormuşum, sadece soruyu düşünüyormuşum..." (Gunter Sonnenberg, 1977-1992 yılları arasında tecritte kaldı.)

Dünya edebiyatında izolasyonu en iyi anlatan eserlerden biri Stefan Zweig'ın Brezilya'da sürgündeyken intihar etmeden kısa bir süre önce yazdığı metinlerden biri olan "Satranç"tır (2016). Zweig bu novellasında, ruhsal baskıya maruz kalan birinin tepkilerini ve sıkışmışlık duygularını anlatır. Gestapo tarafından bir otel odasına mahkûm edilen Dr. B., aylarca süren tecridinde yaşadığı psikolojik baskı altında çıldırmanın eşeğine gelir. Sorgulamaya götürülürken bir subayın paltosundan zorlukla çaldığı kitap, bir satranç kitabıdır. Yalnızlığa ve yapılan psikolojik işkenceye bu kitapta yer alan tüm oyunları ezberleme suretiyle karşı koyan Dr. B.'nin çaldığı satranç kitabı hikâyenin

devamında onun kurtarıcısı olacaktır.

Bu yazının finalinde tecridin sade ama son derece kuvvetli olan tanımını Zweig'ın kalemiyle hayat verdiği ana karakteri Dr. B.'nin cümleleriyle okuyalım:

"Zira bizden zorla 'malzeme' elde etmek için kullanılacak baskının kaba saba dayaklardan veya bedensel işkenceden çok daha ince ve etkili bir üslupla işlenmesi öngörülmüştü: Bunun adı, düşünülebilecek en ustaca izolasyonu sağlamaktı. Bize hiçbir şey yapmadılar -sadece bizi en mutlak anlamdaki hiçliğin içerisine yerleştirdiler, çünkü bilindiği gibi dünyada hiçbir şey insan ruhu üzerinde hiçlik kadar ağır bir baskı uygulayamaz."

© GÖNÜL OCAK

Kaynakça

Barabasz, A. F. (1982). Restricted environmental stimulation and the enhancement of hypnotizability: Pain, EEG alpha, skin conductance and temperature responses. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis*. 30(2), 147–166. DOI:10.1080/00207148208407380

Basner, M., Dinges, D.F., Mollicone, D.J., Savelev, I., Ecker, A.J., Di Antonio, A., Jones, C.W., Hyder, E.C., Kevin Kan, K., Morukov, B.V. & Jeffrey P. Sutton, J.P. (2014). *Psychological and Behavioral Changes during Confinement in a 520-Day Simulated Interplanetary Mission to Mars*. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0093298

Brinkley-Rubinstein, L. & Johnson, T. (2019). Solitary Confinement and Health. *North Carolina Medical Journal*. 80 (6), 359-360. DOI:https://doi.org/10.18043/ncm.80.6.359

Casella, J. & Rodriguez, S. (2016). *What is solitary confinement?* https://www.theguardian.com/world/2016/apr/27/what-is-solitary-confinement

Franks, T. (2012) *Cezaevinde 40 yıl tecritte kalmak*. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/04/120404_us_solitary

Fraser, T.M. (1966). The Effects of Confinement as a Factor in Manned Space Flight. NASA CR-511. *NASA Contract Rep NASA CR*. 1-176.

https://bianet.org/bianet/print/2883-sessiz-olumun-taniklari-anlatiyor

https://www.sciencealert.com/isolation-has-profound-effects-on-the-human-body-and-brain-here-s-what-happens

Kaptanoğlu, C. (2000): *Panopticon'dan F Tipine Tecrit*. https://www.birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-136-agustos-2000-sayi-136-agustos-2000/2328/panopticondan-f-tipine-tecrit/2490

Koşan, Ü. (2000). *Sessiz Ölüm. Tabutluklar, Beyin Yıkama ve Tecrit Hücreleri*. İstanbul: Belge.

Robinson, S. (2019). *Isolation Has Profound Effects on The Human Body and Brain. Here's What Happens.*

Williams, B.A., Li, A., Ahalt, C., Coxson, P., Kahn, J.G. & Bibbins-Domingo, K. (2019). The Cardiovascular Health Burdens of Solitary Confinement. *Journal of General Internal Medicine*. Vol. 34, 1977–1980.

Zweig, S. (2016). *Satranç*. A. Celal (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası. (İlk baskı. 2013).

Hilal BEBEK

© SABINE BAUM

Görüyorum, biliyorum, hissedemiyorum

İzolasyon, duygusal voltajın yüksek geldiği yerlerde devreye giren bir uyku modu gibidir. Bir ayrılığın ortasında acıyı hissedememek, kayıpla karşı karşıyayken kederlenememek, olumsuz ihtimaller ortasında kaygılanamamak, bilmek, duymak, görmek ama temas edememektir.

Duygusal izolasyon, görünmez bir zar çeker iki şey arasına. İki deniz birbirine karışmaz. Ötelerde bir şey vardır sesi duyulur ama ulaşılamaz. Kimi zaman benle öteki arasına çekilir bu zar. Kimi zaman benle ben arasına. Bir çekildi mi de iki şey birbiri ile buluşmaz.

Yaşantıya temas edebilmek için bilmek her zaman yetmez. İnsan bazen kötü bir şeyler olduğunu bilir ama bu bilgi duygusuna sirayet etmez. Bilgi damlacığı süzülüp emilerek bir hisse dönüştürülemez. Kişi, ölüm var der ama kaybı hissedemez, düğün var der neşeyi içselleştiremez. Zihni ve duygusu arasına çekilen şeffaf bir zar, iki tarafı birbirine temas ettirmez.

Duygusal izolasyon, bir baloncuğun içine alır insanı. İçeri bir şey girmez, dışarı bir şey çıkmaz. Yaşamı bir cam arkasından yaşayan insan böylece acıdan "korunmuş" olur fakat aynı zamanda da bir şeylerden mahrum kalır. İzolasyon, duygusal voltajın yüksek geldiği yerlerde devreye giren bir uyku modu gibidir. Bir ayrılığın ortasında acıyı hissedememek, kayıpla karşı karşıyayken kederlenememek, olumsuz ihtimaller ortasında kaygılanamamak, bilmek, duymak, görmek ama temas edememektir.

Her şeyi gösteren ama ısıyı geçirmeyen bu şeffaf zar; sistemin dalgalanmasını, dağılmasını, dengesizleşmesini önler. Ancak sürekli koruma, aynı zamanda yapıyı hassaslaştırır. Her daim güneşten korunan bir yüz, güneşe çıktığında diğerlerinden daha hızlı yanacak ve kızaracaktır. Tamamen steril bir ortamda yaşayan bebek belki hastalanmayacak ama dışarı çıktığında diğerlerinden daha hızlı mikrop kapacaktır. Kendini duygulardan aşırı koruma bir yandan sistemi dengede tutacak diğer yandan içten içe zayıflatacaktır. Uygunsuz dozlarda koruma, yapıyı daha kırılgan yapacaktır.

Aldım, çiğnedim, yuttum

Acı verici deneyimler karşısında hissedebilmek, tanımlamak, yaşananları sözelleştirmek, duygusal bir sindirim sürecidir. Ağza lokma alınır, çiğnenir, zor da olsa yutulur, kusulmadan midede bekletilir, öğütülür ve dışarı atılır. Bu sindirimin en önemli parçası duyguya temas etmek, içinde kalabilmek ya da ağızda tutabilmektir. İzolasyon, duygunun dolayısıyla da anının işlemlenmemesi anlamına gelir. Anı proses edilemez, duygu dönüştürülemez, yaşantı işlemden geçirilemez. Deneyim, adeta dondurucuya konulmuştur. Ancak dondurucuya atılan her besin gibi tazeliğini koruyacak ve gerektiğinde buzdolabından çıkarıldığında sindirilmeyi tekrardan talep edecektir.

İzolasyonun şeffaf zarı seçici değildir. Sadece olumsuz duygular değil bir süre sonra yaşam da içeri akmamaya başlar. Hayatın duygusal zenginliği ve çeşitliliği dışarıda kalır. Bu, içerideki coğrafyanın iklimini de değiştirmeye başlar. Yağmurun yağmadığı, çeşitliliğin görülmediği bir yerde topraklar çölleşir. İzolasyon yani duyguları içeri geçirmeme hali, ruhsallığı köreltir. Bu ise can sıkıntısı, anlamsızlık ve yaşamdan kopma anlamına gelebilir. İnsan bir duygudan kaçarken başka bunaltıcı duyumlara yakalanır. İzolasyonun dozunun arttırılması gerekir.

İnsanın hali genel olarak böyledir. Kısa vadede, belli bağlamlarda kendisi için "koruyucu" ve "işlevsel" görünen mekanizmalar bir süre sonra asıl sorunun kendisi olur. Kalkanlarını taşımaya devam eden insan, artık bir zamanlar korunduğu şeyden değil kalkanın kendisinden muzdariptir. Ancak onu bırakmayı aklına getirmez. "Koruyan" şeyin öldüren şeyin kendisi olduğunu fark etmek zordur.

Saat misin, buharlı makine mi?

Genelde insan olarak yaptığımız şey görece daha kısa vadeli acıları dindirmek uğruna uzun vadeli acıları göze almaktır. Matematiğimiz iyi değil. İstatistiklerimiz çuvallamakta. Görüş alanımız dar. Bu nedenle yasi erteler ve rahatlarız ancak bu sonra daha meşakkatli bir acı anlamına gelir. Korku verici şeylerden kaçarız ancak bu sonra daha karmaşık bir problem halini alır. Öfkenin artçı depremlerinden korunuruz ancak bu sonra daha büyük bir sarsıntı halini alır. Şimdi ve burada rahatlamak ve iç dengesini korumak için insan, büyük resmi dağıtır.

Duygulara zamanında ve dozunda temas etmek sistemin iç dengesini bir süreliğine bozsa da çözümlenen her çatışma onu bir sonraki sarsıntı için daha güçlü hale getirir. Entropi yani çatışma, aynı zamanda "yaşam" da demektir. Yalnızca ölüler ve makinelerde entropi olmaz. Ölüler ya da makineler gelişmez, yenilenmez ve büyümez. Fakat ölmezler ve dağılmazlar da. Saatler, entropisi olmayan makinelerdir mesela. Yapılır ve kurulurlar. Sistemleri şaşmaz. Sorun da çıkarmaz, gelişme de göstermez. Oysa buharlı makinelerde ısı farklılıkları ve çatışma vardır. Fakat performanslarını yükseltebilir ve düşürebilirler. Dağılma ya da azalma riski yükselme ve büyüme ihtimalini beraberinde getirir.

Sağlık, çatışmasızlık değil çatışmaları çöze çöze ilerleyebilmektir. İçsel çatışmalar yaşam boyu devam eder ancak kişinin çatışmaları yaşama ve çözme biçimi seviye atlar. Dolayısıyla duygulara temas etmenin yaratacağı çatışma çözümlenmeden ortadan kaldırıldığında, psikolojik olgunlaşma ve ilerlemenin de önünü tıkar.

Duygulara temas etmek ve içinde durabilmek bağışıklığın güçlenmesi anlamına gelir. Aşılanmayan insan gelecek acılar için gerekli olan antikoru da üretemez. İzolasyon, insanın bağışıklık tepkilerini zayıflatır. Bu da daha fazla izolasyon gerektirir. Bu ise bağışıklığı daha da zayıflatır. Bu kısırdöngü, insan ruhsallığının daralması, kısırlaşması ve kuraklaşması anlamına gelir.

Söze dökmek, bir yoğunlaştırma işlemidir

Duygular, gaz bulutu gibidir. Kokusu alınır, görülmez; duyumsanır ama elle tutulmaz. Sözelleştirme, bu gaz formundaki yapıyı kimyasal bir işleme tabi tutar. Söze döktükçe ve tanımladıkça duygular yoğunlaşır ve katı bir cisim halini alırlar. Söze dökmek bir yoğunlaştırma işlemidir. Gazdan katıya dönüştürür cisimleri. Katılaşan cisimler artık elle tutulur, gözle görülür ve şekil verilebilirdir. Duyguyu tanımlamak ve söze dökmek; neye benzediğini anlamak ve onu şekillendirme şansını yaratmak anlamına gelir. Aksi takdirde etrafı saran duygular, işleme tabi tutulamaz. Tutulmaya çalışılsa da insanın eli içinden geçer.

Duyguyu fark etmek, tanımlamak, şekil vermek, öğütmek, sindirmek... Ruhsallığın zenginleşmesi ve toprağın çeşitlenmesi anlamına gelir. Hayat içeri akar. Tatsız yemeklerin de besin değeri vardır. İnsan, lokmaları ile ilişkisini düzenler. İzolasyonun şeffaf zarı ise önce duygularla sonra ise yaşamla insanın arasına mesafe koyar. Dışarı erişilemez, içeri ulaşılamaz. İzolasyon, iki cephelidir. Bu geçirmeme hali kişiyi başkalarından, başkalarını ondan yana yalnızlaştırır.

Bir delik açmak mümkün müdür bu zara? Bir çatlak oluşturulabilir mi bu cam fanusta?

Kendini sürgünden nasıl çağırır insan?

Bir dilek, bir merak, bir soru işareti ile başlar...

©NEVHAN VAROL

Insuland

Kaybetmeyecek kadar uzak, kaybolmayacak kadar yakın olanların diyarı

Tüm insanlığı tehdit eden bir salgın, içsel olarak inşa ettiğimiz kendiliğimizin bir projeksiyonu olarak yaşadığımız dünyanın gerçek olmadığını hissetmenin depresif duygularıyla baş başa bıraktı bizi. Çaresiz kaldık.

Tecrit, yalıtım, sürgün, uzaklaştırma, yalnızlık, sınırlandırma, cezalandırma, kovulma, haklardan men etme, ilgisini kesme, karantina gibi pek çok psikolojik, sosyolojik, hukuksal ve tıbbi çağrışımları ve eşanlamları içinde barındıran bir kelime izolasyon.

Kelimenin köklerini incelediğimizde ise aşağıdaki açıklamalarla karşılaşıyoruz *izolasyon* için:

Fransızca "yalıtmak, yalnızlaştırmak" anlamına gelen *isoler* fiilinden alıntıdır. Bu fiil İtalyanca "kanal açarak bir yeri karadan koparmak, ada yapmak" anlamındaki isolere fiilinden türetilmiştir. Geç Latince'de aynı anlama gelen *insulare* fiilinden evrilmiştir ki bu da "ada" anlamına gelen *insula* sözcüğünden türetilmiştir.

"Adaya giden vapura bir bilet aldı. İnsanlar arasında, görünmeden yaşamanın dahi zor olduğu anlarda giderdi adadaki evine. Çoğu zaman kendini başkalarının işine yarayan bir alet gibi görürdü. Bir insan olarak değil de işe yarar bir makine gibi yapılması gerekenleri yapar, fazla iletişime girmez, duygusal etkileşimler yerine kuralları olan, aşama aşama nerede ne yapılacağı belli olan ortamlarda, mekanik ve mantık çerçevesindeki konuşmalar içinde rahat ve güvende hissederdi. Duyguların ortaya çıkma ihtimali olan anlardaki her temas, onu rahatsız ve güvensiz hissettirirdi. Yani "Bu raporda, şunlar yanlış olmuş" diyen bir üstü ile konuşmak zor değildi de, şirketin kafeteryasında karşıdan gelen çalışma arkadaşının "Merhaba, nasılsın?" sorusu ile başlayan iletişimde... Aman Allah'ım, bedeni sarsılır, kalbi ağzına gelir, kaçacak yer arardı. Ve bulurdu da kaçacak bir bahane. Sıvışırdı oradan ve böylesi duyguları yaşatacak ortamlara da girmezdi. Bildiğiniz asosyal etiketini taşırdı, kimi zamanda kullandığı bahaneler yüzünden olsa gerek işkolik olarak anılırdı. Ezkaza sosyal bir ortama girerse, tüm benliğiyle orda olmadığını bir tek o bilirdi. Adeta hem orada hem orada olmamak gibi. Öyle zamanlarda bir hayaletin ete kemiğe bürünmüşü gibi hissederdi.

Bu mekanik ilişkiler sadece formel ilişkilerde değil, yakın olması düşünülen aile, arkadaş ve partner ilişkileri içinde de kendini gösterir, adeta bu özel, samimi ve nispeten yakın olan ilişkileri de mekanik bir düzene sürüklenirdi kendiliğinden. Dışardan garip, tuhaf, uzak, soğuk, kimi zaman duygusuz ve hatta burnu büyük olarak algılanırdı. İnsanlar arasında olmak ama görünmemek: hem güvenilir, cennet gibi bir ada idi onun için, hem de temassızlığın yoksunluğunda anakaraya, kalabalıklara, yakınlığa duyduğu özlemle dolu ıssız bir ada.

Hayatı, böyle bir ruh haliyle yaşamayı olağan gördüğü günlerde değil ama şimdilerde, şu salgın günlerinde kendine sorduğu tekrarlayan bir soruyla kafası karışmıştı: "Bir insan yakınlığa ve temas içinde olmaya bu kadar ihtiyaç duyarken aynı ihtiyaçtan bu kadar neden korkardı?"

Şizoid İkilem

Hepimiz bir ada olarak dünyaya geldik. Dört tarafı suyla kaplı, ihtiyaçların denge halinde karşılandığı ama insansız ama temassız bir iç denizde. Aslına bakarsanız, çok güçlü bir beden tarafından adeta yutulmuş ve sonra çaresiz, korunaksız ve içerdeki gibi dengede olmayan, belirsiz, tehditlerle dolu ve kalabalık koca bir dünyaya fırlatılmış ufak bir lokma gibi. Dengemizin sağlandığı anlarda bizim sevgi diye adlandırdığımız, dengenin her bozulduğu anda ise o sevgi nesnesinin ver/e/medikleri ile acı çektiğimiz ve bugün nefret dediğimiz o rahatsız anlara ve tüm bu ikilemi kapsayan ilişkiye (bakım veren-yeni doğan ilişkisine) taraf ve tanık olduğumuz ortak bir geçmişimiz var. Hatırlamadığımız kadar eski ve derinlerde ama hissettiğimiz kadar yakın ve yüzeyde.

Bu ortak geçmişi hepimiz yaşadık ve büyüyen beden ve gelişen zihnimiz ile farklı yorumlar geliştirdik. Bu yorumlar, psikoloji literatüründe "kendilik bozuklukları" olarak adlandırdığımız ve bakım verenlerle aramızdaki ikilemli ilişki

©NEVHAN VAROL

biçimlerini tanımlayan şu isimleri alır:

Narsisistik,

Borderline,

Şizoid.

"Şizoid ikilem" denilen durum, bütün kendilik bozukluklarında görüldüğü için önemli bir hal anlatır. Çünkü her kendilik, bir taraftan bağlanma ihtiyacı uğruna (çocuksu dönem için olağan) kendi bağımsız potansiyelinden/kendiliğinden (gelişim dönemlerinde kazandığı veya kazanacağı bireysel fark ve özelliklerinden çocuksu bağlanma/destek/bakım için) vazgeçmesini talep eden içselleştirilmiş bir ilişki modeli* tarafından yönetilir; ki bu model kişiye sanki rahimde ya da annenin kucağında hissettiği güvenlik ve huzur duygularını geri verirken, eşzamanlı olarak, bu bağdan doğal olarak büyüme ve gelişme ile hissedilen uzaklaşma/bağımsızlaşma/bireyleşme hali ise güvensizlik ve huzursuzluk duygulanımları yaratır. Artık her bağımsız hareket ile her bağımlı kalma arasındaki karar anı, kendiliğin bu ikilem içinde salınmasına neden olacaktır.

Bahsi geçen ikilemler borderline bireyi terk edilme duygusuna karşı yaşına uygun olmayan dönemlerdeki duygu ve davranışlara gerilemeye, sadece bakım, ilgi, destek arayışına sürükler. Narsisistik bireyde ise kendi veya ötekinin kusursuzluğunu arama, kusursuzluğa zorlama davranışları baş gösterir. Bu mükemmelliğe ulaşamamanın yaratacağı dağılma duygusunu engellemek için ilişkileri manipüle eder. Şizoid birey ise ilişkilerin esir etme, sömürme, zarar verme deneyimlerinden ancak yalnızlık kalesine geri çekilerek uzak kalabilir; ki bu özgür fakat çaresiz bir öz-tecride yol açar. Bu açıdan şizoidi durum en kötüsüdür. Çünkü borderline veya narsisistik bireyler ne kadar acılı deneyim yaşasalar da ötekiyle iletişime açık kapı bırakırlar. Şizoid bireyin ise kapısı kapalıdır.

Çünkü şizoid, yakınlıktan ve bu yakınlığın getireceği duygulardan uzaklaşmış, içsel bir kalede yaşar. Kimseye ihtiyaç duymadan kendilerine yetme kapasiteleri çok gelişmiştir, bunun sonucu olarak kimseye ihtiyaç duymadan yaşarlar. Bir şey istemek ya da bir şeye, birine ihtiyaç duymak kuracağı ilişkinin bir köle-efendi ilişkisine dönmesi demektir ki bu da özgürlüğünün kısıtlanması anlamına gelir. O halde şizoid birey için ilişkileri/teması/yakınlığı, özgürlük için feda etmekten başka çare yoktur. Fazla özgürlük de temas özlemini doğurur ki bu da kaleden çıkmasına ve zalim öteki ile korunaklı bir mesafede de olsa bir ilişki kurmaya dönmeye zorlar; ki bu da kendiliğin öteki tarafında ele geçirilmesi olarak deneyimlenir. Artık o ihtiyaç duyduğu, özlediği, arzuladığı ötekinin kölesidir. Diyebiliriz ki bir şizoid için özgürlük ve yakınlık bir arada olamayacak durumlardır. Şizoid her durumda kendiliğinden bir parçayı kaybeder: ya özgürlüğü ya yakınlığı.

İzolasyon, söz konusu kendilik yapılarının kullandığı psikolojik savunma mekanizmalarından biridir. Her birinde görülebilen ancak şizoid için daha bariz olan izolasyonu, Guntrip,** dış dünyadan ayrılma, kopma olarak tanımlar. Bu kopma Klein'ın*** da vurguladığı

---

* İçselleştirilmiş ilişki modeli: Bu ifade nesne ilişkileri ve bazı takipçi kuramlarda, ilk bakım veren kişi/ler ile çocuk arasındaki ilişkide çocuğun kendini ve ötekini algılama, değerlendirme biçimi ile bunlara eşlik eden duygulanımların bir şema oluşturduğuna, ruhsal dünyaya yerleşen bu şemanın, kişiyi yetişkin zamanlarındaki tüm ilişkilerde bilinçdışı bir şekilde esir aldığına atıf yapar.

** 1901-1975 yılları arasında yaşayan Harry Guntrip, Londra Üniversitesi'nde öğrenim görmüştür. Bir süre rahiplik yaptıktan sonra Leeds Üniversitesi'nde felsefe dersleri vermeye başlamıştır. Melanie Klein tarafından ortaya atılan ve psikanaliz ekollerinden biri olan "Nesne İlişkileri Kuramı"nı revize eden isimler arasındadır. "Şizoid Görüngü" olarak çevrilen kitabı, önemli yapıtlarından biridir.

*** Melanie Klein, 1882-1960 yılları arasında yaşamıştır. "Nesne İlişkileri Kuramı"nın kurucularındandır. İlk kez çocuklara psikanalitik terapi uygulayan, çocuk psikolojisi ve psikanalizinin gelişimi üzerinde büyük etkileri olan psikanalist ve kuramcıdır. Genel hatlarıyla Freudyen bir yöntem izlese de, Freudyen kurama getirdiği eleştirilerle ve "Nesne İlişkileri Kuramı"yla, Ortodoks psikanalizin modern psikanalize dönüşümünde yol açıcı rol oynamıştır. "Sevgi Suçluluk ve Onarım", "Haset ve Şükran" önemli yapıtları arasındadır.

gibi her zaman gözle görülen bir kopma değildir. Hatta çoğunlukla içsel bir deneyimdir. Bu yüzden pek çok şizoid birey, günlük ilişkiler içinde olmasına rağmen içsel olarak bulunduğu ortamdan, insanlardan kopuk, duygusal anlamda bağlantısız yaşayabilir.

"İlk kez bu vapurda, kendi isteği dışında bir nedenle gidiyordu adaya. O yalnızlık kalesine. Sanırım o yüzden diye düşündü. Artık içsel mesafesine, ne kadar devam edeceği belli olmayan bir mesafe daha eklenmişti. Kim bilir nasıl, ne zaman dönecekti? Anakarayla olan bağlantısını hissettiğinde, duyduğu özlem ve yoksunluk katlanabilir hale gelirdi sürgün günlerinde. Ama şimdi sanki göbekbağı da kesilmiş gibi geliyordu ona. Sanki dışardaki o düşman, herkesi kendisi gibi temastan, ilişkilerden, görünür olmaktan, birbirinden koparan o salgın ne kadar sürecekti? Etkisi ne olacaktı? İstese bile geri dönememek... Artık kontrol edemediği bir yerde ikilemi ile baş başa kalmıştı. En büyük korkusuyla. Özgürlüğünde süresiz bir sürgün başlamıştı.

Yaşam-ölüm ikilemi ya da yaşam-ölüm-yaşam döngüsü

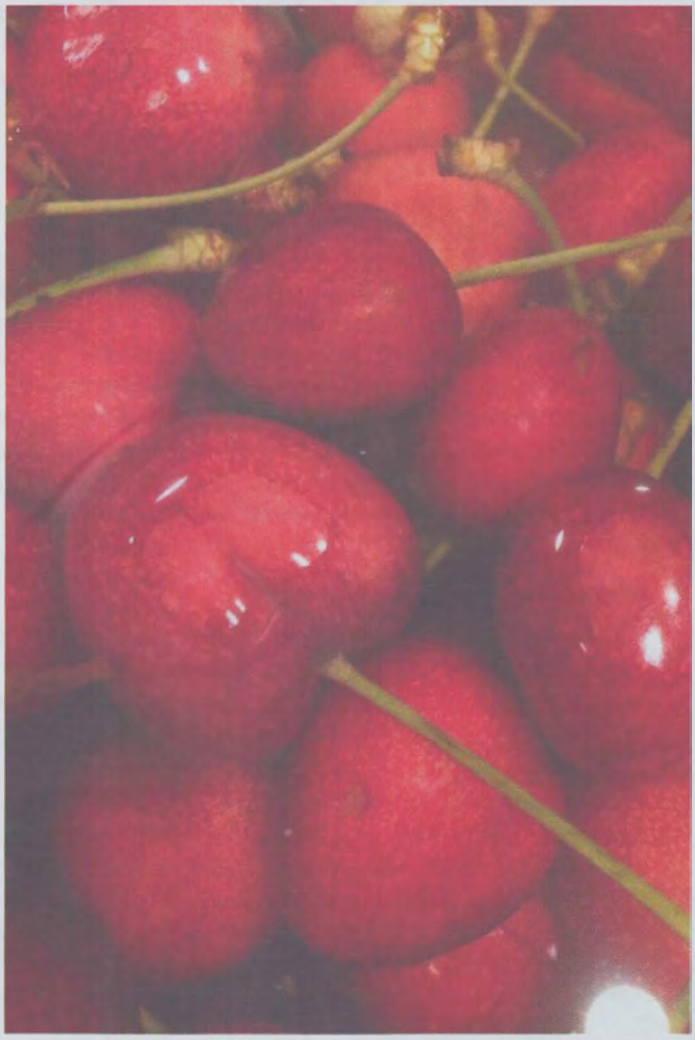
Aslında şizoid ikilem arasında salınan tüm kendilik yapıları için sosyalleşme de asosyallik de gerçek yakınlığın kurulmasını engelleyen, duyguların/benliğin izolasyonu için havaya atılan madalyonun iki yüzüdür. Ve bu ikilem, insanın temel ikilemi ile baş başa kalmama çabasının bir ürünüdür. Yani yaşam ve ölümle.

Ve tüm insanlığı tehdit eden bir salgın, içsel olarak inşa ettiğimiz kendiliğimizin bir projeksiyonu olarak yaşadığımız dünyanın gerçek olmadığını hissetmenin depresif duygularıyla baş başa bıraktı bizi. Çaresiz kaldık. Bilimsel bilgiler, para, iktidar, teknoloji, siyaset, ötekileştirdiğimiz ve her kötülükten sorumlu tuttuğumuz düşmanlarla verdiğimiz savaşlar, silahlar, dünyaya insanoğlunun imza atmasını, yaşamını sonsuz kılmasını sağlayacağını düşündüğümüz her şey bir anda elimizde patladı. Öfkelendik. Hikâyeler belirledik, bir sonraki adımı bilmediğimiz zaman duyduğumuz kaygıları önlemek için. Varsın komplo olsun, varsın distopik olsun. Adresi kaybettiğimizde, sormaktan utanan kendiliğimizi biliyormuş görüntüsüyle rahatlattık. Halbuki yaşam dedi ki "Benim bir de adı ölüm olan bir ikizim var. Görmezden geldiğiniz. O kadar görmezden geldiniz ki hiç ölmeyecek gibi yaşadınız. Hiç ölenlerinizle karşılaşmadınız. Hiç veda etmediniz. O yüzden aslında hiç yaşamadınız."

Kayıplarımızı görmekten, hissetmekten, acısını yaşamaktan ve yasını tutmaktan daha önemli işlerimiz vardı. Çünkü korkuyoruz. Bizi yaşama karşı güçsüz, çaresiz, yetersiz, değersiz kılan bu korkudan uzaklaşmak için kurduğumuz tüm sigortalar patladı. İçeri gerçekler giriyor. İçeri yaşam doluyor. Aslında belki de küresel olarak insanlığımıza en yakın yerdeyiz. Tanrıcılık oynamaktan el-mecbur vazgeçtiğimiz yerdeyiz. İmza atmak derdinden kurtulduğumuzda yaşam cümlesinin bir cüzü olduğumuzu göreceğiz. Her anına şahit olduğumuz bir bayrak yarışının koşucusu olarak yaşamın bir ikilem değil bir döngü olduğunu kavrayan yeni bir içsel ve dışsal dünya kuracağız. Elbet fırtına dinecek. Elbet yarın güneş doğacak. Elbet yaşam yeni ve yeniden doğanlar ile devam edecek. Her dem olduğu gibi. Yaşam ola, aşk ola muhabbet ola.

©NEVHAN VAROL

©NEVHAN VAROL

Gizem GERDAN

©FRANKIE6#39;S

Bir ben var ötekinden izole

Altını hırslarımızla yaktığımız ateşi kıstık. (...) Baharın sesini duyan, "ben"ini keşfeden yol alır. Kendine yabancı olandır "izole".

Sen kapıyı kapattım sanırsın. Ev göründüğü gibi değildir, kalabalıktır. Ötekiler, nesiller, ilişkiler hepsi içeride. Biçimsel modadan kopuk, yapaylardan ayrık, kurgusal pratikten terk bir haldeyiz yani "izole". Öyküyü bozmaya gerek yok. Bugünlerin fiziksel bir tasarrufu olsa da gönül ötekinden ayrık değil. Var olan, ne görünür ne de devingen olmak zorunda değil. Kavuşma dediğin zamanın öteki adı. İzole değiliz, elimiz hep biraz ötede. Özne her ne kadar ötekiyle ilişkide konumlansa da ilişki bir o kadar içinde. Ruh dediğinin işidir temas. Temaslar her daim içeride. İlişkiler hayat yanığıdır. Arzularımızdan, ruhsal şölenimizden ayrılmadık. Nesne ilişkileri kayıtsız şartsız öznenindir!

Kendine yabancı olandır "izole"

Nietzsche'nin sözü geliyor aklıma; "Herkes için ve Hiç Kimse için". İzolasyonun adaletsizliği susturan bir yönü var. Sen, ben, o, herkes içerde. Kapana kısılmışlık değil bu süreç. Bir nevi tavır alma hali. Değerlendirilme kaygısı olmadan her şeye bakabilme hakkı var izolasyon dediğinde. Emirden uzak eylemlere gün doğdu. İçinden dışına, dışından içine süzülme. Birinin hırslarla "mertebe" dediği, başkasının istilası değil artık. Altını hırslarımızla yaktığımız ateşi kıstık. Çağımızın "Yetme Bozuklukları" bir nebze durdu. Gerçek ihtiyaçlarımız kokuyor. Var mı nicesi? Baharın sesini duyan, "ben"ini keşfeden yol alır. Kendine yabancı olandır "izole".

Hiçim var evimde, çayımın deminde

Hep eksikliğe, aza, yetmeyene tutkun yanlarımız vurgun yedi. Aza da sevdalanabildik sonunda. Yetmeyenlerle kavuştuk. Gedikler dolmasa da olurmuş, "şeyler" olmasa da olurmuş. Her şeyin başı sağlık lafı, klişesinden sıyrılıp sahneye oturdu. Nicelikten sıyrılıp, niteliğe uzandık. Sen ne güzel şeysin "az".

Sistem, şaşaalı izlerini telefonlarla önce ellerimizden geçirdi, sonra ayaklarımızı imgelerimize bağladı. Bir adım ötesine geçemez olduk. Tılsımı bozulacak diye bilgilere küstük. Bilmekle sanmayı aynı kefeye koyduk. Terazimizin şirazesi şaştı. İzolasyon dediğin bir yerde "denge". Aldatıcı yarışlarla kendi dünyamızı sanrılamayı bugün durdurduk. Sadeleşmek an meselesi. İmgesel tatmin sus, güç algoritmaları kenara çekil! Bugün "Hiçim var evimde, çayımın deminde".

İzole ama eli ötede

Gerçeğini dayatan tabiata kulak kabartmak ve geçmiş deneyimlerin içinden ziyaretle geçmek biraz hüzündür. "Geçmiş en soylu yakacaktır" der Nabokov. Uzanalım geçmişe, ısınacaksak eğer yakalım bellek izlerini. Dünden bugüne düşünmeli hayatın cimri devinimlerini... Düşünmek dediğin deneme işidir zaten. Pratiğin, duygunun, hal dilinin bir kuple ağzı bozuldu mevcut sistemde. Sanayileşmiş ilişkilerin ve ihtiyaçların gölgesi, kokusu, isi, pası sindi ellerimize. Öbür yanımızı görme, ona tahammül etme tam da bugünün işi. Var olan dünyanın içinde yok olma anksiyetesiyle kıran kırana o mücadele bugün nefes aldı. Yapayların, metaların koltuk değneklerini attık. Meğer ne güzel yürüyoruz biz. Markasız, çantasız, etiketsiz, ihtişamsız. Evcilleştik, dinginleştik. Sahte kendiliği susturduk. Oturduk "ben"i dinliyoruz. Kimi yüksek sesle, kimi alçak sesle. Nihayetinde kendimizi duymak da bir güzellemeyi hak ediyor. Gasquet, "Size anlatmak istediğim daha gizemlidir, varlığın köklerine, duyuların ele gelmeyen kaynağına karışmıştır" der. Tam olarak buradan sesleniyorum. Anlatmak istediğim zaten dışarıda değil içeride. İçeride izole olanı çekip çıkarmak en meşakkatli tarafından. İçimizde dünya, içimizde töz dönüşümleri, pasın sesi, kirin güzelliği var. Dualar bile daha transparan artık.

Yalnız değil, ayak direyen

Sabit dünyevi ritmin bozulmasının yansıması "izolasyon". Sosyolojik reflekslerimiz toplumsal alanda yankılanmaktan mahrum kaldı. Yalnızlığı duyar olduk. Aslında yalnız olma hali temel bir insan deneyimidir. Bu olağanlık sıra dışı duyulamasın bize. Yalnızlık dediğin fiziksel mesafede olan yakınlığın ekonomisinden ziyade ihtiyaç ilişkilerinin yokluğudur, yoksunluğudur. Erken taburcu edilen psişik yaraların kabuk kaldırdığı yerdir "yalnızlık". İhtiyaçların sandıktan gerisin geri çıkmasıdır. İhtiyacın olan neyden izole bırakıldıysan, bugün izolasyonda benzer kaygı çıkagelir. İzole, mesafeli, soğuk, yalnız, temassız, çıplak, ünsüz ama berrak bir ihtiyaç sahibi olan tecrit halidir. İhtiyacın çağrısı, ötekinin el uzatmaktan düştüğü yerdir. Dış dünyadaki yoğun istila ilişkilerinden ayrıştık. O serabın bizi aldattığını fark eder olduk. Hatta ilişkilerde görünmez olmanın kaygısını, uzun telefon görüşmeleri aracılığıyla reel varlığımızı onaylatır bir yerden konumlar gibiyiz. Kabullenişimizi görmek isteriz, bu hep böyledir. Bir bütünlük ideali peşinde koşuyoruz. Yani fiziksel mesafeden gelen yalnızlık değil dert, içimiz yarık. Gereğinden fazla giyinik, sokaksız ama her yere gidendik. Ulaşmalardan, sınır aşımlarından bulaşmanın duvarına çarptık. Herkes birbirine karıştı. Özdeşleşme dediğinde bile ötekinin kalıntısı vardır içerde. Şimdi içine attığın ya da tükürdüğün her neyse seninle aynı evde. Mutlak doğru yoksa mutlak yalnızlık da yok. Herkesin istilası dışarıda kaldı, sensin içeride.

Sancısız doğum

Neyi sürüklediğini bilmeden attığımız ağların içini açıp bakmak kaldı bize. Mutlağa erdiremediklerimiz kalsın kapının önünde. Sistem süpürür. Bir önceki sayıdan da sesleniyorum. Uyuduğun, büyüdüğün, hepsi içeride. Nitekim adını görünürde sosyallikten alan "mesafeli ilişkilerden" ayrıldık sadece. Kimin elini tutmaya kalksa ötede kalıyordu insan. İzole olan izoleydi, ötede olan zaten ötedeydi. Var kıldık düşlemde sanrısal bir pratikle sıcakmış gibi ilişkileri. Dışarıda yetmeyenle içeride kalmak zaten işlevsel değil. Bu, ayan beyan bir yüzleşme hali. Metaların bağrından kopmanın, çiğlikten arınmanın, sembolikliğe özenen sosyal "like"lardan ayrılmanın sancısı. Gözlerini açmak acı verici olsa da berraklaşan görüntüdür bu acı deneyimin hediyesi. Kayıplar bir yerde boynumuzun borcu. Bir varmış, bir yokmuş der, kaybı uğurlarız. Oradan çiçek açar, oradan çoğalırız. Elbet bu bir sancı. Biliriz ki, yoktur sancısız doğum.

Ayrılma, kavuş

Şimdi ruhsal düzenin esaslı memurları olma vaktidir. Bedenin verdiği bu biyolojik savaşta ruh, cansiperane dursun arkasında. Psikolojisi ve fizyolojisi aynı cephede bu işin. Minimal görünen savaşın dev sahnesi! Viralden kaçınırken, ruhsal hijyen cevval kalsın. Semptomun bir göstereni olan izolasyon şimdi norm içi bir çağrı. İmgeyi aynada deneyimleme, düşlemi içerde derin soluma, kendiliği kemiren hırsları oksitleme vakti...

Biz ki kitlesel yığınları aştık, geldik. Konuşan-yaşayan öznenin sembolik düzenine, felsefesine, derinine, yüzeyine küsen yönüne yani içine sağlık. Bilinen ya da bilinmeyen her şeyle bir yerde vals eden kendiliğe sağlık. Bir araya gelmiş bolca insan ruhları var bedenleri değilse de. Kavuşmayı hep sevdik biz. Belini büktük mesafelerin. Üstümüz ince olmadı ilişkilerde ve o sebepten üşümedik. Özlemle anacağım, içime serpilen üstat Oruç Aruoba ile toparlamak isterim bu izole dağınıklığımı. "Her şeyden önce unutmamalısın ki yaşam zordur: 'yaşamak' ise kolaydır; sana istemeden verilmiştir; sana verilen kadarı da koşulsuz, öylesine senindir -kolayca, hafifçe..." Çok yaşa hayat, çok yaşa özne!

Büşra KÜÇÜK

Ölümlerden ölüm beğeniyorum

Mahalledeki bu sessizlik ölümcül gelmeye başladı artık. Bir haftadır evden hiç çıkmadım; çıksam da görülecek yeni bir yer, yeni bir sima bulamam sanki. Anacadde boyu birkaç kahvehane, meydanda bir cami, ara sokakta mahalle okulu, bir süpermarketin orta ölçekte şubesi, bakkallar, tesisatçı dükkânı, karşılıklı iki terzi, manavlar, evler, evler, derme çatma evler... Küçük şehrin merkeze yakın mahallesi.. Düzenli maaşı olan memur kesimden ziyade çok uzun zamandır buralarda olan esnafın, işçilerin tercih edebileceği bir yer. Minibüsle 10 dakikada varılan merkezde ise tüm bunların biraz daha gelişmiş halleri var. Birkaç alışveriş merkezi, kahvehane yerine ergenlerin uğrak yeri cafe'ler, daha yüksek katlı evler...

İstanbul'daki evden, kirayı artık yatıramaz olunca taşınıp geldiğim bu yer, teyzemin eski evi, bana belli ki sıkıntıdan başka bir şey vadetmiyor. Zaten evden çalışıyorum, freelance işlere devam eder, kira da olmayınca bir şekilde yaşar giderim diye düşünmüştüm. İstanbul'a bir saatlik mesafedeyim, bir yolunu bulurum yaşamanın.

İlk bir iki ay sıklıkla İstanbul'a gidip geldim. Sonra bu gidiş gelişler tat vermez oldu. Her istediğimde gidememek yerini gitmek istememeye bıraktı. Şimdiyse ne kalabilmiş, ne gidebilmiş olmanın tam ortasında sallanıyorum. Sanki o görkemli şehrin hiç biriyim, bu küçük mahallenin de.

"Sen mi büyüksün ben mi İstanbul?" sorusuna "Ben seninle dövüşemem" deyip yenilgimi kabul etmem için 15 sene gerekti bana. Hem "Beni unutun kardeşim, ben unutulmak için gidiyorum" dememiş miydim arkadaşlarıma o akşamki veda yemeğinde. O çok güldüğümüz akşamlar, çok ağladığımız akşamlar, doludizgin akşamlar nasıl unutulduysa ben de unutulabilirim elbet. Ne çok şeyi unuttuk biz, beni mi unutmayacağız!

Şimdi unutulmaya neden içerliyorum ki? Uzağa düşmek mi, içimde bir yerde uzakların oluşması mı beni zorlayan? Uzaklığın önce zorunluluk, sonra arzu ve en sonunda donukluk olarak vuku bulması mı?

O çok güldüğümüz akşamlar, çok ağladığımız akşamlar, doludizgin akşamlar nasıl unutulduysa ben de unutulabilirim elbet. Ne çok şeyi unuttuk biz, beni mi unutmayacağız!

Bilmiyorum. Bir yandan evdeki her günü üç yıl gibi yaşıyorum. Sataşacak biri olsa da şöyle ağız tadıyla kavga etsek, diyorum. Halbuki sataşacak birini bulsam, o ne derse desin, "Sen haklısın güzel kardeşim" der, yanaklarından öperim. "Muhalefetine kurban olduğum, oturiki soluklan, tatsızlığa lüzum yok" derim. "Yalnızlık nasıl bir illet senin haberin var mı?" derim. "Hayır öyle kolay değil o işler, ateşin çıktığında koluna girecek biri yoksa, taksiye binmek için bile merdiven inmen gerekiyorsa, hastane de ta anasının nikâhındaysa, o hastanede tek başına beklerken endişeni yenmek için hacı dedelerle sohbet etmek zorunda kalırsan, hacı dedeler sana 'Tamam da kızım, kolun kısa gelmişsin, örtünmen lazım, cehenneme gidersin' derse, sen de onlara 'Dedeciğim sana ne, cehennem benim cehennemim' diyemezsen ve sinir tepene gelirse, o sinirle çıkıp eve geri gelirsen, o döndüğün evde seni bekleyenin yokluğuyla yeniden karşılaşırsan ne yaparsın diye düşündün mü hiç" derim. "Yalnızlık zor" derim. Sonra sarılır, barışırım onunla. Yatıya kalırsa, ne âlâ. Yarın da didişecek biri olacak demektir.

Kalmazsa ne yaparım?

Sıkılırım. Sıkıldıkça kafamdaki tüm seslerin yankılanarak birbirini boğduğu kuyunun başına varırım.

Hani annenle komşuya oturmaya gitmişsindir, onlar çay içip sohbet ederken sen de halının üstünde kendi kendine oyun oynarsın, sonra o konuşmalar tatlı bir fon olur, uyuyuverirsin. Yerde üşütmeyesin diye kaldırıp arka odaya yatırırlar. Hafif rutubet kokusunun poğaça kokusuna karıştığı uykunun arka bahçelerinde, serin çarşaflar serilidir. O tatlı ikindi uykusundan uyandığında annen seni komşuda bırakıp eve gitmiştir. İlk uyandığında bir yabancılık hissedersin. Ama bir yandan poğaça kokusu sarıp sarmalar, korkmazsın. Uyurken bırakılmış olmak, annenin habersiz gitmesi birazcık gücüne gider sadece. Ev zaten sokağın diğer ucundadır, üç dakikalık mesafe. Ayla teyzenin oğlu eve bırakır seni. Annen açar kapıyı, eline yemek yaparken kullandığı havucun yarısını tutuşturur. Kemirirken unutursun neye gücendiğini. İşte şimdi yine bir yerden poğaça kokusu gelsin diye bekliyorum. Yine kendimi o serin çarşaflarda tatlı ikindi uykularına bırakayım. Yeter ki uyanayım ve bitmiş olsun üstümdeki devamlı yabancılık. Üstelik şimdi öyle yalnızım ki ne Ayla teyze var, ne elime havuç tutuşturacak anne. Eve bırakılmışım ama bir daha evden çıkamayacaksın demişler. Kime güveneceğimi şaşırmışım. Dışarı çıksam üç dakikada güvenli bir yere de varamam hem.

Sıkılıyorum. Sıkıldıkça salon perdesini aralayıp sokağa bakıyorum. Evlerin yanan ışıklarından medet umuyorum. Karşıdaki binanın perdeleri sıkı sıkı kapalı. İki bina arasında kalan boşluktaki uzun koridordan mahallenin büyük bir kısmını görmek de mümkün. Görüyorum da, gördüklerim her gece kâbusumun bir parçası oluyor. Derme çatma, özgüvensiz evler, evlerin incecik, saydam duvarları, duvarların dökülmüş boyaları.. Bir deprem olsa yıkılacağız ama şimdilik sığındığınız güvenli liman taklidi yapıyoruz, çaktırmayın diyorlar. Bu evlerde adamlar, kadınlar, çocuklar var; ama başka semtin çocukları gibiyiz. Varlığımı görmezden gelmeyi tercih ediyorlar, ben de onlarınkini. Beni umursayan tek kişi sokağın ucundaki bakkalın sempatik karısı. Onun meraklı sorularına da oldukça mesafeli cevaplar veriyorum. Öyleyse bu seçilmiş bir yalnızlık mı oluyor şimdi?

Zaman geçirmekle aramda ciddi sorunlar var. Mahallede zaman bir şekilde ilerliyor, herkes akşamı etmeye çalışıyor. Ama herkesin benim gibi ıkına sıkına geçirdiğini itiraf etmesini bekliyorum. İkna olmak istiyorum, ne bileyim, aynı anda pencerelere çıkıp sigaralarımızı tüttürelim istiyorum. Bunu isterken sigarayı nasıl da zamansız bıraktığım geliyor aklıma. Son paketle birlikte akıl sağlığımı da çöp kutusuna atışıma üzülüyorum. Sadece üzülmüyorum, düpedüz yastayım. Sigarayla olan ayrılığımız, onun görkemli yokluğu, yakın bir dostu kaybetmek gibi. Üstelik o yakın dostun sizi aslında çok da sevmediğini, yıllarca arkanızdan atıp tuttuğunu ama yüzünüze güldüğünü, size canlılık hissi verirken kalbinizi oyduğunu düşünün. Bunu içten içe hep bildiğinizi, kabul etmek istemediğinizi.. Her özür dileyişinde affetmenizin aslında patolojik ilişkisel dinamiğinizi beslediğini... Ve tüm bunların yine de ayrılık acısını azaltmadığını, her duygusal zorlukta ya da her mutlu zamanda yeniden hatırladığınızı...

Canımın içi sigara, ben sana nasıl kıydım diye ağlayıversem şurada, kim ne diyecek? Herkesin herkesle ilişkisi sağlıklı da bizimki mi kaldı yani?

Bakın sigarayla ilişkimi dahi gözden geçirecek zamana sahibim de kafamı toparlayıp düşünemiyorum. Çünkü daha ziyade zamanı öldürmek istiyorum. Zaman cana gelse de şöyle sağlam bir vazoyu indirsem kafasına, görse gününü. Üstüme kara bulut gibi çöküp nefesimi kesmek ne oluyormuş iyice anlasa.

İlk kimin aklına geldi hayatı öldürürken zamanı yaşatmak? Bunun işlevsel bir fikir olduğunu kim iddia etti?

Akşam oldukça zamanın içinde kolayca akıyormuş gibi davrandığı mahalle bile kocaman bir mezarlığa çoktan dönüşmüş görünüyor gözüme, kim inanır yaşadığımıza? Bu yabancılarla, öldüğümüzü birbirimizin bakışlarından anlıyoruz fakat söylemeye cesaret edemiyoruz. Tamam bu mahalle ölü de geldiğim şehir yaşıyor muydu sanki? Ben herkesle bir olup şehri öldürürken, o beni hiç mi öldürmedi? Öldürdü bence. Akşam bunaldığımda biraz hava alayım, insan yüzü göreyim diye sokağa çıkardım ya hani, yalnızlık o zaman daha katlanılmaz bir hal alırdı. Koşar adım yürürdüm, yürürdüm, yürürdüm de bir Allah'ın kulu dönüp "Sen nereye yetişiyorsun" demezdi. Şehrin hiçbir evi, kaldırımı, bahçesi dönüp yüzüme bakmazdı. İşte öyle zamanlarda ben bir güzel ölürdüm. Öldüğümü de kabul etmez, topraklı topraklı dolaşırdım ortalıkta. Yine de anlamazlardı öldüğümü.

"Ya senin yüzüne ne oldu bebeğim, çamur içindesin" deseydiniz ölür müydünüz be!

Hem ben size bir şey söyleyeyim mi; "Yalnızım" deme fırsatı vermediğiniz dostlarınızı işinde gücünde sanıyorsunuz ya, değiller. Hem kalabalık hem kimsesizler. Bununla ilgilenecek vaktiniz olmadığını biliyorum. Onlar da doğru düzgün sosyalleşseymiş canım, kime ne? Fakat yanılgınız büyük, sadece ecelden ölünecek sanıyorsunuz! Oysa yalnızlıktan ölmüşler her gün tekrar ölüyor. Birbirini kimsesizlik çukurunun içine atanlar, küçük meseleleri büyütüp kalp kıranlar, dışlayanlar, kötülük çiçeğini şiirsel bir anlatımla elden ele dolaştıranlar... Ölümlerden ölüm beğeniyor. Siz insanı tek boyutlu sananlar, işinize gelmeyen tarafını kolayca yadırgayanlar, umursamazlık çuvalından hamak yapanlar; ölümler çoğaldıkça sakinleşiyorsunuz. İçinizi ölmemişliğinizle soğutuyorsunuz. Soğuyan içlerinizden dökülen buz parçaları göğsüme batıyor. Nefes alamıyorum.

Foyası meydana çıkmış bir hayat da size kalıyor.

Hadi yine iyisiniz.

Berna GÖRGÜLÜ ÇELİK

© NATASA JELENIC

Ötekinden izole olmak

İnsan yaşamındaki tüm deneyimlerini "ruhunda taşır" ve ilişki kurduğu her şeye bu ruhunda taşıdıklarının arkasından bakar.

Dünyayı bir camın arkasından izlemek öncelikle inkâr mekanizmasının iyi çalışmasını gerektirir. Cam dışarıdakileri gösterir, şeffaftır, fakat iletken bir madde değildir, yalıtkandır. Dışarıdaki sesin, kokunun, havanın içeri girmesine izin vermez. Dolayısıyla gözün gördüğü, dışarıda var olan şeyler, diğer duyu organları tarafından hissedilemez. Kulak duyamaz, deri dokunamaz, burun koklayamaz, dil tadamaz. Camın arkasında olmak demek, sadece "göz"ün olan biteni görme ayrıcalığına sahip olması demektir. Bu ayrıcalığa sahip olarak göz, ötekilerine filmi anlatmaya başlar: "Hani geçen gün dışarıya çıktığında bir güneş vardı, yağmur sonrası, etrafta da toprak kokusu, biraz serindi ama üşütmüyordu, işte öyle bir şey var dışarda." Diğer duyular anlatılana ulaşamamanın çaresizliği içinde olsalar da uslu bir çocuk gibi gözün söylediklerine biat ederler. Bu biat etmenin sebebi ise mahrum kaldığı, izole olduğu gerçeğiyle yüz yüze gelmemek istemeleridir.

İzolasyon, dışarıdan geleni yok eden, yalıtan, aradaki iletimi durduran, fakat aynı zamanda dışarıdan geleni bir o kadar da merkeze koyan bir çağrışım barındırır içinde. İki nesnesi vardır bu terimin, bir korunması gereken zayıf, çaresiz, etkilere açık alıcısı, bir de zarar verme amacı güden, zalim, acımasız bir vericisi. Tıpkı Melanie Klein'in bahsettiği hasetli itkiye hedef olmuş, zulmedici kötü meme misali.

Klein'ın teorisine göre, bebek dünyaya gözlerini açtığında yıkıcı, tahrip edici, yok edici itkilerle gelir ve bu itkilerin yaşamına ne kadar hâkim olup olmadığı bakım veren ile ilişkisine bağlıdır. Nesne ilişkileri okulunun da kurucusu olarak kabul edilen Klein, post Freudyen teorisyenler arasındadır ve bazı kısımlarda ondan ayrılır. Freud için ana malzeme "dürtü"dür. Nesne, dürtünün boşalımı için bir araç olmaktan öte değildir, fakat Klein ana malzemenin "dürtü" değil "nesne" olduğunu söyler. Bebek dünyaya gözlerini açtığından itibaren tüm talebi "öteki"ne, yani anne memesine yöneliktir.

Hasetli itki doğduğundan itibaren bebekte vardır ve ne kadar var olduğu "bünyesel"dir. Bebeğin meme ile kurduğu ilişki ne kadar doyum içerirse hasetli itki yerini o kadar şükran duygusuna bırakacak, bebek gözünü sahip olmadıklarından çekip, sahip olduklarına yöneltmeye o zaman başlayabilecektir. Haset, "bende yok, onda da olmasın" anlayışıyla hareket eden, dolayısıyla ötekindekini yıkmaya, tahrip etmeye yönelen bir duygudur. Bebek yeteri kadar doymaz, anne memesi ile ilişkisi barışık olmazsa, memedeki sütün ondan mahrum edildiğine dair bir düşünce geliştirir ve memeyi tahrip etmek ister. Başka bir deyişle, kendisini besleyen eli yeterince doymadığı için ısırmak isteyen bir dürtüdür haset. İki kişilik bir duygulanımdır, özne ve nesne arasında geçer. Yeterince doyurmayan el, hasetli itkinin hâkimiyeti altına girdiğinden, zulmeden, zarar veren, mahrum bırakan olarak algılanır. Bu zulüm çift kutupludur, diğer kutbunda idealizasyon vardır. Klein'a göre idealize edilen, zulmedilmesinden korkulandır; yani

idealizasyon zulmedilme kaygısının bir uzantısıdır.

Bu pencereden bakınca öteki ne kadar zarar verici olarak algılanıyorsa, ihtiyaç o kadar karşılanmamış, açlık o kadar yoğundur demek mümkün. Ötekinden beklediğini alamayan insanın çıkacağı iki yol vardır: ya öteki ile kavga edecek, hakkı olanı almak için savaşacak, haksızlığa uğramışlık duygusu ile boğuşup sonra da suçluluk hissedecek, yani depresif pozisyonu seçecek; ya da ötekinden elini ayağını çekerek izole olacak, yani şizoid pozisyona gerileyecektir.

Ötekinden izole olan, nesnenin beslemeyen, mahrum bırakan ve hatta zulmeden görüntüsüne dair duyduğu kaygı nedeniyle kendisini tüm nesne ilişkilerinden koparmaya sürükler. İlişkiye girdiği her bir kişinin sevmeme ihtimali olduğundan, kendisini besleyecek duygudan, "sevgiden" mahrum kaldığı gerçeğiyle yüz yüze gelmemek için ilişkiye girmez. Dolayısıyla sevilme ihtimali hep bir yerlerde bekleyen uzak bir kıta olarak varlığını sürdürür. İzole olan özne, umut ederek kendi varoluşunu sürdürür; onu sevecek, anlayacak kişi bir yerlerde bekler, hak ettiği başarıyı bir gün alacaktır, planları bir gün gerçek olacak ve rahata erecektir. Fakat görmek istemese de gerçek tabloda umut ı ettiğii bir türlü elde edemez.

Yaşam, iyi nesneyi arayışımız sırasındaki yerleştiğimiz pozisyona göre kurulur. İyi nesne ulaşılabilir ise, yerleşim yerimiz rahat, huzurlu ve ötekine karşı açık olurken, tersi durumda ise öteki ulaşılamayan, terk eden, işgal eden, mahrum bırakan hale gelebilir. İyi olan deneyimler pozitif olarak içselleştirilir, nüfuz eder ve iyi deneyim yaşamak, dış dünya ile açık, doğrudan bir ilişki kurabilmeye imkân verir. Kötü olan ise içeriye adeta fırlatılır, introjekte olur; içerdedir ama karışmamış bir yabancı madde gibi, dışarıya atılmak için uğraşılandır. Dolayısıyla yaşam, onu dışarıya atmaya uğraşmakla, onu atmanın, dışarıya yansıtmanın verdiği geçici hazla ve tekrar onunla karşılaşmanın verdiği tahrip olma haliyle devam eden bir mücadeleye dönüşür. Dış dünya, kötü deneyimlerin filtrelendiği bir camın arkasından görülür, dolayısıyla net ve berrak değildir. Başkaları doğru değerlendirilemez, olumlu ya da olumsuz özellikleri olduğundan daha büyük ya da küçük görülür, gerçeklik bozulur. Geçmişte olan geçmişte kalmaz, zamanda sabitlenir, insan yaşamındaki tüm deneyimlerini "ruhunda taşır" ve ilişki kurduğu her şeye bu ruhunda taşıdıklarının arkasından bakar.

Ötekinden izole olan, uzaklaşan insan, ötekine dair ihtiyacını inkâr ederek sevmekten korkar bir hale gelmiş demektir. Sevgi nesnesini yitirme korkusu içindeyken ona olan gereksinimi ifade etmekten de vazgeçmiştir. Rahatsız ve tekinsizdir, yerleşemez. "Ne dışındadır çemberin, ne de içinde..." Kapı eşiğinde, arafta, huzursuz ve tekinsiz, bir o kadar da mobil bir yerde sürdürür hayatını, aidiyet korkutur. Yerleşmek, ait olmak, mayın tarlasında gezmek gibidir. Ötekine temas etmek, ilişki kurmak demek, terk edilme, değersizleştirilme, hırpalanma, mahrum bırakılma ya da işgal edilmeyle eşdeğer olduğundan tehlikelidir. İyi olan her şey bozulmaya mahkûm olduğundan, kendisini iyi duygunun konforuna da bırakamaz. Başarısının tadını çıkaramaz, iyi hisedince kötü ihtimali aklına getirmeden duramaz, "çok güldük kesin bir şey olacak" döngüsünden çıkamaz. Asıl ihtiyacı kendini bırakmak, teslim olmak, kabullenmek, temas etmek, ilişmek olsa da tetikte, huzursuz ve rahatsız bir savunma ile kendini var etmeye çalışır.

Nesneye kabuğunu döner, fakat o kabuğun içindeki pencereden etrafta ne olup bittiğini sürekli izler. Pencereden etrafı izlemek, anne rahminden dünyaya gözünü dikme metaforunu da içinde barındırır. İzolasyona hizmet eden oda anne rahminin sıcak, güvenli yerini, pencere ise dışarıya, dünyaya açılan yolu betimlemektedir. Pencereden dışarıya bakan göz, dış dünyaya ihtiyaç duyan, fakat orada var olabilecek kadar da kendine güvenmeyen, yara bere alacağından korkan, doğum mücadelesine hazır olmayan bir pozisyondadır adeta.

Jean Paul Sartre, "Bulantı" isimli romanında, "var olmak, burada olmaktır" der. Burada olabilmek için öteki ile ilişkide açık, doğrudan, bire bir ilişkiye girebilmek, ötekiyi bir zulmedici olarak algılamamak, içerde şükran duygusuyla biraz olsun haşır neşir olabilmek gerekir. İntrojekte edilen, içe atılan, yabancı bir madde olarak içerde dolaşan her şey, burada olmayı engeller, geçmişe takılı bırakır. Geçmişten takılanlar, bugünün netliğini ve berraklığını bozar; çünkü virüs gibi, temas ettiği hücreye hızla yayılır ve bulaşır.

Psikanalitik teoriye göre fiksasyon, dürtü doyumunun az ya da ihtiyaçtan fazla olması sebebiyle geçilen psikoseksüel evrede takılı kalmasıdır. Fiksasyonun kelime anlamına bakıldığında ise sabitlenmek, takılı kalmak, hareket etmez duruma getirmek olduğunu görürüz. Ruhsal mekanizmayı hareket ettiren, itekleyen güç "coşku" olduğu düşünülürse, fikse olan ruhun coşkusu adeta donmuş, ruh kendi içine geri çekilmiştir. Hareket edebilmek için, donanın önce çözülmesi, içeride var olanı ortaya çıkarabilecek pozisyona gelmesi gerekir. Çözülmeden, geçmişe ait olanlarla yüzleşilmeden ötekiyle ilişkiye geçmesi mümkün olmaz. Ötekinden izole olur, onu reddeder, fakat bir o kadar da merkezine koyar çünkü tüm davranışlarını ondan kaçmak üzerine kurgulamak zorundadır. Dolayısıyla kaçınılan, zulmetme ihtimali olan kötü nesne biro kadar da merkezdedir.

Burada olmak, var olabilmek için insanın geçmişten getirdikleriyle defterinin kapanması, hesabının bitmesi şarttır. Kapanmamış bir yara, tekrar tekrar kanar. Geçmiş, korkulan, kaçılan, uzak durulan, sırt çevrilen bir yer olduğu müddetçe defteri açık duruyor demektir. Geçmiş, ancak "yas"lanılabildiği zaman rahat verir, soluklandırır. "şimdi"de olabilmek için geçmişe "yas"lanmak, gidenlerin "yas"ını tutabilmiş olmak önemlidir. Geçmiş, insanın köküdür; kökte devam eden bir mesele varsa, her bir hücreye temas eder ve dönüştürür. İnsanın büyüme yolculuğu bir taraftan mahrum kalma yolculuğudur da aslında. Memeden mahrum kalma, anne kucağından mahrum kalma, bebekliğin sonsuz imkânlarından mahrum kalma, en temelde narsisistik tümgüçlülük duygusundan mahrum kalma. Gidenlerin yası tutulmadıkça mahrum kalma duygusundan kopmak, oradaki defteri kapatmak mümkün olmaz. Dolayısıyla kendilik tümgüçlü olmakla yetersiz olmak arasında salınır; nesne ise zulmeden ve idealize eden arasında gelir gider. Yaşam alanının içeriden çıkıp dışarıya da uzanabilmesi, ruhsal karantinanın son bulabilmesi, pencereden görülenlerin diğer duyu organları tarafından da hissedilmesi adına geçmişe "yas"lanmak oldukça elzemdir.

Bahar KÖSE KARACA

Salgın da bir gün nostalji olur

Salgın döneminde sosyal medyada en çok dikkatimi çeken ve kendimde de gözlediğim şeylerden biri de eskilere dönme ve geçmişte neler yaptığıma dair bir durup bakma davranışı içinde olduğumuz. Annemden, ablamdan, kuzenlerden, arkadaşlardan eskilere dair sözler, fotoğraflar gelmeye başladı. Hatta salgının ve evden çalışmaya başladığımız ilk birkaç haftanın sonunda ofise çiçekleri sulamaya gittiğimde, anlam veremediğim gözyaşlarıyla bu ofisi açarken neler yaşadığımızı detayına kadar anlatır halde buldum kendimi. Baktım bir şeyler oluyor. Nereden çıkmıştı bu nostaljik bakış ve geçmişle olan bu denli uğraş. Ve herkesin kullandığı bir kelime "nostalji" aslında tam da sorguladığım şeydeki ana tema olarak karşımda duruyordu. Kelimeyi bulduktan sonra geriye kalmıştı birazcık literatür taramak...

Bugün ve gelecek ezici, baş edilmesi zor olmaya başladığında geçmişe dönme ihtiyacı duyarız. Stres, üzüntü ve kayıp duygusu nostaljiyi özellikle tetikleyen duygulardan. Tam da böyle bakınca bugün ve yarına dair belirsizlik, hayatta kalmakla ilgili tehdit ve yoğun stres, sağlıklı, güvende hissettiğimiz, spontane davranabildiğimiz ve alıştığımız yaşam biçimimizin kaybını yaşadığımız ve bu durumun ne zaman biteceğini bilemediğimiz bugünlerde nasıl da anlaşılır geldi nostalji yapmak. Çünkü bugün ve yarın stresli ve kaygılı, dönüyorum bakıyorum arkama. Ve araştırmalara göre, tam da böyle bir dönemde geçmişe bakmakla, elimde var olan, kontrol edemediğim bugün ve yarının stresi içerisinde kontrol edebildiğim, sahip olduğum şeyleri kendime hatırlatarak dağılmadan bir dengede durarak stresten rahatlamaya geçebiliyorum. Peki, nostalji yapmak sadece rahatlatır mı?

Kökenine bakıldığında ilk çıkışı, 1688'de Hofer'in Alpler'de yaşayan İsviçreli askerlerin Avrupa'nın başka bölgelerine gönderilmeleri sonucu memleketlerine duydukları aşırı özlem sonucu yoğun stres yaşamaları üzerine bir hastalık olarak tanımladığı bir şey nostalji. Nostos (ait olduğun topraklara/memleket dönüş) ve algos (acı) kelimelerinin birleşiminden oluşan nostalji bir hastalık olarak bir süre görülmesinin daha sonrasında tanı olarak kullanılmamıştır. Ancak kökenine bakıldığında, ait olduğun, bildiğin, tanıdığın yere özlem gibi düşünürsek de yine korona salgınının olduğu, bilinmezler, ait olmadığın bir yaşama biçimi ve eskiyi özleyip onu idealize etmenin de bu dönemde bir ihtiyaca dönüşmesi şüphesiz ki kaçınılmaz. Önce bir yer olduğunu hatırlıyoruz, sonra onu özlüyoruz ve bir aidiyetlik yapılanmasıyla kendimizi bir yere bağlı kılıyoruz. Özlenecek bir yer aslında, bir yerimiz olduğu, ait olduğumuz bir yerin varlığını bile hatırlamak tam da böyle bir zamanda güven veriyor.

Ama şu bir gerçek ki nostaljinin bu tanımından ziyade kişiler için ne anlama geldiği de, neden bu dönemde sıkça ihtiyacımız olarak karşımıza çıktığını anlamak için önemli bir konu. Yapılan tanımlamaların çoğunda en temel nokta "geçmiş" olanla ilgili olması, içinde duygu ve his barındırması, hatıralara dayanması ve çoğu zaman sosyal ilişkilerle alakalı olması. Ancak duygular kısmına odaklanıldığında her ne kadar yatıştıran bir yapısı olsa ve pozitif duygular içerse de içinde bir miktar acı da barındırdığı söyleniyor. Belki de rahatlama kısmı ait olduklarımıza, yaşadıklarımıza, anılar biriktirdiklerimize ama şu an onlara olan uzaklığımızla ilgili. Belki tam da bugün salgın döneminde "ölümlülük" gibi varoluşsal bir hatırlama yaşadığımız günlerde, aynı ölmeden önce bu hayatta ne yaptığımızı sorguladığımız ve tüm hayatın gözümüzün önünden bir film şeridi gibi geçmesi gibi, belki de bir şeylerin geçmişte kalmasının ve şu an oraya ulaşamıyor olmanın acısı bu. Başka bazı araştırmalarda yazıldığına göreyse, içimizden bazılarının sorgusuz ve kaçınan bir hayat yaşaması, geçmişe baktığında daha acı verici bir tabloyla karşılaşmaya da neden oluyor. Çünkü salgın koşturarak belki de hasıraltı ettiğimiz hayatı bizi durdurarak sorgular hale getiriyor. Durduk, bugüne baksak yoğun stres, geleceğin belirsiz olduğu bir zamanda geriye, geçmişe bakmak kalıyor. Ve orası da yüzleşemediğimiz şeylerle doluysa bunun adı belki de nostalji olmaktan çıkıyor.

Şöyle ülkede yaşadığımız birkaç yıllık temalara bakıldığında ne de çok toplumsal zorluk yaşamışız. Yenileri geldikçe geçmişe bir daha bakıyor, hatırlıyor muyuz bilmiyorum. Şimdilerdeyse tüm dünyayı etkileyen salgın, bir acıya dünyaca ortaklık etmemizi sağlarken, yönümüzü geçmişe çeviriyor. Özellikle yalnızlıkla tetiklendiği söylenen nostaljinin sosyal bağları arttırdığı, pozitif kendilik algısını arttırdığı ve pozitif duygulanım yarattığı vurgulanıyor. Geçmiş bugünü anlamlı hale getiriyor ve rahatlama yaratıyor. Tabii nostalji ihtiyacını, şöyle bir durup geçmişe bakmaya salgın psikolojisi sebep oluyor. Salgının psikolojisi stresli ve zor bir durumken aslında bize fonksiyonları da oluyor. Peki, salgın ne zaman nostalji olacak?

Kaynak

Nostalgia: A Psychological Resource (Clay Routledge).

Sinem CANKARDEŞ

Geçici nesneler ile kalıcı "ben"den uzaklaşmak

"Duygulanma ancak bir şeylerin etkisiyle erişebilmem çok tuhaf. Bu, yaşadığı fanusu ancak ışık tutulduğunda parlayan camlardan keşfeden bir Japon balığı gibi olduğumu ispatlıyor. Oysa derinliğimin farkında bile değilim..."

Bu, günümüzde birçok insanın sorunu: Ne olduğunu, nasıl biri olduğunu keşfedememek... Zaman, insanlığı insan-nesne ilişkilerindeki sürelerin kısaldığı kullan-at toplumuna çevirirken, sürekli değişen çeşitli ve çekici uyaranlar ile de insanın dikkatini, kendine ve ana odaklamaktan uzaklaştırmaktadır. Oysa bu geçicilik çağında en kalıcı ve uzun süreli ilişki, insanın kendisiyle olan ilişkisidir. Fakat garip bir şekilde, hayatımızda geçici ve kısa süreli varlık bulan nesne ya da durumlar ile meşgul olmaktan kendi deneyimlerimizi adlandırma, yorumlama ve gelecekte bu bilgiyi belki işimize yarar diye saklamaya vakit bulamıyoruz. Hızla dönen bir atlıkarıncanın üzerinde olup, çevreye bakınca birbirine karışan renkler ve ışıklar görmek gibi bir durum bu... Dış dünya ile o kadar meşgul oluyor ve o kadar hızlı yaşıyoruz ki o anda ne olduğunu çoğunlukla "sarsıcı" ya da "sıra dışı" bir olay olduğunda anlayabiliyoruz. Çünkü sıra dışı olaylar karşısında hem biyolojik hem psikolojik olarak olay üzerine tekrar tekrar düşünme ve olayı anlamlandırma eğilimindeyizdir. Hızına kapıldığımız yaşam stilimiz ve rutinimizde dünya ve yaşam ile ilgili o güne kadar olan varsayımlarımız birden bu sıra dışı olay ile bozulmuştur. O güne kadar bildiklerimiz ve yaptıklarımız, bu olayda işe yaramamıştır. Bu durumda olan biteni anlamak ve anlam dünyamızı tekrar şekillendirmek için bir süre aynı konu üzerinde düşünmek zorundayızdır.

© ASLI ÇELİKEL

Dışarıdan bir ışık tutuldu üzerimize ve biz parlayan camları görüp bir fanusta yaşadığımızı anladık.

Peki, sarsılmadan durmak mümkün değil midir? Bir otobanda son gaz ilerlerken durmamız için illa yolumuza bir şey çıkması ve onunla çarpışarak sarsılmamız mı lazımdır? Bu biraz da cam kenarında oturup tüm gün sokakta olanları izlerken, evin içinde arka odada fişte unutulan ütüyü, toplanmayı bekleyen yatağı, yıkanmamış ve birikmiş bulaşıkları görmemek gibi bir şey. İçeride yangın çıkmadıkça, oranın dikkatimizi çekmesi mümkün olacak mıdır?

Pandemi süreci ile birlikte içeride bir şey olmadan camın kenarından ayrılmak zorunda kaldık. Dışarıda cazip bir şey kalmayınca ya da dışarıda bir akış olmayınca evlerimize ve kendimize döndük. Tüm dünya ile birlikte sıra dışı, aklımıza bile gelmeyecek bir şey yaşıyoruz. Dışarıdan bir ışık tutuldu üzerimize ve biz parlayan camları görüp bir fanusta yaşadığımızı anladık. Dışarının hızı ile başı dönen kimileri için bu an çok ürkütücü ve dayanılmaz oldu. Kendinden izole olmaya, kendi duygularına temas etmeden yaşamaya ve içsel ihtiyaçları dışsal kullan-at nesnelerle doldurmaya alışanlar, dışarıdan izole olmak zorunda olunca sarsıldılar. Bu sarsıntı karşısında kimisi, neyse ki, kendini durmak, yavaşlamak ve hayatını yeniden değerlendirmek zorunda hissetti. Kimisi ise dışarıda olmasa da dikkatlerini kendilerine vermekten onları kurtaracak bir şey aradı ve sanal sosyalliği buldu. Bu kez sandalyesini sanal dünyanın cam kenarına çekti ve orada akmakta olan, hiç hız kesmeyen yaşamı izlemeye başladı. Böylece durmak, düşünmek ya da kendine dönmek zorunda kalmadı. Ona sunulan her konudaki aşırı sayıdaki seçenek arasında seçim yapmaya çalışırken uyuştu, felç oldu. -Duyguları ile ne yapacağını bilmeyen insanlar için zaten hep kolay bir yoldur uyuşmak. Uyuşmak ve geçici olarak o şeyden kurtulmak. Mutsuzken ne yediğini anlamadan ağzına yiyecek tıkmak, dikkatini dağıtmak için hunharca alışveriş yapmak, yaşamdan uyuşarak uzaklaşmak için alkol almak... Çabuk, kolay ancak uzun vadede zarar verecek bir çözüm.-

Bir varoluşçu psikoterapist olan Rollo May, hep aynı boş laflar edilse de insanların kendilerini meşgul tutmak için aynı insanlarla aynı buluşmaları sürdürmesine sebep olan şeyin sessizlikten kaçmak olduğunu söyler. Çünkü sessizlik yalnızlığı çağrıştırır ve bu da korkutucudur. Andrê Gide ise insanların yalnız olduklarını fark etmekten korktukları için kendilerini bulmaya hiç uğraşmadıklarını söyler. Ancak insanın yalnızlıktan daha çok karşılaşmaktan korkabileceği bir şey olduğuna inanıyorum: kendisi. Kendi ile kalınca onunla ne yapacağını bilememek. Bu biraz hayatında hiç bebek bakmamış birinin komşunun bebeğine iki saat tek başına bakmak zorunda kalmasına benziyor. Nasıl sakinleştirilir? Nasıl uyutulur? Nasıl anlaşılır derdinin ne olduğu? Kendi ile hiç baş başa kalmamış biri için bunlar çok büyük sorunlardır ve dışarıdaki hıza kapılarak bunlar üzerine düşünmemek çok rahatlatıcıdır. Bu bir tür kendini idame ettirmektir. Ancak Simone de Beauvoir'nın dediği gibi, "Hayat aynı anda hem kendini yinelemekle hem de aşmaya çalışmakla meşguldür. Tek yaptığı kendini idame ettirmekse eğer, yaşamak ölmenin bir çeşididir ve insanın varlığı tuhaf bir bitki örtüsünden farksızlaşır...".

Zozan GÜLEKEN

Duygusal izolasyon

Egonun üç efendisi dış dünya, süperego ve id'dir. İnsanda egonun bu güçlere karşı mücadelesinde fazla zorlanması kaygı tepkisi oluşumuna sebebiyet verir. (...) Freud'a göre insan, maddi bir parça olarak dış dünyadaki fazla uyarıcıdan korunmak için bir çeşit kalkan geliştirir.

"Duygu" sözcüğü Türkçede birçok kavramı içerecek şekilde kullanıma sahip. Fakat duyguyu öncelikle İngilizce dört kelime üzerinden tanımlamak istiyorum: "Sensation, affection, feeling, emotion". Öncelikle bu kelimelerin anlamı üzerinden gitmek istiyorum.

Sensation; özel duyular olarak ifade ettiğimiz beş duyumuzla algıladığımız; görme, işitme, tat alma, koku ve dokunma duyularımızın etkisini tanımlamak için kullanılıyor. Yani dışardan aldığımız uyaranların çeşitli reseptörlerle, elektrokimyasal nöral impuls'lara dönüştürülmesiyle duysal sistemin beyin ile korelasyonudur.

Feeling; düşünceler, duygular, davranışsal tepkiler ve bir dereceye kadar zevk veya hoşnutsuzluk ile ilişkili çeşitli nörofizyolojik değişikliklerin getirdiği, sinir sistemi ile ilişkili biyolojik durumlar için kullanılıyor. Fiziksel olarak hissetmek üzerinden deneyimlenerek elde ediliyor. Örneğin bir yüzeyin düz mü yoksa pürüzlü mü olduğunu hissetmeniz gibi. Ya da yaşadığınız olayın size nasıl bir duygu-durumu yaşatacağının yönünün belirlenmesi gibi üzüntü, mutluluk, korku, öfke ya da şaşkınlık.

Emotion; az önce bahsettiğim duygularınızın yani feeling'lerin fiziksel olarak gösterilmesidir. Örneğin mutluluğu ifade etmek için gülmek, kızgınlığınızı ifade etmek için kaşlarınızı çatmanız, üzüldüğünüz için ağlamanız gibi.

Affection ise olumlu duygularınızı diğer insanlara göstermeniz; örneğin babaannenizin size sevgi hissettiğini göstermek için yanaklarınızı sıkması gibi.

Günlük hayatımızda bu duygu-durumlarını defalarca yaşantılayabilirsiniz. Zaman zaman anlam dünyanızda sarılma olmadan, zaman zamansa anlam dünyanızdaki sarsıntılarla yaşantılarsınız. Peki anlam dünyanızı sarma potansiyeline sahip hadiseler nelerdir? Bu olaylar kaçınılmaz olarak insanın her koşulda düşünmesini ve yeniden anlamlandırmasını gerektiren hadiselerdir. Devrim, keşif, yaratı, aşk, kayıp gibi hadiselere maruz kalan insan yavrusunun içine düştüğü değişim potansiyelidir. Bu hadiseler belli bir şiddete sahiptirler. Bu duygulanımlara maruz kalındığında, o zamana kadar mevcut olan anlam dünyasını topyekûn değiştirebilecek güce sahiptir. Lacan-Badiou çizgisi, insan öznesi fikrini ontolojik eksikle, kayıpla tanıma üzerinden yorumlar.

Badiou öncelikle olay kavramından bahseder. Olay durumun normal düzeninden radikal bir kopuş, durumu kesintiye uğratan bir kırılma anıdır. Diğer bir ifadeyle olay, "şeylerin bir duruma bağlı olduğu olağan kaidelerin askıya alındığı bir andır". Durumun içinde ortaya çıkar ve durumun normal işleyişinde bir kırılma/uğrak yaratır. Badiou durumu tarihsel bir ayaklanma ve lokal olaylar üzerinden ele alır. Tarihsel ayaklanma, yani olay, durumdan bir kopuşu -var olmayanın ortaya çıktığı bir kopuşu- gerçekleştirir. Olayın imlediği kopuş, yeni bir düzlemin açılma imkânıdır ve Badiou'nun kuramında özneden, ancak bu yeni düzlemin bileşenleri olarak bahsedilebilir. Lokal olayda ise örneğin âşık olan kişi üzerinden öznenin lokal olayın sonuçlarının bir parçası olması üzerinden, kopuşun ve yeni bir düzlemin açılması üzerinden yeni bir düzlemin açılmasının gerçekleştiğini ifade eder. Badiou şöyle bir ayrım da yapar: olay ile oluşan değişim her zaman sonuç elde edemeyebilir. Sonucun değişimin kendi içinde yattığını söyler. Yeni konunun formu olarak hazzın genel bir ihtimali olmadığını belirtir, bazı olayların sonuçlarını organize etmek ve keşfetmek zor bir görevin özniteliğidir der. Yıkım süreçlerinin yaratacağı değişimin bir sonucu üzerinden değil, tam da değişimin kendisi tarafından yeni bir düzlem yaratacağını ifade eder. Burada esas olanın seçim olduğunu, hayatın içerisinden ne çıkarabileceğimizin seçimi olduğuna inanır.

Lacan, Freud'un "arzunun kayıp nesnesi" fikrini bir referans noktası olarak alarak "a nesnesi (Objet Petit a)" kavramını ortaya atar. Kayıp nesnenin hiç durmaksızın aranan ancak asla bulunamayan bir sorun olduğunu ileri sürer. Bu tatmin etmeyen tanım aslında semptomatik hastalıklara işaret etse de gerçekle temas halinde olması durumunda kişinin öğrenmesine yardımcı olduğu düşünür.

Başlangıçta Lacan'ın "a nesnesi" sabit bir şeye sahip olma arzusunda duyulan eksikliği ifade etmekteydi. Burada arzulanan nesne aslında Fransızca "öteki" anlamına gelen ilk Autre'ye yönelmekte ve arzunun öteki kavramı ile ilgilenmesi üzerinde duruyordu. Lacan, "a" harfini mantıksal bir değer olarak kullanıyor. Bu kavramı, kayıpları temsil etmek için kullanıyor çünkü konuyu arzular, öteki, zevk, aşk ve acı duyguları arasına zorla giren bir kavram olarak düşünüyor. Bu nedenle, herhangi bir konu için bu kavramı açığa çıkarmak oldukça zor görünüyor. Çünkü karşılığında bedelini kaybettiklerimizle ödemek

"Hayata karşı zayıf olan ben kendimim, beni altüst eden, benimle hiçbir alakası olmayan, biricik şeylerini ortalığa döküp saçan hayat..."

Ulus Baker

© ASLI ÇELİKEL

durumunda kalırız, der. Yani aslında bu teorideki nesne kaybettiğimiz bir şey değil, sürekli olarak içimizde yaşayan ve hayatlarımızda eksik olduğunu hissettiğimiz bir şeyin yarattığı duygu olduğunu öne sürer.

Bu durumda "a nesnesi", hataları, yanlışları ya da eksiklikleri kapatan bir maske niteliği taşımaktadır. A nesnesi ile ilgili kavramlar; keyif, acı, eksiklik, hayal üzerinden tanımlanmıştır.

Keyif: A nesnesi, keyif alma ve arzunun amacı ile birlikte düşünülür. Bir yandan isteklerin tatmin edilmesine işaret eden bir tür haz anlamına gelirken, diğer yandan temelini oluşturan faktörün acı olduğu haz prensibinin ötesinde bir anlam taşıdığı varsayılır.

Acı: Bu duygunun başarısız olma eksikliğinden kaynaklandığı ve a nesnesi gerçekliği yarattığı için bu durumla da doğrudan bir ilgisinin bulunduğu varsayımına dayanır.

Eksiklik: A nesnesi, herhangi bir bütünün eksik parçası olarak tanımlanır.

Hayal: Gerçeklik karşıtı bir kurgu ya da hayal ürünü bir şeye de karşılık gelmektedir. Sembolik, tutarsız ve belirgin bir yapısı bulunmaktadır. Bu durum a nesnesi ile ilişkilidir çünkü herhangi bir konuda gerçeklik dışı duruma ulaşmaya çalışmak için çaba harcanabilir ya da kendini yeniden konumlandırma bağlamında bir tereddüt ortaya çıkarabilir.

Özet olarak a nesnesi: Bu kavram arzu edilen şeyin nedeninin nesnesi yani acı, eksiklik, hayal, arzu ve diğer kavramlar ile ilişkili bir keyif ya da eksiklik penceresi ve bunu örten bir maske niteliğindedir.

Freud kişide süperegonun, egoya davranış tarzının; taciz, küçük düşürme, ceza tehdidi, suçlama vs. dışarıya bir duygu olarak yansıtıldığını ifade eder. Süperego en başta yoktur, çünkü küçük çocuklarda ahlak kavramı yoktur. Haz arayan dürtülere herhangi bir baskı oluşmaz. Süperegonun rolünü başlangıçta dışsal olarak ebeveyn otoritesinin oynadığı, buradaki tehdidin ebeveyn sevgisinin kaybedilmesi olduğu varsayılır. Ahlaki kaygının öncülü işte bu gerçek kaygıdır. Sonrasında bu dışsal kısıtlama içselleştirilecektir. Süperego daha önce ebeveynin yaptığı gibi egoyu gözetleyecek, yönlendirecek ve cezalandıracaktır. Freud'un teorisine göre egonun üç efendisi dış dünya, süperego ve id'dir. İnsanda egonun bu güçlere karşı mücadelesinde fazla zorlanması kaygı tepkisi oluşumuna sebebiyet verir. Kaygının esas amacı bireyin kendini korumak istemesidir. Dış dünya gerçek kaygıya, süperego ahlaki kaygıya ve id nevrotik kaygıya neden olmaktadır. Dış dünya kaynaklı kaygı, korku duygusuyla eşanlamlıdır ve korunma içgüdüsünün bir belirtisi olarak normaldir. Nevrotik kaygı ise id'in yapısı gereği mantık dışıdır. Kullanılamayan ruhsal enerjinin dolaylı bir belirtisidir.

İnsan toplumunun bir üyesi olarak, bilim öncülüğünde doğayı insan iradesine tabi kılma mücadelesi, korkulan dış dünyadan kaynaklı acıyı azaltabilir. Freud'a göre insan, maddi bir parça olarak dış dünyadaki fazla uyarıcıdan korunmak için bir çeşit kalkan geliştirir. Bu kalkan kişi için haz ve keyifsizlik duygularının dış uyaranlardan fazlaca önemli olması ve kalkanın uyaranları sanki içeriden değil dışarıdan geliyormuş gibi alma eğilimine yönelttiğini düşünür.

Bu koşullarda ağır bir zorlanma yaşayan insan iki sorunla karşılaşır: yeni duruma uyum sağlamak için gerekli çabayı göstermek ve psikolojik dağılmaya karşı kendini korumak. İlki çabaya yönelik davranışları getirir. İkinci ise psikolojik savunma davranışlarına yol açar. Baskı, yadsıma, düşleme, neden bulma, yansıtma, ödünleme, yüceltme, özdeşleşme, içleştirme, yön değiştirme, duygudaşlık, boyun eğme, duygusal izolasyon, yapma-bozma, karşıt tepki oluşturma, dönüşme vb. savunma mekanizmalarıdır.

Duygusal izolasyon, birinin iyi işleyen bir sosyal ağa sahip olabileceği ancak yine de hem duygusal olarak hem de fiziksel olarak diğerlerinden ayrıldığını hissettiği bir izolasyon durumudur. Tecrit, diğerlerinden ayrılma deneyimidir. Bu kişinin yaşadığı adresten kaynaklanan, fiziksel olarak diğerlerinden ayrılması olabilirken bir topluluktan duygusal olarak uzaklaştırılmaktan da kaynaklanabilir. Ayrılma; gerçek veya algısal bir ayrılma olabilir. Sosyal izolasyon nedeniyle de duygusal izolasyon meydana gelebilir, olumsuz duygu ve düşüncelerin tetiklenmesi bu durumun bir sonucudur.

Amerikalı yetişkinlere yönelik 2018 Cigna araştırması, yalnızlığın tüm yaş gruplarında salgın seviyelere ulaştığını iddia ediyor. Araştırmaya göre, Amerikalıların %43'ü genellikle "başkalarından soyutlanmış" hissettiklerini belirtiyor. %27'si onları gerçekten anlayan insanlara sahip olmadıklarını düşünüyor. %47'sinin günlük olarak anlamlı kişisel sosyal etkileşimleri (aile ile kaliteli zaman gibi) yok. Duygusal izolasyon ergenlik ve genç yetişkinlikte zirve yapıyor. Bu araştırmada, Z kuşağının (çalışmada 18-22 yaş) şu anda en yalnız nesil olduğu iddia ediliyor. Cinsiyetin izolasyondaki rolüne dair bulgular ise ilginç. Erkekler kadınlardan daha fazla izole olma eğiliminde. Bir İngiliz araştırması, 2,5 milyon (8'de 1) erkek Britanyalının yakın arkadaşı olmadığını ve %51'inin iki veya daha az yakın arkadaşlığı olduğunu rapor etmiştir. Ancak bu sonuca rağmen erkeklerin yalnız hissetmeyi kabul etme olasılığı daha düşük bulunmuş. 2012 yılında yapılan bir çalışmada, erkeklerin kadınlardan daha sosyal olarak izole oldukları görülmüş. Ancak kadınlar ve erkekler sosyal destek ağlarından benzer memnuniyet duyduklarını bildirmişler. Çalışmadaki bu tutarsızlık, erkeklerin savunmasızlık gösterme korkusuyla yalnız olduklarını itiraf etmekte isteksiz olabileceğine dayandırılmış.

Burada, Badiou, Lacan ve Freud'un çizgisinde en başta bahsettiğim "sensation, affection, feeling, emotion" sözcükleri ile bu alanın öncüleri tarafından çıkış noktasının tanımlanmasına dair bir derleme ve duygusal izolasyona ait güncel raporları okudunuz. Badiou, "olay"ın imgelediği kopuş, yeni bir düzlemin açılma imkânı üzerinden, Lacan, "a nesnesi (Objet Petit a)" üzerinden ve Freud, kişide süperegonun egoya davranış tarzıyla duygulanımı ifade etmişlerdir. Bu söylemleri çok cesurca bulduğumu ifade etmeliyim. Sunulan çizgi ancak cesur ve yaşamaya gönüllü insanların teoriden pratiğe aktarabileceği söylemler. Görüldüğü gibi duygu öyle en ufuk bir sekte ile altüst olacak bir kavram değil. Ancak günümüz verileriyse ciddi anlamda sosyal izolasyon yaşayan dünya insanları olduğumuzu gösteriyor. Günümüzde duygu tanımı, insan yavrusunun daha kırılgan, daha çabuk üzülen, öfkelenen, hastalanan, sürekli düşünen ve sonucunda sağlığını kaybeden bireyler haline gelmesi, beklentileri ve elde edebildiklerine göre değişen davranışları üzerinden hırpalama ve hırpalanmak üzerinden yapılıyor. Bu da izole topluluklar yaratıyor. Halbuki duygunun, değişime izin vermek, süreç için de var olmak ya da öznel dengelerle yüzleşmek üzerinden kavramsal tanımı, en büyük zenginliğimiz olan pusulamızı elimizde tutmamızı sağlar. Buradan bakınca duyguların varoluş ile biçim arasındaki ilişki için ilham verici bir çıkış noktası olduğu varsayılmaz mı; ne dersiniz?

© ASLI ÇELİKEL

Ahmet İNAM

Yalıtılan insan

Örtük bağlarımızın, gizil gücümüzün (potansiyelimizin) uzağında, yalıtık, yalıtılmış insanlarız çoğumuz. Olabileceğimizi, bilebileceğimizi, yaşayabileceğimizi yaşayamadan ölmek: asıl yalıtık yaşama budur.

İnsanın belli bir mekâna kapatılması öncelikle onun hareketlerini, ilişkilerini kısıtlar. Böylesi kısıtlamalara, yoksunluklara *yalıtılma* diyebiliriz. Yaşadığımız şu salgın döneminde bulaşmayı önlemek için birbirimizden yalıtılıyoruz. Bu yazıda, yalıtılmanın ilk bakışta yalnızca "mekânsal" görülmesine karşın, insan varlığında farklı yalıtımların da olduğunu anlatmaya çalışacağım.

İnsan bağlarından oluşur. Bağlarıyla oluşur. Göbek bağımızdan yalıtılınca doğarız. Bağ ile oluşuruz annemizde. Bağlanarak büyürüz, bedenimize, çevremizdeki nesnelere, insanlara, insan topluluklarına, ortamımıza, duygularımıza, düşüncelerimize, düşlerimize, değerlerimize, inançlarımıza, verdiğimiz sözlere. Eski bağlarımızdan kurtulup yeni bağlar kurarız. Bağlarımızla ilişkimiz bizi biz yapan en belirgin özelliğimizdir. Bağlarımız tutsak alabilir bizi ya da özgürleştirir. Bağlarımızın tarihidir, tarihimiz.

Yalıtımın olumsuz görülen yanlarının dışında olumlu özellikleri de olabilir. Başımızı dinlemek isteyebiliriz örneğin. Üzerlerinde yoğunlaşıp anlamak, çözümlemek, çözmek ya da güçlendirmek istediğimiz bağlarımız olabilir. İnsan bağlarıyla insandır, tekrar edilmesi gerek bu sözün. Özgürlük, bağlarımızın yönetimiyle başarılabilir. Bağlarımızla varız. Bağlar oluşturarak, bağlar çözerek yaşarız. Bedenimize bağlayız her şeyden önce. Koparsa ölürüz. Duygularımıza bağlıyız. Örneğin güven duygumuz koparsa göçeriz. Yıkılırız. Düşünme, yargılama, yorumlama, değerlendirme yetimize bağlıyız. Koparsa boşlukta kalır, yaşadıklarımızı anlayamaz, başımıza gelenlerle baş edemez oluruz. Çevremize bağlıyız, sevdiklerimize, sevmediklerimize. Ülkemize, internete, alışkanlıklarımıza. Tersten bakalım: Nelere bağlı değiliz? Etkileşim içinde olmadıklarımıza mı, bilgimizin, ilgimizin, bilincimizin dışında olanlara mı? Nerden bilebiliriz uzak bir galaksinin bizi etkilemediğini? Üzerimizde etkili olanlarla bağımız vardır. Bizi etkileyenleri bir biçimde biz de etkileriz. Karşılıklıdır etkilemeler. Her etkileme bir etkileşimdir. İçinde var olduğumuz bütünden, Varlık diyelim ona, fiziksel ya da değil, şu ya da bu biçimde, az ya da çok etkilenmememiz olanaklı değil.

İşte yalıtılmışlığımızı anlamak, bağlarımızı anlamakla başlayabilir. Yalıtılmışlık, bağ düzenlenmesini sağlayıp bizi daha güçlü biçimde yaşamaya bağlayabilir. Yalıtılmadığı için bağlarını yönetemeyerek yitip gidenler olabilir.

Diğer yandan yalıtılmak, bazı bağlarımızdan yoksun kalmak, bağların sağladıklarının kısıtlanması, bozulması anlamına gelir. Yalıtılmanın olumlu ya da olumsuz etkisinin olup olmayacağı bağlarımızın yapısına, bağlandıkları yerlere bağlıdır. Yalıtıldığımızda hangi bağlarımızdan yoksun kalırız? Temel soru bu. Nedir ki insan: bir bağlar yumağı.

Yaşamak için gereksinim duyduğumuz varlıklara bağlıyız: havaya, suya, yiyeceklere, bakıcılarımıza, yakınlarımıza, dostlarımıza, alıştığımız mekânlara, kullandıkça sevip ayrılamadığımız eşyaya. Çalışıyorsak, işimize, patronumuza, iş arkadaşlarımıza, elbette yasalara, muhalefette de olsak içinde yaşadığımız

siyasal düzene bağlıyız. Bu ve bunun gibi sayısız bağ içinde onlarsız yaşayamayacağımız bağlar nelerdir? Bedenimizin bağlı olduğu bağlar öncelikle. Bedenimizin varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan bağlar. Yalnız varlığı için değil sağlığı için de. Bedenimizin, duygularımızın, düşüncelerimizin sağlığı için gerekli bağlarımız. Bunları can sağlığımız için yönetemediğimizde insan olarak bütünlüğümüzden yalıtılmış oluruz.

Yalıtılmış insan, bağlarını kendi bütünlüğünü geliştirecek biçimde oluşturamamış insandır. Kendi olanaklarından kopuk insandır. Günlük dilde belli bir mekâna "kapatılmış" insana yalıtılmış biri olarak bakıyoruz. Dilediği yere gidebilip dilediğini yapabilenin yalıtık bir insan olmadığını düşünürüz. Sorun şu: Fiziksel olarak kapatıldığımızda kapatılmadığımız, kapatılmadığımızda ise kapatıldığımız durumlar var mıdır?

Fiziksel olarak kapatılan insanın kapatılmasıyla hangi bağları kesilmiş, yoksunlaşmış, bozulmuştur? Kapatılma öncesi yaşamına, onun "bağlar tarihine" bakmak gerekiyor. Dışarıyla olan bağları ne kadar önemlidir? Onun canının oluşumunda, can bütünlüğünde o bağların önemi nedir? Olabilir ki kapatılmasıyla o insanın bağlarında büyük bir kesilme, kısıtlama, yoksullaşma yoktur. Tersine, "kapatıldığı" mekânda o insanın canına katkıda bulunacak yeni bağlar oluşmuştur. Örneğin yaşamını gözden geçirmiş, düşünmüş, "dışarıda" çözemediği, sürüncemede kalmış sorunlarını çözebilmiş, anlayamadığı noktaları anlayabilmiş, yeni bilgiler edinmiş, kitaplar okumuş, kendini geliştirici deneyimler kazanmıştır. Belki şöyle sormuştur: Yoksun bırakıldığım "dışarısıyla" bağlarım nelerdir? Dışarısıyla anlam bağım, duygu bağım, düşünce bağım, dostluk bağım nasıldır? Bağlarını düzenleyip onarabilirse insan, bağlarını yönetebilirse, yalıtılmaktan, yoksunluktan doğan sıkıntılarla daha bilinçli savaşabilir.

Elbette dilediğimiz gibi yönetemeyiz bağlarımızı. Bağlarımızın neler olduğunu bilmede tümüyle yeterli olabileceğimizi sanmıyorum. Bedensel, duygusal, düşünsel gereksinimlerimizden oluşan bağları, kafamızda önceden kurduğumuz planlarla öncelikle bu bilemeyişliğimiz yüzünden yönetemeyiz. O konuda bilgimiz hiçbir zaman yeterli olamayacaktır. Bilgi yetersizliğimizin dışında bağları çekip çevirebilecek bir güce de tam olarak sahip olamayız. Tutkularımızı, arzularımızı, duygularımızı derinlemesine tanıyıp yönetmek olanaksızdır. Bağlarımızın efendisi değiliz, kölesi de. Bir ölçüde onları tanıyıp üzerlerinde denetim kurabiliriz. Örneğin internet bağımlılığımızı fark edip yönetmek zor olmayabilir.

Ama duygularımızı nasıl yöneteceğiz? Korkularımızı, kaygılarımızı, umutlarımızı. "Dokununca" değişen duygularımızı nasıl anlayabilir, yönetebiliriz? "Dokununca" sözcüğü ile "onu yönetmeye kalkınca" demek istedim. Kısaca üzerimizde etkili olan güçleri, onların bağlarını tümüyle bilemeyiz, bilsek de yönetemeyiz.

Bağlarımızla olan ilişkimizde iki dikkat çekici durum var: Kimi bağlarımız *bilinemez*, kimileri *örtüktür*. Bilinemez bağlarımızı bilme olanağımızın olmadığını düşünüyorum. Örneğin evrenin uzak köşeleriyle ya da varsa başka evrenlerle öyle bağlarımız olabilir ki bu gezegende bir canlı türü olarak onları bilme olanağımız hiç yoktur. Örtük bağlar ise henüz farkına varamadığımız ama farkına varabileceğimiz, giderek adım adım bilgisine ulaşabileceğimiz bağlardır. Olanaklarımız örneğin. Farkında değilsek onlardan yalıtılmışız demektir. Örtük bağlarımızın, gizil gücümüzün (potansiyelimizin) uzağında, yalıtık, yalıtılmış insanlarız çoğumuz. Olabileceğimizi, bilebileceğimizi, yaşayabileceğimizi yaşayamadan ölmek: asıl yalıtık yaşama budur. Ama olabileceğinizin bağlarını görebilmek gerek önce. Tohumda ağaç olabilme bağı vardır. Yaratıcı bir insan olabilme bağını taşıyan kişinin bu bağı gerçekleştirmesinin önünde aşılabilir ya da aşılamaz engeller olabilir. Bu bağı gerçeğe bağlayabilir ya da bağlayamaz. İnsan olmak, kesilmiş ya da henüz gerçeğe bağlanmamış bağlarımızın ayırdına vararak yalıtıklığımızı aşma atılımları içinde olmak demektir. Hem birey hem toplum olarak. Dünya daha hakça yaşanacak, daha güzel yaşanacak bir yer olma bağına sahipse bunu gerçekleştiremediğinde dünya yalıtık bir dünya olur, bizler de yalıtık insanlar.

Örtük bağlarımızdan biri de zamanla olan bağımızdır. "Şimdi"den yalıtılmış bir yaşam düşünün! Geçmişe takılmış ya da geleceğe sığınan. Anı yaşamaktan uzakta, andan yalıtılmış. Gelecekten yalıtıldığınızda geçmişe ya da ana sıkışmış olursunuz. Zamanın üç boyutuyla yaşama ustalığı: Yalıtık bir varlık olmaktan çıkma çabası.

İnsan *bağlaşık* ve *tümleşik* özellikler taşıyabilen bir varlık. Bağlaşık insan, bağları arasında ilişkiler kurabilen, kendini bir etkileşimli ağlar bütünü olarak oluşturabilen bir varlıktır. Örneğin bedeniyle duygularını, duygularıyla çevresini, düşüncelerini ilişkiye sokabilir. İnsanlarla ilişkilerinden öğrenebilir. Bağları arasında etkileşimli yeni bağlar oluşturabilir. Bu varlığını zengin etkileşimler olarak yaşayan insan, onları "dağılmadan" bütünleyebildiğinde tümleşik varlık olur.

Fiziksel olarak kapatılmışlığımız kimi bağlarımızı koparsa da, bağlaşık ve tümleşik varlığımızla yeni şeyler keşfedip örtük bağlarımızı harekete geçirerek yaşadıklarımızı bizi geliştirecek bir serüven olarak görebiliriz.

Emin YILDIRIM

Felsefi çağrışımlar

Seyir ve izolasyon

Teknede yaşam, pandemiden koruma önlemi olan sosyal izolasyonun en doğalıdır. (...) İnsanın anonim varoluştan kurtulduğu, "Ben kimim?" sorusuna cevap verdiği zamandır, seyir.

Seyir sırasında denizci bir teknede olması gereken, ancak yıllardır kullanmak zorunda kalmadığımız ve hatta ilgililerce sorgulanmadığı için varlığını unuttuğumuz, uluslararası flamalardan Q (Quebec) bayrağını artık kullanacağımız günlerin geldiğini düşünüyorum. Uluslararası denizcilik kuralları gereği, yabancı bir ülke sularına girerken, o ülkenin egemenlik hakkına riayet ettiğimizin göstergesi olarak onun milli bayrağı ile birlikte, sancak gurcataya toka etmemiz gereken bu kanarya sarısı bayrak, o teknede bulaşıcı hastalık olmadığını ve karaya ayak basma izni verilmesi talebini ifade ediyor. Tabii her sarı bayraklı tekne mürettebatına bırakın bu izni vermesini, iskeleye yanaşmasını bile kabul etmeyebilecekleri durumlar hayatın bir gerçeği. Son aylara ait denizcilik dergileri seyirleri sırasında ikmal için zorunlu olarak uğramak zorunda kaldıkları limanlarda, hiçbir şekilde karaya yanaştırılmayan ve açıkta karantina süresini beklemek zorunda kalan denizci hikâyeleri ile dolu. Bunları okuduğumda "ruhu özgür" denizciler için bu bir kâbus dediğimi hatırlıyorum, ancak denizcinin sabrını ve mevcut koşullara uyum yeteneğini düşününce, iyi bir denizcinin bunu tevekkülle karşılayacağını tahmin ediyorum. Öyle ya, denizci dediğin beklemeye aşinadır; seyir mevsimini bekler, iyi havayı bekler, fırtınanın geçmesini bekler, marinada palamar yardımını bekler, telsizden yaptığı anonsun alınmasını bekler... Son COVID-19 günlerinde halk sağlığı önlerni olarak deneyimlediğimiz karantina dışında, daha yaygın ve uzun süreli olacağı öngörülen güncel bir diğer uygulama da "sosyal izolasyon".

Minimalist yaşam tarzının yeterliliğinin tipik örneği olarak

teknede yaşam, limanda veya marinada bağlı iken kısmi izolasyon, seyir esnasında veya bir koyda huzurun ve dinginliğin keyfini çıkarırken ise tam izolasyon hali olup, pandemiden koruma önlemi olan sosyal izolasyonun da en doğalıdır. Hiçbir zorunluluğa veya zorlamaya dayanmayan, bu doğal sosyal izolasyon yalnızlık değil, tam anlamı ile tek başınalıktır. Svendsen, acı ve rahatsızlık duygusu içerdiği için kaçınılmaya çalışılan "yalnızlık" ile, yaşama değer kattığı için istenerek aranan olumlu bir durum olarak "tek başınalık" arasındaki farka işaret ederek, yalnızlığın kökeninde sosyal uyum yetersizliği varken, tek başınalığın bir deneyimler, düşünceler ve duygular çeşitliliğine sınırlarını sonsuz bir şekilde açtığını ifade etmektedir. Uçsuz bucaksız mavilikte gerçekleşen seyirde de olan tam anlamıyla budur.

Felsefede de tek başınalığın ne ölçüde olumlu olduğu etrafında dönen tartışmanın en az antik çağdan beri tema olarak sürdüğü bilinmektedir. Kant, aynı zamanda toplum dışı olmamak, yani toplumdan kaçmamak kaydıyla kendi kendine yeterli olmak, bizi isteklerden azat eden her şey gibi, yücenin sınırlarındadır, demektedir. Descartes insanın kendini gerçekten düşünmeye vakfetmek için nasıl şehirden ve tanıdık her şeyden uzakta tek başınalık aradığını anlatır. Heidegger'e göre, insan metropollerde kolaylıkla, hiçbir yerde olmayacak kadar yalnızlığa düşebilir, ancak orada asla tek başına olamaz, değerli olan yalnız olma değil, tek başınalıktır, çünkü tek başınalık bizi tecrit eden değil, aksine bütün varoluşumuzun, bütün şeylerin özünün açılmasını sağlayan kendine özgü güçtür ve kendini tanıma tek başınalıktan geçer. Sartre, insan varoluşunun zorunluluğu birlikte olmadır, birlikte olmak kendimizi tanımamızın ön koşuludur, zira kendimizi bizi yargılayan "başkalarının aracılığı" ile tanırız, ancak aynı zamanda kendimle başkalarının bakışı tarafından belirlenmemiş bir ilişkiye daha ihtiyacım vardır ki burada kendimi başkalarına görünmek istediğim gibi göründüğümden emin olmak için gözlemlerim, demektedir. Arendt'e göre, tek başına olmak kişinin kendisi ile olması demektir. Svendsen, tek başınalığın mutlaka özel hayat çerçevesinde gelişip serpilmek zorunda olmadığını, ama en kolay orada hayat bulabildiğini, bunun sebebinin de başka insanların bakışının nesnesi olmanın kendimizle ilişkimizi etkilemesi olduğunu, vurgulamaktadır. Gros, kolaylıkla yelken seyrine adapte

© METE KAVUNCU

edebileceğimiz görüşlerinde, tek başına yürürken hiçbir zaman yalnız olmadığımızı, bedenimizle ruhumuz arasında bir diyalog olduğunu, ruhun bedenin tanığı olup beden zorlandığında onu teşvik ettiğini belirtmektedir. Pek çok denizci, özellikle kötü hava koşullarında, böyle durumlarla karşılaşabilmekte ve bedenin hakikaten pes ettiği, yeter artık dediği anlarda, zihninin olaya müdahale ederek o girilen olumsuz durumdan, zaman zaman da mucizevi bir şekilde, çıkmak için nasıl bir olumlu telkinde bulunduğunu deneyimlemiştir.

Hatırlıyorum; Gökova'da dümendeyim, gökyüzü simsiyah ve görüş mesafesi çok sınırlı, patlayan hava büyük bir uğultuyla 30 knot kafadan esiyor, tekne 2-3 metrelik dalgalar içinde fındık kabuğu gibi sallanıyor, rüzgâr denizden kaldırdığı suyu bir kırbaç gibi yüzüme çarpıyor, Ege Çanağı'nda oldukça karakteristik olan "üçleme" dediğimiz kısa aralıklarla art arda gelen üç dalgada teknenin pruvası dalgaya gömülüyor, ardından şaha kalkan at gibi havaya kalkıyor ve ardından tekrar gelen dalgaya büyük gürültüyle çarparak gömülüyor ve bu biteviye tekrarlanıyor, teknenin her tarafından korkunç sesler geliyor, direk gerilimden çatırdarken kırılacak mı, teknenin gövdesi ortadan çatlayacak mı endişeleri arasında, fizik kuralları gereği tam arma yelkenlerle değil, camadanlı dediğimiz küçük açılmış ön yelken ile ilerlemeye çalışıyorum. Böyle bir kaos ortasında ben, bedenle zihnimin ayrımını fark ediyorum. Gros'un dediği gibi ikisi sürekli diyalog halinde; bedenim üşüyor, ellerim titriyor, basit bir el aletini kavramaktan aciz, zihnim gayret diyor, atlatacaksın bunu! Hakikaten beden ve zihin, "aşkın tanrı" düşüncesi olan Descartes'ta ifadesini bulduğu gibi iki ayrı varlık alanı mı, "doğaya içkin tanrı" anlayışı olan panteist Spinoza'da olduğu gibi aynı tözün iki farklı veçhesi mi, ya da sadece "cogito" merkezli Kartezyen felsefenin hükmü kalmamış varsayımları mı veya mantıkçı pozitivistlerin iddia ettikleri gibi maddeye indirgenebilen bir zihin mi söz konusu? Dastur, nörobilimin son yıllarda artan nüfuzuna rağmen, hâlâ farklı bilim dallarınca incelenen beden

© METE KAVUNCU

ve zihnin arasındaki ayrımın hiç de göründüğü kadar açık olmadığını belirtiyor.

Yelken seyri aceleye yer olmayan, rüzgâr varsa gidilebilen, doğayla inatlaşılamayan, aksine onun gücünün kabullenildiği, doğanın yön vermesine izin verilen ve böylece kendimizle baş başa kalabildiğimiz, tek başına, ama teknede başka mürettebat olsa bile tek başına bir "yolculuk", böylece de, büyük düşünürlerin işaret ettiği gibi, aynı zamanda içsel bir yolculuk. En keyifli anlar, uygun koşullarda rüzgâra karşı yapılan orsa seyirlerdir yarışlarda da hedef şamandıra sıfır noktasına yani rüzgârın geldiği noktaya konulur, yani rüzgâra karşı gider, ona kafa tutarsınız. Doğru zamanda doğru kararları verip fizik koşulların baskısı altında doğru manevraları yapmanız gerekir. Sözgelimi, sertleşen havada her ne kadar zahiri rüzgârın 18 knot'ı aşması gibi bazı somut öneriler olsa da, gecikildiğinde hem işlemin çok zorlaşabildiği hem de tehlikeli durumun ortaya çıkabildiği, "camadana vurmak" deyimi ile ifade edilen yelken küçültme işlemi için, en uygun zaman, uygulamada, denizcinin "bunu ilk düşündüğü andır" denir. "Bu an nedir?" sorusunun cevabı bir sezgi'dir, bir görü'dür. "Sezgi" kavramı işin içine girince Bergson'u, "görü" kavramı için de Husserl'i düşünüyorum. Bergson, mekânsal madde ile zamansal tin'den oluşan düalist varlık anlayışına sahip bir düşünür olarak, bu iki varlığa ilişkin bilme tarzlarının farklı olduğunu, bilinçte yaşantıların sürekli değişim içinde olduklarını ve bilinç hallerinin ancak "sezgi" ile bilinebileceğini, sezgi'nin akli görü değil bir içgüdü olduğunu söyler. Husserl, her bilincin bir şeyin bilinci olduğunu, zihinsel varlığın özünün yönelimsellik olup, yönelmenin anlam verme olduğunu ve yönelinenin ona verilen anlam ışığında belirdiğini, yönelimin hakikatinin de içgüdüden ziyade daha akılsal olan "görü"de olduğunu söyler. Ben, doğrusu seyirler

sırasında acil karar verme anlarında, yerine göre her ikisinin de haklı olabileceğini düşünüyorum, zira bazen hakikaten içgüdüsel olarak, bazen de zihnimin karanlıklarında kalmış eski yaşantıların izlerinin kendini anlık açığa vurmasıyla, doğru seçimi akli olarak yapmış olduğumu anladığımı, retrospektif olarak, fark ediyorum.

Hatırlıyorum; hava sakin, rüzgâr kafadan mutedil esiyor, ön ve ana yelken tam arma açılmış, tekne hafif yalpa açısı ile süzülerek ilerliyor. Rüzgârı dinliyorum; dingin bir melodi söylüyor; havanın, teknemin direk ve çarmıh tellerine çarpması ile oluşan türbülansın sesi bu. Görüş alanıma, keşfettiği balık sürüsüne dalıp ağzında bir balıkla tekrar havalanan deniz kuşlarının görünümü giriyor. Aklıma fenomenalizmin açımlaması geliyor; hani şu; bir şarkıyı dinlerken zamansal yapıdaki işitsel deneyimimde, az önce gitmiş notanın izi, yani ona geri yönelimim, şimdi'den hemen sonraki notayı öngörüm ve şimdiki notanın mevcut izlenimini kapsayan karmaşık bilinç formuna dikkat çeken. Yine, zamansal görsel deneyimimde, az önce kuşun süzüldüğünü görmüş olmamın "geri yönelimi", biraz sonra ağzında balıkla havalanacak olmasının "öngörüsü" ve şimdi-şu anda kanat çırptığını görme izlenimim, hep birlikte bilincimde "şimdide" bütünlük kazandığını ileri süren anlayış. Bu fenomenolojik tavırla, ben aslında bilinç edimimin nesnesi olan rüzgâr ya da kuşların kendisi ve varoluşları ile değil, duysal ve akli görü ile şey'lerin kendisine giderek bunların temsil ettiği anlamla, yani seyir sırasında kulağımda melodi olarak algıladığım doğanın sesiyle veya orada, işte orada olan benim de sadece bir parçası olduğum canlı dünyayı anlama deneyimimle ilgilenmiş oluyorum, diye düşünüyorum.

Aydınlanma düşüncesinde "akla" verilen değer ile birlikte, bilim ve teknolojideki ilerlemeler sonucu, araçsal aklın hâkimiyetindeki modernitenin tini olan doğaya hâkim olma fikri, insanın yegâne amacı olarak görülmeye başlamıştır. Böylece doğanın, diğer canlılar aleyhine, insan tarafından tahrip edilmiş olduğu, onların yaşam alanlarının işgali ile doğal dünya ve insan dünyası arasındaki sınırların kalkmış ve salgınlar gibi ekolojik sorunların ortaya çıkmış olduğu, son zamanlarda çokça vurgulanmaktadır. Seyir sırasında tekneyi yana çok fazla yatırarak korkutan güçlü rüzgârların, çalkantılı iri dalgaların, bize eşlik eden, yol almayı mümkün kılan yakın dostlara dönüşmesi, hele yunusların zaman zaman seyre eşliği, bunların arkasındaki anlamı çözmeye davettir ve böylece denizcileri doğayla iç içe ve onun sahibi değil de onun parçası olduğunun idrakinde insanlara dönüştürdüğü de hep söylenir, zira seyirler sırasında, kişisel olarak benim algıladığım canlı-cansız doğaya ait tek tek izlenimler değil, bütünsel olarak doğal varlığın tamamının "düşüncemin nesnesi" olduğunu fark ederim.

Bunu düşününce, varlığı sorgulayan, "varlığın anlamını soran bir "varolan" olarak diğer varolanlardan ayrılan, "bizim kendisi olduğumuz varolana" verdiği isimle, Dasein'ı irdeleyen Heidegger'i hatırlıyorum. Ancak Heidegger "varlığı", günlük kullanımdaki varolanı işaret eden varlık kavramından farklı bir anlamda, bütün varolanları kapsayan tümel olarak yorumlamaktadır. Fenomenolojiyi ontoloji zeminine oturtan Heidegger'e göre, felsefede kendisine kadar, varlığın ne'liği ile ilgilenildiğini yani ona epistemolojik olarak yaklaşıldığını, oysa varlığın ontoloji zemininde irdelenmesi gerektiğini yani "varlığın anlamının" sorgulanması gerektiğini anlatır ve bunu da Dasein'ı analiz ederek yapar. Heidegger'in temel savı olan "Dasein'ın özü onun varoluşunda bulunur" sözü bana Skolastik düşünürlerin "aşkın varlığın özü varoluşunu içerir" savına benzer gelse de, ona göre insan "özü" itibarıyla öyle bir şekilde gerçekleşir ki, o "oradadır, orada kendi kendisini açıklıkta gösterir". Böylece Dasein'ın temel hali dünyada olma'dır ve ontolojik temeli de ilgi'dir, bu sayede diğer varolanlarla ilişki kurar. Sartre da "varoluş özden önce gelir" sözü ile, aslında "kendinde varlık", "kendisi için varlık" ve "başkası için varlık" olarak üçe böldüğü varlık alanındaki, insanı

© METE KAVUNCU

temsil eden "kendisi için varlığın" "ne değilse o'dur, ne ise o değildir" tanımı sürekli bir eksiklik olandan tamlığa ulaşmak için insanın özünü yaratma ve kendini aşma çabasını ifade etmektedir. Diğer yandan kendisi için varlık yani bilinç kendinde varlığa yani dış gerçekliğe indirgenemez ancak bilinç nasıl bir dünyada yaşayacağını iradi seçim ve eylemleriyle belirler, demektedir.

Aklıma, dünyayı 122 yıl önce ilk defa, bugünkü teknik imkânları olmayan Spray adlı bir yelkenli tekne ile dolaşan Joshua Slocum geliyor. Acaba onu bu zorlu işe iten, kendi özünü böyle kurgulaması mıydı, ölümsüzlük arayışı mıydı, yoksa başkalarının bakışına talep miydi? Ölüm bedenimiz yoluyla bize ulaşır, bedenimizin zamanla değiştiğine ve yaşlandığımıza tanık oluruz. Dastur, günümüzde bedene hâkim olma ve onu dilediğince dönüştürme istencinin hiç olmadığı kadar güçlenmesi, aslında bedenli varlıklar olduğumuz gerçeğiyle sanıldığı kadar barışık olmadığımızı gösteriyor, ölümlülük idraki ile de adrenalini yüksek eylemlerle, yaşamlarımızı özgürce tehlikeye atarak, korunaklı varoluşlarımızın artık deneyimlemeye izin vermediği varlığın doluluğu hissine ulaşmaya çalışıyoruz, diyor. Bu boşluk hissi kendi varoluşunu kahramanca kendine ispatlamak ya da fiziksel bakımdan sınırlı bir varlık olduğu hissini etkisizleştirmeye çalışmakla da telafi edilmeye çalışılır, diye ekliyor. Ancak bu, özneler arası boyutun eksik olduğu anlamına gelmez zira Arendt'in dediği gibi, dünyada hiçbir şey ve hiç kimse bir gözlemci olmadan var olamaz. Sartre'a göre "başkası aslında bana bakan, beni yargılayandır" ve insan gerçekliğimiz eşzamanlı olarak "kendi için" ve "başkası için" olmayı gerektirir. O bunu "dünyamı elimden almakla başkaları benim adeta cehennemim olsalar da, başkalarıyla birlikteliğim devam etmek zorundadır" diye ifade eder. Bakılma duygusu bakanın etkin mevcudiyetini gerektirmez, böylece dünyada bakışın kaynağını herhangi bir yere sabitlemek mümkün değildir, zaten bu sayede "başkaya" bu derece büyük bir her yerdelik ve güç atfedebiliyoruz. Svendsen, hayatın anlamı değişik açılardan yorumlanabilir ama sürekli öne çıkan bir özellik bir kişinin başkalarıyla ilişkisinin tayin edici bir rol oynadığıdır yani insanlar en azından asgari düzeyde, kalıcı, olumlu ve etkili kişilerarası ilişkiler kurmak ve bunu sürdürmek için yaygın bir dürtüye sahiptirler, mutluluk buna bağlıdır, diyor. Bu dürtülerden biri veya tümü Slocum gibi maceracı denizciler yanında, "kıyı seyri" yapan denizcilerde de söz konusu olabilir gibi geliyor bana.

Ufka uzanan sonsuzluk, uçsuz bucaksız mavilik görüntüsü heyecanı çaresizliğe dönüştürür, hele derinliğin ölçülemez boyutlara geldiği bölgelerde bu çaresizlik hissi katlanır, hiçlik hissi benliği sarar, endişe hali ortaya çıkar, bu anda tekne bir deniz taşıtı olmaktan çıkar, yaşamın garantörü haline gelir. Varlık ve Zaman'da, Dasein'in temel duygulanımı endişedir, der Heidegger. Endişe Dasein'i kendi ölümlülüğü ile yüzleştirir, "ölüme doğru varlık" olduğunu, dolayısı ile zamansallığını açığa vurur, aslında varlığın "zaman" olduğunu gösterir, oysa gündelik yaşamında çoğunlukla ölümü unutarak yaşar. Heidegger'in varlık anlayışını anlamak için "hiçlik" kavramını anlamak gerekir. Varolandaki "iç sıkıntısı" "hiçliği" ondan gizler, bu halet-i ruhiye içinde başka bir hal olan ve belli bir şeyden "korkma"dan farklı olan, nedeni ve nesnesi hiçbir şey olan "kaygı" oluşup ortadan kalkınca "hiçlik" tecrübe edilmiş olur, demektedir. "Varolan vardır, hiçlik var değildir" derken de aslında hiçliğe bir varlık kazandırmaktadır, nitekim varlık ve hiçlik aynı cinstendir, yani hiçlik ne bir nesne ne başka bir varolandır, aksine varlığın bizzat kendisine aittir ve varolanın varlığında hiçliğin hiçlemesi meydana gelir, diye devam etmektedir aynı eserinde. Zorlu seyirlerin öncesinde hiç de yabancısı olmadığım iç sıkıntısı ve seyirde dozu giderek artan kaygı ve nihayet, doğanın ortasında hiçlik algısı, ardından sakin limana ulaştığımda hissettiğim "iç huzuru" ve "mutlak iyilik" halim, bir varolan olan Ben'im, varlık içinde hiçliğin yadsınması ile varoluşumu hissetmem değilse nedir?

Heidegger, insanın gündelik hayatında anonim varoluşa kapıldığından kendisi olmadığını saptar. Bu saptama önemlidir, zira günümüz iletişim teknolojileri bu anonim varoluşu tekrar üretir, yönlendirir, insanı tüketici olarak tekrar tekrar inşa eder. Bunlar beni kendim yapmaz, aksine bana kendimi kaybettirir. İşte yelken seyrinin, Hegel'den ilhamla Zeitgeists'i tam da buradadır, insanın anonim varoluştan kurtulduğu, "Ben kimim?" sorusuna cevap verdiği zamandır, seyir. Evrende belki de hiçbir amaç ve anlam olmamasına rağmen, insanın kendi varoluşuna anlam katabilmek için zihninde sorguladığı "varlığın anlamı" sorusunu kendine defalarca sorduğu bir zamandır, seyir. Sartre'da ifadesini bulduğu gibi özünü özgürce kendi yaratan, dünyasını kendi seçen insan, bunun gerektirdiği sorumluluğu da üzerine alarak varlığa hoyratça değil, bilgece yaklaşmanın anlamını kavradığı zamandır, seyir.

Kaynakça

Lars Svendsen. Yalnızlığın Felsefesi. Redingot; 2017.

Immanuel Kant. Yargı Yetisinin Eleştirisi. İdea; 2016.

René Descartes. Yöntem Üzerine Konuşma. TİBKY; 2020.

Martin Heidegger. Düşünmek Ne Demektir. Dergah; 2019.

Jean-Paul Sartre. Varlık ve Hiçlik. İthaki; 2009.

Hannah Arendt. İnsanlık Durumu. İletişim; 1994.

Frédéric Gros. Yürümenin Felsefesi. Kolektif; 2017.

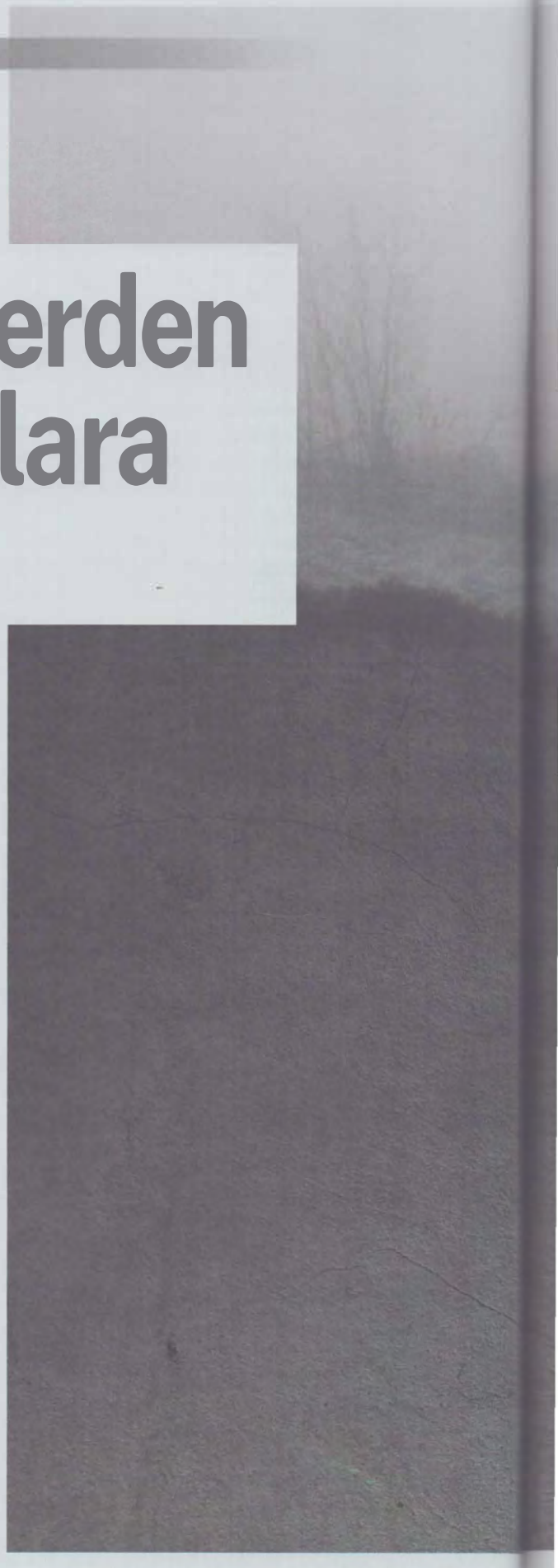
Françoise Dastur. Ölümle Yüzleşmek. Pinhan; 2019.

David Woodruff Smith. Husserl. Alfa; 2017.

Volkan DELİ

Sosyal izolasyon

Küçük pencerelerden büyük manzaralara bakmak

Sisifos, tanrılara meydan okuduğu için sosyal yalıtıma uğratılmış bir karakterdir. (...) Camus'nün betimlediği Sisifos mutlu bir karakterdir çünkü itiraz ettiği tanrılara, başkaldırdığı dünyalara karşı kendi yaşamını, kendi yaşamının yükünü bulmuştur.

Etimolojik olarak ortaklık gösteren, tecerrüt, infirat, uzlet kelimeleri, günlük hayatta topluluktan ayrı durma, köşesine çekilme, yalnızlık ve izolasyon kelimelerine karşılık gelmektedir. Bu kelimelerden her birine ayrı ayrı baktığımızda, uzlet ve tecerrüt dinsel bir referansla bir tür ibadet için yalnızlığa işaret ederken, infirat ise toplumdan uzaklaşma gibi özel anlamlar içermektedir. İzolasyon ise yabancı kökenli bir kelime olarak yalıtım anlamını taşımaktadır. Biraz daha detaylandırmak gerekirse, izolasyonu bir ayırma işlemi, bir şeylerin ayrıştırılması süreci olarak tanımlayabiliriz. Bununla birlikte kelimenin sosyal anlamı, toplumdan ayrı durma, topluluktan soyutlanma olarak, yani topluma ve sosyalliğe gönderme yapılarak anlaşılmalıdır. Kelimelerin tüm karşılıklarından ortaya çıkan bir yargı var ki, o da izolasyonun bir süreç olarak anlaşılması gerekliliğidir. Diğer yandan kelimenin anlamı insan yalnızlığına da işaret etmektedir.

© GEIR FLOEDE

O halde belli bir zaman aralığı içinde, insanın yalnız kalma ya da toplumdan ayrışma pratiklerinin tamamını kapsayan bir süreç olarak izolasyondan bahsedebiliriz.

Bireyin bir tercihi olarak ya da maruz bırakıldığı bir süreç olarak izolasyon, sosyal temas yani topluluğa ya da topluma katılma olmaksızın ele alınamaz. Robert Ezra Park'ın yalıtım meselesinin altını çizerken belirttiği gibi, insanın bireysel gelişimini sağlayan en önemli faktör sosyal temastır. Bunun aksini, vermiş olduğu "yabani insanların" hayat hikayelerinde bulabiliriz. Bununla birlikte ayırt edici bir temanın altını çizmek gerekir. O da Park'ın işaret ettiği, "mahremiyet" temasıdır. Mahremiyet, insanın kendine ait zamanı olarak düşünülmelidir. İnsanın özgürlük ihtiyacının bir sonucu olarak; hayal edebilmek, düşünebilmek veya üretebilmek için ihtiyaç duyduğu yalnızlık; hem sosyal temaslardan uzak kalmak hem de üretken olabilmenin bir dengesini kurabilmek.

Tarih boyunca karşılaşılan problemlerden biri de insanların bu dengeyi kurarken yaşadıkları zorluklardır. Horulanus ve Machielse, "Sosyal yalıtım özel mi yoksa toplumsal bir problem mi?" sorusuna cevap olarak, sosyal temasın hayatımızdaki önemine işaret etmişlerdir. Sosyal ağlara ulaşabilmek ve sosyal sermaye edinebilmek için gerekli olan aracımız sosyal temastır. İnsanların bu araçtan yoksun kalması, yani sosyal yaşamın bir parçası olamaması ya da sosyal yaşama katılımının kısıtlanması, ihtiyaç duyduğu sosyal alanlara erişiminin olmaması, toplumsal olanla ilişkisinin zayıflaması ya da toplumdan kopması anlamına gelmektedir. Özetle, sosyal izolasyonun, sosyal dayanışma ve bütünlüğe ilişkin bir tehdit içerdiğinin altı çizilmektedir.

Çağımızda sosyal izolasyon literatürü, yaşlılık, çocukluk, psikolojik sorunlar ve mental rahatsızlık vb. başlıklar üzerinden genişliyor olsa da sosyal izolasyonu bireyden yola çıkarak açıklamak oldukça indirgemeci bir yaklaşım olarak görülebilir. Çevresel faktörler, grup dinamikleri, bireyi çevreleyen sosyal ve ekonomik koşullar anlaşılmaksızın yapılacak açıklamalar, sorunun tıbbi içeriğini açıklamak ve anlamlandırmanın ötesine geçememe riski taşıyacaktır. Tanımı gereği genel olarak, Ludwien Meeuwesen tarafından, "anlamlı sosyal ağların" yokluğu işaret edilmektedir. Buradaki "anlamlı olma" durumu, "bireyin sosyal ihtiyaçlarının" karşılanması olarak düşünülmelidir.

İzolasyon üzerine yazılanlar, problemin sosyal yanını ortadan kaldırmak yerine, bireyin tüm iradesiyle tercih ettiği yalnızlığının nasıl bir sosyalleşme sürecinin sonucunda oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu kapsamda ortaya konulan makro analizlerin de gözden kaçırılmaması gerekir. George Simmel'in altını çizdiği zihin açıcı belirleyenleri düşünecek olursak; şehirleşmeyle birlikte kendini ortaya koyan çeşitlilik, modernleşmeyle ve sanayileşmeyle birlikte sosyal yaşamın hızına ayak uydurmaya çalışan bireyin, modern yaşamın gereklilikleri altında ezilmesine yol açmıştır. Para felsefesinin bütün ilişkileri standart hale getiren "nesnel bir kültür" oluşturma gücü, bireyin kendini daha iyi hissedebileceği, ifade edebileceği ve güvenebileceği küçük gruplara, aile ve arkadaş ilişkilerine ait hissetmesine yol açmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, bireyin kendi öznelliğini (subjektivitesini) koruma çabalarının tamamı olarak tanımlayabiliriz.

Anlam kaybından anlam arayışına

Bütün bu öznelliğimizi koruma çabalarımızdan biri de "anlam kaybıyla" açıklanabilir. Hortulanus ve Machielse, çağımızın bir fenomeni olarak sosyal izolasyon kavramına bakarken, bir tür "anlam kaybının" altını çizmektedir. Bu anlam kaybını, Batılı toplumlarda daha fazla kendi gösteren "bireyselleşme" süreçleriyle ilişkilendirebiliriz. Bireylerin sosyal çevrelerini sınırlandırdıkları ve yeni sosyal bağlar kurarken seçici olduklarını, üstelik her geçen gün bu tür bir sosyalleşmenin daha da baskın hale geldiğini söyleyebiliriz. Fakat daha da önemlisi, Hortulanus ve Machielse, tüm bu değişkenler etrafında sosyal izolasyon veya yalıtım meselesini nasıl ele almamız gerektiği konusunda birtakım soruları ön plana çıkarmaktadır: "kişisel özellikler", "özsaygı ya da özgüven eksikliği", "zayıf sosyal beceriler", "yaşlanmak", "uzun süreli işsizlikler", "özel ilişkilerimizin bitmesi" gibi.

Viktor Frankl, büyük eseri "İnsanın Anlam Arayışı"nda, kendisinin de tutulduğu toplama kampından gözlemlerini paylaşır ve logoterapinin temellerinden bahseder. İnsanın anlam arayışını onun varoluşsal özünde bulur. Ve "yaşam anlamının" üç yolla keşfedilebileceğini söyler: "1) Bir eser yaratarak ya da bir iş yaparak. 2) Bir şey yaşayarak ya da bir insanla etkileşerek. 3) Kaçınılmaz acıya ilişkin bir tavır geliştirerek." Ve şöyle devam eder: "Yaşamda anlam bulmanın ikinci yolu, bir şey -iyilik, doğruluk, güzellik gibi- yaşamak, doğayı ve kültürü yaşamak, son ve bir o kadar önemlisi de olanca eşsizliğiyle bir insanı yaşamaktır. Yani onu sevmektir."

Frankl, büyük acıların yaşandığı bu toplama kampında, sosyal izolasyonun ve nefretin en şiddetli biçimlerine maruz kalmış ve tanık olmuştur. Ancak tüm bunlara rağmen, insanın varoluşunu keşfedebilmesi ve yaşama tutunabilmesinin yolunun, yaşamı olumlamanın bir yolunu bulması olduğunun altını çizmektedir. Sosyal izolasyon açısından, şairlere, yazarlara, bilginlere,

sanatçılara ve zanaatkârlara baktığımızda, ürettikleri ve yarattıkları şeylerde nasıl anlam yarattıklarını görebiliyoruz. Sıradan insanın dünyasında ise, başka bir insanı yaşamak, ortak iyinin, ortak değerlerin keşfedilmesi için çaba sarf etmek ve sevmeyi öğrenmek oldukça önemlidir.

Dolayısıyla, anlamlı sosyal ağlardan bahsederken, bireyin kendi sosyal izolasyonunu bitirip daha geniş bir gruba dahil olarak yeni bir sosyal izolasyon formunu deneyimlemesinden bahsetmiyoruz. Ludwien Meeuwesen, sosyal ağlar yaklaşımı içinde, sosyal temasların bir tipolojisini sunarken dört ayrı gruptan bahsediyor: Sosyal olarak yetkin, yeterli olmak, yani sosyal hayatımızdan memnun olmamız ve yeterli ölçüde bir sosyal ağın içinde bulunmamız; sosyal olarak çekingen olmak, daha az sosyal temasımızın olması ancak sosyal ihtiyaçlarımıza karşılık gelen yeterli ve anlamlı bir ağın içinde olmamız; yalnız olmak, çeşitli sosyal temaslarımızın olmasına rağmen yalnız hissediyor olmamız, yeterli derecede bir sosyal ağ içinde olmamamız; ve sosyal olarak yalıtık/izole olmak, çok az sosyal temasımızın olması ve bundan mutsuz olmamız, dolayısıyla sosyal ağımızın çok küçük olması ve yalnız hissediyor olmamız. Burada içinde bulunduğumuz ağın birincisinin "genişliği" ve ikincisinin de "niteliği" önem taşımaktadır.

Az önceki sınıflandırmanın değişkenleri, sosyal ağlar, sosyal temas ve yalnızlık olarak belirlenebilir. Bireyin anlam inşa edemediği ya da başka insanları yaşayamadığı süreci, sosyal olarak izole olduğu süreçle açıklayabiliriz. Toplumdan umduğunu bulamayan ya da toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel değerleri ve sistemiyle yalnızlık duygusunu aşamayan bireyin, sosyal dayanışma arayışıyla daha küçük ama nitelik olarak daha fazla sosyalleşme süreçlerine dahil olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, bu resimde hâlâ, kültürel ve toplumsal

© GÖNÜL OCAK

bağların çeşitliliğini göz önünde tutacak olursak, mutlak izolasyona yönelen bireyin, toplumdan kaçışına ilişkin bir açıklama bulamıyoruz.

"Kopuş"

Buradan hareketle, bireyin topluma sırtını çevirmesi, yani hem nitelik hem de genişlik açısından, sosyal temasını tamamen ortadan kaldırdığı mutlak bir sosyal izolasyon üzerine düşünebiliriz. Diğer bir ifadeyle, yalnız ve uzak yaşamayı tercih etmekten ve anlamın ya da sosyal ihtiyaçlar üzerine düşünmekten vazgeçilen bir boyuta ulaşmaktan bahsedebiliriz. Bu durumun kendisini, bu varoluşsal arayışı, Albert Camus'nün "uyumsuz (absurd) duygu" teması ile birlikte ele alabiliriz. Camus'nün incelediği Sisifos, bir bakıma, tanrılara meydan okuduğu için sosyal yalıtıma uğratılmış bir karakterdir. Bir dağın yamacında, bütün bedeniyle kayayı dağın tepesine ittirmeye çalışan ancak her defasında aşağı yuvarlanan kayayı tekrar tepeye taşımaya çalışan, tanrılar tarafından bu şekilde cezalandırılmış bir karakterdir. Camus'ye göre Sisifos, yaşama olan tutkusu ve inancıyla, tanrıların sözüne itiraz etmesiyle, yani "tutkuları" ve "sıkıntısıyla" çoktan uyumsuz bir kahraman olagelmiştir. Uyumsuz insan, yazgısının bilincinde, yaşamına "evet" demeyi bilmiştir. Camus'nün betimlediği Sisifos mutlu bir karakterdir çünkü itiraz ettiği tanrılara, başkaldırdığı dünyalara karşı kendi yaşamını, kendi yaşamının yükünü bulmuştur.

Biraz daha yakından baktığımızda uyumsuz duygunun, basit ilişkiler ve yüzeysel karşılaştırmalardan değil, daha derinlerde olanda, Camus'nün dediği gibi "kılgısal" olanda, insanın dünyaya bakışının kılgısal derinliklerinde aranması gerekir. İnsanın dünyayla olan ilişkisinde "usdışı" bulduğu ve "insan özlemi" olarak gördüğü şeyler arasında, bir karşılaştırmanın sonucu olarak uyumsuz duygudan bahsetmek gerekir. Camus'nün altını çizdiği "karşılaştırmalar", insanın dünyayı anlama ve düşünsel olarak ele geçirme serüveninde kritik bir rol oynar. Öyle ki uyumsuz, yersiz yurtsuzdur. Karşılaştırdıklarına ait olamayan, ama bu karşılaştırmaların sonucudur. Camus'nün deyimiyle "uyumsuz her şeyden önce bir kopuştur".

Bu kopuşta da bir ilişki olduğunu görmemiz gerekir. Üstelik kendi içinde özgürlük sorununa yer açmış bir ilişki olduğunu görmeliyiz. Dünyayla olan ilişkimizde, yaşamımızın kurgusunda, dirençli ve sürekli kendini yenileyen bir bilincin taşıyıcısı olmak için, yersiz umutlar yerine üretken bir açık görüşlülüğü savunmak gerekir. Camus'nün altını çizdiği şey de bu kopuşun bilincinde olmanın gerekliliğidir. Yani Camus'nün sözleriyle: "Yaşamak uyumsuzu yaşatmaktır." Uyumsuz duygunun ilişkilerimize kattığı değer ise onunla yaşayabildiğimiz ölçüde, kendi dünyamızı yaratabildiğimiz her itirazımızda ve meydan okumamızda aranmalıdır.

Mutlu münzeviler

İmdi, mutlak izolasyon meselesine geri dönebiliriz. Her şeye rağmen yaşamakta karar kılmış, kendini cezalandırılmış hisseden Sisifos'ların dünyasına bir nebze de olsa bakabiliriz. Burada, az önce bahsettiğimiz gibi bir kopuş yaşamış bireyler bulabiliriz. Üstelik bu durum zorunlu olarak mutlak izolasyonla ve mutsuzlukla ilişkilendirilmeyebilir. Sosyal temasını oldukça sınırlandırmış, kendi kayasını taşımakla meşgul olan bireyleri de bu kapsamda düşünebiliriz. Fakat bunun uyumsuz bir duygudan kaynaklanıyor olabileceğini de göz ardı etmemeliyiz. Uyumsuz duygu, yaşamımızın bilincinde olmamızı ve bilincimizin gelişimini sağlayan, itirazlarımızla yaşamımızı var eden bir duygudur. Dolayısıyla günlük yaşamımızın ve ilişkilerimizin bir parçasıdır.

Michael Finkel'in kaleme aldığı "Ormandaki Yabancı" adlı kitaba, konumuza iyi bir örnek teşkil ettiği için burada kısaca değinebiliriz. Finkel, muazzam bir gazetecilik örneği sergileyerek, 27 yıl ormanda tek başına yaşamayı tercih eden Christopher Knight'ın yaşanmış hayat hikâyesine odaklanmıştır. Münzevilik teması üzerinden işlediği bu yaşam hikâyesine bakarken, Finkel üç münzevi grubun altını çizmiştir: "protestocular, hacılar ve takipçiler." Bu üç grup da dünyanın farklı coğrafyalarında, farklı anlam ilişkileri bağlamında ortaya çıkmış sosyal tiplerdir. Ve hepsinin ortak özelliği, sosyal temaslarını tamamen ortadan kaldırmadan, yalnız kalmayı tercih etmiş olmalarıdır. Ancak Finkel'e göre, Knight hakiki bir münzeviydi çünkü kimseyle temas kurmadan yıllarca yalnız başına yaşamıştı... İyi bir ailesi, işi, eğitimi olmasına rağmen, bir ormana çekilip, kendine kimsenin fark edemeyeceği bir kamp yaratmak ve insanlardan kaçmak, yaşamının tek gayesi olarak yıllarca sürmüştür. Kitabı okuduğunuzda bulacağınız detaylara burada yer vermeden şunu söylemek gerekir ki, Knight modern toplumun bütün kodlarına ilişkin bir meydan okuma geliştirmiştir. Üstelik bu insan ilişkilerinin veya gündelik ilişkilerin yüzeysel fenomenlerinin bir karşılaştırması değil, daha derinden gelen bir eleştiriydi. Örneğin, insanların hayatları boyunca bilgisayar başında oturarak para kazanmalarını kendince kabul edilemez görüyordu... Bu anlamda kaçışını "modern hayat eleştirisi" olarak sunuyordu. Bir bakıma soru "neden toplumu terk edeceği değil, neden toplumda kalmak isteyeceği" sorusuydu. Knight'ın ormana kaçışı, uyumsuz duygunun serüveni olarak düşünülebilir. En son geldiği noktada, "Benim içimde sizinkinden farklı bir hayat var" diyen, kendi yaşamının yazgısına evet demiş, itirazlarını onun bilincinde devam

ettiren bir insanın gerçekliğidir bu. Tıpkı Sisifos gibi, Knight'ı da ormanda mutlu biri olarak tasavvur edebiliriz.

Bütün bunlarla birlikte, baştaki sorunsalımıza kısa bir açıklama olarak şöyle diyebiliriz: bir sosyal izolasyon da olsa, mutlak bir izolasyon ve yalnızlık da olsa, bireyin toplumla olan ilişkisinin anlaşılır kılınması esas yöntem olarak görülmelidir. Pandemide çok kullanılan bir kelime olan "maske"ye referansla, metaforik bir anıştırma yaparak, Finkel'den bir alıntıyla bitirelim: "Toplum içinde insan daima sosyal bir maske takar, dünyaya öyle sunar kendisini. Yalnız başınıza olduğunuzda bile aynaya bakarken rol yapıyorsunuzdur, ki bu da Knight'ın kampta hiç ayna bulundurmama nedenlerinden biriydi. Bütün yapıntılardan uzaklaşmıştı; hiç kimse ve herkes olmuştu."

Kaynakça

Albert Camus, Sisifos Söyleni, 2011, Can Yayınları: İstanbul.

Georg Simmel, "Metropol ve Zihinsel Hayat", Bireysellik ve Kültür içinde, 2009, Metis: İstanbul.

Ludwien Meeuwesen, "A typoloy of social contacts", in Social Isolation in Modern Society, eds. Roelof Hortulanus, Anja Machielse, Ludwien Meeuwesen, 2006, Routledge: USA & Canada, pp.38-40.

Michael Finkel, Ormandaki Yabancı, Son Hakiki Münzevinin Sıra Dışı Hikâyesi, 2017, Heretik: Ankara.

Roelof Hortulanus and Anja Machielse, "Social Isolation", in Social Isolation in Modern Society, eds. Roelof Hortulanus, Anja Machielse, Ludwien Meeuwesen, 2006, Routledge: USA & Canada, pp. 5-8.

Robert Ezra Park, Yalıtım ve Sosyal Temaslar, 2019, Pinhan Yayıncılık: İstanbul.

Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük 1 ve 2. Ciltler, 1988, Türk Dil Kurumu Basımevi: Ankara.

Songül DEMİR

© LARA KAMHİ

"...
es ist Zeit, daß man weiß!
Es ist Zeit, daß der Stein sich zu blühen bequemt,
daß der Unrast ein Herz schlägt.
Es ist Zeit, daß es Zeit wird.
Es ist Zeit."

Paul Celan, "Corona"*

* zamanı geldi artık bilmelerinin!
Taşların çiçeklenmesinin.
bir yüreğin tedirgin atmasının zamanı geldi.
Zamanıdır artık zamanının gelmesinin.
Zamanı geldi.
Çev. Ahmet Cemal. "Corona". "Ellerin Zamanlarla Dolu".
İş Bankası Kültür Yay.. İstanbul. 2015.

İzolasyon

İnsanın yeni imajı

Hiçbir ilişki izolasyonla ortadan kalkmaz, kaybolmaz. Aksine, güçlenir. Her birimiz esasında yalnız varlıklarız ve izolasyon yalnız kalmanın empatik formudur.

Ölüm-özgürlük-izolasyon-yalnızlık-anlamsızlık insanın var-oluşu ile doğrudan karşılaştığı tecrübe edinimleri, hayata dair öğelerdir. Son zamanlarda bireyselliğe yapılan vurgu, çoğu zaman içi boş olsa da, çağımızda izolasyonu kimi zaman gerekli kimi zaman da zorunlu hale getirmektedir. "İzolasyon" tam anlamıyla ne manaya geliyor sorusu sorulduğunda ise, hem pozitif hem de negatif tanımlamalar yapıldığı görülmektedir. Üstelik kavramın negatif belirlenmesi sadece bireyi referans almaz, bir grubu, farklı ölçeklerde sosyolojik birimleri de referans alabilir. Tecrit manasında izolasyon her zaman bir kişinin, grubun veya bir şeyin başka bir şeyden, özellikle de çevrelerinden ayrılması veya koparılması anlamına gelir. Bir kişinin veya tüm bir grubun sınırlandırılması, örneğin, dini veya etnik olarak tanımlanmış bir grubun sosyal çevreden veya içinde bulunduğu toplumdan grup olarak izole olması gibi. Birey içinse, çoğu zaman negatif anlaşılan yalnızlık, kendini geri çekme, inzivaya çekilme, dışlanma, yalıtılmışlık, benmerkezci olmak anlamlarına gelmektedir.

Belirttiğim gibi sıklıkla negatif ele alınan izolasyon kavramını ben, şu ikilemleri göz önünde bulundurarak ve ayrıca pozitif anlamıyla ele alacağım. Bu ikilemler, çok başına-tek başına olmak, bağlanmak-ayrılmak gibi insanın var-oluş ikilemleridir. İzolasyon insanın var-oluşunu karakterize eden öğelerden biridir. İnsan bir taş, bir bulut gibi sadece orada olarak var-olan bir varlık değildir. O kendi kendini belirleyebilen, her durumda kim olduğuna ve ne yaptığına karar verebilen bir varlıktır. Bunun iki yönlü etkisi vardır. Bu vazgeçilemez özgürlük nedeniyle insan hem kendi hayatı hem de bu hayatı çerçeveleyen mevcut değerleri için sorumluluk taşır. Onun kendi başına ayakta durup duramaması, kendini kabul edip etmemesi veya kendine has, kendi gibi, otantik olup olmaması, böyle bir kendilik haline bağlıdır. Ne yaptığı, yaşamındaki verilerle nasıl başa çıktığı, bunların onu makul davranmaya mı yoksa absürd bir yola mı saldığı üzerinde durmak, dikkat etmek onun işinin bir parçasıdır.

Kendine yönelmiş var-oluşunun uyumu peşindeki insan, kimi zaman izolasyona ihtiyaç duyar. Nasıl başkalarıyla bir arada olmak insanın vazgeçilmez insanlık durumuysa, kendiyle olmak da bir o kadar elzemdir. Bunun için de kişinin kendini ayırt etmesi, kendi dışındaki her şeye mesafe koyması gerekir. Kişi kendi dışındaki, etrafındaki her şeyi ayrıştırarak, uzaklaştırarak sadece kendini ortaya çıkarır. Bu ayırt etme işlemiyle kişi, kendine kendini görünür kılar ve kendiyle diyalog kurabilir. İşte bu tam da kendini duyabilmek için kendinden başka sesleri susturma anıdır.

Ayrıca kişi, kendi ve dünya arasındaki ayrımın yani bir tür nerede bulunduğunun, dünyada nerede durduğunun farkına en esaslı olarak izolasyon tecrübesiyle varır. İzole olduğunda kişi tek başına ve ayrıdır. Böyle bir tecrübe aynı zamanda dışardan gelen uyarıcılara, genelleştirilen sosyal yargılara karşı kişinin kendi fikir ve yorumunun ortaya çıkmasını sağlar. Üzeri başkalarının kanaat ve yönlendirmesiyle örtülmüş, sessiz kalan, gizlenen düşünceler ve duygular bu vesileyle ortaya çıkar. Kişi ancak böyle bir geri çekilmeyle, onu kendi olmaktan alıkoyan yabancı güçler ve fikirler tarafından nasıl kuşatıldığının farkına varır. Bir nevi Diogenes gibi fıçıda yaşamak, içgüdülerinin ve arzularının kölesi değil, efendisi olmaktır bu. Kendini keşfederek, başkalarının değil kendini yine kendi tarafından belirleyebilmektir. Gelenekselden uzaklaşarak toplumla ilişkisini gözden geçirmek, eleştirmek, analiz etmektir.

İzolayonun kaçınılmaz olarak tecrübe edildiği durumlara örnek olarak "Ölüm" ve "Özgürlük" ile yüzleşme anı da verilebilir. Ancak ben burada kişinin kendini yine kendi tarafından belirlemesi ve kendiyle kurduğu diyalog açısından yaptığı tecrübeye vurgu yapacağım. Çünkü "Ölüm" ve Özgürlük" kendi başlarına farklı bir yazının konusu olacak kadar geniş konular. Bu nedenle burada konu dışında tutmak yerinde olacaktır.

Kişisel gelişim, yani var-oluş açısından gelişim bu geri çekilmenin, arada oluşan mesafenin,

ayrılığın bilinçli olmasıyla mümkün olur. Üzerinde çalışılması ve referans alınması gereken kaynak "kendilik bilinci" ve "kendi olmak"tır. Herkes hem içsel hem de dışsal olmak üzere iki yönlü ilişkiye ihtiyaç duymaktadır. İçsel olan kendisiyle, benlik imajı, benlik değeri, özgünlük gibi kazanımları sağlarken; dışsal olan, kimlik, itibar görme, takdir edilme, bir statüde durabilme gibi dışsal bir ilişkiye ihtiyaç duyar. Kişisel yaşam içsel ve dışsal olarak mümkündür, bu aynı zamanda iç diyaloğun işlemesini ve başkalarıyla başa çıkabilmenin imkânını verir. Öyle ki bu temel varoluş durumunun bozulması histrionik imgelerin ve çoğu kişilik bozukluğunun gelişmesine zemin oluşturur.

Var-oluşa ilişkin izolasyonun tüm korku ve güçlüğüne rağmen, bizler sık sık kişiler arası sıkı fıkı olmaktan kaçarız. Başkaları ile iç içe olma-izolasyon ikilemi, yani bağlanma-ayrılma ikilemi var-oluşsal gelişimin en esaslı ödevidir. Hiçbir ilişki izolasyonla ortadan kalkmaz, kaybolmaz. Aksine güçlenir. Her birimiz esasında yalnız varlıklarız ve izolasyon yalnız kalmanın empatik formudur. Fakat yalnız olmak bir şekilde paylaşılabilir ki böylece izolasyondan memnun olmanın, onu sevmenin acısı dengelenebilsin. İşte bu paylaşımın en güçlü formu "aşk"tır. Gerçek ihtiyaç gidermeye odaklanmayan aşk var-oluşsal yalnızlık tecrübemizden kurtulmaya hizmet etmez, diğerini/başkasını kaçış aracı olarak yalnızlığımızı dindirmek için bir araç haline getirmez; kötüye kullanmayız, aksine onunla karşılaşır ve onu olduğu gibi severiz.

Bir arada olma -az önceki ikileme atıf yaparsak-, çok başına olma, iki yalnız olmayı bilen bilinçli birey ile mümkündür. Beraberlikte yalnızlığın ortadan kaldırılması ortak zemine, güvenliğe bağlıdır. Güvenlik yaratan bu ortak zemin birleşmekten, birbirinin içinde yok olmada değil, karşılaşmaktan kaynaklanmaktadır. İki bilinçli birey arasında birleşme birbirini ortadan kaldırma marifetiyle gerçekleşmez, aksine, burada söz konusu olan sadece karşılaşmadır. Bu yüzden, insanlar arasındaki en uyumlu bağlantıda bile, birbirlerine ne kadar bağlı olunursa olsun, her zaman yalnızlık ve garipliğin bir kalıntısı, bunların olumsallığının izleri bulunur.

Başkalarıyla bir arada olmak için kendiyle olmayı deneyimlemek gerekir. Başkalarıyla bir arada olmak, sayısal olarak çok olmak anlamına gelmemektedir. Eğer kişi kendiyle olmanın, bir başına kalmanın ne demek olduğunu bilmiyorsa, çok başına olmanın ne demek olduğunu anlamada da eksik kalacaktır.

Martin Buber bu ilişki formunu şöyle formüle eder: "Ben" ve "Sen" ilişkisi, bendeki sende gerçekleşir. Bendeki sen eksikse, insan olmak da eksiktir. Bu eksiklik kişinin kendini inşa etmesinde de ortaya çıkar. Ben-sen, biz-siz, bir başına-çok başına, bir arada olma-ayrı olma her iki yönde insan için temel ihtiyaçtır. Daha önce belirtildiği gibi "iç" ve "dış" diyaloğu mümkün kılan temel ilişki biçimlerdir. Önemli olan, "yakın olma" ile "mesafeli durma" arasındaki dengeyi bulmaktır. Çok az ve çok fazladan kaçınarak denge kurmak yaşama becerisine ait bir tür sanattır.

İzolasyon kavramı negatif kullanılınca bütün zenginliği ve masumiyeti yitip gitmekte ve dışlanma, görmezden gelme, hapsolma gibi negatif anlamlar işin içine girmektedir. Oysa izolasyon bilinçli olarak deneyimlenirse, birey çevresinden ve diğer insanlardan kopar, "ben" ve "ben değil" arasındaki yapısal fark böylece ortaya çıkar. Çevreden ve diğer insanlardan kopma bir kayıp ya da terk edilme hali değildir, birey olarak var-oluşun öncelenmesidir.

Daha önce belirtildiği gibi bir başına veya çok başına olma veya bir arada veya ayrı olma arasındaki yetkinlik dengedeyse, bu yaşamak için güçlü bir his yaratır. Çünkü her ikilem başlangıçta hayat yürütmenin bir parçasıdır, birinin diğeri üzerinde önceliği yoktur. Her ikisinin de kendi zamanları ve yerleri vardır. Her ikisi de kasten araştırılmalı ve beslenmeli, pratik olarak eğitilmeli ve bireysel bir ritimde olmalıdır.

İçinde yaşadığımız salgın durumu, bugünlerde izolasyon kavramını oldukça popüler hale getirmekte, ancak burada yapılan analizler çok fazla gündeme gelmemekte, aksine kanaatimce bugünlerde içinde bulunduğumuz zorunlu izolasyon durumu daha çok masumiyeti yitirilmiş negatif anlam taşıyan izolasyon durumunu tanımlamaktadır. Çünkü çoğunluk bu durumu yani izolasyonu kendileriyle diyalog kurma, kendine kendini görünür kılmak için bir şans olarak görmek yerine hapsolma, evde hapis kalma, can sıkıntısıyla eş tutmaktadır.

Evet, bugünlerde zaman algımız, alışkanlıklarımız ve gündelik hayatımızın akışı tamamen değişti. Kimimiz tek başına kimimiz çok başına evlerimizde yaşamak zorundayız. Hatta işlerimizi çoğu zaman evden yürütmek bu zorunluluğun bir parçası oldu. Dışarı çıkmak zorunda olanlar ise kontrollü ve kısıtlı bir şekilde bunu gerçekleştirmek zorunda. Bu zorunlu izole durumundan şikâyet edecek sayısız neden bulabiliriz. İşte bu noktada izole olmadığımız zamanlarda neyi nasıl yaptığımıza bir göz atmakta yarar var.

Örneğin zaman kavramına bakalım...

Carl Honore'nin dediği gibi hızlı sarmal moduna takılmış bir dünyada yaşıyoruz; her şeyin daha hızlı yapıldığı, daha az zamana daha fazlanın (tıkıştırıldığı) sığdırıldığı bir dünyadayız.

Trafiğin koşuşturmanın zamana karşı yarışılan her anın üzerimizde yaptığı tahribatı göz ardı ettik, ediyoruz. Sevdiklerimize ayırdığımız zamanın azlığından yakınıyor ama bunun için bir şey yapamamanın ıstırabını yaşıyoruz. İşte izole hayat bize bir şekilde zamanı yeniden yönetme imkânı tanıyor. Hatta dile getirilen bu tahribatlar üzerinde düşünme, bir nebze de olsa tamir etme imkânı veriyor.

Salgın bize bir uyanma zili çalıyor, belki de şimdiye kadar öğrendiklerimizi, alışkanlıklarımızı yeniden gözden geçirmek için bir fırsat bu.

Hızlandığımız, hayatımızı gerekli gereksiz bir sürü meşguliyetle doldurduğumuz için, yaşama ve kendimize dair soramadığımız soruları sorma zamanıdır belki de.

Şimdiye kadar bir telaş içinde sürdürdüğümüz, stresli gündelik yaşamımızda hiç olmadığı kadar sakin ve içe dönük bir yaşamı deneyimleme imkânını yakaladık. Aile içinde çocuklarla, ebeveynle, kardeşlerle, arkadaşlarla, hatta kendimizle iletişimi yeniden keşfederek ne kadar önemli olduğunu fark edeceğiz. Ya da bir romanı okuduğumuzda o her zamanki telaşlı hızımızı nasıl kaybettiğimizi ve geçicilik duygusunun

üzerimizde bıraktığı hafif melankolik bir ruh halini keşfediyoruz.

Yalnızız ve bu bizim temel özelliğimiz. Herkes kendisi için, kendisiyle, diğer insanlardan farklı olarak yaşar ve ölür. Yalnızız çünkü bunu biliyoruz ve hissediyoruz. Biz yalnızız çünkü birbirimizden farklı, ayrılmış. bu nedenle birbirlerini asla tam olarak anlayamayan varlıklarız.

Tüm dikkat çekici yakınlıklara rağmen, ulaşılabilir tüm anlaşmalara rağmen, tüm başarılı uyumlara rağmen, temel antropolojik durum etkilenmez, değişmez: Ben benim, sen sensin. Ben buradayım, sen oradasın. Her zaman aramızda bir mesafe, yabancılık, anlamama, anlaşılamama vardır. İzolasyon tam da bu durumu bilmek, kabul etmek, onunla yaşamak, umutsuzluğa kapılmaksızın ve mesafenin olmadığı bir yakınlık yanılsamasına düşmeden yalnız olmaktır.

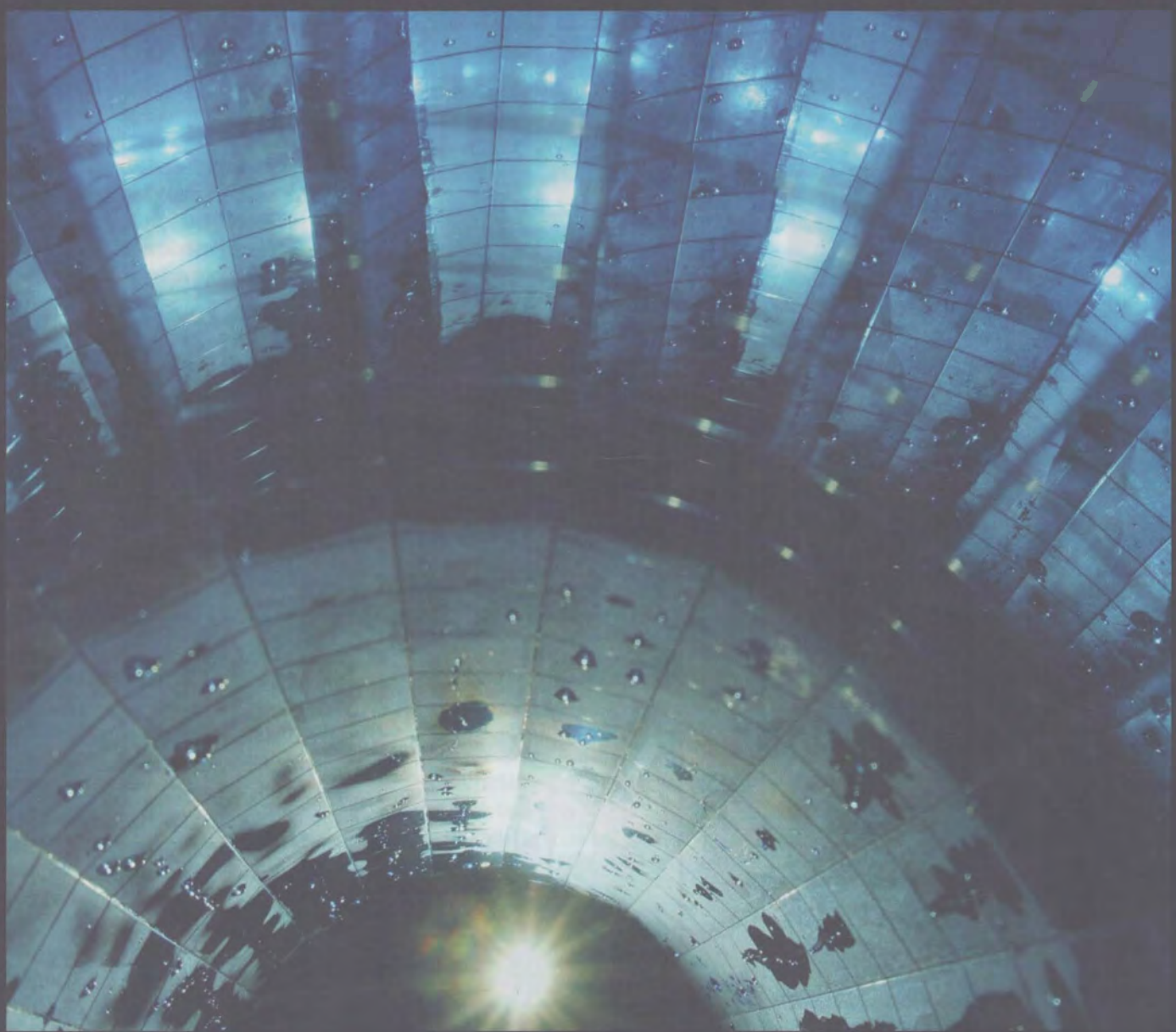
Burada kastedilen kişinin ruhsal dengesini bozan yalnızlık değil, geçici olarak bilinçli bir şekilde başkalarıyla iletişimden geri çekilme, bir tür bağımsız zihinsel aktiviteyi harekete geçirme yöntemidir. Amacım yalnızlığı yüceltmek, başkalarıyla aramıza derin, aşılmaz mesafeler koymak, duvarlar örmeye teşvik etmek değil, kalabalıklar içinde yitirdiğimiz, kendisinden daima kaçtığımız bir ben olduğunun farkına varmamız gerektiğini vurgulamak ve bunun için bu zorunlu izolasyon bir fırsat olarak karşımızda durmakta. Yeter ki farkına varalım.

Kaynakça

Buber, Martin (1999), "Das diologische Prinzip", Guterlocher Varlaghaus.

Honore, Carl (2008), "Yavaş", çev. Esen Gür. Alfa Yay.

Sonnabend, Holger (2002), "Geschichte der antiken Biographie", Metzler Verlag, Stuttgart.

© LARA KAMHİ

Hande ÖĞÜT

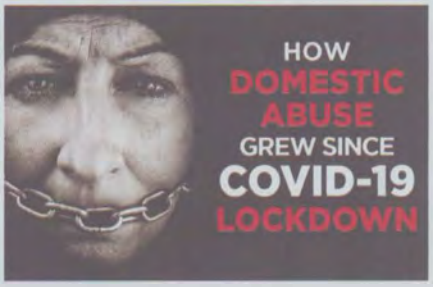
Kadınların **izolasyonu** ve **izolasyonda** kadınlar

Kadınların izolasyonu ve kadına yönelik şiddet, elbette sadece pandemiden, pandemik davranış bozukluğundan kaynaklanmıyor. Bu negatif tarih, kadınların tarihiyle eşzamanlı.

Lise yıllarında harçlığımı çıkarmak, hayata biraz olsun atılmak için, bir araştırma şirketinde anketörlük yapmış, dünyanın çevremden ibaret olmadığının ayırdına şaşkınlıkla varmış, bu şehrin kıyılarını tanımış, fakirliği, sefaleti, acıyı, varoşlardaki kadının biz kentin orta yerinde oturan kadınlardan katbekat fazla ezildiğini görmüş, dehşete kapılmıştım. Birtakım siyasi ve sosyal kampanyalarla ilgili bu anketler için ev ev dolaşıp hane halkına çeşitli sorular soruyor ve görüyordum ki, kadınlar kendileri hakkında konuşmuyor, çevrelerine ve gündeme dair hiçbir şey bilmiyor, dahası ortaya çıkmıyor, kapıyı minicik aralayıp içeri kaçıyorlardı. Gazetecilik yaptığım uzun yıllar boyunca karış karış gezdiğim Türkiye'nin kimi bölgelerinde de karşıma çıktı bu kadınlar... İsimleri vardı ama kendileri yoktu, kiminin gözü mor, kimi laldi, kimi ancak kocasının onayıyla ürkerek konuşuyor, kimi "Ben bilmem" diyordu. Eğitim görmeleri engellenmiş, sosyalleşme ve çalışma imkânlarından yoksun bırakılmış kadınlar... Dışarıya, bakkala-pazara bile gitmeyen, çünkü kocasından izin alamayan, oturduğu sokağın adını bilmeyen, komşu kadınlarla tanışmayan kadınlar... Ömür boyu yaşadığı alanı, belki doğduğu köyü bile hiç terk etmemiş, kimi hiç eğitim

görmemiş, kimi gencecik yaşta zorla evlendirilmiş, hiç gece eğlencesine gitmemiş, arkadaşıyla kafelerde buluşamamış, tek başına sinemaya, seyahate gidememiş... Sadece hayattan değil, kendi hayatından, kendi bedeninden, kendinden izole edilmiş kadınlar...

Biyopolitik saldırıların başladığı, ölümcül virüsün yayıldığı, karantina ve izolasyon uygulamalarının hayatımızın normali olduğu şu günlerde ben yine en çok bu kadınları, aynı erkek egemenliğine ve eril şiddete farklı biçimlerde maruz bırakılan tüm kadınları düşünüyorum. İnanç, gelenek, görenek, kültür, örf, âdet, yasa, kural, kanun, konu komşu, ahlak, namus gerekçesiyle erkek egemen kurumlar ve erkekler tarafından dört duvar arasına kapatılmış kadınları... Yasak elmayı yedi diye cennetten kovulan, cadı diye yakılan, suçlu diye hapse atılan, deli diye tımarhaneye tıkılan, ahlaksız diye toplumdan dışlanan, âdet gördü diye bedeni kapatılan, bakire çıkmadı diye cemaatten kovulan kadınları...

İzole edildikleri evlerde, eril egemenin tüm kurallarını yerine getirse bile dayak yiyen, tecavüze uğrayan, enseste maruz kalan, istismar ve suistimal edilen, yaralanan, yakılan, öldürülen, hastalıklardan ziyade ev içi şiddet tehlikesi altında olan kadınları...

Aramızdaki sosyal, sınıfsal, etnik, dini farklılıklara rağmen geçmişten bügüne türlü nedenlerle kültürden, dilden, eğitimden, edebiyattan, politikadan, sistemden dışlanmış, mevcudiyeti görünmez kılınmış biz kadınları... Hayatı oldubitti izolasyon[1] olan kadınları...

Kadınların izolasyonu ve kadına yönelik şiddet, elbette sadece pandemiden, pandemik davranış bozukluğundan kaynaklanmıyor. Bu negatif tarih, kadınların tarihiyle eşzamanlı.

Doğaya bağımlı olunan avcı ya da tarım toplumlarında kadınlık, bereketin içkin ilkesi olarak onurlandırıldığı için toprak ana ve ay tanrıça, inanç sisteminin merkezine yerleşmişti. Ay inancının rahipleri ve kâhinleri kadınken, MÖ 1500'lerde inançların değişmesiyle, erkek tanrılar ortaya çıktı. Toprak-kültünden gök-kültüne doğru evrimleşme boyunca şifacı ve yaratıcı olan toprak ananın yerini öfkeli, savaşçı erkek tanrıların ve erkek iktidarın almasıyla kadının toplumdaki konumu sarsıcı ve kalıcı şekilde değişti. Kültür geliştikçe zanaat ve ticaret, erkekleri, iklim ya da coğrafyaya bağlı kısıtlar karşısında özgürleştiren bir kaynak birikimi yarattı. Tarihin ilkçağlarından beri var olan aile yapısının kurumsallaşmasıyla birlikte kadınlar doğadan koparılıp toplumsal üretimden alınarak eve ve aileye kapatıldı, annelik ve ev/bakım işlerinden sorumlu tutuldu. Yaradan, kadını eş ve ana olarak yaratmıştı, onun alanı evinin dört duvarıydı, burada mutluluk bulmalı, burada üretken olmalıydı, sınırlarını aşarsa cezalandırılır, toplum tarafından dışlanırdı.

Kadınların doğuştan zayıf ve iradesiz olmakla birlikte önlenemez bir şehvete sahip oldukları inancı, yasak elmayı yiyen Havva'dan bu yana kadınları ehlileştirmenin ve eve kapatmanın en önemli gerekçesini oluşturur. Kadınlar sokakta dolaşırsa erkeklerin şehvetini kabartabilir, onları yanlış yola sürükleyebilir, ahlaksızlık edebilir, yoldan çıkabilir, fitneye, zinaya neden olabilirler. Her ne kadar erkekler kadınları sevgiden, aşktan, koruma içgüdüsünden vb. dolayı eve kapattıklarını söyleseler de cinsiyet ayrımcı bu izolasyonun amacı öncelikle erkeğin iffetini ve namusunu korumak, göz zinasından evlilik dışı ilişkiye kadar her türlü zinayı engellemektir. Zira kadın doğuştan günahkârdır!

Müslümanlık, Hıristiyanlık, Musevilik gibi tek tanrılı dinler ve politeist görünmesine rağmen tek tanrı anlayışına sahip olan -yoga ve kadın üzerine bir kitap yazdığım için özellikle ilgilendiğim- Hinduizm'de, kadının günahkâr doğasını bastırmanın yolu, kadını ve mekânı sıkı biçimde denetlemektir. Yahudi, Hıristiyan, Müslüman ve Hindu din organizasyonlarda temel olan erkektir. Önemli ayinleri düzenlemek, dini inançları biçimlendirmek ve ilahi vahiyleri yazmak erkeklerin işidir. Kadının sosyal ve kültürel rollerini dikte eden ve üremenin kontrolünü elinde bulunduran yine aynı erkeklerdir.

Cinsiyet ayrımı temel bir ilkedir ve kadının ehliyetsizliğinden yola çıkılarak düzenlenmiştir.

Yanı sıra, kadını eve kapatmak, temizlik ve ev işlerini, çocuklar ve yaşlılarla ilgilenmeyi yalnızca kadının üzerine yıkmak, görünmezleştirilen emeğinden bedava faydalanmak, onu her türlü kültürel/toplumsal/politik faaliyetten dışlamak için müthiş bir yöntemdir.

Kadına dair bu negatif inançlar, kuşkusuz dinlerin bahanesi olmakla birlikte patriarkal toplumsal/kültürel yapı ve kapitalist sistem tarafından da memnuniyetle kabul edilmiştir. Dini inanç ve yargılar, o denli etkili biçimde sekülerleşmiştir ki Yunan, Roma, Hindu, Arap düşüncesinin önemli filozofları, "bilim adamları", yazarları tarafından da kadın fiziksel/zihinsel açıdan eksik, çelimsiz, hafifmeşrep olarak tanımlanmış, doğayla ve içgüdüyle eşleştirilmiş, cinselleştirilmiştir. Böylelikle bu yargı ve kabuller, kadını denetim, gözetim ve baskı altına almanın meşru zemini haline getirilmiştir.

Arkaik dönemde kadınların tüm yaşamı ev içinde geçerdi. Dini ayin ve toplantılardan, eğitimden ve toplumsal alandan izole edilmişlerdi. En önemli görevleri çocuk doğurmak ve ev işleriyle ilgilenmekti. Ortaçağ skolastik düşüncesinde de aynı fikir vardı; kadınlar inzivaya çekilmiş gibi yaşamalı, toplumdan ve kültürden, akıldan ve fikirden, eğitimden ve cinsellikten aşktan ve meşkten izole edilmeliydi. Çünkü o dönemde kadınların büyük bölümü şifacılıkla ilgileniyor, ebelik yapıyor, doğum kontrol yöntemlerini uyguluyor, doğal ilaçlar hazırlıyor ve cinselliklerini özgürce yaşamak istiyorlardı. Kadının doğuştan sahip olduğu yaratıcı, üretici ve sezgisel yetiler, bu tarz deneysel bilgi ve içgüdüsel güç türü, kadınların toplumsal kabul değil, toplumsal yalıtım görmelerine neden olmaktaydı. Eve, bir kocaya, bir aileye, dine kapatılamayan kadınlar, cadı yaftasıyla erkekler tarafından yok edildi. Tüm tarihlerin

[1] İzolasyon (tecrit, ayırma), tarihin çeşitli dönemlerinde bulaşıcı hastalıkları kontrol etmek için kullanılan yöntemlerdendir. Hastalar ve hasta olmayanlar ayrı mekânlarda tutulur. Karantina, bulaşıcı bir hastalığa yakalandığı düşünülen şüpheli durumdaki insanları belirli bir süre ötekilerden ayırma işlemidir, belirli bir sınırda uygulanır.

en büyük kadın katliamlarından biri yaşandı.

16. yüzyılda gittikçe olumsuzlaşan dini şartlar ve din adamlarının tutumları karşısında Kilise'ye olan inancını tamamen yitiren Martin Luther, hesapta dinde reformlar inşa etti ama bu kadınlar için geçerli değildi. "Kadınlar evde oturmalı" dedi Luther tüm erkek kanaat önderleri gibi "çünkü kadının bedeni evde oturmak için" yaratılmıştı ve "Tanrı onlara çocuk doğurmak için geniş kalçalar" vermişti.

Rönesans ile sonrasındaki Aydınlanma devri ve ardından yeniden biçimlenen siyasal ve sosyal yapılanmada da kadına dair ileri sürülen savlar ve kadının rolü pek değişmemiş, anne ve ev kadını olarak, kocasının otoritesi altında bulunması uygun görülmüştür.

18. yüzyılın ünlü düşünürleri Hobbes, Locke, Rousseau vd. erkeği yüce varlık olarak tarif ederken kadını zelil varlık olarak tanımlamış; erkek akıl, siyaset, dil, kültür, iktidar ile kadın ise tüm bunların zıddı kavramlarla kodlanmıştır.

Kadın izolasyonunun nezaketli inşası: "evdeki melek"

19. yüzyıla gelindiğinde hikâye yine değişmez; emperyalist sömürgeciliğin ve evrimci bilimin bu modern çağında aydınlanan ve aydınlanmaya layık görülen "beyaz erkek"tir. Cadıları ve kadın şifacıları yok ederek bilimi ve tıbbı ele geçiren beyaz erkek, kadınların görece özgürleştikleri, eğitim hakkına sahip oldukları ve kamusallaştıkları bu çağda, "histerik dişi" modeli geliştirerek, kadınları kültürel ve toplumsal alandan uzaklaştırmak için didindi durdu.

Okuyup eğitim peşinde koşan, romanlara, şiirlere meraklı kadınlara "histeri" teşhisi konuldu; Freud başta olmak üzere dönemin ilim/bilim önderleri tarafından desteklen bu savın ardında yine kadının anatomisinden dolayı narin, zayıf, çelimsiz, psikolojisinden dolayı melankolik, intihara ve deliliğe eğilimli olduğu inancı yatıyordu.

Dönemin doktorlarına göre, klitorisin bağlı olduğu sinir, kadın sağlığı üzerinde büyük bir stres kaynağıydı, histerik nöbetlere, deliliğe ve ölüme yol açabilirdi. Bunu önlemek için doktorlar kadın hastalarına, hem entelektüel hem duygusal heyecan ve uyarımları azaltmalarını, kitap okumamalarını ve "evdeki melek" rolüne geri dönmelerini salık verdi.

Sanayi ekonomisinin ve kapitalizmin bir yaşam biçimi olarak geliştiği Viktorya döneminde, nasıl işçi sınıfı ve sömürgelerdeki yerli halk baskı altına alınıyorsa, evin içinde benzer konumda oldukları varsayılan kadınlar da pek çok açıdan kısıtlandı. Onların ataerkil otoriteyi zayıflatabilecek piyasa güçlerinin kötülüğünden uzakta, burjuva erkeğin sığınağı olan evde ayrı tutulmaları elzemdi. Bunu kadınlara içselleştirmek için uydurulan; iffet, alçakgönüllülük, uysallık, masumiyet gibi erdemleri haiz "evdeki melek" olgusu çok akıllıca bir kurguydu. Bakire Meryem, dişi kuş, hamarat kadın ve kutsal anne tahayyülünün bir bileşimi olan bu kurgu, erkekler için ideal bir modeldi ve Viktorya döneminin zarif orta sınıf kadınlığında somut olarak yaşama geçerek günümüze dek geldi.

İngiliz ve Amerikan aile rehber kitapları, kadının görevlerini, ailenin iyilik standardını oluşturmak, yuvasında tatlılık, neşe, Tanrı aşkı ve vatan sevgisini yeşerterek beslemek olarak belirlerken, bu tanım ve görevler kadınlar tarafından da mutlulukla benimsendi. Kadınlar özel alanda talip oldukları ahlaki otoriteyi ele geçirmişlerdi zira!

Ev ekonomisi, yemek, temizlik, dikiş-nakış, dekorasyon, mutfak tanzimi, çocuk bakımı, yumuşak başlılık, empati, müşfiklik, sevgi ve merhamet kadınlardan beklenenlerdi. Üstelik sadece bu da değil; ulusun da anneleri olarak kadınlar büyük sorumluluklar taşıyordu, vatanın ve milletin töresel değerleri onlara emanetti.

Kadınların, kusursuz eş ve mükemmel anne olabilmek için eğitildiği üniversiteler, kadın kulüpleri ve derneklerin faaliyetleri ve yayınları, evli kadınlara görece bir özgürlük kazandırdı. Her evli ve çocuklu kadın, kendi evinin kraliçesiydi ama asla kral kocalarıyla eşit haklara sahip değillerdi. Pastoral iktidar devam ediyordu!

Sokağa çıkarken beden hatlarını saklayacak giysilere ve cinsiyetsiz tavırlara bürünmeleri gerekiyordu. Hamile kadınların bedeni "ilginç" görüldüğünden, gebelik süresince ortalarda dolaşması doğru karşılanmaz, genellikle evden dışarı çıkarılmazdı. Boşanmak, evi terk etmek büyük günahtı. Bir kadının varlığının temelleri erkekler tarafından desteklenmeye ve ona itaat etmeye gerek duyardı. Evcimenlik kültünün bir çeşit yeryüzü dinine dönüşmesinde, günümüzde hâlâ kutsallığını koruyan "evdeki melek" kavramı gerçekten de çok etkili oldu.

Ancak bu rolü hiç benimsemeyen ya da terk eden kadınların sayısı hiç de az değildi. İşte o zaman kavramın karşı kurgusu oluşturuldu: canavar kadın! Kendini evine ve erkeğine adamayan, bağımsızlığına düşkün, çıkarını kollayan, erkeklerin kendisine biçtiği kişiliği kabullenmeyen "canavar" tipi, hem erkekler ve toplum için, hem de evdeki melek ve ailesi için ürkütücü ve tekinsizdi.

Sarah Grimke, Elizabeth Cady Stanton, Susan B. Anthony, Elizabeth Barrett Browning, Bronte Kardeşler, Christina Rossetti, Charlotte Perkins Gilman, Emily Dickinson gibi dönemin kadın hakları savunucuları ile yazar ve şairler, yasak bölge ilan edilen edebiyat ve düşün alanına girdiler, haksızlığa karşı seslerini yükselttiler, bir kadın kültürü ve edebiyatı inşa etmeye başladılar. Tabii bu durum erkek egemenin hiç hoşuna gitmedi ve "evdeki melek" rolünü reddeden kadınlar, histerik, deli, canavar, şeytan, vampir vb. olarak tanımlanarak medikalize ve izole edildi, tımarhanelerde karantina altına alındı.

Feminist bilinçle yazan, ev ve aile gibi ataerkil kurumları eleştirerek anaerkilliğe dair yeni perspektifler sunan Charlotte Perkins Gilman, evlenip de bir çocuk doğurduktan sonra ümitsizliğe kapıldı. Gerçekte ne istediğinden emin değildi. Domestik bir hayat mı yoksa kadının özgürlüğü için yazmak ve eylemek mi? Bu kararsızlıklar sonucu, kocası tarafından histeri hastalarının tedavi edildiği bir kliniğe gönderildi. Tedavisi, ev hapsi ve entelektüel aktivitelerinin kısıtlanmasıydı. Ne yazmasına ne okumasına izin verilen Gilman, aylar sonra çıldırmanın eşiğine geldi. Güçlü ve cesurdu ki evden kaçtı, boşandı ve "Sarı Duvar Kâğıdı"nda (1892) yaşadıklarını anlatarak hem kocasından, hem kadınları histerikleştiren Freudyen psikanalizden ve erkek egemen edebiyattan intikam aldı. Gilman'a göre ev, özgür olmak isteyen bir kadının kurtulması gereken ilk zincirdi.

Sandra Gilbert ve Susan Gubar, 19. yüzyıl kadın yazarlarını inceledikleri ünlü yapıtları "The Mad Woman in the Attic"te kültür, edebiyat ve eleştiri kuramının kadını dışlamak için söz birliği yaptıklarından söz ederek, kadın izolasyon ve sosyalizasyonunun nelere yol

açtığını çok güzel açıklarlar:

"Kadını, melek gibi davranmadığı takdirde canavar gibi gören bir toplumda, melek olmadığını bilen kadın, kendini canavar gibi görmek ya da bu bilincin suçluluğuyla bir sürü hastalıkla, delilikle, histeriyle boğuşmak zorunda kalmıştır."[2]

Nitekim soylu ve varsıl bir aileden gelen, kadınlara "evdeki melek"i öldürerek yazma çağrısında bulunan Virginia Woolf da, hemcinslerinden çok daha avantajlı şartlarda yaşamasına rağmen bu delilik krizlerinden nasibini almış ve çareyi intiharda aramıştır. Erkek egemen toplum yapısını ve toplumsal cinsiyete bağlı kısıtları tüm yapıtlarında eleştiren Woolf, "Orlando"da buna bir alternatif getirmiştir. Yedi gün yedi gece süren bir inziva sonucu erkek iken kadın olur Orlando, ama yüzyıllardır süregelen cinsiyet belasından kurtulamaz.

Erkek için inziva, kadın için izolasyon

İnziva uygulamaları, Doğu kültürüne ait çileci pratiklerdir. Budizm'de ve Hinduizm'de farklı şekillerde uygulanan bu pratiklerin amacı, illüzyondan kurtulmak ve aydınlanmaya erişmektir.

İnziva, kişinin işinden ailesinden, toplumdan, maddesel dünyadan vazgeçmesidir. Böylece tüm bu uyaranlardan soyutlanan kişi, dünyevi ıstıraptan özgürleşebilir ve gizli bilgilere vakıf olabilir. Hint kültüründeki gizli öğretiler olan *Upanishadlar*'ın en erken örnekleri *Aranyakalar*, ormanda inzivaya çekilenlere özel olarak yazılmış metinlerdir. Orman sakinlerinin tefekküre dalarak ulaştıkları sonuçlar ise *Upanishadlar* olarak karşımıza çıkar.

Radha Krishnan ve Moore'un "Laws of Manu" kitabında, aydınlanma arayan kişinin ömrünün dört safhaya ayrıldığı anlatılır: öğrenci, aile reisi, orman sakini ve Sannyasin (kutsal adam). Orman sakini döneminin başlaması için, kişinin ilk torununun doğması gerekir, son safhada ise öğrenci dünyevi hayattan tamamen elini eteğini çeker ve bir münzevi olur. Ancak bu genellikle erkekler için geçerlidir. Erkekler aydınlanmak için inzivaya çekilirken, kadınlar genellikle evlerde izolasyon altındadır.

Hinduizm'in kutsal metinleri olmakla birlikte Hintliler için önemini hâlâ koruyan, yüzyıllarca nesilden nesle devredilen ve Hint hukukunun temeli kabul edilen *Manu Yasaları* (Manusmriti, İÖ 1280 ile 880), kast sisteminin de içinden çıktığı bir hukuk sistemidir.[3]

Kadın erkekle eşit kabul edilmek şöyle dursun, tıpkı ortaçağda olduğu gibi insan olarak bile görülmez. Manusmriti'de kadın, erkeği memnun etmek için yaratılmış, kötü özellikleri haiz, kendi başına iş yapamayan ve yapmaması gereken bir varlık olarak karşımıza çıkar.

Alt kasttan olanlara ve kadınlara, eğitim için kullanılan kimi dini ve felsefi kitapları yasaklayan *Manu Yasaları*'na göre, "Doğuştan düşüncesiz ve hilekârdır kadın. İman yolunda bir engel, salah yolunda bir bariyer, uygulamada bir büyücü, iğrenç arzuları temsil eden bir aşiftedir".[4]

Cinselliğe Batı'ya oranla sözde daha ılımlı ve esnek yaklaşan Hindu düşüncesi de bekâreti yüceltmekte, kadına karılık, annelik, ev kadınlığı gibi sabit, muhafazakâr, cinsiyetçi roller biçmekte ve bu günahkâr, vahşi yaratığın ehlileştirilmesi, denetlenmesi gerektiğine yönelik düşünceleri ve pratikleri onaylamaktadır.

Bir kadın çocukluğunda babanın, gençliğinde kocanın, yaşlılığında oğullarının koruması altındadır. Koca, kendi evine gelen eşinin, baba evindeki disiplin ve otoriteyi koca evinde bir kat fazlasıyla görmesini sağlayacaktır. Bu korumacılık ve disiplinin sevgiyle, merhametle bir ilgisi yoktur, bu inancın en büyük korkusu kadının bağımsız olmasıdır.

"Bir kadının yönetimi ya babasının ve kocasının ya da erkek evladının kontrolü ile hüküm altına alınıp boyun eğdirilmelidir, asla bağımsız olmamalıdır."[5]

"Kadınlar gece gündüz ailelerindeki erkeklere bağımlı tutulmalıdır."

Manu Yasaları, erkeğin kadını uygun iş alanlarına hapsederek koruyacağını öğütler.

"Kadınlar güvenilirlik altında evde tutulmalıdır, hizmetçilikte itaatkâr ve fakat iyi bir muhafız değillerdir; fakat kendilerine ait olan şeyleri daha iyi muhafaza ederler. Bu nedenle erkek kadınını şu işlerde çalıştırmalıdır: Servetinin yönetiminde onu sorumlu tutmalı, her şeyin temiz olmasından onu sorumlu tutmalı, dini tören ve ayinlerin eksiksiz yerine getirilmesinden sorumlu tutmalı, kendi yiyeceğinin hazırlanmasında onu sorumlu tutmalı, ev halkına ait kap kaçakların bakımından onu sorumlu tutmalıdır."[6]

Vedalar, *Upanishadlar* ve *Manu Yasaları* kadar halkın inancında ve gündelik yaşamında etkili olan bir başka eser "Kama Sutra"da da kadının durumu vahimdir. Brahman rahip Vatsyayana tarafından MS I. veya IV. yüzyılda yazıldığı kabul edilen "Kama Sutra", kadın ve erkek arasındaki aşk sanatı olarak anılsa da aslında kadının nasıl olması gerektiğine dair bir kanun kitabıdır.

Eş olacak kadınlar öncelikle iffetli, bakire ve itaatkâr olmalıdır. Kitaba göre kadın iffetini korumak için "Erkeğin onayı olmadan davet kabul etmemeli, kimseyi de davet etmemeli, evlilik törenlerine ya da adaklara gitmemeli, kadın arkadaşlarıyla oturmamalı ya da tanrıların tapınaklarını ziyaret etmemelidir. Herhangi bir oyun ya da spor yapmak isterse kocasına danışmalıdır".

Bir kadının iffetinin bozulmasının bazı nedenleri ise şunlardır: "Her zaman topluluğa çıkıp arkadaşlarla oturmak; yabancı bir ülkede yaşamak; serbest kadınlarla arkadaşlık."

Mitlerle ve dini kurallarla yaşayan, insanı özgürleştirmeyi ve aydınlanmayı amaçlayan yoga, ayurveda gibi kadim öğretileri içinden çıkaran, ahimsa (zarar vermeme) ilkesini kendine amaç edinen Gandhi gibi bir liderin köklendiği Hindistan'da da konu kadın olunca,

---

[2] Sandra Gilbert & Susan Gubar, *The Mad Woman in the Attic:The Woman Writer and the Nineteenth Century Literary Imagination*, Yale University Press, 2000.

[3] Alıntı yapılan kaynaklar: M. Hadi Tezokur, "Manu Yasalarında Kadın", Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: VIII, Sayı: 1, 2006; G. Buhler, *The Laws of Manu*, Delhi, 1964; Serinity Young, *An Anthology of Sacred Texts By and About Women; The Laws of Manu*, New York, 1994.

[4] Devi Bhagaveta (1.5.83), aktaran: http://www.alevalatli.com.tr/makale.asp?s=detay&ID=179

[5] Manu Yasaları. V.

[6] Manu Yasaları. IX.

İslam ülkelerindekiyle ve kimi Hıristiyan ve Musevi topluluklarındaki zihniyet ile örtüşüyor.

Kadınlar cinsiyetlerinin teşkil ettiği tehlikeden korunmak için evden mümkün olduğu kadar çıkmamalı, çıkarsa örtünmeli, gece sokakta gezmemeli, tek başına eğlenmemeli, açık saçık giyinmemeli, erkeklerle konuşmamalıdır. Evlerine yabancı bir erkek geldiğinde ve kamusal alanlara çıktıklarında farklı kültürlerde farklı isimler alan bir örtüyle -sari, peçe, çador, burka, türban, çarşaf vb.- kapatılmalarına rağmen hiçbir zaman erkeklere tanınan hak, imkân ve özgürlüklere sahip olamayışlarının nedeni, sadece cinsiyetleri ve ona yüklenen türlü anlamlar, atıflar, içselleştirmeler mi?

Kadınlık maskeleri: peçe, burka, çador

Müslüman feminist Kasım Amin, kadınların tecrit edilmesinin ve örtünmek zorunda bırakılmalarının mantığını ve cinsler arası ayrımın temellerini anlamaya çalışırken, bu tip toplumlarda kimin neden korktuğunu sorar ilkönce. Kadınların tecrit edilmekten pek hoşlanmadıklarını, bu kurala mecbur oldukları için uyduklarını gözlemleyerek, korkulan şeyin fitne olduğu sonucuna varır. Arapçada güzel kadın anlamına gelen fitne, Amin'in kullandığı anlamda, kadınların yarattığına inanılan cinsel düzensizliğin sonucu olan kaos şeklinde tercüme edilir. Erkek egemen din ve düzenlerin kadınlara karşı fobi içeren düşmanca yaklaşımının mantıksal sonucu budur.

Yunan'da da, İslam'da da, Hint'te de, Musevi'de de, Batı skolastiği, metafiziği ve felsefesinde de, Doğu düşüncesi ve dinlerinde de kadının konulduğu kategori aynıdır; dişi olan eksikliği, ötekiliği, düzensizliği, tekinsizliği yani kaosu temsil eder. Ahlakın hem göstereni hem gösterilenidir, hem cinsel hem cinselliği elinden alınandır, hem evdeki melek hem canavar, hem iffetli bakire hem histerik, hem arzu nesnesi hem fitne yaratandır; kendi içinde de sürekli bir çelişkiler yumağıdır.

Fatıma Mernissi, peçe veya örtünün Müslüman cemaatin kolektif fantezisini ortaya koyan bir simge olduğunu belirtir; kadınları ortadan yok etmek, toplumsal hayattan çıkarmak, kolayca kontrol edilebilir bir alan olan eve sürmek, ortalıkta dolanmalarını engellemek ve erkeklere ait alanda bulunmalarının gayrimeşru olduğunu bir "maske" aracılığıyla belirginleştirmek.

Bu maskeli kadın, Batılı erkek yazarların fantezisinde ise erotik anlamlar yüklenir.

Doğu'ya dair üretilen oryantalist fantezilerin odağındaki peçeli kadın imgesi, gizemli Doğu'nun en karakteristik yönüne işaret etmekle birlikte peçe, geleneksel ve muhafazakâr toplumlarda kadına özgürlük sağlayan bir imkân, altından gizli işler karıştırmaya yarayan erotik bir göstergedir.

Örtülü oldukları sürece hem kendilerinin hem erkeklerin korunduğu ve kontrol edildiği varsayılsa da bir kadın, erkek egemen toplumlarda, eril bakış tarafından kodlanan cinselleştirmelerin yükünden kurtulamaz. Aynı mantıkla örtüsüz bir kadının sırf varlığı bile kültürel olarak uygunsuz, ahlaki olarak çelişki yaratan bir cinsel mesaj iletir. Bu nedenle, modern hayatın kamusal alana dahil ettiği kadınlar, Nilüfer Göle'nin belirttiği gibi, sürekli "modern ama edepli" yani erkeklerle bir arada bulunsa bile bir o kadar da iffetli, erişilmez kadınlar olduklarını, yani toplumsal ahlakı tehdit etmediklerini ispatlamak durumundadırlar.[7]

Ancak namus belası karşısında bazen bu da yetersiz kalır. Edepli de, örtülü de olsalar kamusal alanda daima göz önündedirler, her an toplumsal düzeni, milli namusu, erkeğin gururunu incitebilirler, bu nedenle kadınların evlerde veya sadece kendilerine ait mekânlarda yalıtılmaları şarttır.

Kadınların görünürlük ortasında görünmez kılınmasını ironik biçimde eleştiren İranlı yazar Mercan Riyahi'nin "Kırılır Kadınlar" adlı öyküsü bu bağlamda muhteşem bir örnektir.[8]

Bir gün, caddede yürüyen kadınlardan biri kırılır. Bu, sıradan bir durumdur ama kadınlar caddelerde yavaş yavaş kırılmaya başlayınca belediye bir rapor hazırlamakla görevlendirilir ve anlaşılır ki kadınlar önceleri de evlerinde kırılıyormuş. Ama böyle bir olayın caddelerde görülmesi yeni ve şaşılacak bir hadisedir. Meteoroloji ve psikologlar konuyu enine boyuna araştırır, nedenini ararlar. Sonunda belediye meclisi dâhiyane bir şey keşfeder: "Kadın vücudunun bir çeşit kırılgan özelliği vardır, ayakları ansızın kayıvermesin, tuzla buz olurlar."

Meclis kararı sonucu alınan önlem, ayaklarının kaymasını otomatik olarak önlemek için kadınların sokağa çıkmamasıdır. Fakat birkaç gün sonra iki kadın, çiçekleri ve ağaçları görmemekten çıldırma noktasına gelerek kendilerini evlerinin penceresinden aşağı atar, sonra diğerleri... Derken bir fabrikatör zarif bir balon icat eder, kadınlar bunların içine binerek uçacaklar, kırılmaktan kurtulacaklar. Kısa sürede şehir balonlarla dolar, kadınlar zor da olsa bu havasız tecrithanelerde yaşarlar. Ama bir süre sonra hastalanıp ölmeye yüz tutarlar. Sonunda bir kadın balonunun içinden bağırır: "Erkekler neden kırılmıyorlar?"

Öyle yüksek sesle bağırır ki balon patlar. Nihayetinde erkekler tarafından yepyeni bir karar alınır; bütün kadınlar toplanacak ve bir başka şehirde tutulacaklardır.

Kadın bedeninin, cinselliğinin ve doğurganlığının kontrolünü amaçlayan mekanizmalar, çoğu toplumda hâlâ erkek egemen sistemin varlığını sürdürmesinin en güçlü aracı. Bu kontrol, dolaysız baskı ve şiddet yoluyla olduğu kadar, siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel manipülasyonlardan oluşan karmaşık bir mekanizmayla sağlanıyor. Bu çerçevede din çoğu kez bu manipülasyonun güçlü bir aracı olarak kötüye kullanılarak kadınların insan haklarının ihlallerini meşrulaştırma görevini görüyor.

Türkiye'de de kadın bedeni bir siyasi çatışma alanı. AKP'nin neoliberal politikalarının ana gövdesini oluşturan yasal düzenlemelerle birlikte kadınlar için aile ve evlilik, kabul edilebilir tek yaşam biçimi. Bir aile ve ahlak fetişizmini kutsayan bu politikalar, kadını evde ya da kadınlara ait mekânlarda izole etmek için elbirliğiyle çalışmaya devam ediyor. Pembe otobüsler, pembe internet kafeler, kadın alışveriş merkezleri gibi projeler, elbette biz feministlerin arzuladığı türde mekânlardan çok farklı olarak, kadının yeni bir bilinç ve özgürlük kazanmasını değil, kadını toplumsal/kültürel hayattan soyutlamayı amaçlıyor.

Uçan Süpürge'den Selen Doğan'ın belirttiği gibi, "Asıl derdin kadınları toplumdan izole etmek olduğu gün gibi ortada. Korucuyu ve

[7] Nilüfer Göle, *Modern Mahrem, Medeniyet ve Örtünme*, Metis, 1993.

[8] *İran Edebiyatı Öykü Antolojisi*, çev. Haşim Hüsrevşahi, Dünya Kitapları, 2005.

önleyici hizmetleri geliştirmeyen ve kadın-erkek eşitliğinin geliştirilmesine yatırım yapmayan kamu otoritesi kendince böyle çözümler bulup kadınları gettolaştırıyor. Cinsiyetçi önlemlerle kadınların güvenliği sağlanamaz."[9]

Normalleşmeyeceğiz çünkü normallik asıl sorun!

Hesapta koruma amaçlı kapatma ve tecrit etmenin kadınları daha çok tehlikeye soktuğu gün gibi ortada. Kadınların çoğu için en tehlikeli yer, BM'nin 2019 yılında yayımladığı raporda da belirttiği gibi evleri. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun raporlarına göre, kadınların yüzde 60'tan fazlası evlerinde öldürülüyor. Salgın sürecinde, "evde kal", "evde yaşam var" gibi sloganlarla desteklenen ev izolasyonları, pek çok kadının şiddete daha çok maruz kalmasını sağladı. Örneğin salgının ilk çıktığı Çin'de, ev içi şiddetin karantina öncesi döneme göre yüzde 300 yükseliş göstermesi, Türkiye'de kadın cinayetlerinin artması, Amerika'dan Afrika'ya kadar salgın, karantina ve izolasyonun en çok kadınları vurması bunun göstergesi.

Sosyal izolasyon, zaten oldubitti mahrem kabul edilip üzerinde konuşulmayan ev içi fiziksel, ruhsal ve cinsel şiddeti, travmaları, ensesti ve çocuk istismarını da gizliyor. Kol kırılır yen içinde kalır mantığı ile evde olan evde kalırken, salgın sürecinde durum çok daha korkutucu bir hale gelerek, kadınlar kendilerine şiddet uygulayan erkeklerle yaşamaya mecbur bırakılıyor hem de sağlık ve vicdan meselesi üzerinden...

Şiddete uğrayan ya da tanık olanlar, hastalık korkusuyla hastanelere ya da karakollara gitmekten hem kendileri, hem çocukları hem de saldırganlar adına kaygılanıp şikâyetçi olmaktan vazgeçiyor. Yanı sıra, görevlerine devam etmek zorunda kalan pek çok kadın hem sağlıkları açısından tehlikeli koşullarda, hem de çok düşük ücret karşılığında çalışıyor; 65 yaş üstü kadınların çalışmaları, hava almaları, yürüyüş yapmaları bir günün birkaç saati dışında engelleniyor; bedensel engelli ve yaşlı kadınlar korunmasız ve kırılgan kılınıyorlar; birçok riskli ya da enformel meslek genelde göçmen, Afrika kökenli, siyah, mülteci ya da yerli kadınlar tarafından yapılıyor. Bu kadınlar salgın yüzünden işten atılıyor; başka hiçbir geçim aracı bulamıyor, tıbbi harcamalarını karşılayamıyorlar, ırkçı saldırılara, enfeksiyonun sağlıkla ilgili ve ekonomik sonuçlarına daha fazla maruz kalıyorlar.

Kimi ülkeler kadına şiddet konusunda özel yasa taslaklarını ve alınacak önlemleri konuşuyor, sağlıkla ilgili pek çok destek alanı oluşturuyor. Türkiye'de ise henüz bir önlem paketi açıklanmadı. Aksine salgın günleri bahane edilerek gerçekleşen İnfaz Kanunu değişikliği, kadınlar ile çocuklara yönelik tehdidi arttırıyor.

"Türkiye'de siyasal iktidar, olağandışı salgın yönetimi çerçevesinde erkek egemen ve gerici uygulamalarını, amaçlarını gündemden eksik etmeyerek, erkek egemen yasa yapımını bilfiil sürdürmekte ve cinsel şiddet faillerine kolluk yapmaktadır. COVID-19 salgınında siyasal iktidarın derdi ve icraatı, cinsel istismar faillerini, tecavüzcüleri, tacizcileri aklama ve salıverme."[10]

"Bu karardan tabii ki şiddet uygulayan erkekler faydalanıyor. Burada bir tarafta kadınların yaşam hakkı diğer tarafta şiddet uygulayan erkeğin sağlık hakkı karşılaştırılıyor ve erkeğin sağlığı önceleniyor. Böylece şiddet uygulayan erkek ile aynı evde yaşayan kadınlar ve çocuklar ciddi can güvenliği tehlikesi ile baş başa bırakılıyor."[11]

Pandemi, kapitalist patriarkanın içerdiği şiddeti, hiyerarşiyi, eşitsizliğin, sömürünün ve baskının yapısal köklerini açığa çıkarır ve artırırken, feminist direniş ve dayanışmanın yeni biçimleri de bu gerilimlerden ve çatlaklardan çıkıyor.

Radikal feminist hareket, kamusal erkek alanı ve özel kadın alanı ideolojisine ve cinsel çifte standarda karşı yıllardır mücadele ederken, dünya genelinde kadınlar ve LGBTİ, pandemiyle ağırlaşan çoklu şiddet formlarına boyun eğmeyi reddediyor, dayanışma, paylaşım, bilgilendirme ve isyan pratiklerini örerek örgütleniyorlar. Türkiye'deki pek çok kadın örgütü, kurum ve kuruluşu, medya ve sosyal medya üzerinden yürüttükleri kampanyalar, aktiviteler ve yardım, destek ağlarıyla kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi için ellerinden geleni ardına koymuyor. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, Mor Çatı ve Kadın Meclisleri tarafından hazırlanan "Şiddetten Korunma Kılavuzu" ve benzeri yayınlar, pek çok kadına rehber olmaya devam ediyor. Bu sürecin en çok zarar verdiği kadınlar, kız kardeşlik bağlarını yeniden hatırlayarak ve feminist bir bilinçle birbirlerine destek vermeyi sürdürüyorlar.

"Yeni normal"e döndüğümüz şu günlerde, bana en çok umut veren, 15 farklı ülkeden 30'un üstünde feminist/trans-feminist örgütün imzasıyla yayımlanan "Sınır-Aşırı Feminist Manifesto" pandemiden çıkış yoluna ışık tutarken, "normal"e geri dönmeyi reddediyor.

"Normalleşmeyeceğiz; çünkü normallik asıl sorun: Küresel feminist ve trans-feminist hareket, bu yeni küresel sağlık, ekonomik, ekolojik kriz ve gıda krizi karşısında izolasyona teslim olmayacak ve ülke sınırları içinde koronavirüsle başa çıkmak için alınan kısıtlayıcı önlemler nedeniyle mücadelesini durdurmayacak.

"Birleşerek patriarkal ve baskıcı 'normalliğe' isyanımızda güçleniyoruz. Kolektif olarak ve genişleyerek ördüğümüz, sınır-aşırı feminist özgürleşme sürecini devam ettireceğiz. İstediğimiz ve arzuladığımız yaşamı kurmak için savaşmaya devam edeceğiz. Patriarkal, sömürücü, sömürgeci ve ırkçı şiddeti reddeden herkesi harekete geçmeye ve küresel feminist mücadeleyi zenginleştirmek ve güçlendirmek için bir araya gelmeye çağırıyoruz. Birleştiğimizde sadece pandemiden çıkmakla kalmayız, her şeyi değiştirebiliriz. Yaşasın kadınlar ve mücadeleye devam edenler!"[12]

[9] https://www.milliyet.com.tr/gundem/pembe-internet-kafe-kadini-izole-eder-2028691

[10] https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/kadina-siddet-corona-gunlerinde-artti-5753058/

[11] http://mezopotamyaajansi22.com/tum-haberler/content/view/91565

[12] https://www.catlakzemin.com/e/sinir-asiri-feminist-manifesto/

Umur TALU

Alcatraz'dan kaçış!

Her izolasyon, dış cephe ve çatıyı korumak için değildir!

©FRANKIE'S

Filyasyonu biliyoruz artık.

Bir "pozitif" kişiden yola çıkıp ilişkide bulunduğu "olağan şüpheliler"e ulaşmak.

Aslında "filyasyon" tarihin, rejimlerin, hele otoriter rejimlerin olmazsa olmazıydı... Bir farkla: "Negatif" kişiden yola çıkıp ilişkide olduğu, bağlantılı olduğu, duruma göre selam verdiği, dokunduğu, göz göze geldiği herkese ulaşmak...

Daha ötesi, geriye geriye giderek "köken" bulmak. Bazen kapısına, yakasına işaret konan; bazen gizlice, sinsice kayıtların fesat hafızasında soyuna, soyu sopundaki bir "arıza"ya uzanan; maksadı devleti-milleti-vatanı, muhtemelen ırkı, kanı, sadakati korumak olan, etnik, dini, siyasi, istihbari ve de bazen tıbbi çentikleme!

Filyasyondan kurtulmak için din değiştirmiş olanlar da Nazi rejiminden kaçamamıştı... Bunu Naziler gelmeden çok önce yapmış olanlar da.

Ülkemizde de çocuklarının ismini değiştirenler bir şekilde kendilerini kandırıyordu!

Fakat mevzu filyasyon değil, izolasyon!

Birbirimizden korunmak ve ne iyi ki birbirimizi koruyabilmek için "kapanmak."

Korunma-koruma amaçlı, sakınma niyetli ayırma, arındırma, tecrit etme, temassız kılma ameliyesi.

Resmi filyasyon bahsi ne kadar da yaklaşmıştı izolasyona.

Devletin (ve toplumun) bazı kesimlerden izolasyonu için, filyasyonu yapılan bazı kesimlerin izolasyonu!

İzole olma iradesinden izole etme baskısı ve izole edilme mahkûmiyetine uzanan, tek kelimede çok manalı tarih ve hayat dersi.

Daha çoğunu hemen hatırlayacaksınız zaten:

Hücre, tımarhane, hapishane, hastane, toplama kampı, sorgu odası, cüzamlı adası, miskinhane, sürgün, getto, Kızılderili rezervasyonu, dışlama, Platon'un mağarası, Gulag, karantina, Meksika'da hasta tarım işçilerinin kapatıldığı Lazarettas, manastır, yatılı okul, kışla, sokağa çıkma yasağı, mülteci kampı...

Kapı, duvar, çit, hendek, sur, sınır, parmaklık, tel örgü, kilit, kafes...

İçinde elbette kendini korumak için olanlar, devleti, ülkeyi korumak için olanlar, ötekilerle mesafe koymak için olanlar, tehlikeye karşı tedbir olanlar var...

Kimi gönüllü izolasyon gibi görünüyor, çünkü irademizle yapıyor, kabul ediyoruz...

Kimi basbayağı ceza.

Gündelik hayatın durumu, tarihin o zamanı, suçun tanımı izolasyonu da belirliyor.

Ahlakın ölçüsü izolasyonu da ölçüp biçiyor.

Geleneğin koyusu izolasyonu da sağlamlaştırıyor.

Bir eser üretmek üzere evine, odasına, stüdyosuna, kütüphaneye kapanan sanatçının "yaratıcı" gönüllü izolasyonuyla...

Toplumsal temassızlık ve hane yüküyle eve kapanan, kapatılan kadının kabullenilmiş izolasyonu aynı kelimeye sığabiliyor işte!

Bazen her ikisinin de izole çaresizliği yok mu? Başkalarıyla paylaşılamayanlar, istediğini yapamamak, kendini yetersiz hissetmek, bir çıkış bulamamak.

İnzivaya çekilmek de izolasyon...

İntihara sürüklenen bir ruhun yalnızlığı da!

İzolasyon-19'dan emin şekilde çıkabilmek için de virüsün izole edilmesi gerekiyor. Bir asır önce, hastaların, korunmak isteyenlerin ve kimi yerde otorite emriyle izole olanları kuşatan "İspanyol gribi virüsü"nün izole edilebilmesinin 70 yıl kadar aldığını tam unutmuşken!

Hayatımızın çoğu endişelerden, korkulardan ibaret olduğu için...

Gündelik sığınmalarımız, sığınaklarımız var; savaş, nükleer panik ve benzerine gerek kalmadan.

Kendi içimiz, sırlarımız, bilinçdışımız, bastırılmış arzular, tutkular, öfkeler.

Kanunların, örf ve âdetlerin, önyargıların ablukası, kuşatması, sıkıştırması, kapatması var.

James W. Bemauer, "Foucault'nun Özgürlük Serüveni"nde, onu bir "Kapatma, kapanma filozofu" olarak selamlar:

"Foucault'nun, insan hayatı ve düşüncesini hapseden kapatılmaları keşif ve tarif etmedeki keskin yeteneği diğer çağdaş felsefecilerin hiçbirinde yoktu: Akıl Çağı'nda delilerin kapatılması; tımarhanelerdeki hastaların çocuk statüsüne mahkûm edilmesi; insan bilimlerinde düşüncenin tutsak edilmesi; mahkûmların cezaevlerine tıkılması; insan kimliğinin cinsel kendilik hücresine hapsedilmesi; yani kapatılma takımadalarında yaşamaya mahkûm olan insanlar." ("Foucault'nun Özgürlük Serüveni", s. 30, Ayrıntı Yayınları, 2005)

Kapatmanın yani izole etmenin rengi, korumadan tedaviye, cezaya kadar değişebiliyor veya toplumun önyargılarıyla kişinin bilinçdışı arasında gezinebiliyor.

Ama her halükârda, iki taraflı bir ilişki: Otorite, birilerini izole ederek, çoğunluk denen başka birilerini ve düzeni onlardan korumuş, izole etmiş oluyor.

Kilit ifade, "tımarhanelerdeki hastaların çocuk statüsü".

Çünkü çocuk da ailede, okulda, çevrede korunmaya, izole edilmeye, terbiye edilmeye, sınır dışına çıkmışsa kapatılıp ıslah edilmeye dair uzun bir hikâyenin travmalarla büyüyen kahramanı.

Başkasının "iyi, doğru, ahlaklı, sağlıklı, rasyonel" seçimlerinin tebaası olarak çocuk ile deli arasındaki ince çizgi, akıl ile delilik arasındaki duvardan daha ince!

Otoriteyi, tebaayı, biat ve itaati görmüşsek, her nerede varsa, bir iktidar ilişkisi olduğu için de "kapatma" derinliklerinde dolaşıp durmuş Foucault.

Devletin tanımı ve organizasyonu gibi: Koruma amaçlı izolasyon... Merhamet dolu kapatma... Kendi iyiliğin ve elbette toplum iyiliği için tecrit!

Kapatma Filozofu'nun bahsettiği bu: "Deliliğin Tarihi"nde (İmge Kitabevi, 1992) işaret ettiği "yardım ile baskı" aygıtının bütünlüğü. Merhamet ile cezanın birlikte kapanmasıdır adeta.

Kitabında Paris Genel Hastanesi'ne kapatır okuru! Yoksulluğun şiddetinde, dilenciliğin artışıyla mücadele için kralın ve kraldan çok kralcıların aklına gelen, 1656 kararnamesiyle birleştirilen hastane ve kurumlardan doğan, devasa "İzolasyon Merkezi"dir.

Yoksullar, dilenciler, evsizler, serseriler, aylaklar, fahişeler, deliler, tedavisi imkânsız denen hastalar, sakatlar, hatta terk edilmiş çocuklar... Adı hastane olan Büyük Kapatma'nın duvarlarına yapışırlar. Bir yıl sonra, 500 bin nüfuslu Paris'in yüzde birinden fazlası, 6 bin kişi izole edilmiştir orada.

"Hastane"de sadece bir doktor vardır aslında. "Hastane"; hapishane, nezarethane, tımarhane, ıslahhane, miskinhanenin füzyonudur.

Foucault için, adeta düzenin mikrokozmosudur: "Genel Hastane, polis ile adalet arasında, kanunun sınırlarına yerleştirilmiş bir iktidardır." Öyle ki, ömür boyu tayin edilen yöneticileri, "Yetkilerini sadece Hastane binaları içinde değil, tüm Paris'te, sorumluluk alanlarına giren herkes üzerinde kullanmaktadır... İçinde olduğu kadar dışında da bütün Parisli fakirlerin üzerinde bütün yönetim, asayiş, yargı, ıslah, ceza yetkisine sahiptirler".

Çünkü "Genel Hastane tıbbi bir kurum değildir. Daha çok, yarı adli bir yapı, mahkemelerin dışında karar veren, yargılayan, infaz eden bir cins idari bütündür". Hastane yöneticilerinin aletleri tıbbi olmaktan ziyade işkence aletleri, prangalardır. "Hasta"nın izole edildiği yoğun bakım servisi, zindanlardır.

İktidar; ayırma, ayrımcılık yapabilme, kapatma, izole etme yetkilerini haizdir ya!

İktidarın kim olduğunu, sadece krala bakarak değil, "yardım ve ceza otoritesi"ni yeni çalışma ahlakının temeli yapan sınıflardan da anlarız.

Bütün miskinhaneler Karacaahmet Mezarlığı ortasında değildir; Avrupa'da cüzamlılar, tarikatların, cemaatlerin, kilisenin, devletin kontrolündeki "merhametli izolasyon"un ardından yok olurken, manastırlar hastaneye, epeyce de tımarhaneye dönüşür.

"Genel Hastane"nin otoritesi adeta asırlar sonra bir salgında tekâmül etmiş suretiyle ortaya çıkar:

Genel Hastane devlet ve sağlık otoriteleri olmuştur. 1918-20 İspanyol Gribi salgınında, o sırada biri savaşta tarafsız ve demokratik olan, diğeri 10 yıllık devrim ateşiyle yanan iki ülkede, İspanya ve Meksika'da "sağlık diktatörlüğü" denen ve hakikaten içinden diktatörlük doğuracak mekanizmalar oluşur.

100 yıl sonra, 2020'de, Genel Hastane'nin postmodern tezahürü, Küresel Genel Kapatma-Kapanmada, "vatandaşın iyiliğini düşünen" yerel otoritelerin zafer bayramına dönüşür.

Tecelli odur ki, cüzamlıları, sonra delileri, vebalıları izole etmek için kurulmuş "Charite" yani "Sadaka" veya "Hayırseverlik" hastanelerinin en mükemmeli, Berlin Charite, bu kez Corona'da akıl-ilim-izolasyon açısından merkezi rol alır. Almanya'yı Avrupa'nın Corona sefaletinden izole eden kararlar Charite'nin dâhisi Christian Drosten'dir.

"Evde kal" ile "Entübe kal" arasına karantina yerleşir. O soyut "ev"de izolasyon iyidir! Konak da olur barınak da o müphem sığınak! Toplumdan ruhen, bedenen, zihnen izole evsizler, konaklayıcı konuklardan izole olmuş otellerde izole edilir.

Devletler sınırları izole eder. Terörist şüphesiyle dikkat kesilmiş ve mültecilere kapalı sınırlarda artık herkes mültecidir, herkes şüpheli.

Despotlar, sıhhat ve afiyet vaaz ederken, elbet herkesin iyiliği için, tıbbın, kendi bedeninin cahili ahali üzerindeki tartışmasız otoritesini kendilerine maske, dezenfektan, eldiven yaparlar.

Sosyal mesafe; kültürel, ekonomik, sınıfsal, etnik mesafeleri silip üzerlerinde otorite kazanır.

Yaşlıların birbirleriyle sosyalleşerek izole olduğu huzurevleri, izole ölüm adaları haline geliverir; Fransa'da aylığı 4 bin Euro'dan.

İnsanların biner-on biner öldükleri "ileri ülkeler"de düşünürler, yine düşünürler: İzolasyon iyi midir, kötü müdür?

Kendimizle yüzleşmeye, daha güzel bir dünya, daha temiz bir çevre ve kendini daha iyi bir insan olarak düşlemeye mi yarar?..

Yoksa aile içi şiddetin, ki kadına dayak demektir, cinayet değilse henüz, çocuklara tekme tokadın ve büyük salgınlar sonrasında intiharların arttığı, hatta faşizmin bile yükselebildiği; depresyon, işsizlik, endişe, korku cehenneminde kendi kendini dişlemeye mi sürükler?

O da olabilir...

Bu da olabilir!

Her zamanki gibi yük senin üzerindedir birey!

Fakat o kadar birey de olmalı mıdır, olmamalı mıdır? Salgın ve izolasyon bizi birbirimizden koparmış mıdır yoksa tasada ve kıvançta birlik ve beraberliğimiz artmış mıdır?

Eski işimize dönebilmek arzusu, nihayetinde eski okula gidecek olmak, eski hayatımızı özlemek; daha çok el yıkayacak olmamız, hemen öpüşemeyecek halimiz dışında, nasıl bir "yeni normal"dir, en izole haliyle bile?

"Hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı"nı en iyi bilenler, en nihai izolasyona mahkûm olup beklenmedik bir hızla kayıp giderken hayattan, o bildiğimiz hiçbir şey, izolasyonla dondurulmuş eski halinin eriyip çözülmesini, dolaptan çıkarılıp ısıtılmayı bekler.

Sosyal medya vasıtasıyla sosyalleşebilmiş yalnızlık, izolasyon sürecinde yalnızlığın sosyal medya eşliğinde sosyalleşmesi olarak tecelli eder! Parkları, sokakları, kafeleri, eşi dostu, işi postu özlemek dışında, büyük değişikliktir hakikaten! Cep telefonu yanıp söner ve değişimi müjdeler: Sanal gerçeklikten gerçek sanala geçilmiştir!

Bir ağ içinde yalnız olduğumuzu idrak için bir ağ içinde yalnız kalmak gerekmiş olabilir! Ama bu paradoks, bizzat idrakimizin önündeki engeldir aynı zamanda. Çünkü izolasyonun özü fiilen aynıdır.

"Platon'un Mağarası"nda, o karanlıkta doğup zincirlenmiş olarak izole büyümüş, sağa sola bakamayan, sadece önlerindekini gören, mağara ağzındaki gölgeleri gerçeklik zannedenler arasında kurtulup dışarı çıkabilenler, yeni bir gerçeklikle tanışmıştı.

Biz o mağaradakiler değiliz; dışarıda zincirliydik, gerçeklik zannediyorduk. Özgürlük yanılsamalarında, bazen içimizde, bazen işimizde, bazen mahalle baskısında, bazen sınıfsal-etnik-cinsiyetçi izolasyon ve dışlamalar ortasında, aile-okul-askerlik-iş-işsizlik gibi duvarlar arasında, kanunlar ve kanunilerin buyrukları altında özgürlük tadıyorduk.

O yüzden mağaranın bizi özgürleştirme ihtimali vardı... Bir ihtimaldi elbette.

O yüzden, bunaltıcı yalnızlık ile yaratıcı "yalın"ızlık diye ayırıyor düşünürler.

İkincisi, mesela "İcadın sırrı yalnız olabilmektir" diyen Nikolas Tesla'nınkidir.

Büyük veba salgınında Newton, Cambridge'deki eğitimini bırakıp taşradaki aile çiftliğine kapanır. O iki yıllık izolasyon, Newton'u sadece ölümden kurtarmamış, Newton yapmıştır mesela.

Bir Tesla, bir Newton olmayabiliriz elbette!

Fazla düşünmezsek, Türkçe lügat, "loneliness" için de "solitude" için de "yalnızlık" yazar. Oysa kendi dilimizde bile, yalnızlık vardır, bir de yalnızlık. Her izolasyon, dış cephe ve çatıyı korumak için değildir!

"Yalnızlık Filozofu" Lars Svenden'in "Kendi hayatını yeniden şekillendirme fırsatı" olarak gördüğü "corona izolasyonu", yine de sınırı onun bir diğer ihtisası "Sıkılma"nın orada çizer. "Kabin ateşi" yükselirse, şekil bozulur!

Freud'un, çocuklarda ilk korkuların karanlık ve yalnızlığa dair olduğuna dair tespitini, delilerin çoktan anladığı o durumu belli belirsiz anlarız, ya çocukluk fotoğraflarına bakarken ya delirmek üzereyken!

Yoksul bir işçi ailesinin çocuğu olan İtalyan hukukçu Tiziano Terzani, Olivetti firmasında çalışırken Japonya'ya gitti. Asya kültürüne ilgisi yoğunlaştı. İstifa etti, ABD'de Çin kültürü eğitimi aldı. Gazeteciliğe başladı. Önemli Alman ve İtalyan gazeteleri için Uzakdoğu'da çalıştı. Vietkong ve Kızıl Kmer zaferlerini izledi. Asya'yı dolaştı. Yazdı, yazdı. 2001'de kanser olduğunu öğrendi. Ailesini bırakıp Himalayalar'da ıssızlıkta izole etti kendini. Ölüme yolculuğunu yalnızlığının sessizliğinde boşluğa bıraktı. Daha önce Japonya'da da benzer bir izolasyonla hayatı, yazarlığı, yaratıcılığı sıçramıştı oysa.

İtalyanca da Türkçe de şuna geliriz:

İzolasyon, yaratıcılık da olabilir...

Ölüm de!

İradenle ve iraden dışında.

İstekle ya da baskıyla.

Bilinçli, bilinçsiz.

Nihayetinde, "Isola" ada demektir. Bazen Robinson'unki gibi, kazayla. Bazen cezayla ya da rızayla!

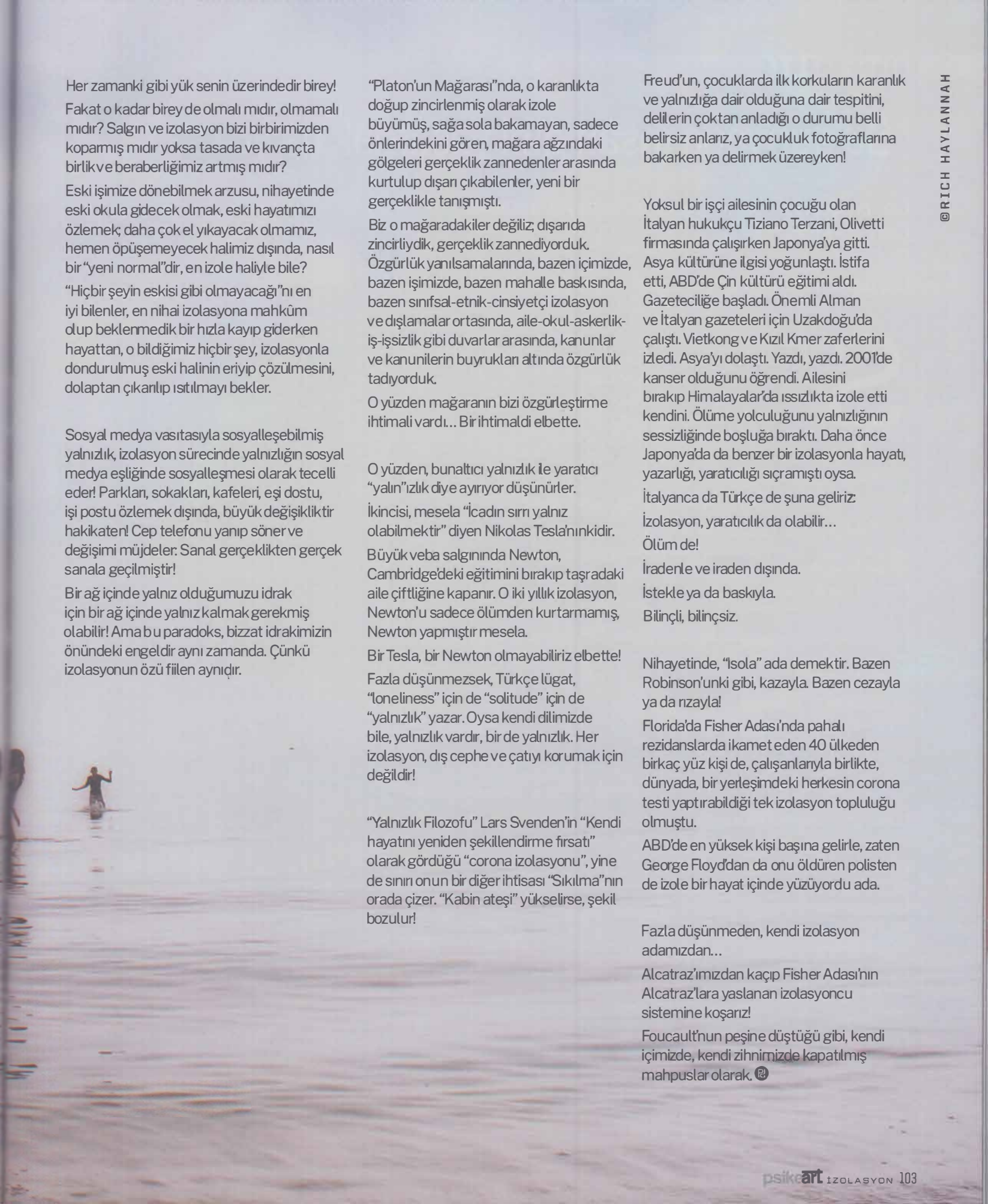
Florida'da Fisher Adası'nda pahalı rezidanslarda ikamet eden 40 ülkeden birkaç yüz kişi de, çalışanlarıyla birlikte, dünyada, bir yerleşimdeki herkesin corona testi yaptırabildiği tek izolasyon topluluğu olmuştu.

ABD'de en yüksek kişi başına gelirle, zaten George Floyd'dan da onu öldüren polisten de izole bir hayat içinde yüzüyordu ada.

Fazla düşünmeden, kendi izolasyon adamızdan...

Alcatraz'ımızdan kaçıp Fisher Adası'nın Alcatraz'lara yaslanan izolasyoncu sistemine koşarız!

Foucault'nun peşine düştüğü gibi, kendi içimizde, kendi zihnimizde kapatılmış mahpuslar olarak.

©RICH HAYLANNAH

Bülent KORMAN

"Şu dünyada insan gibi yaşamak da yoksa..."*

En temel güdüsüyle "kontrol" ediliyor insanlar:
Can korkusuyla.
Belirsizlikle.
O yüzden herkes birbirinden korkuyor.

©FRANKIE6#39;S

Şüphesiz büyük teknolojik ilerlemelerle
ama bir o kadar da *üfürmelerle* girilen bir yüzyılda,
bütün bir insanlık olarak "yaşatıldığımız"
bu "görülmemiş rezilliği" kabul edemeyip (*nihilizm* berbattır çünkü)
bu dönemde beni zorlayan soru şu:
Bana bunu yaşatan kim?
Ne?
Hangi düşünce? Hangi *yanlış?*

Bir *"şahıs"* değil tabii aradığım. Niyetim bir *"diklenme"* hiç değil.

Hem *"şunda-bunda muazzam ilerleme"* deyip, hem de bu "sefalet" için
bilmem kaç yıl-yüzyıl önceki salgınlar karşısındaki
"insan çaresizliğini"
bugünle birmiş gibi tutmaktan,
hiç değilse bir *"mahcubiyet"* duyulması gerekmiyor muydu?

Hiç değilse, bir küçücük farkla bile olsa, Bir *"başka"* yaşanamaz mıydı bu facia,
hele kimi ülkelerde, yaşlıların yığıldığı adı "huzur",
"ölüm *evlerinde"?*

Yenilir yutulur bir şey miydi,
kimi devlet yöneticilerinin arlanmadan
söylemeye cüret ettikleri?

Çok mu anlaşılır bir şey,
koca Amerika toprağında *"bez maske" dikecek bir fabrikanın bile bulunamaması?*

Çünkü onları üretecek dikiş makinelerinin topu Uzakoğu'da
"lüks markalara" giysi yetiştiren *"köle* işçilerin" önlerinde.

Bir *"dünya görüşü* bozulması"
bir *"sistem berbatlığı"*, bir "öngörü eksikliği", bir *"hazırlık ihmali"*, bir *"yanlışa destek"*,
bir *"merhamet dumuru"*
bir "illüzyon"
yok mu bunlarda?

Hiç karınca ezmediği,
hayatında tek bir dal bile kırmadığı için,
"doğaya hiç zarar vermediğinden"
emin ve *"içi rahat olmak"* gibi bir *"dar görüş konforu"*
bu soruları kendine sormamak...

---

* "Şu dünyada insan gibi yaşamak da yoksa
Ne kalıyor geriye, yüzyıllardan?"
Behçet Necatigil

Ya da, kimileri için,
hiç lüzumu olmayan
"yeni bir ayrıma"
dönüşmesinden bile
nedense çekinmeden
birden ortaya sürülen,
aslında çok çok eski çağlarda kalmış
"bilim sevenler" (ne sorunlu bir terkip)
gibi *"şık"* bir duruşa
bütün sorunları aşmakta
fazlaca güvenmek olabilir, olsa olsa.

Oysa ne kadar geç bir vakit,
"İnsan" eli-zihni değmiş her alanda
tüm *"masumiyet karineleri"* için.

"Bu konunun dibi derin", *"primordial"*,
"sağ kalma güdüsü",
"yüzyıllardır hiç kırılmayan
genetik zincir" vb. açıklama teşebbüsleri, gerçekten yetiyor mu bize?
Ganyan sonuçları gibi,
o gün hangisinin önde bitirdiği açıklanan
"ölüm-kalım sonuçları"na,
*"veba"*dan kaçarken önüne çıkan Azrail'i oyalamaya çalışan bir Bergman filmi figürü gibi,
saklandığımız evimizde **ve gömüldü**ğümüz koltuğumuzda *-izole- bakarken?*

Birilerinin diyelim benzer şekilde büyük ama *göz göre göre gelen* bir yanlışın,
ihmalin içinde oluşu nedeniyle,
bütün boruları bir anda patlasa bir şehrin,
*l*ağım bir semtten ötekine,
bir sokaktan bir sokağa, bütün şehri bassa, evlerine bu kadar itirazsız çekilir miydi insanlar?

"Yeni normal" bu diye,
bundan böyle burunlarına özel olarak geliştirilmiş ve kareyle dağıtılan "bir mandal" takmayı,
dize kadar geçirimsiz lastik çizmelerle gezmeyi bu kadar boynu kıldan ince kabul eder miydi?

Hayır, etmezdi.

Çünkü "kafa tutacağı" birileri vardı.

Şimdi yok öyle biri/leri *-görünürde.*
Tıpkı *virüs* gibi.

İşte mesele tam da burada.
En temel güdüsüyle *"kontrol"* ediliyor insanlar:
Can korkusuyla.
Belirsizlikle.
O yüzden herkes birbirinden korkuyor.

O yüzden, birbirimize
"Her toplum layık olduğu gibi yönetilir" cikletini ikram edemiyoruz artık.
Laf olsun diye bile."Unutun" diyor birileri,
"bütün bildiklerinizi unutun artık!"

Çok mu zor, onun yerine, Orhan Bursalı gibi,
"Kurtuluşumuz COVID-19 biziz diyebilmekte"
demek?

Pınar AYDIN O'DWYER

İnzivanın ödülü nedir?

Ariadne, Nixos'ta uyurken...

"Uçan Hollandalı"

"Peer Gynt"

"Tannhäuser"

İnsanın geçmişine bakışı/iç-yolculuğu her zaman ödül getirmeyebilir; cesaret isteyen bir eziyet olabilir. Yine de belki COVID-19 günlerindeki "izolasyon tankı" misali inziva, çekirdeğimizi buldurup kendimizden hoşnut kalmamıza yol açabilir!

Tamam, yalnız kalalım, kendimizi başkalarından soyutlayıp tümüyle inzivaya çekilelim de, yalnızlık insana mahsus değilken ödülümüz ne olacak? Ya da yalnızlık bir çile midir, yoksa ödül nedeni midir?

İnsana en büyük ödül sevgidir, diye düşünülür. Sevmek ve tabii sevilmek, başkası tarafından onaylanmak ve olduğu haliyle kabul edilmek en büyük ödüldür; hele uzun bir yalnızlığın, onaylanmamışlık döneminin sonunda.

Mitolojik efsaneye göre Naxos'lu genç, güzel ve akıllı **Ariadne**, kahraman Kral Theseus'u içine düştüğü meşhur labirentten kurtarmıştır. Theseus ona minnettar olacağına her nedense onu reddeder, hatta bitkin halde ve tek başına bir mağarada uyumaya terk eder.[1,2] İnsanlar kendilerini zor durumdayken görüp yardım edenleri hiç affetmez ya, o hesap. Su perileri Naiad, Driad ve Echo mağarada uyuyan masum ve iyi kalpli Ariadne'nin çevresinde dolanmakta ve uyuyan yüzündeki sonsuz hüznü izlemektedir. İnsan hiç yalnız değildir, farkına varmasa ve uzaktan da olsa onu izleyen birileri mutlaka olur. Bir süre sonra Ariadne uyandığında yalnız başına olduğunu anlayınca hâlâ hayatta bulunmasını lanetler. Neyse ki sonunda su perilerinden haberi alan şen şakrak Dionysos çıkagelip onu öper ve Ariadne'nin de ona âşık olmasıyla mutlu sona ulaşılır. Ariadne'nin uykulu yalnızlığı ödüllendirilmiştir.

Bir diğer güzel ve masum "Uyuyan Güzel" olan **Brünhilde**'nin kader öyküsü Ariadne'ninkine benzer.[3] Kuzey Avrupa mitolojisinin acımasız tanrısı Wotan, güzeller güzeli Brünhilde'yi kalkanının üzerine yatırır ve etrafına bir ateş çemberi yapması için eli ve aklı her işe yatkın tanrı Loge'yi görevlendirir. İşbitirici Loge de hemen uykuya yatırılmış olan Brünhilde'yi alev çemberinin içine alır ve dünyadan yalıtır ta ki cesur Siegfried gelip onu öperek derin düşlerinden uyandırana kadar. Kalkanın üstünde, alevlerin ortasında tek başına tutsaklığı, saf aşk sonlandırır; bu güzel ödül zorunlu yalnızlık çilesine değmesini sağlamıştır doğrusu:

Denizin üzerinde yaşayan bir kraliçe vardı,

Hiç kimsenin bilmediği bir yerde.

O son derece güzel ve güçlüydü,

Hedefi cesur şövalyenin öpücüğü vurdu; aşk ödüldü.

Aşk uğruna tecridi göze almak ne yazık ki her zaman beklenen o yaşamsal ödülü getirmeyebilir. Örneğin Etiyopya Prensesi **Aida**'nın kaderi baştan maküstur.[4] İnsan düşman ülke Mısır'ın muhafız komutanı Radames'e gönlünü kaptırırsa, kral babası Mısır firavununa yenik düşerse, bir de üstüne kendisi Mısır'da tutsaksa, dahası firavunun kızı malum yakışıklı komutana göz koymuşsa kaderini değiştirmek için elinden ne gelebilir ki? Bu durumda kendisinin ve onun duygularını paylaşan Radames'in el ele tutuşup beraber mezara girmekten başka yapacak bir şeyleri yoktur. Aşk uğruna ölümüne yalnızlık onlar için en büyük ödüldür.

Tek başına bırakılmak sadece kadınlara mahsustur diye bir kural yoktur elbette; "Mahzun yalnız" kimi zaman da bir erkek olabilir pekâlâ. Sadece, her nedense, gerçek yaşamda olduğu gibi efsanelerde ve öykülerde de yalnızlık erkeklerin olunca ulvi boyut öne çıkmakta, kadınların olunca fiziksel acı layık bulunmaktadır. Örneğin **Uçan Hollandalı**'nın öyküsünde: Kuzey denizlerinin bir gemici efsanesine göre Hollandalı kaptan, ilahi güçler tarafından kıyamet gününe kadar göklerde dolaşan bir hayalet yelkenli geminin seyrini yönetmeye mahkûm edilmiştir.[5,6] Hollandalı kaptan ancak her yedi yılda bir yüksek dalgaların kendini sahile atmasıyla karaya çıkabilecek ve bu sırada kendini hiç aldatmayacak bir kadın bulup onunla evlenebilirse üstündeki lanet sona erecektir. Bir kadının onu aldatmayacak olmasının garantisi ise ona kendisini sevdiğini söyledikten sonra bunu kanıtlamak için ölmesidir. Nitekim o sefer yedi sene bittiğinde ona âşık olan genç ve güzel kız Senta denize atlayarak kendisini onun aşkı uğruna feda edince Uçan Hollandalı kurtulur, Senta ile birlikte göklere, sonsuz mutluluğa uçarlar. Aslında bir açıdan aşk hem Hollandalı'yı yalnızlık çilesinden kurtaran araç, hem de Senta'nın sonu olmuştur. Ne de olsa Hollandalı umutla Senta'yı beklemiş değildir. Yine de ikisi için beraber olmak bir ödül ise bu umuda diyecek bir şey yoktur. Zaten denilir ki bu efsaneye inanan yüzlerce denizci fırtınalı gecelerde Ümit Burnu'ndan geçerken gökyüzünde Uçan Hollandalı'nın gemisini görürler. Muhtemelen gördükleri, engin denizde yalnızlığın sonunda ödül olarak kıyıya varma ümididir!

Aşk deyince aşkın türlü hallerinden biraz daha söz etmek gerekir, yine bedensel olmayan manevi sevdadan... Misal **Kerem**

hakanın kızı Aslı'nın sudaki aksine vurulur.[7] Ancak hakan baba (beklendiği üzere) evlenmelerine izin vermez. Yine de Kerem elinde saz ile "âşık ozan" misali tüm ülkede onun hayaline ulaşmaya çıkar. Onu sadece rüyasında görür ama orada bile ona erişemez. Aslı'nın aşkına ulaşmaktan başka hiçbir gayesi yoktur. Gönlünün biricik sevdasına kavuşmak için çıktığı uhrevi yolda bir nevi içsel inziva içerisindedir. Günlerce yalnız başına yürüyen ve bir gece mezarlıkta yorgunluktan uyuyakalan Kerem, uzaktan gelen ve çilesinin bittiğini söyleyen bir kervanın sesiyle uyanır. Ardından aksakallı dedenin sunduğu bir kadeh şarabı içiverince büyük ödüle, manevi biçimde Aslı'sına kavuşur.

Kerem'in yalnız başına çıktığı yol, dünyevi aşk ile uhrevi aşk arasında kararsız kalan trubadur **Tannhäuser**'in çıktığı yola benzer.[8] Yer ile gök arasında kaybolan ruhunu yeniden bulma amacıyla Roma'ya yürüyen Tannhäuser da bir nevi inziva yolculuğu yapar. Bu uzun ve çetin yolda yeterince sınandığına, çile çektiğine inanarak af dilemek için Papa'nın karşısına geçer ancak beklediği olmaz, tam tersine Papa onu lanetler. Tannhäuser'i kurtarmanın tek yolu dünyevi aşkı Elisabeth'in kendisini onun için tanrıya kurban etmesidir. Ancak bu şekilde affedilen ama sevdiğini yitiren Tannhäuser üzüntüyle yıkılıp onun ölü bedeninin üstüne düşer. Dünyevi aşk ile uhrevi aşk arasında kararsız kalan genç adam için inziva tanrı nezdinde ödüle layık bulunmamıştır.

Gelelim bugüne. Yalnız kalmanın ne iyi ki veya ne yazık ki neredeyse imkânsız olduğu günümüzde ister dünyevi beklentiyle olsun ister de uhrevi, uzun yolları günlerce adımlamak ya da uçakla olsun uçmak ne kelime, tacizkâr cep telefonu ve sosyal medya oldukça tuvalette bile yalnız kalamıyor insan. Yine de yalnız kalmak, aklını toplamak ya da zihninin derinliklerine dalmak herkesin hakkı ve ihtiyacı. Günümüzde Batı dünyasında ruhsal inzivanın yerini son derece pratik bir yöntem olan **izolasyon tankı** almış durumda! Artık yalnız başına bir yere kapanmak ya da sabır isteyen uzun bir yola çıkmak yerine ılık ve sessiz bir banyo ile de bir iç yolculuğa çıkılabiliyor. **John C. Lilly**'in 1954'te icat ettiği bu tank, içine özel Kızıldeniz tuzu konulmuş, girenin batmasını engelleyen sıvı ile dolu bir aygıt.[9] Karanlık bir odada bu suya yatıldığında beş duyu algıları (işitme, görme, dokunma, tat ve bir ölçüde koku) engellendiği için, başka bir dış uyarı olmaksızın bilincin yalnızlaşarak yoğunlaşmasının sağlanabildiği söyleniyor. Bir zamanların ulvi ve uhrevi amaçlarının yerini de örneğin NBA (Amerikan Ulusal Basketbol Birliği) maçlarından önce oyuncuların performansını artırmak için zihnen konsantre olmalarını sağlama amacı almış durumda. Bana inanmayan ve isteyen herkes bir Avrupa ülkesine gittiğinde randevu alıp, belli bir ücret karşılığında fazla yorulmadan bu deneyimi edinebilir. Her ne kadar yoga ve benzeri yöntemlerle meditasyon hâlâ güncelliğini korumaktaysa da anne rahmi misali ılık su dolu küvette meditasyon da oldukça çekici bir seçenek gibi duruyor...

İzolasyon tankına giren bir insanın özüne ulaşma etkisi, o andaki bilincinde değil de insanlığın geçmiş bilincine geri dönme etkisi olarak da düşünülebilir. Nitekim tankın mucidi **Lilly**'nin yaşamının anlatıldığı filmde Harvard'lı biliminsanı **Eddie Jessup**, şizofreni ve diğer bilinç durumlarını araştırırken deneyleri bizzat kendisi üzerinde uygulamaya karar vermiştir.[10] Tanka girip her çıktığında insanlık evriminde geriye dönmüş, daha ilkelleşmiş hale gelir. Yaşam insanın kendi özünü, çekirdeğini ya aşk ile başkasının aynasında ya da kendisiyle baş başa kalarak iç aynasında bulma serüvenidir. Yaşam çilesi kendini tanımak, kendisi olmak için çekilir.

Bir gün yaşlı **Peer Gynt**'e nasıl bir insan olduğu sorulur, "çekirdeğini" tarif etmesi istenir.[11] O da bu sorunun yanıtını düşünerek ormanda bir gün tek başına dolaşırken yerde iri bir soğan görür. Soğanı eline alır, bakar, kendisinin ona benziyor olabileceğini düşünür. Soğanın her bir yaprağı, geçmişinin farklı dönemlerindeki kendisi olabilir diye çekirdeğini bulmak amacıyla yaprakları tek tek soymaya başlar. Ne yazık ki her bir yaprak ona geçmişteki ahlaksızlıklarını, hırsızlıklarını ve yalanlarını hatırlatır. Soğanı soydukça soyar ki en dibinde özüne ulaşabilsin, kendini tanıyabilsin. Ama ne mümkün, soğanın çekirdeği yoktur ki! Peer Gynt'ün elinde etrafa saçtığı soğan yapraklarından başka hiçbir şey kalmamıştır. O zaman kendine yeniden sorması gerekir: "Ben kimim?"

Ned Merrill de kendisine aynı soruyu sorarak geçmişine doğru bir iç-yolculuğa çıkar.[12] Yolculuğu bir zamanlar yaşadığı zengin mahallede bir havuzdan diğerine yüzerek yapar. Kendisi yüzmeyi-yaşamayı sevmesine seviyordur ama vardığı her havuzda/anıda yaptığı hatalardan dolayı ne kadar sevilmemiş olduğunu görür. Kendisiyle baş başa kalana kadar belleğinin kendisini ne kadar aldattığının farkına varmamıştır. Gerçekten de insanın geçmişine bakışı/iç-yolculuğu her zaman ödül getirmeyebilir; cesaret isteyen bir eziyet olabilir. Yine de belki COVID-19 günlerindeki "izolasyon tankı" misali inziva, çekirdeğimizi buldurup kendimizden hoşnut kalmamıza yol açabilir! İnziva çile ise en büyük ödülü insanın kendisini tanıması olsa gerektir.

Dipnotlar

[1] Yunan mitolojisinde: Ariadne ve Theseus: https://tr.wikipedia.org/wiki/Ariadne Erişim: 01.05.2020.
Aridane ve Dionysos (Bachus): https://tr.wikipedia.org/wiki/Dionysos Erişim: 01.05.2020.
Naiad, Driad ve Echo: https://en.wikipedia.org/wiki/Nymph Erişim: 01.05.2020

[2] Ariadne auf Naxos (Naxos'lu Ariadne): 2 perdelik opera. Beste: R Strauss, Libretto: H von Hofmannsthal, 1916.

[3] Die Walküre (Valküreler): 3 perdelik opera. Beste ve libretto: R Wagner, 1870.

[4] Aida: 3 perdelik opera. Beste: G. Verdi, Libretto: A. Ghislanzoni, 1871.

[5] Der Fliegende Holländer (Uçan Hollandalı): 3 perdelik opera. Beste ve libretto: R Wagner, 1843.

[6] Uçan Hollandalı efsanesinin kaynağı: Kaptan Van Der Decken'in (Davy Jones) yönettiği gemi Ümit Burnu'nda fırtınaya yakalanır ve batar. Edebiyatta Uçan Hollandalı veya Davy Jones'a gönderme yapılan eserler:
a. D. Defoe: Four Years Voyages of Capt. George Roberts, 1726
b. T. Smollett: The Adventures of Peregrine Pickle, 1751
c. W. Irving: The Flying Dutchman on Tappan Sea, 1855; Adventures of the Black Fisherman, 1822
d. S. T. Colleridge: The Rime of the Ancient Mariner, 1834 (şiir)
e. R. L. Stevenson: Define Adası, 1883
f. H. Melville: Moby Dick, 1851
g. C. Dickens: Bleak House, 1853
h. J. M. Barrie: Peter Pan, 1904
i. Çağdaş: "Temel Reis", "Sünger Bob", "Karayip Korsanları" film serisi

[7] Kerem: 3 perdelik opera. Beste: A. A. Saygun, Libretto: S. Batu, 1953.

[8] Tannhäuser: 3 perdelik opera. Beste ve libretto: R. Wagner, 1845.

[9] İzolasyon tankı veya Deprivasyon-Yoksunluk Tankı: https://en.wikipedia.org/wiki/John_C._Lilly Erişim: 19.05.2020.

[10] "Gerçeğin Ötesinde" (Altered States): Sinema filmi. Yönetmen: K Russel, Senarist: P Chayefsky (kendi romanından), Oyuncular: W. Hurt, B. Brown, B. Balaban, 1980.

[11] Peer Gynt: Yazan: H. Ibsen, 1867; Sahne müzikleri olarak besteleyen: E. Grieg, 1875 https://tr.wikipedia.org/wiki/Peer_Gynt Erişim: 19.05.2020.

[12] Âşıklar (The Swimmer-Yüzücü) Yönetmen: F. Perry, S. Pollack, Senaryo: E. Perry, J. Cheever, Oyuncular: B. Lancaster, J. Landgard, J. Rule, 95dk, 1968.

Kaynakça

Aydın O'Dwyer P.: Opera Kitabı, Akılçelen Kitaplar, Ankara 2015.

Ünüşan Kuloğlu'na, Faruk Ongun'a, Dr. Kemal Özalp'e ve John O'Dwyer'a verdiği bilgiler için teşekkür ederim.

Gürol TONBUL

Sedat Bey'in izolasyon günleri ve sarman...

"Domuz Ahırı"

"Sarman! Bir kaplumbağa gibiyim. Duyuyor musun? Güneşe doğru sırtüstü bırakılan, debelenen kaplumbağaya dönüşeceğim giderek, biliyor musun? Çünkü çok uzun sürecek bu salgın ve ben uzun süre evde kalacağım. Tıpkı domuz ahırında kalan Pavel gibi."

"Bizim sesimize Sahavet Hanım da uyandı"
Metin Eloğlu

Elinde en sevdiği mamayı sallayan Sedat Bey'i -yine- görünce şaşırdı sarman kedi. "Sarman, hanimiş benim kızım? Gel bak, ne var burada? Gel pis pis pisss!"

Öyle ya, bu saatlerde -genellikle- dışarıda olurdu Sedat Bey. Sabah kalkınca haber programlarına bakar; ahlanır, kızar, küfreder, -cümlenin sonunu getirmeden- yatışır ve sabah işlerine dalardı. Teneke kutudaki sardunyalarını sular, onlara anlatırdı Sahavet Hanım'ı. Sarman ayak altında dolaşınca nasibini alırdı kızgın ses tonundan. Sonra biraz şekerleme yapardı Sedat Bey... Bir türkü eşliğinde, Sarman'ın mamasını, suyunu kabına koyar, sonra da saatlerce ortada görünmezdi.

O giderken Sarman pencereden bakardı Sedat Bey'e. Sedat Bey'in ağır ağır çıktığı yokuşun sonundaki çarşı pazar hallerini iyi bilirdi. "Mutlaka kahvehaneye uğrayıp yandan çarklı kahvesini içer. Diğer emekli arkadaşlarıyla iki el prafa oynar. Akşamüstü gelir herhalde" diye düşünür, çoğunlukla haklı çıkardı.

***

Tekrar Sedat Bey'in ağır aksak adım seslerine, mama sesine kulak kabarttı Sarman. "Günlerdir bu saatte evde Sedat Bey. Hayırdır inşallah!" diye mırıl mırıl mırıldandı. Televizyondan her zamankinden farklı sesler geliyordu. Virüs, pandemi, izolasyon gibi tuhaf sözcükler uçuşuyordu havada... Bilim insanları konuşuyor, konuşuyordu. Sedat Bey'in suratı her geçen gün asılıyordu. Kapının zili bile çalmıyordu artık. Ne gelen vardı ne giden. Arada bir bakkalın çırağı geliyordu naylon torbalarla. Sedat Bey oflayıp puflayıp naylon torbaları bezlerle tutuyor, dakikalarca silip silip duruyor, banyoya koşuyor, ellerini yıkıyor, yıkıyor ve yıkıyordu. Sedat Bey'in bu hallerini gördükçe daha da kaygılanıyordu Sarman.

"Bir haller oldu Sedat Bey'e, ama ne?" diye sinirli sinirli sırtını kabarttı, dişlerini gösterdi aniden, tırnaklarını çıkardı ellerinin arasından. Çünkü Sedat Bey'in elinde şimdi tuhaf mavi eldivenleri, yüzünde de garip bir maskesi vardı. Uzaylı Garfield sanki bu eve gelmiş gibiydi. "Neee tuhafff!" diye hırladı ama Sedat Bey "Ayy ayy! Gördün mü Sarman? Bize de geldi virüs. Adı Covid. Hemen bulaşıyormuş. Offf Sarman, dünyanın sonu geldi işte!"

Sarman geri geri çekti ayaklarını. "Sedat Bey neler oluyor böyle?" diye soracaktı ama insanca denilen yabancı dili anlıyor ama konuşamıyordu. Sedat Bey oturduğu yerde ellerine iki de bir kolonya boca ediyor, eldivenin plastik kokusuyla birleşen kolonya ortalığa çöp kokusundan beter bir koku yayıyordu. Bir de kolonyayı Sarman'ın başından dökmeye kalkışınca miyavlayarak tepkisini göstermeye çalıştı Sarman.

"Sus bakim Sarman!" dedi Sedat Bey. "Aaa, bu Sağlık Bakanı'ymış. Dur bakalım neler diyecek? Ah, gençlik yıllarımın filmleri vardı siyah-beyaz Sarman. Aşk filmleri... Rahmetli eşim Sahavet Hanım'ı o yazlık sinemada tanımıştım. Ne virüs korkusu vardı o yıllarda ne de salgın... Ama Sahavet Hanım'ın babasından korurdum kendimi bak. Sosyal mesafedeydim her zaman. Tabii, sen yoktun o zamanlar, nereden bileceksin bunları? Bu Bakan da Kadir Savun'un kardeşi sanki. Öfff, çok iyi adamdı Kadir Savun, çok iyi karakter oyuncusuydu. Bak, bu da onun gibi... Vallahi aynı bıyıklar..."

***

"Altını çizmek istediğim birkaç konu var. Pozitif vakalarla karşılaşıyoruz. Bu güçlü bir salgındır. Virüs ülkemiz sınırları içine girmiştir. Şimdi yapmamız gereken hayatımızı bir düzene sokmak, kendimizi izole etmektir. Koronavirüs tedbirlerimizden daha güçlü değildir. Her izolasyon hayat kurtarır. İzolasyon, sosyal mesafe, maske! Hayatımızı kurtaracak üç kural. Yaşlılarımıza sesleniyorum: Evinize ziyaretçi kabul etmeyin! 65 yaş üstüne sokağa çıkma yasağı getirilmiştir."

Sedat Bey derin bir iç çekti Sağlık Bakanı'nı dinlerken. Tansiyonu hop oturdu hop kalktı! Şekeri yükseldi iyiden iyiye. "İşte Sedat Bey, yolun sonu göründü, her şey bitti. Evde otur, kendini izole et. Ne kimse gelsin sana ne de sen kahveye git! İlk üç dört hafta önemliymiş. Öff, bu evde nasıl geçer zaman? Allah'ım sen bizi koru!"

Evine şöyle bir göz attı Sedat Bey. Sahavet Hanım dünyadan göç edince evin altı üstüne gelmiş, iki göz küçük odada, daracık mutfakta her şey dağılmıştı. Minik masasının üstüne baktı Sedat Bey. Ödenmemiş faturalar, yarım bıraktığı bulmaca, bakkalın yolladığı borç kâğıdı çarptı gözüne, canı sıkıldı.

Sarman, yüksek ses tonuyla savrulan "Hay, ben bu işin..." sözleriyle doğruldu birden ve bir sehpa altı aradı kendine ama eşyaların dağınıklığı yetmezmiş gibi yerleri de değişmeye başlamıştı. Ayrıca tozdan yüzleri görünmez olmuştu koltukların...

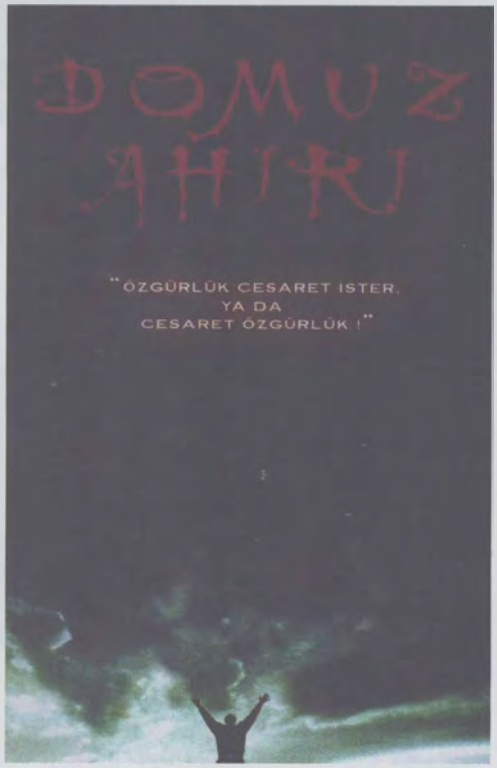
Sedat Bey görmezden geldi Sarman'ın huysuzluğunu. Bir köşeye kıvrıldı Sarman, kuyruğunu kıstırdı bacaklarının altına. Telefona sarıldı Sedat Bey telaşlı telaşlı, adesesiyle yırtık not defterinden bir numara buldu, kahveci Salih'i aradı.

"Alo, Salih merhaba! Duydun mu olan biteni?"

"Neyi?" diye sordu, Salih merakla...

"Sokağa çıkma yasağı geldi bize. Aaa, arkadaşım nasıl haberin olmaz? Kahvehaneler de kapandı."

Salih'in şen şakrak sesi kesildi birden, hüzünlü bir tona döndü sözcükleri...

"İyi de sen nereden duydun yahu?"

"Ömürsün vallahi. Sen ajans dinlemiyor musun, şaşırttın beni. Sağlık Bakanı açıkladı şimdi. 'Bazı yerler salgın geçene kadar kapanacak' dedi. 'İzole etmelisiniz kendinizi' dedi durdu. O neki Salih?"

Salih ağzında geveledi sözcükleri... "Koruma tedbiri işte. Evden çıkmamak, toplumdan uzaklaşmak, kendini korumak yani. Eee, kim yapacak bizim alışverişleri. Kirayı, faturaları kim ödeyecek? Gelir de yok! Yalnız insanlarız biz, bunu düşündün mü?"

Yüreği buruldu Sedat Bey'in. Sol göğsünü tuttu. Göğsünün altındaki rahat durmuyordu; ne hızlı atıyordu: gümmm gümmmm! Öyle ya, kendilerini korurlarken, izole ederlerken toplumdan... alışverişlerini, ödemelerini kim yapacaktı? Bakkalın yüzüne nasıl bakacaktı? Zaten emekli biri olarak zar zor geçiniyordu. Sesinin titrediğini hissetti. "Off Offf! Hay ben bu işin..." dedi gürültülü.

Salih ayrılmış mıydı hattan, yoksa yakın arkadaşının yüzüne mi kapamıştı telefonu? "Sarman, yaramaz kedi, nerdesin? Gördün mü bak, mamanı bile alamayacağım artık! Eee, tedaviye nasıl gideceğim ben?"

Sarman iyice çekildi kuytuya. Sedat Bey sıkılınca, şekeri yükselince ondan çıkarırdı

"Domuz Ahırı" (Dekor tasarımı: Tayfun Çebi)

hıncını tatlı sert. Sarman, Sedat Bey'in elinde hamur gibi yoğrulur, tepe sersemi olurdu. Anlardı ki, Sedat Bey'in yüreği yine arıyor Sahavet Hanım'ı ...

***

Sedat Bey'in amatör tiyatro günleri geldi aklına. Ne çok arıyordu o günleri... Geçen yıl, yerel yönetimlerin açtığı tiyatro kursuna gitmişti. Çok sevmişti tiyatro provalarını, oradaki dostlukları... Ama her şey bitmişti; kurslar kapanmış, sokaklar, caddeler bomboş kalmıştı. Sokağa çıkma yasağı da tuzu biberi olmuştu her şeyin.

Sarman'la birlikte küçük camdan dışarı bakarken buldu kendini. "Bak gördün mü Sarman? Senin gibi oldum ben de... Ne düşündüğünü biliyorum, hissediyorum artık" dedi. Buruk buruk gülümsedi, kapadı gözlerini...

Birden aklına son çalıştıkları Athol Fugard'ın "Domuz Ahırı" oyunu geldi. Oyunda, savaş yıllarında ordudan kaçan Pavel'in yıllarca kendini izole ederek domuz ahırında yaşaması anlatılıyordu.

"Bu zavallı adamın yıkıntısına iyi bakın. On yıl ve on yıl boyunca kendi kendini izole ederek, en güçlü kişilerin bile ürkeceği koşullarda yaşamaya mahkûm eden Pavel duruyor karşınızda. Onlarca yıl! (...) Ruhum zamanla hesaplaşmak zorunda. Kurşun ayaklı küçük saniyeler, tembel dakikalar, gönülsüz geçen saatler, sıkıcı, usandırıcı günler, monoton aylar ve sonra yaşlı bir kaplumbağa gibi sürüne sürüne ilerleyerek geçen yıllar..."

"Sarman! Bir kaplumbağa gibiyim. Duyuyor musun? Güneşe doğru sırtüstü bırakılan, debelenen kaplumbağaya dönüşeceğim giderek, biliyor musun? Çünkü çok uzun sürecek bu salgın ve ben uzun süre evde kalacağım. Tıpkı domuz ahırında kalan Pavel gibi."

Sarman sanatsever bir kedi gibi tatlı tatlı miyavladı. Sedat Bey: "Ne anladın da miyavlıyorsun köftehor! Ne diyor Pavel biliyor musun? *'Önemsiz, küçük şeyler koskoca bir adamı nasıl da çaresiz bırakıyor...'* İşte, bu virüs de öyle oldu benim için."

Sedat Bey, Pavel'i hayalinde canlandırmaktan mutluydu. *"Demek, burada kalırsam, yaşamım devam edecek, öyle mi?"* sözlerini içten içe yineledi durdu. Sarman'a döndü ve mırıldandı: *"Anlamıyorsun, hiçbir şey anlamıyorsun! Yaşamakta olduğumuz trajik durum senin anlayışını aşıyor. Bak, bundan sonraki hayatımın neden ibaret olduğuna bak! Ben ahmakça bir gerzeklikle otururken, yalnızca bir kere yaşayabileceğim hayat akıp gidiyor. (...) Bana temiz hava gerekli! Eğer temiz hava solumazsam, can sıkıntısından öleceğim."*

Bodrum katındaki küçük evin küçük penceresini açtı Sedat Bey. Yıllarca dizlerini gördüğü insanların öykülerini kurmuştu kafasında. Bu dizler nasıl yüzlere sahipti, hangi diz genç, hangi diz yaşlıydı... Hep hikâye kurardı kafasında. Ama şimdi kimsecikler yoktu. Ağrıyan dizlerini tuttu... Dizlerinden şikâyet ederdi Sahavet Hanım, onu hatırladı. "Ah Sahavet Hanım, ah! Hikâyenin sonuna geldik galiba" dedi. Pavel'in dizlerini tuttuğu sahneyi hatırladı Sedat Bey. Hafif bir rüzgâr, tozun kokusu doldu içeri. Derin derin soludu havayı korkarak, başı döndü Sedat Bey'in. Sarman bir çırpıda atladı camın önüne, baktı dışarıya merakla. Sokak bomboştu... Hayretle gözlerini açıp kapadı Sarman, Sedat Bey'e baktı.

"Bir adamın özgürlüğü ile teslim olmasının aynı pakette olması ne çarpık bir yazgı ama başka seçeneğim yok. Sanırım, bu bir emir... Dışarı çıkabilmek için çok uzun yıllar burada yalnızlık içinde yaşadım. Bir başka adamın gözlerinin içine bakmanın ne demek olduğunu. nasıl bir şey olduğunu (...) ya da başkalarının bana bakmasının ne demek olduğunu unuttum. Korkuyorum... Ama, yıllar sonra bu domuz ahırından dışarı kendim olarak çıkacağım" sözlerini mırıl mırıl söyledi Sedat Bey.

Kedisine döndü: *"Sarman bak ne diyeceğim? Seninle bir anlaşma yapalım. Gayet basit.. Gayet açık... Günlerce izole edeceğim kendimi belli ki... 'Sonra bir gün bitecek bu pislik, bu saçmalık biliyorum. Sonra bütün bunların bir anlamı yokmuş gibi birden sırtımı dönüp gidemem ki... Ama o gün gelirse, kapıları sen aç. İçeridekileri özgür bırak. Bu bir emirdir. (...) Haydi, her şey bittiyse, kişisel bir hikâyenin de sonu geldi demektir!"*

Sarman "Domuz Ahırı"nı bilemezdi elbette ama hafifçe kuyruğunu salladı...

Not 1: İtalik bölümler Athol Fugard'ın "Domuz Ahırı" oyunundan alınmıştır.

Not 2: "Domuz Ahırı", savaş korkusu nedeniyle kendini domuz ahırına kapatan, yıllarca orada insanlardan uzak bir biçimde yaşayan Pavel'in öyküsüdür. Kendi benliğinden, kimliğinden uzaklaşan Pavel, domuzlarla konuşmaya başlar, sanrılar görür. Oyun, büyük bir yalnızlığın, çıldırışın kişisel bir öyküsünü de içerir.

Haydar ERGÜLEN

Yedi yalnız

Tanrı kimseye yalı yalnızlığı vermesin, hele Boğaz'da!

1. Ya! Birinin ya yanda yazdığım gibi tek "a"yla ya da çoğu zaman iki "a"yla, ama en çok da üç ve daha fazla "a" ile yaptığı bu vurgulama ile başlar aslında insanın yeryüzündeki "ya"lnızlığı!

2. Yal: Zorunlu olarak ve yalnızca yaşamını sürdürebilsin diye köpeklere verdiğimiz, tabii köy ve sokak köpeklerine, tabii o da veriyorsak, "yal"nızlık aşı. Kimsenin gözü olmaz bu aşta, belki başka bir köpekten başka! (Köy köpeği, yani çoban köpeği, ev bekçisi, sürü bekçisi).

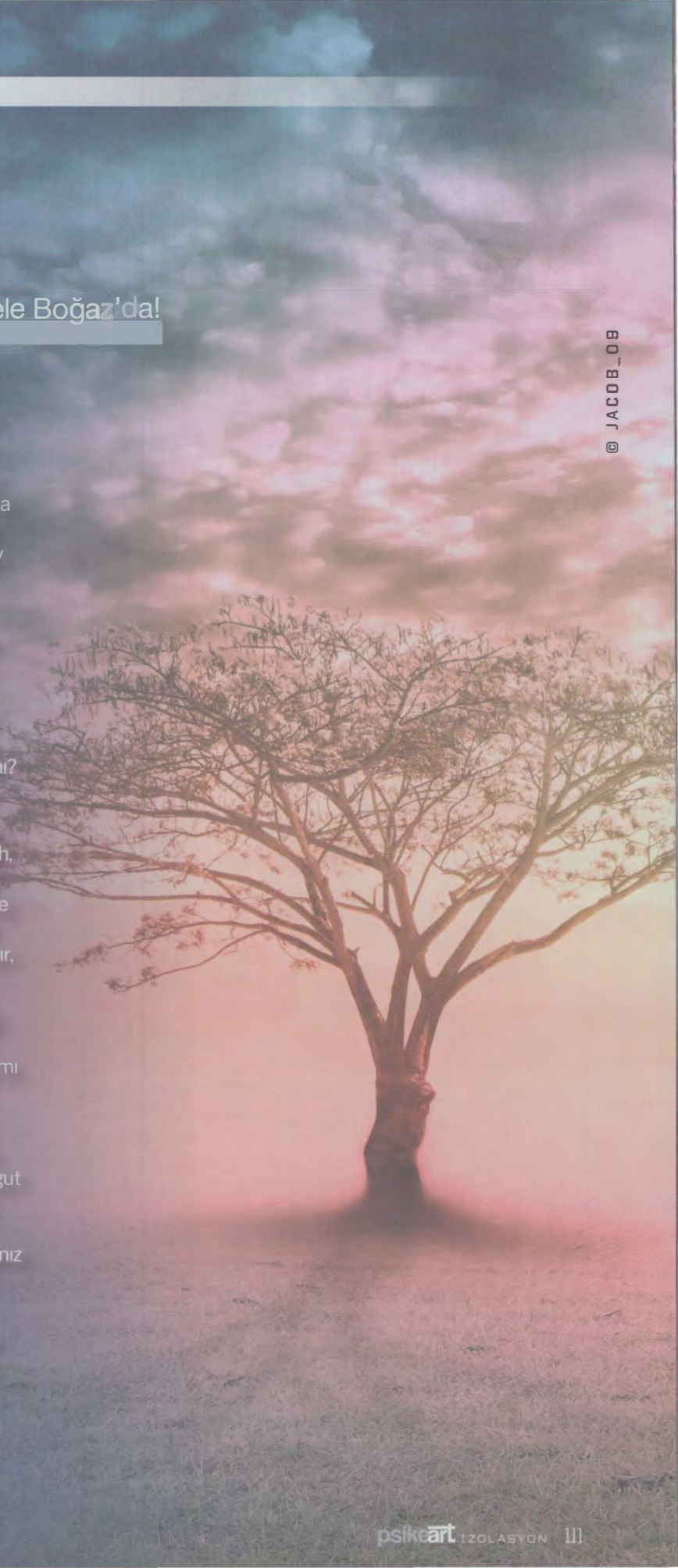
3. Yalı: Deniz kıyısındaki köşkler, konaklar, saraylar. Boğaz kıyısına "inci" gibi dizilmiş olup, adeta Boğaziçi'nin gerdanlığı sayılırlar. Karadeniz'de ise kıyıdaki her ev yalıdır, imtiyazsız, sınıfsız, çatısız bir biçimde! Sabahattin Ali'nin Sinop Mapushanesi'nde *"Dışarda deli dalgalar/Gelir duvarları yalar"* dediği gibi dalgaların kıyıya vurması, yalamasından mı gelir yalı, yoksa onlar da yalnızlık çeken mekânlar olduklarından mı? Neyse, Tanrı kimseye yalı yalnızlığı vermesin, hele Boğaz'da!

4. Yalın: Sanırım bu yedi başlık içinde tartışmasız tek iyi olanı bu. Yal da fena değil, kimsesiz hayvanların yemeği, yalı da ehh, bizim yok ama gözümüz de yok, bundan sonraki başlıklar da pek iyi sayılmaz! Yalın iyi, yani bir bakıma atların, köpeklerin ve en sevdiğim hayvan olan eşeklerin gözleri gibi dürüst olmak da sayılır. Yalınkılıç, yalınkalem, çıplak, bir başına, açık, anlaşılır, doğru dürüst, düzgün. Yeter.

5. Yalan: Daha çok "yalan dünya" nitelemesi içinde, yalnızlığı, kimsesizliği, ıssızlığı çağrıştırıp hatırlattığı için, yalan dünya-yalnız dünya diye de algılanabilir. Dünyadan büyük yalan var mı ya da dünya varken yalana ne gerek var?

6. Yalağuz: *"Bektaş yüce dağ başında -yalağuz-du./Bektaş zaten doğduğundan beri -yalağuz-du./Bir sopa, üç beş koyun, bir köpek,/bulutların içinde kendi kendine -yalağuz-du..."* (Turgut Uyar). "Papatya gibi yalnız, kuşyemi gibi yalnız" olan Bektaş iğneden ipliğe yalağuzdur. Yalnızlık Tanrı'ya, yalağuz olmak Bektaş'a mahsustur. Tabii bir de onun "mayıs böceği" gibi yalnız olduğunu sezen şaire, Turgut Uyar'a.

7. Yalıtık: Yaratık gibi görünüyor insanın gözüne. Fena bir sözcük. Hastalık gibi, evlerden uzak. Ama yalıtık da insandan uzak, çevreden uzak, dünyadan, hayattan uzak işte! Yalnızca tek başınalık, kişisel yalnızlıkla ilgili olmadığını da, 2020 Mart'ında başlayan COVID-19 virüsünün yaygınlaşmasıyla topluca anladık, toplumsal yalıtım da olabiliyormuş meğer. Toplumsal olanına yalıtım, kişisel olanına ise yalıtık deniliyor sanırım. Diyebiliriz. Sanırım.

© JACOB_09

Pınar ÜRETMEN

Bir izolasyon toplumu olarak "Bin Dokuz Yüz Seksen Dört"

© GÖNÜL OCAK

Bir büyük izolasyon toplumudur "Bin Dokuz Yüz Seksen Dört".

Sosyal izolasyon kelimesinin günlük dilimizin içine bir bağlaç edasıyla dahil olduğu bugünlerde, izolasyonun bedensel ve ruhsal etkileriyle de hemhal oluyoruz bir anlamda. Ancak bu uzaklaşma hali, insan olmaya dair en temel histerimizi bükmeye başladı. Dokunamıyor, yaklaşamıyor, temas edemiyoruz. Karşılıklı güven duygusunun en önemli göstergesi olan tokalaşma, hayatımızdan çıktı. Bak, benim elimde sana zarar verecek bir şey yok anlamındaki elini açarak dostça karşıya uzatmayla ilkel toplumlardan beri bir güven anlaşması olarak hayatımıza dahil olan bu ufacık temas bile artık güvenli değil. Hayat eve sığarmı, insan kabuğunun içinde kendine yeter mi, güvenli mesafe kaç adımdır diye sorarken bir yandan, insanca yaşam alanından çıktığımıza dair kaygı duymamak elde değil. Seçilmiş bir yalnızlık gibi yaşamaya çalışsak da bu dönemi, seçilmemiş ya da kararı bizim tarafımızdan verilmemiş uzak kalma hallerini anlamakta ve içselleştirmekte bir hayli zorlanıyoruz. Büyük bir izolasyonun içinde, nefes almaya çabalıyoruz.

Oysa yeni değil bu. Bizim şu anda deneyimliyor olmamız insanlık tarihinde yaşanan onlarca salgını, izolasyonu, savaşı, baskıcı rejimlerin uyguladığı kopuşları, konuşmanın bile yasak olduğu kampları, kendini ifade edememe hallerini, hücre hapislerini, evden başını uzatması yasak kadınların hayatını, bir başınalığı, yalnızlığı, insanın içine doğru büyüyen o kalabalıklar içindeki yalnızlığı yok saymamıza bir bahane değil oysa. Bunların hiçbiri yeni, deneyimlenmemiş ve sadece bizim başımıza gelen şeyler değil. Tarihin sayfalarına gizlenmiş o çaresizliğe, zulmü anlatan romanlara, filmlere bakınca, ne çok acı yaşanmış görüyorsunuz mesela. Ya da bir yazarın zihninin kurguladığı dünyada o yalıtılmışlık, yalnızlık, izolasyon aynaya yansıyor. Birçok kitap sayılabilir elbette ama bence en önemlilerinden biri, karanlık bir geleceğin anlatıldığı "Bin Dokuz Yüz Seksen Dört".

"Bin Dokuz Yüz Seksen Dört", belki de yaşadığımız dünyayı ve insanlığın karanlık yanını en iyi anlatan distopyalardan. Zira günümüzde hâlâ en çok okunan, hakkında en çok konuşulan ve en sevilen romanların başında geliyor. George Orwell, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından, 1948 yılında yazıyor romanı ve o karanlık günlerde, bundan bile daha kötü bir dünya nasıl olur diye bir düşünce deneyine girişiyor adeta. Kitapta anlatılanlar, bizim yaşadığımız dünyaya ve tarih boyunca olagelmiş yaşantılara çok de yabancı değil aslında. Orwell, ardı ardına gelen iki büyük savaşın yıkıntılarına bakarak ve o yıkımın yaşanmasına neden olan ruhsal ve toplumsal karanlık noktalara odaklanarak, eğer böyle devam edersek sonumuzun nasıl olacağını kaleme almış. Bu açıdan da bir erken uyarı sistemi ya da karanlığa tutulan fener olarak da bakabiliriz. Anlatılan yaşam o denli karanlık ki, baskıcı bir yönetim altında insan olma hallerinden feragat etmek, özgür seçim denilen o en varoluşsal alanı kaybetmek, düşünmenin bile suç olduğu gerçekliğiyle boyun eğer konumunda ve her an o eğilen boynun üzerinde bir tehditle nefes almak anlamına geliyor.

"Bin Dokuz Yüz Seksen Dört", totaliter rejim eleştirisi olarak okunabilir ki anlatının temel felsefi ve sosyolojik yapısı bu zemini kullanır. Bu rejim, insan hak ve özgürlüklerine değer vermeyen ve hayatın her alanına nüfuz eden bir iktidarın kontrolündedir. Polisiye tedbirler, güvenlik adı altındaki kısıtlamalar, orantısız güç kullanımı ve muhalif seslerin kesinkes susturulması esastır. Dünya üzerinde yer alan sadece üç ülke kalmıştır ve bu ülkeler birbirleriyle sürekli savaş halindedir. Hikâyenin anlatıldığı mekân olan Okyanusya, ya Doğu Asya ya da Avrasya ile savaşır mütemadiyen. Ve savaş sayesinde, insanların sürekli çalışarak üretmelerini garantileyen (ki bu sayede düşünmeye ve sorgulamaya olanak sağlayan boş zaman ortadan kalkacaktır) ancak gene de hep yokluk içinde yaşamın devam ettiği bir tüketim ekonomisi mümkün hale gelir. Bir de devlete karşı olan bir iç düşman yaratılır ki, savunma tedbiri adı altında her türlü yaptırım ve şiddet, iktidar eliyle sağlanabilir böylelikle. Sosyalizme karşı bir eleştiri olduğu söylenen ve yıllarca Amerika'da bu şekilde tanıtılan "Bin Dokuz Yüz Seksen Dört", aslında Nazizm, militarizm, sosyalizm, faşizm gibi birçok baskıcı yönetime karşı bir eleştiridir. Ancak temelde bir iktidar sorgulaması yer almakla birlikte, tek sorgulanan erk ve yönetim değildir. Bir yandan da böyle bir dünyada insanın buna boyun mu eğeceği yoksa karşı mı çıkacağı, insanca haklar

için mücadele sınırı ve güvenlik adı altında özgür seçim hakkından vazgeçip geçmeyeceği üzerine bir iç hesaplaşma yer alır. Ve romanda bu koşulsuz itaat durumu, toplumun dönüştürülmesiyle sağlanır. "Bin Dokuz Yüz Seksen Dört"te anlatılan toplum hem gözaltının hem de izolasyonun uç sınırlarının deneyimlenmesidir.

Bir büyük gözaltıdır "Bin Dokuz Yüz Seksen Dört". Her an gözetlenmenin, gözleri üzerimizde cezamızı kesmeye hazır Büyük Birader'in baskısı altında kalmanın o boğucu atmosferini yansıtır. İngiltere'de geçer hikâye. Büyük bir içsavaşın ve açlık yıllarının ardından, totaliter bir yönetim başa gelmiştir. Büyük Birader ve yönetimin ana kademesini oluşturan İç Parti, kendi iktidarlarının devamını garanti altına almak adına her türlü hak ve hürriyete el koyar. Her şey denetim altındadır. Her şey gözetim altındadır. Büyük Birader'in sizi izleyen gözleri afişlerden, televizyonlardan, paraların üstünden, binaların cephesinden, hatta rüyalarınızın içinden yönelir size. Tüm işyerleri, sokak ve evlerde, aynı anda yayın ve kayıt yapan, sürekli açık olması zorunlu olan tele ekranlar vardır. Hangi tele ekranın o anda kayıtta olduğu bilinemez ama bu çok da önemli değildir, çünkü sürekli izlenme hissi bir kez yerleşti mi insan her an izleniyormuşçasına tetiktedir artık. Evlerin arasında uçan helikopterler vardır, bir anda alçalarak sizin yüz ifadenize odaklanabilir ki eleştirel ya da öfkeli bir yüz ifadesi, hatta sırt kaslarınızın gergin olması bile sizin suçlu olduğunuzun kanıtı olabilir. Ama gene de bunlar çok da önemli değil der romanın başkarakteri Wiston, asıl önemli olan düşünce polisidir. Kimin düşünce polisi olduğunu asla bilemezsiniz. Ama sizin düşünce suçu işlediğinizi bir kez düşünürlerse, artık bittiniz demektir. hem de kelimenin gerçek anlamıyla. Çünkü düşünce suçu işlemenin cezası yok edilmek, kitaptaki deyimiyle buharlaştırılmaktır. Düşünce suçu ve düşünce polisi kavramları, bu romanla ortaya çıkar. Neyin düşünce suçu olduğu ise bilinemez. Hükümete karşı yapacağınız en küçük yanlış, düşünce suçlusu olmanıza neden olabilir. Rüyanızda söylediğiniz bir kelime, dil sürçmeniz, iki dakikalık nefret gösterilerinde devletin baş düşmanı Golstein için yeterince haykırmamanız, savaş suçlularının idamını seyrederken gözlerinizi kaçırmanız, biraz fazla kendi başınıza kalmanız, birisiyle sohbet etmeye çalışmanız, âşık olmanız... Herkes her an düşünce suçu işleyebilir, bu nedenle en ideali düşünmeyi ortadan kaldırmaktır.

Baskıcı bir yönetimin insanların evinin içine, hayatlarına, hatta rüyalarına, düşünce ve duygularına kadar dahil ve tecavüzcü olduğu bir yaşamdır anlatılan. Ancak bu sadece yönetimsel kadrolarla sağlanabilecek bir şey değildir. Tekrarlayalım, kimin düşünce suçlusu olduğu belli olmadığı gibi kimin düşünce polisi olduğu da bilinemez. Her an herkes tarafından ihbar edilebilirsiniz. Herkes, sizi Sevgi Bakanlığı'nın soğuk, işkenceci koridorlarına gönderebilir. Hatta çocuklarınız sizi ihbar edebilir ki Kahraman Çocuklar denilen ve madalya takılan yüzlerce çocuk anne ya da babasını düşünce suçlusu olduğu önsezisiyle ihbar etmektedir. Her an herkes size zarar verebilir. Bu nedenle elimde bir şey yok, benden sana zarar gelmez anlamındaki tokalaşmanın bile bir anlamı yoktur, önemli olan beyninizin içindekine bakan gözlerdir çünkü. Bu nedenle insanlarla aranıza duygusal, duyusal ve maskesel mesafeler koymanız gereklidir. İşte bu nedenle bir büyük izolasyon toplumudur "Bin Dokuz Yüz Seksen Dört".

Bir büyük izolasyon toplumudur "Bin Dokuz Yüz Seksen Dört". İnsani ilişkilerin ve duygusal temasın minimuma indiği bir yaşamdır anlatılan. Her an herkesin sizi ihbar edebileceği bilgisiyle yaşamak, güven duygusunun ortadan kalkmasına neden olur. Sürekli başkalarının size zarar verebileceği hissi, sosyal izolasyonun belki de ilk adımıdır. Bir adım geriye çekilirsiniz. Zararı en aza indirmek adına maskeler takarsınız. Elbette simgesel maskelerdir bunlar, öfkenizin belli olmaması adına bir gülümseme taklidi yapışır dudaklarınıza, ilgiyle dinliyor görünürsünüz hiç ilginizi çekmeyen bir sohbeti ya da gözünüzü kaçırırsınız bakmamanız gereken bir şeyle karşılaşınca. Her an tetikte ve mesafelidir yaşam. Her an maskelidir yüzler. Mesafeler açılır, ilişkiler soğur, insanlar gitgide yalnızlaşır. Aile ilişkileri de sorunludur romanda. Evlenecek çiftleri iktidar belirler. Aşk yasak ve hoş karşılanmayan bir duygudur. Bu nedenle karı-koca sadece çocuk yapmak için bir araya gelir. Cinsellik ise iğrenç ve kaçınılan bir şeydir, hatta lavman yapmak gibi diye tarif eder Winston. Çocuklar ise devletin eliyle şekillendirilen birer küçük canavardır adeta. Kapı deliklerini dinleyen, rüyalarında sayıkladıkları bir söz ya da bir hareketleri yüzünden anne ya da babalarını ihbar eden çocuklara Kahraman Çocuklar denmektedir. İnsanlar kendi çocuğundan bile korkar ve güvenemezler. Toplum, şüphe ve kaçınma refleksiyle gardını alan, bir tür paranoid toplumdur.

Romanda insanların iletişimden uzaklaşması ve izole olmaları için bir diğer adım da konuşulan dil üzerine tahakküm kurmaktır. Kullanılan dil sürekli daraltılarak, fakirleştirilerek, kelimeler yasaklanarak akıl ve bellek köreltilir. Düşünmenin ve belleğe kaydetmenin ilk adımının adlandırma olduğu düşünülürse, bu elbette özgür düşünmeyi engellemek adına çok uygun bir baskı yöntemidir. İktidar söylem ve dil yoluyla algı yönetimi yapar. Zihinler formatlanarak yeni bir gerçeklik var edilir. Artık içinde yaşanılan dünya, iktidarın olmasını istediği ve bize anlattığı dünyadır. Artık iletişim güdük, tek taraflı, anlaşılmaya kapalı ve mesafelidir. Gerçeklik, iktidar tarafından kurgulanan sanal bir yalandır. Tek sorun bunun bir yalan olduğunun kimse farkına varmaz. Fark edenler ise...

Oysa insan güvenmek ister. Temas etmek, dokunmak, hissetmek... anlaşılmak ve anlamak... Eğer bu duygular tatmin edilemezse, buharlı bir makine misali iç basınç artar. "Bin Dokuz Yüz Seksen Dört"te anlatılan yönetim bunu da hesaplamıştır elbette. Bu öfke ve şiddetin kendilerine dönmemesi için, düşmanlara yönelterek boşaltılması yani bir tür katarsis sağlanır. İki dakikalık öfke gösterileri, nefret haftası, suçluların halka açık yerlerde teşhiri ve idamlar hep bu amaca yöneliktir. İzolasyonun ve sevgisizliğin, şefkat eksikliğinin, güven noksanlığının karşısında korku vardır: Büyük Birader ve yönetime duyulan keskin korku. Ama tüm bu soğukluğa, kopukluğa, temassızlığa ve korkuya rağmen insanı insan yapan bir öz hep kalır. İşte o öz Winston'a bir defter aldırarak günlük tutturur. O sayede yazar defterine ilk cümle olarak, "Özgürlük iki kere iki dört eder diyebilmektir" diye yazar. Âşık olur, sevişir, temas kurar. Her ne kadar unutturulmak istense de annesini hatırlar ve içinde hisseder şefkatin sıcaklığını. Bir proleter kadına bakarken insan sevgisini duyumsar. Umut eder, cılız ve belirsiz olsa da vardır umut, bilir. Belki yenilir yolun bir yerinde ancak iki kere ikiye dört deme, izolasyon zincirini kırarak temas etme, âşık olma cesaretini birisi gösterdiyse, elbet başkaları da olacaktır. İnsanca yaşama isteği, bütün maskeleri ve mesafeleri alt etme gücüne, bugün değilse bile yarın, elbette sahip olacaktır.

Burçin ÇOLAK

© METİN ARAS

Bir nevrotiğin karantina günlüğü

Bir şeyi tanımlamak aslında onu karantinaya almak demekti. (...) Kendi de farklı farklı karantinalara girip çıkmamış mıydı? Solcu olmak, ateist olmak, dindar olmak, âşık olmak. Bunların hepsi farklı farklı karantinalar değil miydi?

"Doruk Bey! Doruk Bey, lütfen maskenizi takar mısınız? İçeri gireceğiz. Vizit için hazırlandık, sizi bekliyoruz." Hemşire hanım beklediği cevabı bir türlü alamıyordu. Başka zaman olsa biraz sertleştirirdi tavrını. Fakat vizit ekibi tam kadro oradaydı. Servis uzmanı, iki asistan ve bir de kendisi. Tam takım giyinmişlerdi koruyucu ekipmanlarını.

Eldiven, bone... Bulabildikleri için kendilerini diğer hastanelerdeki meslektaşlarından şanslı saydıkları tek kullanımlık önlükler... İnsanı on dakika sonra soluksuz bırakan N95 maskeleri... Üzerlerinde de emanet duran cerrahi maskeler... Bu gereksiz bekleyişten dolayı canları sıkılmıştı. "Ağzım sıkı sıkıya bu kadar kapalıyken duymaz tabii" diye düşündü. Sağ elinin tersiyle kapıyı sertçe çaldı.

Doruk Bey bu sesle bir anda irkildi. Nerede olduğundan bir an için emin olamadı. Çevresine bakındı. Hastanedeydi. O an aklına küçükken kolunu kırdığındaki hastane yatışı geldi. Bir ilçe hastanesiydi. O zamanlar pek bir büyülü gelmişti o küçük hastane. Yarısına kadar koyu şampanya rengi boyanmış koridorlar, karotaş döşenmiş taban, en az altı kişilik odalar, elinde idrar örneği ile koridorun sonundaki tuvalete giden yaşlı amcalar ve tabii duvarlarda sus işareti yapan hemşire afişleri...

Şimdilerde işler değişmişti. Televizyonlarda buna dair politik çok şey atılıp tutulmuyor değildi de hani. Odasını şöyle bir kolaçan etti. Bir kere odası zaten tek kişilikti. Tam karşısında küçük bir düz ekran televizyon bulunmaktaydı. Özel tuvaleti, banyosu, mini buzdolabı... "Daha ne olsun! Nankörler!" diye

geçirdi içinden. Sonra kendine kızdı. Öyle ya, bir muhalif olmalı, bir muhalif gibi düşünmeli ve pek tabii bir muhalif gibi hissetmeliydi. Oysa öyle değildi yaşantıladığı. Şu anda her şey olması gerektiği gibiydi ona göre. Bu düşüncesinden huzursuz oldu. Bir şeyler ters gitmeli veya ters gittiğine dair bir şeyler bulmalıydı. Aslında bu ikincisi onun için kolaydı. Karanlık bir odadaki kara kediyi, hele odada kara kedi yok iken bulmakta pek maharetli sayılırdı.

Odanın içinde ayak ve baş yüksekliği el kumandası ile ayarlayabilen bir yatak, oturunca içine gömüldüğünden dolayı insanın belini ağrıtan bir koltuk, elbiseleri asmak için küçük bir dolap ve kare bir sehpa vardı. Doruk Bey, ilk odaya girip yatağı fark edince çocukça bir sevinç duymuştu ve "Ooh! Keyfe bak!" diye iç geçirmişti. Neden sonradan içinden bir şeyler bu yatakların asli işlevinin keyif çatmak için olmadığını hatırlatmış ve yüzünü ekşitmişti. O çocukça hevesi de böylece kursağında kalmıştı. Bu tip yapma-bozmalarına eskiden beri alışkındı. Odanın garip bir loşluğu vardı. İnsan bu loşluktan hoşlanmalı mı yoksa kasavetlenmeli mi karar veremiyordu. Hastanenin "U" şeklindeki yerleşim planı ve büyükşehirlerin yer darlığına bağlı yüksek katlı yapısından olsa gerek, oda doğru düzgün ışık alamıyordu.

"Doruk Bey!" Bir an kendini toparladı. "Buyurun hemşire hanım, çok özür dilerim, gelebilirsiniz, maskemi taktım" dedi. Neden sonradan özür dilediğine sinir olmuştu. "Hasta olan sensin, uyuya da kalmışsın. Ne diye özür diliyorsun. Sen adam olmazsın" diye kendi kendine söylendi. Vizit ekibi bir yere dokunmamaya özen göstererek içeriye girdi. Odanın ilk girişi iki-üç metrelik dar bir koridor şeklindeydi. Tuvalet ve banyo için ek bir bölmeye alan açmak için odanın girişi daraltılmıştı. Bu aralıktan sedyedeki bir hastanın geçip geçemeyeceği şüpheliydi. "Ah bu ahbap çavuş ihaleleri!" diye düşündü. O sırada vizit ekibi tek sıra halinde içeriye girdi. Yatağın çevresine aralıklı olarak dizildi.

Yüzlerini doğru düzgün göremiyordu ama gerginliklerini hissedebiliyordu. Durumlarını anlamaya çabaladı. Ne vardı sanki içeriye bu kadar kişi girecek! Bir uzman, iki asistan ve bir hemşire. Ne gerek vardı. "Hangi konuda anlaşamadıysalar artık tepedekiler! Bari tüm klinik girseydi içeri." Sonra bu düşüncesinden dolayı ne kadar sağduyulu biri olduğunu düşündü.

"Merhaba, nasılsınız?" Uzman gergindi ya da ona öyle gelmişti. "Teşekkür ederim, siz nasılsınız?" diye cevapladı formaliteden. "Sağ olun. Test sonucunuz pozitif gelmiş." "Tüh yaa!" Aslında sevinmişti. Tam olarak buydu hissettiği. En zoru şimdi bunu belli etmemekti. Aslında belli ettiği yoktu. Gayet şok olmuştu. Korkmuştu da. Yaşadığı şaşkınlıktan olsa gerek tereddüt ederek sordu. "Peki... Peki, şimdi ne olacak?" Sorusu fena sayılmazdı. Sırasını savdığını düşündü ve rahatladı. Şimdi uzman gerekli şeyleri sıralayabilirdi. Bir de teşekkür eder ve o sırada mutlu görünmezse tamamdı bu iş.

"Yapılması gereken birkaç işlem daha var. Biliyorsunuz işte. Karantina prosedürleri. Aslında öksürük ve ateş gibi bir yakınmanız yok. Ama yine de tomografinizi görmek isteriz. Birçok hastada testler negatifken bile tomografide bulgu olabiliyor. Kaldı ki sizinki pozitif. İşlemlere göre bir iki gün daha buradasınız yani. Gözlem altında kalmanız gerekiyor." "Peki, teşekkürler." Vizit ekibi kapıya doğru yaklaşmıştı. Sırayla eldiven ve cerrahi maskelerini çıkarıyorlardı. İçinden hesap yapmaya başladı. "Dört kişi. Dört çift eldiven, dört bone ve ikişer cerrahi maskeden sekiz eder. Günde kaç malzeme gider böyle. Yazık!" Tam göremediyse de üzerlerindeki tek kullanımlık önlükleri çıkarmadıklarından emindi. Bir an bozuldu. "Nasıl çıkarmazlar! Buradan virüs alıp yan odaya götürecekler." Aslında onun için yeterince çile çekmediklerine hayıflanmıştı. Uzun yıllardır devam ettiği terapistine bu durumu anlatabilseydi keşke. İç dünyasını anlama konusunda oldukça yol almış sayılırdı. Mesleki bir gereklilik olduğu söylenip durulmuştu bu iç dünyayı anlama olayı. Ona göre asıl insan kendini anladığında garip bir ucubeye dönüşüyordu. Neyse ki bu fikirlerini sonraki seansına kadar çoktan unutup gitmiş olacaktı.

Sonunda tek başına kalmıştı. Akşam vizitine kadar haklı olarak kimsecikler gelmezdi. İçinde bir boşluk hissetti. Sonradan bunun midesinin kazınmasına bağlı olduğuna kanaat getirdi. Yemek işi ne olacaktı acaba? Yemek bırakmak için gelirlerdi herhalde. Ya gelmezlerse, ya aç kalırsa! Hızlıca yerinden doğruldu ve kalkıp buzdolabını kontrol etti. Bir gün önceden koyulduğu belli olan bir kahvaltı paketi vardı. Kapaklı köpük bir kap içindeydi. Zamanında nöbet tutarken az yememişti bu kahvaltılardan. Keyiflendi. "Hiç mi değişmez!" Poşet içinde kireç gibi bir beyaz peynir, içindeki kostikten dolayı insanın genzini yakan "bir... üç... beş" adet zeytin tanesi, markasını ilk defa duyduğu ucuz ihale malı vişne reçeli, poşet içinde bayatlamış iki parça ekmek ve üzeri tozlanmış meyve suyu. Buna rağmen iştahlandı. Kahvaltıyı hemencecik yedi. Tadı eskisi gibi yavandı ama aynı tadı almamış olsa canının sıkılacağından da emindi. Sonradan neden acele ettiğine sinir oldu. Dünyanın vakti vardı. Televizyonu açıp dünden kalan haberleri ya da kadın programlarını izlerken yeseydi ya!

Yatağa uzandı. Bir an kendi kendine "Bu mu şimdi karantina dedikleri?" diye söylendi. Bu olaylar ilk çıktığında interneti şöyle bir karıştırmıştı. Doktor olsa da haliyle aklında kala kala bir tek "femur" kalmıştı. Karantinayı "mikroplu" olma ihtimali yüksek kişilerin kapatılması ile ilgili alınan önlemler bütünü olarak anlamıştı. Hasta olmayan ama hasta olmasından korkulan kişiler... "Bir bakıma cadı avı!" Saçmaladığını düşündü. Sonradan akışa bıraktı düşüncelerini. Saçmalamaktan korksa da yalnızdı. Saçmalamaktan korkan kişi yalnız sayılır mıydı?

Karantinada olmak fikrine aşina değildi. Çünkü gerçek manası ile karantinada hiç olmamıştı. Hep başkaları karantinada olmuştu şimdiye kadar. Üzülmüyor değildi bu başkalarına. Tabii kişinin kendini kayıran sınırları dahilinde kaldığı ve güvenli mesafeyi koruduğu müddetçe. Bu mesafeyi korumadığı zamanları olduğunu pek hatırlamıyordu. Sokaktaki dilenciler ya da madde alacak olmasına rağmen ekmek parası dilenen müptelalar geldi aklına. Uzaktan baktığında güzel güzel yorumlardı birçokları gibi. Mesela, "yardım edilmiş yoksulluk değil, yok edilmiş yoksulluk" isterdi. Oysa bir dilenci ile yüz yüze geldiğinde aklından geçenlerin bunlarla uzaktan yakından ilgisi olmazdı. "Pis dilenciler", "Bunlar hep böyleler", "Bunlara

acımayacaksın"lar aklında dönüp dururdu. Uzaklaşsınlar diye ya istediklerini verirdi ya da kendisi uzaklaşırdı. Güvenli mesafeye ulaştığında da yine başlardı erdemli konuşmalara. Şimdi de başladı.

Aklına nereden duyduğunu hatırlamadığı bir söz geldi. Gerçekten ilgisini çektiğinden midir bilinmez, bir süredir devam ettiği felsefe toplantılarından öğrenmişti muhtemelen. "Tanımlamak, sınırlamaktır." Karantina neydi? "Eee, tanımlamak işte" diye düşündü. Kavramlarla oynamayı severdi. "İyi bir ontolojisi olmayanın epistemolojisi de olmaz" derdi felsefe hocası.

Bir an kendiyle gururlandı. Heyecanlanmıştı. Zaman zaman böyle heyecanlandığı olurdu. Kendi kendine bir şeyler keşfettiği vehmine kapılır, kendisiyle gurur duyar ve özel hissederdi. Terapistine zaman zaman buna benzer şeylerden bahsederdi. Alacağı cevabı biliyordu tabii. "Doruk Bey! Yine seansı dağıtıyorsunuz." Terapisti Ayşe Hanım her ne kadar terapist kimliğini korusa ve jargon kullanmaktan kaçınsa da bazen yorumları kafasından aşağıya boca ederdi. En çok da o zamanlarda yakın hissederdi Ayşe Hanım'ı kendine. Terapide en çok fırça yeme faslını severdi. Terapisti ise, âdettendir, çoğu zaman ona şefkatli davranırdı. Bu durumdan hem nefret eder hem de ihtiyacının aslında bu olduğunu içten içe çok iyi bilirdi. Bu duruma sinirlendiğini hissetti. Sanki seanstaymış da ağzına geleni söyleyebilecekmiş gibi. "dağıtıyormuşum! Hadi oradan. Sen çok toplamışsın belli her halinden, nevrotik kadın seni!" diye söylendi. Sonuçta seansta değildi ve atış serbestti.

Bir şeyi tanımlamak aslında onu karantinaya almak demekti. "Evet, evet. Karantinaya almak demek lazım aslında. Tanımlamak değil!" Tanımlamak o şeyi hareketsiz kılıyor, bir nevi "öldürüyordu". Karantina ise canlı ve dinamikti. İçine girilip çıkılabilirdi. Dün içindesindir bugün dışında. Liste yarın değişebilirdi. Aynı COVID için karantina altındaki insanların listesi gibi. Kendi de farklı farklı karantinalara girip çıkmamış mıydı? Solcu olmak, ateist olmak, dindar olmak, âşık olmak. Bunların hepsi farklı farklı karantinalar değil miydi? Bazı insanları bir araya kümeleyip "şucu-bucu" demek de aynı şeydi. "Normaller" ile sakıncalılar arasına konulan sınırlar... Yahudiler, LGBTİ'ler, Kürtler, Aleviler, mütedeyyinler... Hep karantinada değiller miydiler?

"Off! Yine sosyoloji parçalamaya başladın! Bırak bu duyarlı entelektüel adam ayaklarını!" Vites küçültmeye karar verdi. Hayat bizi hep vites küçültmeye zorlamıyor muydu zaten? Aklına küçük burjuva psikolojisine addedilen ve insanı sorumluluk almaktan kaçınsa da suçluluğu azaltan bir motto geldi. "Gençken dünyayı değiştirmeyi istemekten, olgunlaşıp kendini değiştirmeyi istemek!" Haddini bilmenin daha doğru olduğuna ikna olarak düşünmeye devam etti.

Bir dönem devlette çalışmış ve daha sonra muayenehane açma şansına sahip olmuş bir psikiyatristti. Mesleğinin kavramsal tartışmaları hiç bitmezdi. Gittikçe artan psikiyatrik tanıların sayısı bunun için yeterli kanıttı. Tanılarda sayısız insanı karantina altına almıyor muydu zaten? "Şimdi de anti-psikiyatri güzellemelerine başladın. Ya ne yapsınlar? Sanki psikiyatri kliniğinde uzun yıllar çalışan sen değildin. Bilmiyorsun sanki hastalarının durumlarını. Kendine ve çevrelerine neler yaptıklarını. Ne yapacaktın? Kapıyı açıp gitmelerine izin mi verecektin! Sen de karantinacısın işte. Şimdi de sen karantina altındasın. Böyle bu işler."

O sırada kapı çaldı. "Buyurun, maskem yüzümde." Sabahki hemşire hanım içeriye girdi. "İlaçlarınız burada" diyerek odanın uzak köşesindeki sehpanın üzerine bıraktı. "Doruk Bey, öğleden sonra bir gibi tomografiniz çekilecek. Ona göre hazırlanırsınız." "Tamamdır. Teşekkürler." Hemşire hanımın odadan hemen ayrılmasını istemedi ve uzatmak için sordu. "Sabah kapıda beklettim mi sizi?" Hemşire hanımın duyup duymadığından ve nasıl bir tepki verdiğinden emin olamadı. "Sorun yok. Tomografiniz saat birde..." Aldığı cevabı beğenmemişti. Daha iyisini duymak ümidiyle devam etti. "Beklettiysem özür dilerim. Kafam döndü vallahi. Karantina psikolojisi diye bir şey varmış gerçekten."

Son söylediğinde samimi değildi. Karantina psikolojisi fikrine başından beri hiç inanmamıştı. "Sanki kemik iliği nakil ünitesinde hastayız. Ne var bu kadar tantana yapılacak?" diye söylenmişti ilk duyduğunda. Bir de hemen tüketilecek bir kavramı da yapıştırmakta gecikmemişti bazıları. "Koronafobi!" Tiraj yapmak için üretilen gazete başlıklarını andırıyordu daha çok.

"Sizler nasılsınızdır kim bilir? İşiniz çok zor" diyerek devam etti. İçinden "Başladın yine" diye hayıflandı. Hemşire hanım bir an gözlerini Doruk Bey'e dikti. "İdare ediyoruz, geçmiş olsun" dedi. Geri döndü. Eldiven ve bonesini çıkardı. Kapıyı sertçe sayılabilecek şekilde çarpıp çıktı. "Kapıyı ayağının tersiyle kapatmıştır. Kapı kollarını tutmamak için. Ondan sert çarptı kesin" diyerek hemşireyi temize çıkardı.

Konuşmayı beceremediğini düşündü. "Neden acaba?" diye iç geçirdi. "Samimiyetsizliğinden, ya ne olacak!" Neydi bu samimiyetsizlik hali, nereden geliyordu? Esnaf kurnazlığı mı, hayattan alacaklı olduğunu düşünmesi mi, kalp kırıklığı mı? Kendini bir yokladı. Psikiyatrist olmak hastayı anlama, dinleme, konuşmayı becerme, iyi ilişki kurma gibi özellikler gerektirir derler ya zırvaydı bunlar ona göre. Psikiyatrist olmak kadar samimiyetsiz bir meslek daha bilmiyordu. Bu yüzden tam ona göreydi. Hastalarına ancak yazarın dediği gibi "muayyen bir hadde kadar sokulabiliyordu". Hem insanca ilişki kurmak hem de muayene etmek. "Hastanı üçüncü kulakla dinle ama gerçek ilişki kurmayı da unutma" derdi hocaları. Üçüncü kulak, tünel bakışı, masanın güvenli tarafında kalma, sınırlar... "İlişkileri karantinaya almaların ne de çok adı var!" diye düşündü. Modern zamanların sorunu da bu bitip tükenmez karantinalar değil miydi? Ne çok uzman çıkıyordu televizyonlara bu aralar. "Bu zor günlerde kaygımızı kontrol etmek için sosyal medyadan, gereksiz okumalar yapmaktan uzak durmalıymışız. Peh! Katmerli karantina!" Sonradan bu parlak düşünceleri için kendini memnun hissetti.

Samimiyetsizliğini zaman zaman bu parlak zekâsına da bağlardı. Tam ona göre bir açıklamaydı. Çok zeki olduğu için kendini akışa bırakamıyordu bir türlü. Akıllı olmak değildi ama bahsettiği. Akıl bambaşka bir şeydi. Kendinde ondan olmadığı kesindi. Okumaya gönderilen Kayserili misali yolunu akıldan değil de zekâdan yana bu

yüzden çizdi. Zekâ sandığı da kafasının gerekli gereksiz, ki çoğu zaman gereksiz, çalışmasıydı zaten. İstemek ile yapmak, başlamak ile bitirmek, gitmekle kalmanın arasına giren bir emin olamama, bir kafa karışıklığı, bir tereddüt hali... Birisiyle yakınlaşmak ya da uzaklaşmak isterken araya bir düşünce mutlaka giriverirdi. "Acaba bu dediğime ne diyecek? Hmm... Bu saçma oldu... Bence beni sevmiyor... Pis herif, kendini nasıl da adamdan sayıyor... Çok özür dilerim benim hatam..." Araya bir düşünce karıştığında illa ki bir samimiyetsizlik başlardı. Eski karısı olsa tüm bunlara "Bırak allasen! Yok, çok düşünüyorum. Yok, kafam çok dolu. Huysuz adamın tekisin... Sen sevgisiz, bencil adamın tekisin" derdi.

Peki doğuştan mıydı bu hali? Yoksa sonradan mı böyle olmuştu? Yirminci yüzyılın ikinci yarısında sıklıkla rastlanan terapi hastalarından biri olduğunu biliyordu. Dürtü temelli dertleri hiç olmamıştı. Ayşe Hanım'la birlikte az aramamışlardı. Buldukları derin bir boşluk duygusu ve süregelen bir izolasyondu sadece. Ne eski eşi ne arkadaşları ne de ailesi... Hiçbiri gerçekten hayatında değillerdi. Kendini izole hissetmesi bu yüzdendi.

Duvardaki saate baktı. Tomografi zamanı gelmişti. Hazırlandı. İstenildiği şekilde giyindi. Ne öksürüyordu ne de ateşi vardı. "Ne biçim hastalık bu. Tehlikeliymiş. Şu hale bak. Domuz gibiyim." Tomografiye tekerlekli sandalye ile götürüldüğünü hayal etmişti ama öyle olmadı tabii. Yanına bir personel verdiler. Mesafeli bir yürüyüşle radyoloji birimine gittiler. Tomografisi hızlıca çekildi. Odasına geri geldi. Öğle yemeğini bırakmışlardı. "Tamam korkuyorlar da. Böyle de veremli gibi." Son dediği komiğine gitmişti. Yemeğinin o yokken bırakılmasının çağrıştırdıklarına kendisi de hayret etti.

"İzolasyon" diye söylendi. Eh artık testi pozitif çıktığına göre insanlardan kendini gerçekten izole etmeliydi. Bu zaten ilişkilerinden tanıdık olduğu bir şeydi. "Çok zorlanmam" diye düşündü. İçten içe sevindi de. İnsanlardan uzaken az 15 günü vardı. Zaten muayenehanesine hastaları da gelmiyordu bu olaylar yüzünden. Kendi açısından pek sorun yoktu yani. Arayacak olan eşe dosta söyleyeceklerini düşündü. "Ya sorma, vallahi bize de vurdu piyango. Kendinize dikkat edin." "Abi ben de çok özledim seni. Görüşmeyi istiyorum. Hele şu izolasyon süreci bir bitsin. Beraber rakı balık yapalım mutlaka."

İlişkilerinde bunlar gibi geliştirdiği ufak tefek taktikleri vardı. Umurunda değilken ilgiliymiş gibi görünmek, görüşmek istemediği arkadaşlarını özlemiş gibi yapmak ya da yatağa atmayı istediği kadınlara sanki âşık olmuş gibi davranmak... Ustalaşmış sayılırdı. Ya da öyle olduğuna kendini inandırmıştı. Halihazırdaki tek başınalığını düşününce bundan emin olamadı.

Yemek tepsisini alıp koltuğu oturdu. Oyalanarak yemeğe başladı. Tomografi sonucunu merak etmişti. "Ya tutulum olmazsa" diye hayıflandı. Bir yerlerden hikâyesinin eksik kalacağından korktu. "Test pozitif... Belirti yok... Tomografide tutulum olsa bari." Yaşamında ilginç bir şeylerin olması önemliydi onun için. Başkaları gibi anı biriktirmek değildi derdi. Anlatacak bir şeyinin olmadığını düşünüyordu. O yüzden başına bir şeyler geldi mi sevinirdi. Hele ki olay biraz da renkliyse. Kendisi de zaman zaman hikâyeyi renklendirirdi zaten. Tabii Ayşe Hanım bu numaralarına şerbetlenmişti. Sonraki görüşmeleri için elinde gerçek bir hikâyesi olsa ne iyi olacaktı. En azından bir seansı daha böyle atlatırdı. "Onun da halini hatırını sorarım. Ortada gerçek bir tehdit var sonuçta. Düşünsene COVID olmuşsun, bir de tomografinde tutulum var. Hele bir de oksijen değerlerim hafiften düşseydi..."

Ertesi gün sabah erken uyanmış ama uykusunu almıştı. Tedavi ekibini bugün bekletmeyeceği için memnundu. Hastaneye ilk gelişi önceki akşam geç vakitte apar topar olmuştu. İşlemler bitip odasına geçtiğinde saat gece üçü geçiyordu. Bir kongre sebebiyle yurtdışında bulunurken enfekte biriyle temas ettiği ortaya çıkmış ve bu yüzden karantina altına alınmıştı. Kongrelerin henüz iptal olup olmayacağı belli değildi gittiğinde. Bazı arkadaşları iptal etmişti ama onun içinden iptal etmek gelmemişti. Hem dünyanın parasını vermişti. COVID'e yakalanmaktan çekinmiyordu zaten. Bu yüzden pek dikkatli davranmamıştı. Asıl başkalarına durumu önemsemediğini belli etmemek için özen göstermesi gerekmişti. Biri görmediğinde önlemlere uyduğu bir elin parmaklarını geçmemişti. Buna rağmen kendisine bir şey olmayacağından çok emindi.

Ölümsüzlük yanılgısına birçokları gibi o da kaptırmıştı kendisini. Çok inançlı olduğu söylenemezdi. Yine de içten içe Allah'ın onu korunduğundan emindi. Hep başkaları hasta olur ve hep başkaları acı çekerdi. O, "cam balonunun" içinden tüm bu acıları seyrederdi. Karantinaya alınması ise işleri tersyüz etmişti. Balonu bu sefer çatlamış ve tüm bu düşünceleri tetiklemişti.

Kendini yine de o kadar suçlu hissetmiyordu. Herkes onun gibiydi. Sokağa gereksiz yere çıkanlar, önlemleri umursamayanlar, yaşlılara sokağa çıkma yasağı geldiğinde onları günah keçisi ilan edenler... İnsanlar asıl televizyonlarda savaşları, adaletsizlikleri, açlığı ve eşitsizlikleri gördükçe güvende hissetmiyorlar mıydı kendilerini? Hele az biraz da hayıflandılar mı tamamdı. Mesele ötekilerin karantinasıydı.

Pandeminin asıl güzelliği buydu ona göre. Ne yapacağı belli değildi. Televizyonlardan atıp tutanlar bir hafta geçmeden mat oluyordu. Turnusol kâğıdı gibiydi bu süreç. Haksız şöhrete ve paraya sahip olanlar, televizyondan inmek bilmeyen gurular, toplumun kanını emen politikacılar yeni duruma adapte olmakta zorlanmıyorlar mıydı? Dedikleri çoğu lakırdı bir hafta içinde yanlışlanmıyor muydu?

Mutlu hissetmesi bundandı bir bakıma. İçindeki bitmeyen suçluluk duygusunun bedelini ödediğini hissediyordu. Sonuçta hayatından bile olabilirdi bu süreçte. Tersine hiç emek sarf etmeden, sadece evinde kalarak, bir sürü insanın hayatını da kurtarabilirdi. "Ne kefaret! Bakıyorum da çile çekmeden derviş olmaya çalışıyorsun yine!" diye iç geçirdi.

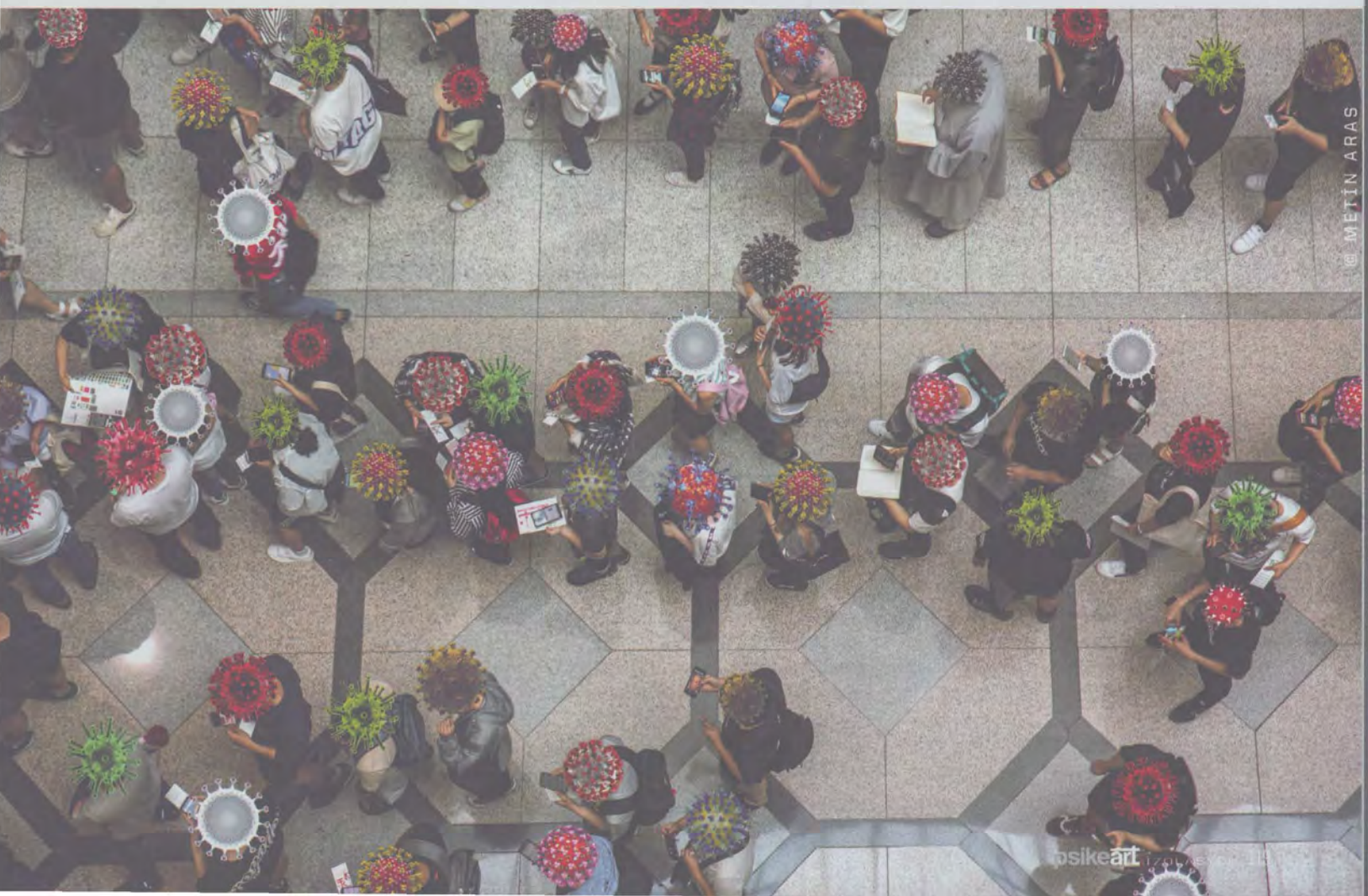
Tüm gün bekledi. Fakat yemek bırakan personel hariç kimse gelmedi. Akşam olmuş ve odanın içi iyiden iyiye kararmıştı. Işığı yakma ihtiyacı hissetmemişti. O sırada kapı çaldı. Tedavi ekibi dünkü düzende içeri girdi. İki asistan, bir uzman... Fakat dün gördüğü hemşire hanım yoktu. Onun yerine bir erkek hemşire gelmişti. "Neden gelmedi acaba?" diye düşündü. Tamam nöbet vardiyasının denk gelmediğinin farkındaydı ama burada

olmalıydı yine de. Durumunu merak etmemiş miydi? Hem kendisine oldukça kibar davranmıştı. İletişim kurmaya da çalışmıştı. Bu çabasını görmüş olmalıydı. O gün canı sıkkındı ve ondan terslemiş olmalıydı kendisini. Bugün hatasını anlamış olmalı ve onu görmek için nöbetini değiştirmeliydi. Belki taburcu olacaktı. İhanete uğramış gibi hissetti kendini.

"Doruk Bey, kısaca özetleyeyim" diye başladı söze uzman. "Biliyorsunuz, testiniz pozitif gelmişti." İçinden "Tamam, seremoniyi geç" diye söylendi. "Tomografinizde şüpheli bir lezyon var. Tam emin olamadı radyolog arkadaşlar. Bu durumlarda genellikle dışlamak zor oluyor tanıyı." "Buyur buradan yak. Yine belirsizlik. Başka bir şeyin olmasını beklemen senin saflığın zaten. Sen nesin ki ciğerlerin ne olsun?" Uzman devam etti. "Fakat korkulacak bir şey değil ve bu haliyle anlamlı da değil." Bir umut "Kaç santim acaba?" diye sordu. "Ufak bir şey. Sanıyorum üç santim civarı." "Off, kuş kadar" diye düşündü. Dudak büktü. Yüzündeki maskeden üzüldüğünün anlaşılması mümkün değildi nasıl olsa. "Doruk Bey, herhangi bir belirtiniz yok. Tomografiniz şu haliyle doğal. Tabii sonuçta bulaştırıcılığınız devam ediyor. Yine de sizin gibi evinde kendini izole edebilecek bilinçli kişileri burada tutmuyoruz. O yüzden sizi taburcu edeceğiz. Siz genel önlemlere uyarsınız ve ilaçlarınızı da alırsınız. Eğer kendinizde belirti görürseniz tekrar başvurursunuz olur mu? Ben bir şey olacağını sanmıyorum. Sormak istediğiniz bir şey var mı? Bu arada... Evdeki kişiler için. Ev içi bir izolasyon planı da yapmalısınız." "Şey... Ben... Yalnız yaşıyorum." Bunu dedikten sonra kendini başarısız hissetti. Bir ilişki kurmayı bile beceremeyen yalnız bir psikiyatrist... "Zor olmayacak yani" diyerek tamamladı.

Tedavi ekibi odadan çıkmıştı. Bir süre öylece kalakaldı. Her şey çok saçmaydı. "Neyse ne!" diye söylendi. Eşyalarını toparladı. Zaten ufak bir sırt çantası vardı. Taburculuk işlemlerinin tamamlanmasını bekledi. Bir süre sonra işlemlerin tamamlandığının haberi geldi. Yüzüne çift kat cerrahi maske taktı. Odaya şöyle bir baktı. Uzun zamandır kaldığı evinden taşınıyormuş gibi hüzünlü hissetti kendini. Koridora çıkınca ferahladı. Hemşire deskinde biraz önceki erkek hemşire ve iki personel oturuyorlardı. Erkek hemşireyle bakıştılar. Ondan bir karşılık gelmedi. Personel zaten dönüp bakmamıştı bile. Usulen kafasını salladı ve servisten ayrıldı.

Dışarı çıktığında hastanenin önünde bekleyen taksilere şöyle bir baktı. Arka arkaya sıralanmışlardı. En öndekinin arka koltuğuna kuruldu. "İyi akşamlar. Geçmiş olsun abi. Ne tarafa gidiyoruz?" Soru pek bir manalı gelmişti. Bu defa akışı bozmamakta kararlıydı. "Kaptan şuradan bir devam edelim. Bakalım yol nereye çıkacak!"

Alena SAR

İzotrop

Üçüncü ayda işin rengi değişti: izolasyon kelimesi hapishane, bireyselliğin yitirilişi ve hemen ardından seri katillerle özdeşleşmeye başladı. Aynı pijamayı giyip aynı duvarları izlerken nefret ettiğim birkaç insanı da düşündüm.

©FRANKIE'S

Kendimle baş başa kalmayalı uzun zaman olmuştu. Buna sebebiyet veren tüm yarasa çorbası sevdalılarına teşekkürü borç bilirim. Elbette yanlış yönetilen pandemi süreci de tuzu biberi oldu. Afiyet olsun.

İlk ayımda çok üretkendim: evde kaldığım vakti spor, sağlıklı beslenme, okuma ile geçirip kendimden ve başkalarından uzaklaşacağımı düşündüm. Ayrıca evde kalarak halk sağlığına ve kendi sağlığıma da fayda sağlıyordum. Muhteşem bir histi, herkese tavsiye ederim. Küçük bir süper kahraman gibiydim. İkinci ayın başlarında ise izolasyonda üreten sanatçıları okumaya başladım. Kendimle arama başka hayatlardan duvar örmeye devam ediyordum. Belgesel izlemek zorundaydım, çalışmaya ve üretmeye daha fazla zaman harcamak zorundaydım. Kendimi kendimle aldatamayacağım bir sistemin içindeydim. Anlayabileceğinizi umuyorum. Üçüncü ayda işin rengi değişti: izolasyon kelimesi hapishane, bireyselliğin yitirilişi ve hemen ardından seri katillerle özdeşleşmeye başladı. Aynı pijamayı giyip aynı duvarları izlerken nefret ettiğim birkaç insanı da düşündüm. Sonra onları öldürmek için evden çıkmam gerektiğini fark edip seri katil olmak için pandemi sebepli izolasyonun güzel bir motivasyon olmadığını anladım. Teşekküre gerek yok dünyanın kötü insanları. Hayattasınız hâlâ. Hâlâ kendi olamayan bir kahraman olmaya devam ediyordum.

Kierkegaard'dan Jeffrey Dahmer'e uzanan bu rahatsız edici yolculuğun sonunda bir sabah, aynaya yansıyan yüzüme bakıp küçük bir sohbet etmeyi deneyecek kadar cesaret biriktirdim. Aynanın içinden öteki tarafa geçtiğimde küçük bir sohbet ile kapanmayacak meseleler biriktiğini, duvarlar örüldüğünü fark ettim. Derimden kurtulduğumda belgesel izlemekten hoşlanmadığımı anladım. Çalışmak zorunda kaldığım için çalışmak istemediğimi de. Tembellik hakkımı talep etmeye çalışmıyorum, yanlış anlamayın. Sadece üç ay dinlenmemin bana geri dönüşü evsizlik-açlık olmalı mı diye soruyorum kendime. Marx'ın damadını bir kenara koyalım; üretimimin bana paha biçmesi beni rahatsız ediyor o kadar. Yeni yeni tanıdığım ve kahraman olmaya hiç de hevesli olmayan kendimin kafasında deli sorular var: Clark Kent'in pelerinini giyip Superman olmasına gerek olmasa mesela? Kent çiftliğinde Clark Kent olarak kalsa. İtiraf ediyorum, belgesel izlerken bir gözüm de kucağımdaki çizgi romanlardaydı.

Yedi yaşındaki halimi düşündüm bir ara, beni izlese onu heyecanlandırıp, güldürüp, onu kendime hayran bırakabilir miydim? Büyük ihtimalle ayakkabılarıma harcadığım para ile başka şeyler yapmayı tercih ederdi küçük ben. Tanısanız, her çocuğu sevdiğiniz gibi severdiniz onu. Lunaparka gitmeyi ne zaman bıraktım? Sevdiğim dondurmadan ne kadar zamandır beş top yemedim? Kişisel gelişim kitabından fırlamış klişelere harcayacak vaktimiz yok, farkındayım. Sadece meraktayım. Kiralık katil olmak kazançlı, ama riskli. Dağ evinde Hegel'e aşk mektupları yazarak kitaplaştırmam içinse, önce dağ evi satın almam gerekiyor. Radyoaktif örümcek tarafından ısırılmak için, nereye gitmem gerektiğini bilmiyorum. Beş top dondurma da zaten karnımı ağrıtır, gerek yok.

Kendimle baş başa kalmayalı uzun zaman olmuştu. Buna sebebiyet veren tüm kapitalist sistem sevdalılarına lanet etmeyi borç bilirim. Afiyet olsun.

Deniz BARUT

Bir korona güncesi

Birbiriyle mutsuz yürekleri eve hapsedip sınayan zorunlu bir sınav gibi bu izolasyon. Birbirine hasret olanlara da ilaç gibi günler. (...) Kendini eyleyemediğin bir yalnızlığın yanı başındakine de hiç iyi gelmeyeceğini kabul etme zamanı.

Kapının ardında kalan dünya mı yalnız şimdi biz mi? Eskitilmek üzere bekliyor günler birbiri ardına. Dış dünyaya izole edilmiş ama kendine sosyal her bir insan. Birbiriyle mutsuz yürekleri eve hapsedip sınayan zorunlu bir sınav gibi bu izolasyon. Birbirine hasret olanlara da ilaç gibi günler. Bu izole hayat, yalnız ya da kalabalık istediğimizi vermiyorsa, istemediklerimizi öğrenmemizi sağlayacak. Sağlığını kaybetmedikçe bir soluklanma izni hayatın insanlara verdiği. Durup biraz düşününce üzerine bu fiziki izolasyonun zihnen, kalben herkesi birbirine ve yaşama daha da bağladığını düşünüyorum. Artan dijital sohbetler, uzaklara rağmen daha yakın haller, sosyal medyaya daha görünür, daha cesur ve samimiyetle açılan özel hayatlar bunun kanıtı. Yokluğuyla sınanmadan varlığının değerini bilemediğimizin göstergesi gibi. Penceremden dışarı bakıyorum uzunca, aylarca aklıma gelmeyen, iyot kokusunu içime çeke çeke yapabileceğim güzelim sahil yürüyüşü neden şimdi aklıma düşüyor? Düşünmek davranmaktan daha kolay tabii. Aklımıza düşeni ertelemeyeceğimiz günleri umut ediyorum. Bu, kendi başınalığın tadını çıkaracağın, kendine gelmenin, tercihen ve uydurduğun bin bir türlü kılıfla, kendin bulmuşsun cevabını gibi başkalarına sorduğun soruları kendine dürüstçe sorma zamanı. Kendine "Nasılsın?" deme zamanı. Kendini eyleyemediğin bir yalnızlığın yanı başındakine de hiç iyi gelmeyeceğini kabul etme zamanı. Aynı evin içinde eşin dostunla, çoluğun çocuğunla da olsan, yalnız kalabilmenin iznini isteme, hakkını verme, zevkine varma zamanı. Şimdi sıralıyoruz bir bir yapılacakları, değiştireceklerimizi, hale yola sokup vazgeçeceklerimizi ama insanoğlu arsız, yine işine gelmeyeni unutmasa bari.

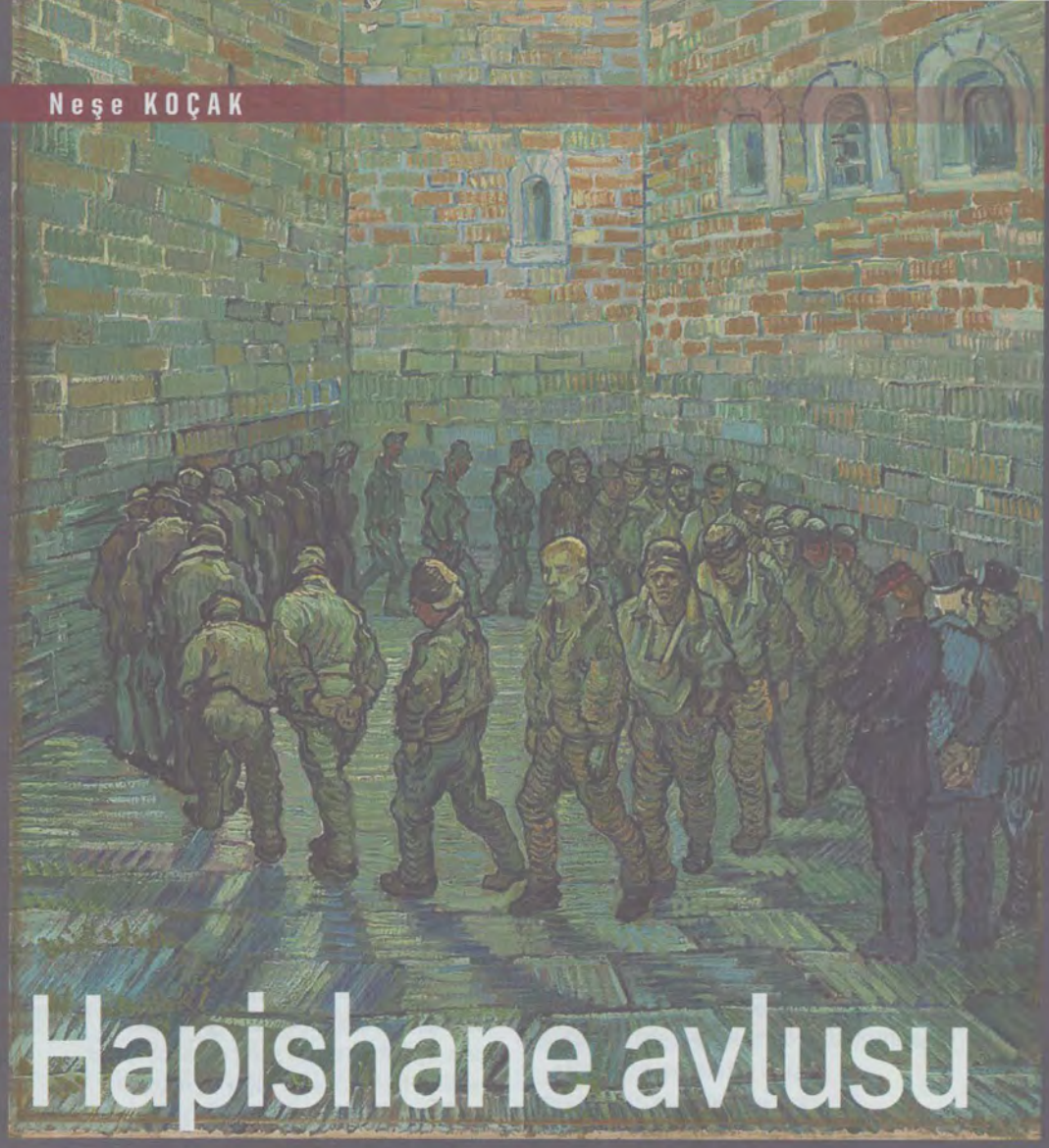

Bizsiz kalan toprağın, denizin, havanın, doğanın bu kadar kısa bir sürede daha gerçek ve daha güzel olduğunu, kendini yeniden bulduğunu görmek hem bir utanç hem bir öğreti mevzusu. Doğanın sahip olduğu yeniye adapte olma becerisinin, ayakta kalabilmek için en önemli meziyet olduğu yeniden gözlerimizin önüne serildi.

Bir kenara bırakılacak ve zamanı geldiğinde kendini yeniden hatırlatacak olan bu not diyor ki; ey duyması gereken, insanlar sığamadıkları o evlere sığdılar, dakikalarla yarıştıkları işlere gitmeden de yürüdü işler, ihtiyaçlarının değil de ihtiraslarının peşinde koşanlar anladılar ki, bir yemek, bir eşya, bir yer neyse o bağımlılıkları, o olmadan da yaşayabiliyorlarmış, az aslında fazlaymış, birbirlerinden şüphe ettiler yine zorunlu sokağa çıkınca, yine güvenmediler çoğu zaman, kim bilebilirdi ki kimin virüslü olduğunu? Kendi izolasyonunun sadece kendisini değil tanımadığı başkalarını da koruduğunu öğrendiler biraz geç de olsa, baharı kaçırdılar, mimozalar, papatyalar ve erguvanlar onlar olmadan birbirlerine açtılar çiçeklerini, evlerini yeniden keşfettiler, ne bir çekmece içi, ne de yıllardır açılmayan bir saklı kutu kaldı düzeltilmeyen, kendilerini yeniden keşfettiler, bedenlerini, yüreklerini, Saçlarını kesmeyi öğrendiler, zeytinyağlı yemekleri yapabilmenin öyle çok da zor olmadığını anladılar, okudular, izlediler ya da kapandılar, her birini reddedip sadece durdular, kaybettiklerimiz oldu, varlığını öğrenip kazandıklarımız oldu, sabahlara kadar kendi hayatlarından eksiltip başkalarına gözü gibi bakanlar oldu, göz göze gelmeyince kolay olan birbirini yermeler devam etti, her şey geçip bitince ben demiştimlere de zaman gelecek.

"Sen hiç sensiz kalmadın ki" diyor ya şarkıda, kendime tam da bunu sormanın zamanı şimdi. Ben bensiz kaldığımda n'olur? İyimserlik de, kılıf de, yanlış de, doğru de, ne dersen de. İzole olan bedenimiz, kendimize kavuşmayı sağladıysa ne mutlu.

Neşe KOÇAK

© VINCENT VAN GOGH

Hapishane avlusu

Her Allah'ın günü avlunun tahta kapısı gıcırdayarak açılır, Van Gogh'un "Hapishane Avlusu"nda gerçek acıyı, tecrit edilmişliği resmettiği otuz altı mahkûm, ayaklarını sürüyerek sessizce içeri süzülür, gözlerini yerden kaldırmadan halka olup volta atmaya başlarlardı...

Kare planlı, yüksek duvarlı geniş avluya açılan incir yeşili kapı kanadının yanında kıpırdamadan duruyordu. İnleyen yığma taş duvarları, hışırdayan fıstık çamlarını, ıhlamurları, kestaneleri, çıtırdayan çalıları dinliyor, ne demek istediklerini anlıyormuşçasına başını sallıyor, kimi zaman, seyrelmiş kaşları çatılıyor, alnında uzun, derin çizgiler beliriyor, bazı zamanlarda bir uyurgezerin yüz ifadesi ile belli belirsiz gülümsüyordu.

Alt dudağı üst dudağından biraz önde, hafifçe aralı ağzı, kızıla boyanalı aylar olmuş saçlarının çevrelediği, ileri doğru uzanmış büyük bir başı vardı. Birbirine oldukça yakın, küçük kahverengi, sıradan gözlerini güzelleştiren çocuksu bakışlarını masanın etrafında, tahta bahçe kapısında, duvarlarda, gökyüzünde kaygıyla gezdiriyor, yorgun bir kuş gibi, mola verecek uygun bir yer bakınıyordu. Bir adım atsa, o bir adımlık kuvveti dizlerinde bulsa, paslı, büyük demir masanın altında duran tahta tabureyi çekip oturabilirdi. Yine de elindekilerden kurtulamazdı. Mermer tablalı masa öylesine doluydu ki, her kim bir göz atsa, nesnelerin birinden diğerine atlamaktan başı döner, zihni bulanırdı.

İlk göze çarpan, masanın üstünde aşina bir yüz, alçıdan bir Isabel büstüydü. Saçları, kulaklarının biraz üstünde iki topuz yapılmış heykelin ince boynu, yarı kapalı gözleri, girintili çenesi, vakur, düşünceli bir hali vardı. Resmini gözü kapalı çizdiği öğrencilik yıllarından hatırlıyordu yirmili yaşlarındaki bu genç kızı.

Büstün yanındaki üç kollu pirinç şamdanda eriyen mumlar masaya doğru uzanırken bakışa göre değişerek insana da hayvana da benzeyen şekiller oluşturmuşlardı. Bir kenara kümelenmiş, defalarca okunmaktan, defter gibi kullanılmaktan örselenmiş çeşit çeşit kitap, nikelajı bozulmuş metal çerçeveli gözlük, kimisi bitmeye yüz tutmuş renk renk boya kalemleri, kurumuş kahve bulaşığıyla sarı yaldızlı mavi porselen fincan, bir avuç ceviz, buruşmuş çınar yaprakları, mineli saç tokaları, taşlı gümüş yüzüklerin, mercan ve inci kolyelerin olduğu teneke kurabiye kutusu, sarı-yeşil renkli yıldız biçimli süs kabakları, kozalaklar, çakıl taşları, boy boy deniz minareleri, tıkırdamayan bir saat, karton kapaklı fotoğraf albümü, dokulu cam şişede parfüm, çeşitli ebatlarda defterler...

Onun dünyasında, geçmişe dair hiçbir şey yok olup gitmiyor, solmuyor, uç uca eklediği hayallerle giderek daha da renkleniyor, biriktirdiği nesnelerle eskisinden daha canlı ve dipdiri karşısına dikiliyordu.

Yapabilirdi, cesur, büyük bir adım atabilir, elindeki yükten kurtulabilir, çiçekli saç tokalarını saçına, inci-mercan kolyeleri boynuna, gözlüğü gözüne, saati koluna takar, masayı biraz sakinleştirirdi. Sonra kâğıdı kalemi alır, eski günlerdeki gibi, önce Isabel'in durgun yüzünü ince, yumuşak kalem oynatışlarla çizer, sonra fincanı, kabakları, çınar yapraklarını resmederdi...

Yapabilse, bir adım atacak gücü, örgü hırkasının yakasını kaldıracak boş elleri, konuşabilecek cesareti olsa... Kendi derinliğine çekilmiş, kendi gerçeğine varmış

bunca eşyanın ruhunu, hatıraların dehlizlerinden çıkarıp insanlığa armağan ederdi. Bunun için gelmemiş miydi dünyaya?.. Kalbi çarpmaktan vazgeçse, şimdi şu an, o büyük sır kendisiyle birlikte mezara girmeyecek miydi?.. Fakat... Söz vermişti kendi kendine, kimse için kılını kıpırdatmayacaktı bundan sonra. Hiç... Hiç... Hiçbir...

Van Gogh'un, okuya okuya ezberlediği mektuplarından satırlar hatırladı yine, kutsal cümleler gibi tekrarladı kekeleyerek.

*"Çoğu kişinin gözünde neyim, kimim ben? Bir hiç... Toplumda doğru düzgün bir yeri olmayan, hiçbir zaman da bir yer bulamayacak olan... Kısacası alçağın alçağı biri. Pekâlâ, diyelim ki bunlar doğru, gene de yapıtlarımla böylesi yadırgı bir adamın, böylesi bir hiçin yüreğinde neler olduğunu dünyaya göstermek isterdim..."**

Bedeni bu dört duvarın içinde sıkışıp kalmış, yüreğini gösterecek hiç kimsesi olmamıştı. Peki ya ruhunu kuşatan hayalleri?...

Hayaller olmadan hatıralar, kalem olmadan defterler, sevgi olmadan yürek neye yarardı. Ya taş duvarlar?.. Taş duvarlar olmadan çocuksu, basit dünyası gözler önüne serilmeyecek miydi? Her zaman sorunlu kalabalıkların kem bakışları, ağır sözleri altında ezilecek, "aslında sizin sandığınız gibi biri değilim" demek için sürekli çırpınacak, çırpındıkça daha da dibe batacaktı. Oysa şimdi öyle miydi ya!

Evet, doğrusunu söylemek gerekirse yüzmeyi bilmiyordu, sadece kıpırdanmadan durabiliyordu. Kollarını iki yana açıp suyun üstüne sırtüstü uzanıyor, doya doya gökyüzünü seyrediyordu.

Maceraların, beklenmedik olayların gelgitlerine karşı dayanıksızdı kırılgan ruhu. Eski yaraları kanatacak, yeni yaralar açacak ilişkilere tamamen kapatmıştı kendini. Yaşamın kıyısında, uçurumun kenarında yaşıyor ama dönüp bir kerecik o köpürüp coşan azgın sulara bakmıyordu.

Avlunun ortasında aniden beliren küçücük bir hortumun havalandırdığı yaprak, toprak, çöp bulutuyla yüreği hop etti, düşünmeyi kesti... Bütün gün güneşle yıkanan nar ağacına baktı. Dün, dolgun karınlarıyla bereketli, doğurgan kadınlara benzeyen çatlamış meyveleri, bugün, sırıtan kocaman ağızlardan oluşan güneşte yanmış suratlara benziyordu. Niye gülüyorlardı, bilge bir ağacın şefkatli kollarında güvende olmanın şımarıklığı mıydı bu? Yoksa yüzlerce narın birliğinden doğan neşe ve mutluluk muydu?..

Kutsal mekânlarda gezinen, ancak hassas insanların hissedebileceği bir gizli esin bulutunun içinde buldu kendini. Baştan ayağa tüyleri diken diken oldu. Yaz sıcağında ürperdi. Çığlık çığlığa aynı yere aceleyle konup dağılan, teneke saksılardaki biberiyelerin, küpe çiçeklerinin toprağını eşeleyen üç beş serçeyi seyretti.

"Ben de yalnız değilim" dedi. "Birazdan gelir arkadaşlarım..."

Çok sürmedi, geldiler... Her Allah'ın günü avlunun tahta kapısı gıcırdayarak açılır, Van Gogh'un "Hapishane Avlusu"nda** gerçek acıyı, tecrit edilmişliği resmettiği otuz altı mahkûm, ayaklarını sürüyerek sessizce içeri süzülür, gözlerini yerden kaldırmadan halka olup volta atmaya başlarlardı...

Kapı kanadına yaslı durmaktan yorulmuştu. Kemikli, erkeksi ellerine baktı, avuçlarını çevirdi. Boş olduklarını fark etti. Doğrulup uyuşan sırtını dikleştirdi. Ellerini ceplerine soktu, avlunun ortasına doğru yürüdü. Çenesi göğsüne dayalı, geniş bir daire çizerek taş zeminde ağır aksak dönmeye başladı. Damıtılmış yalnızlığının içinde, kendi hapishanesinin mahkûmuydu.

Bir süre sonra aniden durdu, elini yüzüne siper edip gözlerini kısarak gökyüzüne bakındı bir zaman. Arandı. Bir şey eksikti tabloda ya da o anki sahnede. Keçeleşmiş saçlarını avucunun içiyle karıştırarak hatırlamaya çalıştı... Neydi neydi?.. İki âşık kumru? Üç mavi unutmabeni çiçeği? Dört yavru kedi?.. Hayır hayır, hiçbiri değildi. Yarı şeffaf beyaz kanatlarıyla uçuşan iki kelebekti.

Boynunu büküp hafifçe öne doğru eğildi, homurtular, iniltiler çıkararak dönenip duran mahkûm grubundan sağ elini göğsüne bastırıp bir baş selamıyla usulca çıktı. Tozlanmış dağınık masaya gidip eskiz kalemini aldı, ayaküstü, resim defterine, bir kır çiçeğinden henüz havalanmış gibi uçuşan zarif iki kelebek resmi çiziktirdi. Kolaylıkla, çarçabuk yaptı bunu. Daha önce binlerce kez çizmiş gibi. Uçuşlarındaki yumuşaklığı, kanatların telaşsız, ahenkle inip kalkışlarını, dalgalanışlarını... Uçup giden masumiyeti, saflığı, kurtuluşa giden yolu, kısa, kederli bir hayatı, incinmişliği, hırpalanmışlığı, herkesten farklı algıladığı Tanrı'yı... Ruhundan taşıp gelen ne çeşitli, ne çok duyguyu anlatabiliyordu bu ipek kanatlarla!..

Kelebek çizimleriyle, volta atan figürlerle, yüksek duvarlarla dolu, üst üste duran onlarca resim defterine, yüzlerce sayfaya bakındı.

"Ancak Vincent çizebilir bu eskizleri" dedi gururla.

Elini çenesine götürdü, var olduğunu düşündüğü kızıl sakalını hafifçe okşadı. Gerisin geri dönüp avlunun ortasında volta attıklarını hayal ettiği otuz altı adamın arasına karıştı, daireye dahil oldu, alışkın olduğu tempoyla, ne hızlı ne yavaş, ne üzgün ne mutlu, kuru, sert derili erkeksi elleri buruşuk pantolonunun cebinde, dönmeye başladı.

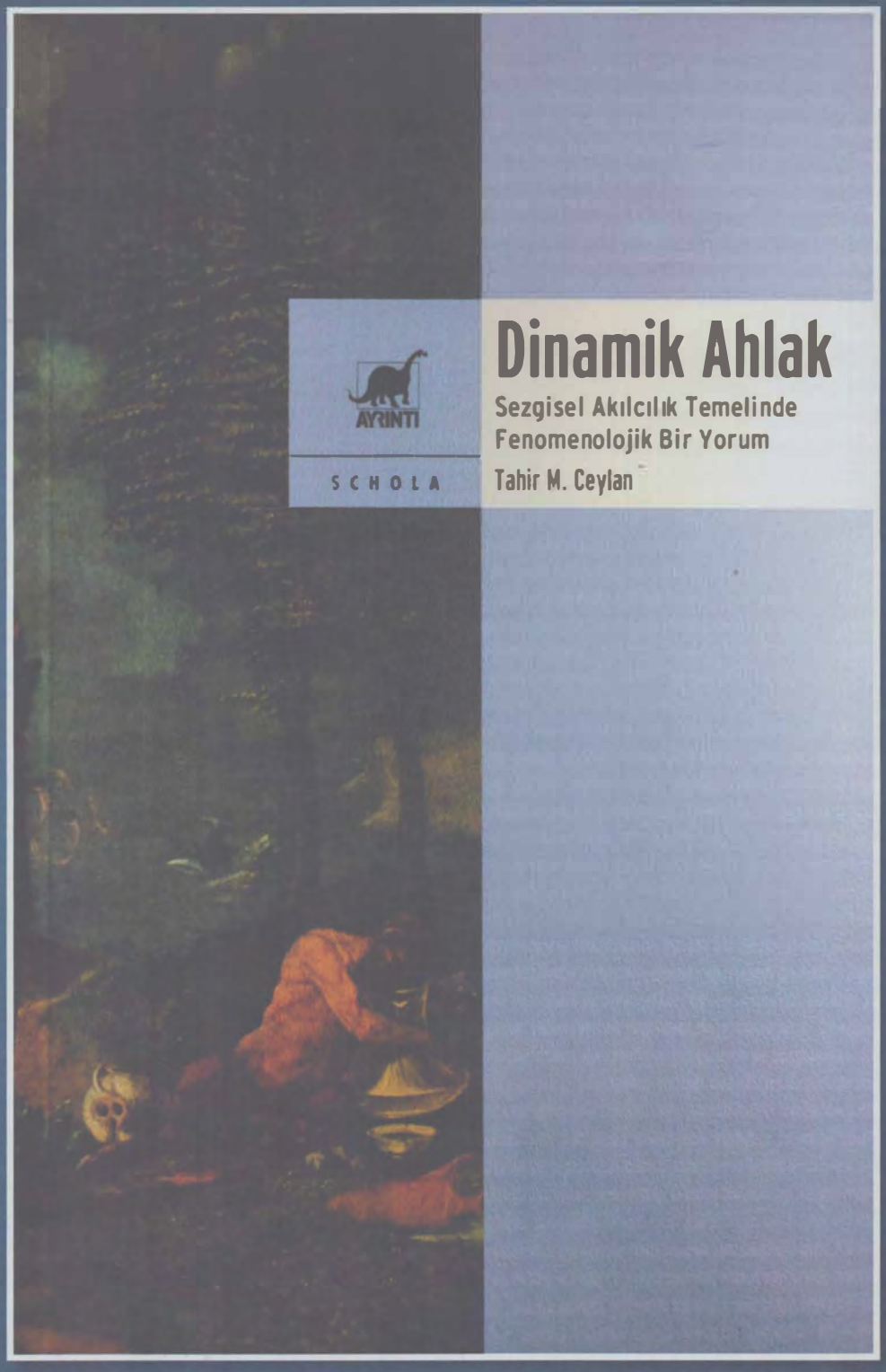
İçindeki, gerçek hayatla hiçbir ilişkisi olmayan, her zaman sonsuza, imkânsıza ulaşmak isteyen yüzlerce farklı sesin hiçbirinde bir feryat, dış dünyaya ait bir arzu kırıntısı yoktu. Uzaklarda, bir horozun vakitsiz, uzun uzun ötüşü duyuldu. Ağlamaya hazırlanan bir bebek gibi alt dudağını sarkıttı. Derin düşüncelere dalmış gözleriyle derin çizgilerin doldurduğu güneş yanığı suratında, her şeyi görüp geçirmişlerin, az ya da çok iyi ya da kötü, nasıl yaşanırsa yaşansın çarçur edilmiş ya da edilecek bütün hayatların sırrını çözmüş, dingin ve huzurlu ifadesi vardı.

Buharlaşarak burnundan içeri süzülen, süzülürken bütün bedenine nüfuz edip ürpertilere neden olan ıtırlı çiçek, toprak, ot kokularını derin derin soluyup, kesik kesik öksürdü. Bir Van Gogh edasıyla dönmeye devam etti...

* Vincent Van Gogh, Theo'ya Mektuplar, YKY, 2013, ss. 75, İstanbul.

** Vincent Van Gogh, Hapishane Avlusu, 1890.

TAHİR M. CEYLAN'IN YENİ KİTABI

Seçkin kitabevlerinde...

PSİKİYATRİ ÖĞRETİMİ İLE İLGİLİ ULUSLARARASI DENEYİMLERİ BİR ARAYA GETİREN ÖNEMLİ YAPIT!

ART YAYINCILIK SUNAR.

www.psikeart.com

psikesinema

Temmuz-Ağustos 2020 sayısı tüm gazete bayii ve seçkin kitapçılarda